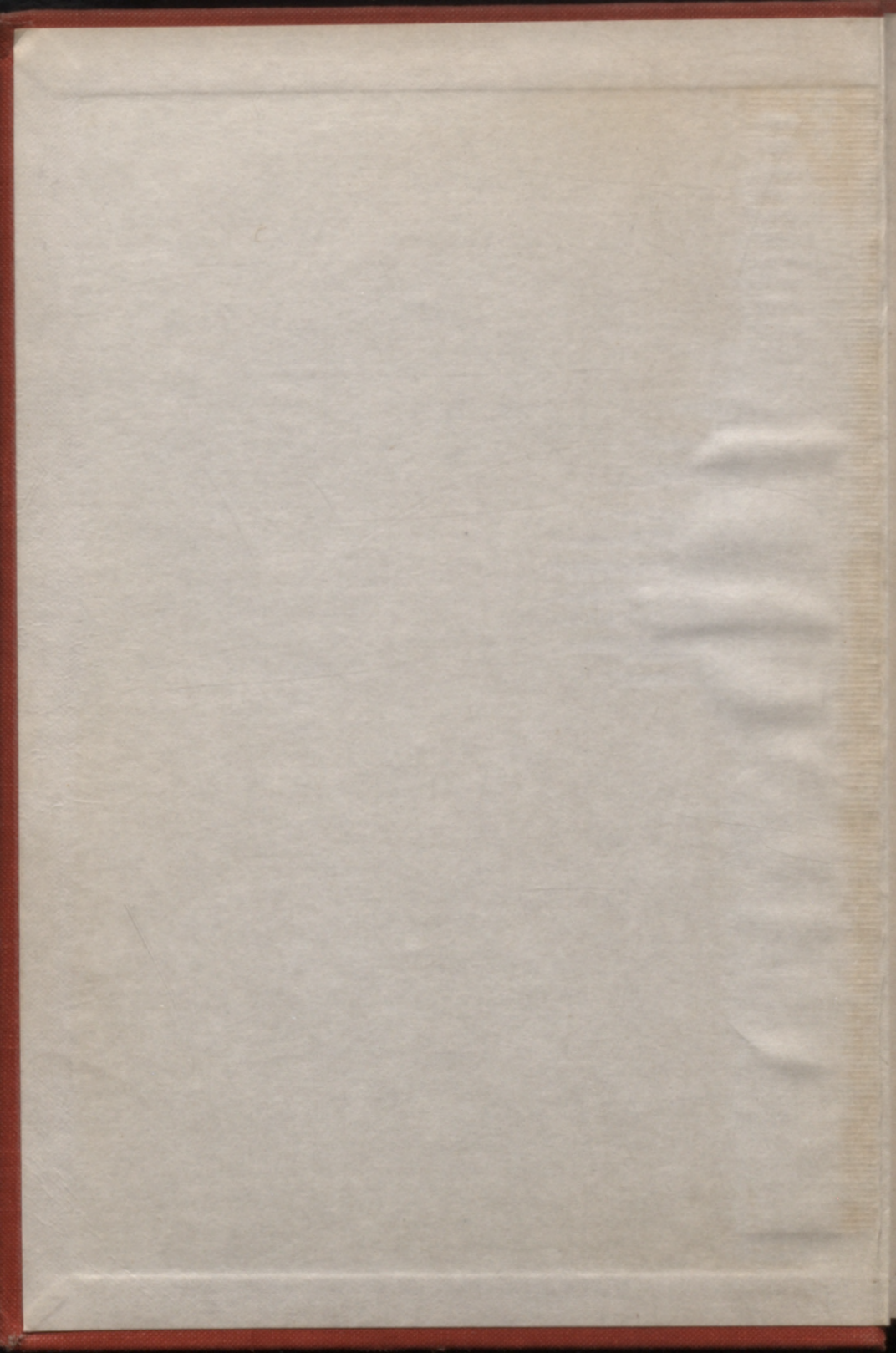

90-4
L 899

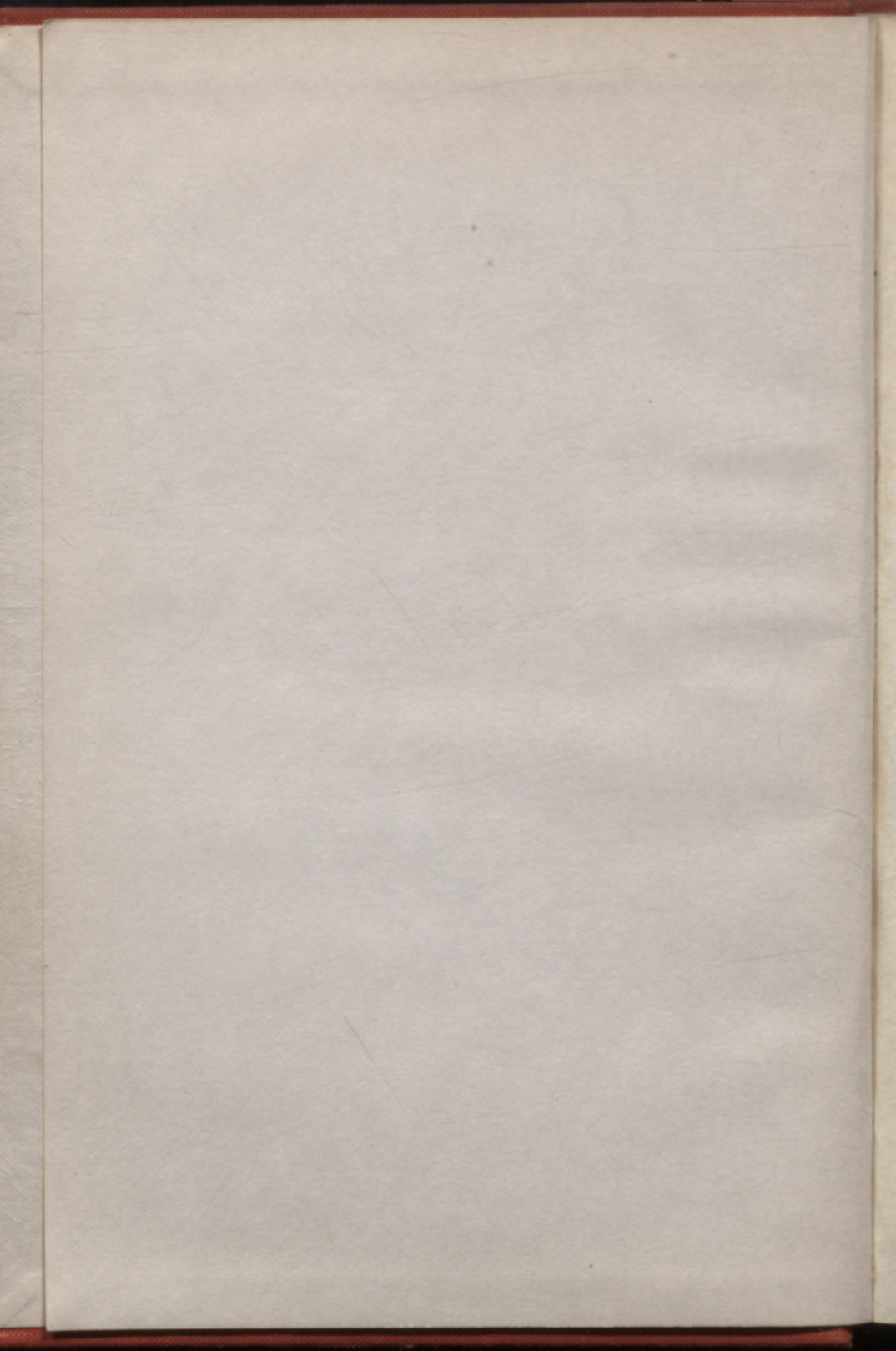
ZENTA MAURIŅA

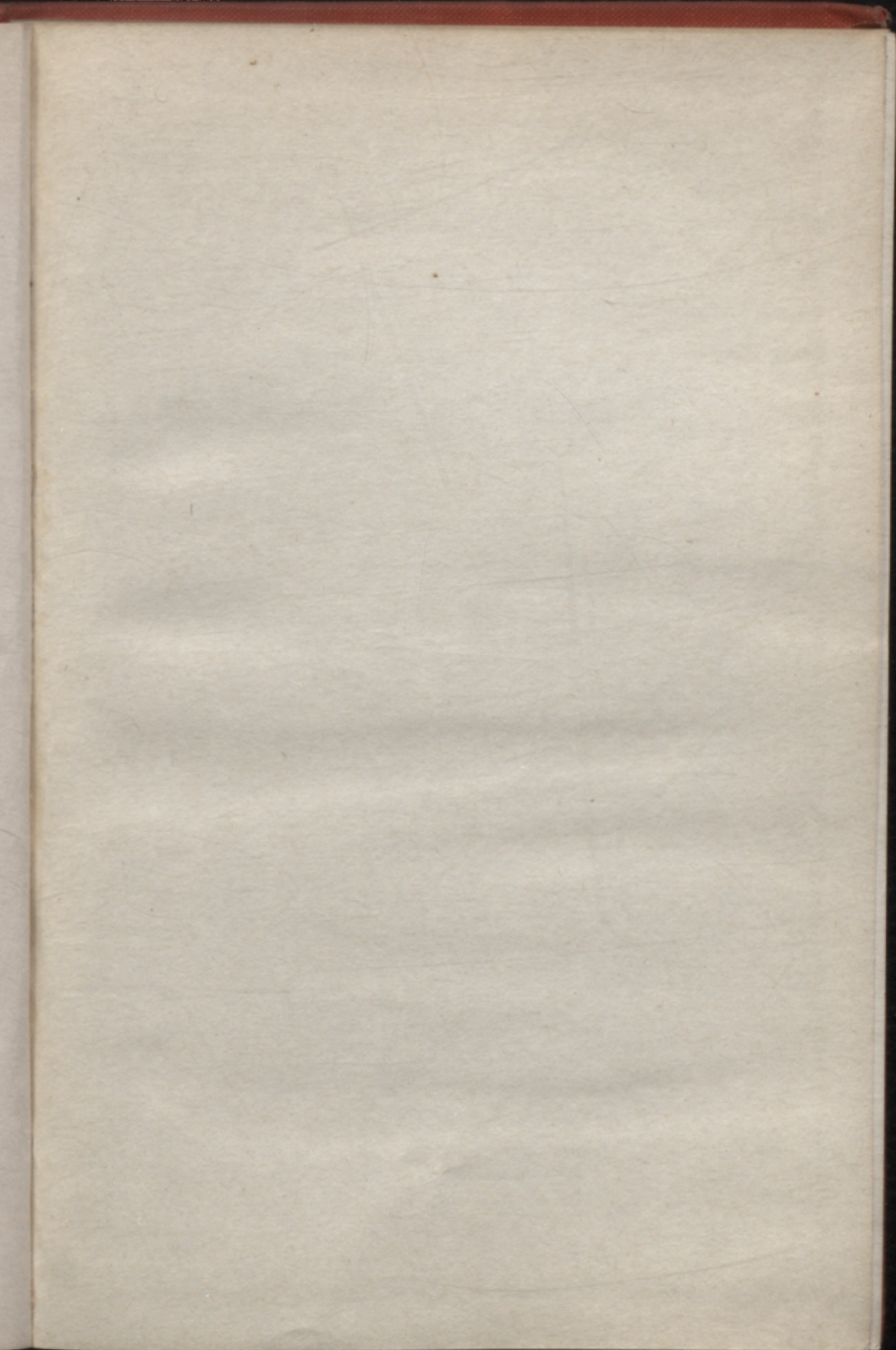
PILSĒTAS UN CILVĒKI

Toronto — 1953

Liemsvētkos.
1953. gadā.
21.

Lip

L 90-4
899

oljell.
810p

ZENTA MAURIŅA

PILSĒTAS UN CILVĒKI

VĒROJUMI UN RAKSTUROJUMI

3. pārstrādāts iespiedums.

Grāmatu apgāds »ASTRA«

Toronto — 1953

AMERICAN LIBRARY
PUBLISHED BY CLARE

ERITVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

91—

~~40.955~~
0307089595

IESKAŅA

Šai grāmatā esmu sanesusi būvakmeņus tai lielajai katedrālei, ko ceļu kopš apzinīgi dzīvoju un kuņas vārds ir Cilvēks. Šeit sakopotas pārdomas par to, kas dziļi skāris dvēseli un ko nevar aizmirst.

Ir dzīvnieki, cilvēki un Dievs, tā esmu mācījusies skolas grāmatās. Bet dzīves grāmatā mācījos, ka ir būtnes, kas pacēlušās pāri ikdienišķām robežām. Tās stāv vidū starp cilvēku un Dievu, viņu gaita ir vieglāka, viņu runa klusāka, un viņu smaidā jauzams kosmisks spēks. Ar viņām kopā mostas apslēpti spēki, aizsalusi dvēsele atkūst un sāk skanēt kā mežs pavasara vējos. Ap viņām ir viegls gaiss kā tas, ko ieelpo, uzkāpjot augstos kalnos. Ja šie cilvēki nekā sevišķa arī nesaka, tad tomēr, aizejot no viņiem, mēs jūtamies apdāvināti.

Bet ir cilvēki, kas tuvāki dzīvniekiem nekā sev pašiem. Kad viņi ienāk istabā, ir smagi elpot. Viņi runā, un katrs vārds kā svins piekaņas mūsu locekļiem, — tik bezprieicīga top sirds. Ar viņiem kopā stiprāk jūtam savu miesas smagumu. Mēs vairāms šo cilvēku, kaut gan viņi nekā ļauna mums nav darijuši.

Daudz bagātības un skaistuma esmu turējusi savās rokās, pateicīgi esmu uzņēmusi sevī dienvīdu starojumu, bet dārgāks par visu, vizmaināks par visu ir tas, ko cilvēks man devis.

Daudzus attēlus esmu sakrājusi savu Draugu galerijā, un ne jau tikai no tiem, kam personīgi esmu roku sniegusi, bet arī no tiem, kuŗus esmu pazinusi tikai garā, un ne jau visi no viņiem ir bijuši dižgari, bet visi viņi man palīdzējuši dzīvot. Tāpēc šī grāmata savā būtībā ir pateicības dziesma. Es dzirdu atbalsi no tuvienes un tālienes, kas manī raisa pārlicību, ka ir neredzama draugu draudze, cilvēki ar plašu sirdi, kuŗus saista pilnības alkas, tieksme izveidot dzīvi iekšēji un ārēji. Un šī apziņa palīdz izturēt, jo bez tās dzīve ir kaut kas, kas iet pāri spēkiem.

V I N E

(1934)

Kas ir ceļošanas saldums? Ceļojot nav ne nākotnes, ne pagātnes. Ir tikai kvēlojoša tagadne, grieķu kaiross. Ir tikai skatīšanās prieks. Zūd dzīves smagums. Var citur neiespējamo: viegli dot, viegli ņemt, viegli paiet garām. Nekas nepieder, nekas nesaista. Nav atmiņu lietuvēna, kas izsūc prieku no katras šūniņas.

* *
*

Pilsēta ir dzīvs organisms. Kas pilsētā uzturas vienu nakti, vienu dienu, izdrāžas tai cauri gīda vai — Dievs nedod! — ekskursantu pavadībā, zina no viņas tik pat daudz, kā tas, kas grib izprast cilvēku, turot rokā viņa pasi, skolas un augstskolas apliecību. Lai iejustos pilsētas dvēselē, klusi jāklejo pa ielām nakti un dienu, saules svelmē un lietū, un tad pilsēta nometīs stereotipo, visām Vakarēiropas pilsētām kopīgo masku un atklās noslēpumaino, vienreizīgo skaistumu. Jā, pilsētai jāpieiet kā cilvēkam, lēnīgi un pazemīgi, ticībā tās aplēptam daļumam.

Izkāpjot vēlā nakts stundā no vagona, pirmais, kas mani saņēma Vīnē, bija neizsakāmi maigais, viegli smaržīgais, sausais, drusku vējainais gaiss. Nosalusi, izmirkusi Latvijas novembra drēgnumā, es dzēru šo gaisu kāriem malkiem. Vēlāk es

zināju: Vīnei ir firziķu smarža. Mīkstie firziķi — visvīniskākie augļi. Atturīgi saldi un sulīgi, vis-smalkākās krāsu atēnās: dzeltāns, oranžs, rozains, sarkans, violets, ar vieglām, tikko tveřamām pūkām.

Nakti es sapņoju par dziedošo, smiekliem piešalkoto Vīni, bet no rīta pirmais, ko es pie namdurvīm ieraudzīju, bija ubags: jauns, glīts puisis ar izdēdējušiem vaigiem spēlē vijoli, acīm lūgdams dāvanu. Drusku tālāk meitene skolas vecumā, rociņas salikusi, kaut ko vienmuļīgu murmina. Uz ielas stūra stāv vecs leijerkastnieks; viņā ieskatījusies, es nosarkstu, pati lāgā nezinādama kādēļ. Varbūt tas tikai šeit, šai iecirknī, lepnākās ielās nomācēji skati izzudīs — tā es sevi mierinu.

Mēs pārkam biļetes greznajā operā, un turpat — Kärtnerstrasse — mūs apstādina baiss sauciens: »Opfert ein paar Groschen für den Lumpenstand!« Jauneklis ar nelabi spīdošām acīm piedāvā kurpju saites. Lupatu šķira — šo vārdu es pirmo reizi dzirdēju Vīnē. Policija, laikam gan ieskatījusi cīņas vēltīgumu, nevajāja lūdzējus. Pie krāšņajiem Belvedera pilsvārtiem ceļos noietusies sieviete stiepj mums pretī rokas, kas sen jau zaudējušas cilvēka roku izskatu. Ieejot 18. gadsimtenī celtajā augšējā Belvederā, kas līdz 1918. gadam bijis ķeizariskās ģimenes mitekļis, sirds netiksmē sažņaudzas: kam vajadzīgs viss šis izšķērdīgi vizuļojošais zelts, kamīni, spoguļi pārdabīgā lielumā, baltais, sarkanais un melnais marmors? Monarchi, kas "izsūca tautu," sen jau ir gāzti, bet nabadzība atlidusi līdz pašiem pils vārtiem. Pamazītnēji mēs pierodam pie dāvanu lūdzējiem, kas ir iznākuši kā no Kētes Kolvices zīmējumu mapes, bet vēl pēdējā dienā, kad es jau pilnīgi biju iekļāvusies Vīnes ritmā, man divi skati neizdzēšami ie-

griezās atmiņā. Es biju nopirkusi binokli, bet dažus soļus tālāk no veikala mani uzrunāja kāds izbadējies, sirms, intellīgenta izskata kungs. "Ak, kādēļ jūs nopirkāt binokli veikalā! Būtu jūs labāk paņēmuši manu binokli. Es būtu atdevis par 20, es atdošu par 15 šiliņiem. Veikalā jūs, droši vien, esat samaksājuši divreiz tik." Un tīri vai raudādams, viņš drebošām rokām iztin greznu pērleņu binokli no kabatas lakatiņa: "Es pats sen jau vairs neēju uz operu. Man nevajag..." *Marienhelferstrasse*, kur tumsā zaigo reklāmas puķes, solidamas visu, kas vien par naudu dabūjams, es pēdējā vakarā meklēju Delakruā gleznoto Šopēna portretu. Viņu es nedabūju, bet no visas ielas visspilgtāk atmiņā palika pusemūža vīrs ar lielu plakātu uz krūtīm: "Es esmu izsalcis. Dodiet man gabaliņu maizes vai darbu."

Kad jūs ar vīniešiem par to runājat, viņu sejas satumst: "Zaudētais kaŗš, revolūcija un pēdējā grūtā ziema..." Mūsu pansijas saimnieks tipisks vīnietis: jautrs resnvēderis, ar neatvairāmu laipnību un mūzikālu balsi, stāsta, ka strādājot katru darbu un krājot naudu, lai varētu izceļot uz ziemeļiem, vislabāk uz Zviedriju. "Jūs neizturēsīt tur ziemeļos," es saku, "jūs pārāk karsti mīlat savu skaisto dzimteni." Omulīgais smaids viņa apaļajā sejā zūd: "Pašreiz katram vīnietim ir vieni svārki, bet ja diviem vīniešiem būs vieni svārki, tad tos izlietos, lai pakārtos."

Neapraķstāma ir vīniešu graciozā laipnība, arī grūtie laiki to nav spējuši iznīcināt. Smaidīgi laipna un uzmanīga pret katru vēlējumu ir ne tikai garīgā aristokratija, bet arī ierēdņi, sevišķi dzelzceļa ierēdņi, kārtībnieki, tirgotāji, pārdevēji, fiziska darba strādnieki, bērni. Šī laipnība apbur kā firziķu gais. Šo laipnību gribēju iesaiņot un

lielos blāķos aizsūtīt uz dzimteni, bet baidīdamās, ka to uzskatīs par augsti muitojamu luksa precī, es atturējos.

Par vīniešu laipnību varētu stāstīt daudz piemēru. Ja vīnietis ierauga jūs stāvam ar pilsētas plānu rokā, viņš neaicināts piesteidzas klāt, paskaidro, kur atrodas tā un tā iela, tas un tas laukums, un gaiši smaidīdams aiziet, it kā būtu saņēmis Ziemsvētku dāvanu. Paskaidrotājs parasti vēl pārliecinās, vai jūs viņu sapratuši: acīm viņš jūs pavada, un, ja jūs ejat nepareizā virzienā, viņš steigšus dodas jums pakal. Arī bērni šai ziņā apbrīnojami apķērīgi.

Ja jūs vīnietim gribat izdarīt sevišķi lielu prieku, tad slavējiet viņa dzimteni. Braucot uz Tiroles kalniem, mēs trešajā klasē sēdējām kopā ar diviem vīniešiem: labsirdīgu sārtaidzi komersantu un nervozu, pasaules kaņā kontūzētu apdrošināšanas biedrības inspektoru. Pirmais kaņā bija zaudējis visu savu kapitālu, otrs — jau sirmgalvis — savu veselību, bet kā bērni viņi atkal un atkal gribēja dzirdēt mūsu slavas dziesmu Vīnei. Kad es ieminējos par dzelzceļu ierēdņu un apkalpotāju laipnību, sirmgalvja acis iemirdzējās: "*Hochste Kultur*" — viņš teica. Savu ērto vietu pie loga viņš atdeva man sacīdams: "Ja kāds Vīni mīl, es tā dēļ esmu ar mieru visu ceļu pat kājās nostāvēt." Kad viņš bija uzzinājis, uz kuŗu Tiroles pilsētiņu mēs braucam, viņa nervozā seja apskaidrojās: "*Ein Paradies!*", un labsirdīgais komersants vieglā ironijā piemetināja: "*Paradies Nr. 17,*" jo nervozais jau daudzas citas Tiroles vietas bija nosaucis par paradīzi, bet viņš nepadevās tik viegli un agresīvi jautāja ceļa biedram, vai tad tas nedomājot, ka minētā pilsētiņa tiešām esot dimants Austrijas kronī? Uz to labsirdīgais komersants pil-

nā pārlicībā atbildēja: "Rubīns!" Un nu viņi atkal bija vienis prātis. Katru dzimtenei izteikto uzslavu viņi uztvēra kā personīgu komplimentu, kas paaugstināja viņu labsajūtu un ierosināja viņus uz jaunām laipnībām. —

Vīne ir rožu un strūklaku pilsēta. Laikam gan nevienā citā pilsētā nav tik daudz rožu: rožu laukumi, rožu sienas, rožu vārti. Un ne tikai pilsētas centrā. Tālu aizklejojusi līdz Donavas kanālim, pēkšņi atkal jutu šo silto smaržu: tās ir sarkanās rozes, tās smaržo pēc laimes. Vesels laukums. Un pāri rozēm zied liepas, medaini saldas, sāpīgi saldas. Iebraucot Vīnē, viņas mūs apņēma un, mums aizbraucot — nobirdināja ziedus. Pāri liepām mīksti viņainā melodiskā līnijā aizvijas kalni, kas Vīni ieslēdz no trim pusēm. Pāri kalniem veļas debess, tik zila un glāsaina, kāda tā dzimtenē tikai divas trīs reizes gadā. Ielas stūros pārdod augļus, katram sava krāsa, katram sava smarža. Tur ir sešas plūmju šķirnes, dažas tik lielas kā dzimtenes āboli, un melnie ķirši spīd kā vīniešu acis, bet pārāki par visiem ir firziķi ar savu samtaino vaigu viegli nodzēšamo pūku. Dārzos zied strūklakas, ūdens architektūras vibrējošās krāsās. Gaismas un kustības rotaļa. Mūžīgā kustībā esošā cilvēka gara skaistākais simbols. Tvirtas un vieglas reizē, šķīstas un stingras, tās saulē viz, tumsā gaismo un katram gaŗāmgājējam jau no tālienes sniedz savu veldzi. Vīnē apbrīnojami prot strūklakas un piemienekļus iekomponēt apkārtnē. Netālu no ūniversitātes ir divas, viena pretī otrai, aiz viņām paceļas lieli, tumši, gandrīz melni koki, bet baseina pakāje dēstīta sarkanām puķu liesmām, skats uz gotisko, no zemes smagmes atbrīvoto rātsnamu nav aizklāts, un pirms jūsu acis vēl aizmirsušas puļtojošā ūdens trauksmaino zīmējumu, jūs jau ie-

raugāt abus smailos, tikai vertikālām līnijām veidotos Votīvbaznīcas tornus. Ausis vēl ir dz ūdens čala, bet pretī jau dūc baznīcas zvani. Dienasvidū kaut kur starp auto sirēnām ietrīsas lakstīgalas gaviles. Nevienu kaķi netiku Vīnē redzējusi, bet toties daudz putnu. Mūsu pansija atradās netālu no pilsētas centra, un trijos no rīta putni dārzā tik skaņi dziedāja, ka logs bija jāaizver.

Tikai Vīnē varēja rasties Šūberta dziesma, romantiskā dziesma *par excellence*; no Vīnes, par spīti visām neveiksmēm, nevarēja šķirties Gluks, Bēthovens, Brāmss, un Mocarta dzirkstošā grācija citā zemē nemaz nav domājama. Nupat, sakarā ar Richarda Štrausa 70. dzimšanas dienu (11. jūnijā), Vīnē sarīkoja lieliskas svētku spēles. Kaut gan Richards Štrauss nav vīnietis (viņš dzimis Minchenē), bet Vīne, sekojot savām mūzikālajām tradīcijām, Nāves un apskaidrošanas komponistu, kas pats sevi uzskata par Mocarta skolnieku, pie-skaitījusi savai saimei: viņu iecēla par Vīnes goda pilsoni, viņam dāvāja greznu vasarnīcu Belvedera dārzā, daudzus gadus viņš bijis Vīnes operas direktors un galvenais dirigents, vairāki viņa darbi savu pirmuzvedumu piedzīvojuši Vīnē.

Štrausu Vīnē saistīja arī draudzība ar Hofmanstālu, visrepresentatīvāko Austrijas dzejnieku († 1929. g.). Daudzi teksti Štrausa operām ir Hofmanstāla sacerēti: *Elektra*, *Der Rosenkavalier*, *Die Frau ohne Schatten*, *Arabella*, *Ariadne auf Naxos*, *Die ägyptische Helena*. Ļoti interesanta ir arī nupat izdotā dzejnieka un komponista vēstule apmaiņa. Richarda Štrausa mūzikas intelektuālists radniecīgs Hofmanstālam, arī viņš nepazīna saprāta nekontrolētas jūtas. Tikai Hofmanstāls, aristokrāts ar diplomāta ārieni, romantiskāks un elegiskāks par Štrausu. Viņa smalkās, mūzikālās

dzejās visbiežāk atkārtotais motīvs: viss aizslīd un izirst ne tikai nāvē, bet jau dzīvē. Nekā palieka-
ma nav:

*Das ist ein Ding, das keiner voll aussinnt,
Und viel zu grauenvoll, als dass man klage:
Dass alles gleitet und vorüberrinnt. *)*

Hofmanstāla labākais darbs — psiholoģiskais viencēliens “*Der Tor und der Tod.*” Vēsaīs, sevī noslēgtais Klaudio savā pēdējā dzīves stundā nevar mirt. Dzīvi viņš bija vērojis zināmā attālumā, nekad nebija ieaudies dienas notikumos, un pēdējā stundā neteiktie vārdi, neizjustās jūtas, nesniegtie glāsti nedod viņam miera. Nāves dziesmai skanot, viņš saprot, ka visu mūžu bijis mātes, līgavas, drauga parādnieks. Aizverot Hofmanstāla smalko grāmatiņu, zinām: cilvēka grēks bieži slēpjas darītā darbā, izsacītā vārdā, bet vēl daudz biežāk nedarītā darbā, nesacītā vārdā. Skumjāka par nāvi ir nedzīvotā dzīve.

Štrausa elegantā Belvedera vasarnīca tagad pamesta un tukša. Komponists uz svētku spēlēm nav ieradies: pārāk sasprindzinātas, pārāk naidīgas ir attiecības starp Vāciju un Austriju.

Uz afišu stabiem acīs duŗas divi milzīgi plakāti: viens aicina uz svētku spēlēm operā, otrs — piedraud nāves sodu visiem nemiera musinātājiem, spridzināmo vielu glabātājiem. Svētku prieks novīst. Kā tādā draudīgā noskaņā iespējamās svētku spēles? Bet es šeit esmu tikai svešiniece, rīt vai parīt aizbraukšu, un tā tomēr nopērku dārgo biļeti.

*) Tā ir pārāk skumja lieta, lai to izdomātu līdz beigām, un pārāk baiga, lai par to žēlotos: viss aizslīd un aiztek garām.

Vāgnera operas uzved bez saīsinājumiem, izrāde sākas septiņos un beidzas divpadsmitos. Nams ir izpārdots. Publika seko ar aizrūtu elpu, lielākai daļai teksta grāmatīņas ar vadmotīviem, daudziem partitūras rokā (Rīgā neparasts skats), bet starpbrīžos viņi ēd savas sviestmaizes — neciešami plēbējiski! Vāgnera operu dekorācijas vienkāršas, bez raibumiem un vizuļiem. Režija nekur nemēģina glaimot masas gaumei. Kam patīk baļagāni, lai iet uz Prāteru, opera — svēta vieta.

Ātri šī pilsēta svešinieku ierauj savā ritmā. Kā var justies svešs starp cilvēkiem, kas, neraugoties uz grūto saimniecisko stāvokli, pērk dārgas operas biļetes, kas piecas stundas bez paguruma seko nopietnai mūzikai, kā var justies svešs starp cilvēkiem, kas mūsu paviršības un bezdvēseles laikmetā vēl spēj raudāt Fidelio izrādē un māksliniekiem sarīko tik vētrainas ovācijas?

Pilsētas plānam ir kaut kas melodisks, ielas iet koncentriskiem aplīem, un vidū stāv vecais, 13. gadsimtenī celtais Stefāna doms, Parīzes Notre Dame tuvākais īstiniēks. Kas vērojis viņa smailos torņus, atceras: “Kāds kaislums dziļš bij jums uz augšu dzīties...” Vīnieši šo katedrāli vienkārši sauc: *der alte Steffel*. Un tiešām, šo baznīcu ver iemīlēt kā cilvēku, kā dižu draugu. Vienalga, no kuŗas puses jūs ieejat Vīnē, vecais Steffelis jūs sveicina, un apmaldīušies jūs vispirms meklējat viņu, jo pie viņa pakājes satek visi ceļi:

“Un tad es sapratu pēkšņi,
Cik veltīgs ir tas,
Pēc kā esmu centies.”

Visiem un vienmēr vecais Steffelis veŗ savas smagās durvis, un viņa mistiskā pustumsā es at-

radu mieru. Mocītājas šaubas, iekšēja saraustība saplok: sirds sastop pati sevi. Aiz durvīm paliek pilsēta ar savu raibo ņirbu, ar elektriskiem zvaniem un elektrizēto dzīvi. Šeit tāds klusums, ka dzird tikai pašas sirds pukstienus. Tumšajā galvenā altāra telpā noslēpumaini zaigo Pestītāja krusts. Katrai loga rūtij sava krāsa, savs zīmējums. Atmiņā sevišķi palika divas rūtis: viena violeta kā madonnas mēteļa odere, šķiet, tur saplūdušas visu pavasaŗu samtainās vijolītes, lai mierinātu cilvēka sirdsdedzi. Un pretējā logā — rubīnu lāsēm pildīta rūtis, jeb tur sakrājušās lāses no neredzamiem ērkšķu vainagiem? Priesterā nav. Lūdzēji klusu nometas ceļos, aizdedz sveces, noliek ziedus, vainadziņus un sāpes pie Marijas kājām. Pāri mazajam altārim, zem rubīnu rūts es lasu tik labi pazīstamos vārdus: *“O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte si est dolor sicut dolor meus.”* — Katru trešdienu Stefāna domā svētrunu saka Palestrina, Bachs, Mocarts, Bēthovens.

Vīnē nav grūti atrast meklēto. Tur jau stāv abi valšu karaļi, prieka raisītāji: Johans Štrauss un Lanners, smaidīgi un laimīgi. Ap viņiem puslokā veidots žogs, kur bareljefā deĶo veci un jauni vīnieši, tik liksmi un izteiksmīgi grāciozi, ka pat Šopenhauers zaudētu savu pesimismu, ja kādu brīdi šeit apstātos starp rozēm un tumšiem kokiem. Vai tas nav tas pats Lannera valsis, ko Turģeņevs izraudzījis par motīvu savam dzejolim prozā: *“Cik skaistas un svaigas bija rozes manā dārzā. Lūģtīņ lūģzos rudens saulei neaizkart tās ar auksto roku.”*

Un otrs, Johana Štrausa piemineklis — tautas dārzā, kur viņš, jauns un lunkans, ar vijoli rokā aizrautīgi spēlē savu valsi un ap viņu vijas un mījas dejotāju pulks. Efeju stīģas tumst, spilģtkrā-

sainas puķes smaržo, zem raibām saulsargu sēnēm tauta dzeļ vīnu un alu. Bērni kliegdami iet rotaļās, drusku tālāk spīd Donavas kanālis, un visus apvij un vieno firziķu maigais gaiss.

Mazā Fichtegasse, kas nogriežas no Ringa, aizved pie Bēthovena. Pilsētas centrs, un tomēr normale. Te neiet tramvajs, autobuss, arī privātas mašīnas tikai reti aizbrauc gaŗām. Puķu šeit nav. Ko arī ar šīm liegām būtnēm iesāktu gigants? Pēcfonā milzīgi koki un ap lielo laukumu dzīvzogs. Satumsis un smags viņš sēž, atbrīvotais Prometejs pie viņa kājām, kuplos matus izjaucis vējš, visa figūra sprieguma pilna. Laukums ir tukšs, tikai liels putns, gaŗām lidojot, nesa vakara sveicienu. "Mana valsts ir gaisā," tā viņš pats reiz rakstījis Francim Brunsvikam, un kādā citā vēstulē: "Garīguma valsts man vismīlākā, tā arī augstāka par visām monarchijām." — Mēs mašīnā aizbraucam uz Grincingu, kur Bēthovens tik labprāt kavējies. Braucot cauri Heiligenštatei, atdun 1802. gadā šeit rakstītie vārdi: "Nesalaužams ir mans lēmums izturēt līdz beigām, kamēr nepielūdzamām parcēm labpatiksies pārgriezt manu dzīvības pavedienu... Ak cilvēki, apdomājiet, cik ļoti jūs man pāri izdarījuši, un izmisuma piemeklētais lai sevi mierina, ka manī atradis sev līdzīgu... Visvarenais Dievs! ak, dāvā man kaut vienu tīra prieka dienu..." Bet šos dobjos izmisuma saucienus pārskan otrās simfonijas līksmības un jaunības šalkas.

Nav lielāka spēka par to, kad sājpu šaustītais atveŗ priekam savu sirdi, jo prieks ir dzīves jēga un zemes smagmes iznīcinātājs. Bet to mēs parasti saprotam tikai tad, kad spēju priecāties jau esam zaudējuši. Prieks bez sājpu stīgojuma ir pūka, kas aizlido, pēdas neatstādama. Prieks, kas liesmo, sājpēm spī-

tēdams, ir brīnumzvaigzne, nedziestošs ceļa rādītājs. Viņš, kas šeit rakstījis savu testāmentu, mums kā mantojumu atstājis šādu gaismu. Svēta, svēta ir šī vieta.

Bet tad es paceļu acis un pretī man rēgojas banāla izkārtne milzīgiem burtiem: *Eroika-Garage*. Un drusku tālāk: *Eroika-Cafē*. —

Uz Bēthovena mūžīgo dusas vietu mēs aizejam kājām. Apmēram 10 klm. no mūsu pansijas atrodas Centrālie kapi. Kā visi Vīnes dārzi, arī šis mūžīgā miera dārzs veidots lielām līnijām, plašiem vilcieniem. Tā vesela pasaule par sevi. Un atsevišķa sala šai pasaulē — mūziķu stūris. Tur dus Hugo Volfs, un tas, kas nezina arī viņa biogrāfiju, no kapa akmens veidojuma saprot: viņu glāstījusi salda melodija, viņu vajājis ārprāts. Šo akmeņi iecirsto skatu nevar aizmirst. Tur ir Brāmss ar savu lielo bārdu un smago problēmatiku. Domās nogrimis, viņš raugās biezā grāmatā. Mocarta kaps ir nezināms, bet arī viņam šeit sava piemiņas vieta. Un tur dus Bēthovens. Uz pelēkā cementa kapa noliktas svaigas rozes, visapkārt aug dzīvības koku žogs. Pelēkā obeliskā saritinājusies čūska, virs tās lido taurenītis. Klusums. Bet savādi, šai skaistajā vietā es nejutu nekā no viņa gara. Šurp viņu atveda, kad viņš vairs nebija viņš pats. Vai tur Heiligenštatē viņš nebija tuvāks? Un vistuvāks, visdzīvāks Fidelio izrādē? Izzūdāmība un mūžība.

Donava ir zila tikai Vīnes zēnu koņa dziesmā. Visos citos gadījumos mūsu Daugava daudz zilāka. Un arī lieliskāka savā tēraudainā, plašā vēsumā. Donavas ūdens ir olīvzaļš un duļķains. Arī Donavas tilti nav skaisti. Bet es mīlu visus tiltus, tos, kas vieno upes krastus, kā arī saprašanās tiltus, kas ved no cilvēka uz cilvēku, bet visvairāk rakst-

niekus, kas saista tālu stāvošas tautas, ar grāmātām celdami tiltu, pa kuŗu tauta pie tautas var nākt ciemā. Vīnē tāds kultūras tilts ir sirmā rakstniece Helēne Richtere. Viņa ir dzimusi un uzaugusi Vīnē, viņas iekšējā struktūra, viņas dzīves stils, viņas māja ir vīniska, bet viņas mūža darbs — angļu romantisma vēsture. Bez tam vēl atsevišķas monografijas par Šelliju, Baironu, Bernhardu Šo, Šēkspīru u. c. Savu tuvumu Vīnes kultūrai viņa apliecinājusi darbos par teātri: *Unser Burgtheater, Kainz, Joseph Lewinsky, Fünfzig Jahre Wiener Kunst und Kultur* u. c. Helēne Richtere ir gudra un atturīga literātūras un kultūras vēsturniece ar milzīgu erudīciju. Viņa atturas no personīgiem spriedumiem, bet viņas tēli zīmēti ar lielu plasticitāti. Jūtu izplūdumus viņa nepazīst, viņas emocionālitate ir vēsa, mazliet ironiskā intelekta iegrozota. Tikpat garīgi rosīga, bet dzīvāka un sirsnīgāka ir viņas māsa, plaši iecienītā romāņu lingviste Elize Richtere, Vīnes universitātes profesore, pirmā sieviete, kas guvusi tiesību immatrikulēties par pilntiesīgu studentu Vīnes universitātē, un arī pirmā sieviete visā Austrijā un Vācijā, kas sev iekarojusi profesūru un katedru. Bet nekāda asuma, nekāda rūgtuma viņā nav. Stalta, grācioza, savu balto matu starojumā viņa stāsta, ka, ejot uz doktoreksāmenu, sevī jutusi skanam kādu melodiju un tikai vēlāk aptvērusi, ka tas motīvs no Bēthovena devītās: *Froelich wie ein Held zum Siegen*. Tas arī palicis viņas vadmotīvs visam mūžam. Abas māsas ir neprecējušās un brīnišķā saskaņā dzīvo savā kokiem un puķēm aizaugušā vecpatriciešu mājā, kur katra lieta un vieta pauž nobriedušu, vecu kultūru. Atmiņā sevišķi palicis mazs brīdis, kad zeltainā sestdienas pēcpusdienā Helēne Richtere baltā tērpā piecēlās no sava krēsla un mirdzošām acīm teica: "Un tagad

es jums rādīšu savus bērnus, kurus jau vairākkārt laipni pieminējat." Un viņa iznesa verandā, kur mēs sēdējām, savas grāmatas greznos izdevumos. Tā laikam Grakchu māte varēja lepoties ar saviem dēliem. Maza ēna pārslid pār rakstnieces seju: "Bet mans sāpju bērns ir Kītss. Pēdējā laikā interese par viņu atplaukusi. Tikai tagad viņu sāk saprast. Mans manuskripts gatavs, bet izdevējs sakarā ar pēdējo laiku notikumiem atsakās izdot tik lielu darbu." — Vērodama viņas izteiksmīgo seju, domāju jau daudzkārt domāto domu: garīgā augstsprieguma cilvēki stāv viņpus jaunības un vecuma.

Kā lielu laimi uzskatu tās garīgi pārbagātās stundas, ko drikstēju pavadīt šai viesmīlīgajā mājā, bet bija arī sāpīgs brīdis. Tas bija tad, kad atgadījās tas, kas mūsu ceļojumā daudzkārt notika. Es biju aicināta uz "*jour fixe*'u." Sāka runāt par dažādām tautībām, un nu izrādījās, ka neviens no klātesošiem par latviešiem it nekā nezināja, jā, nezināja pat, ka tāda tauta eksistē. Kāds romāņu filoloģijas docents apgalvoja, ka Rīga atrodoties tur augšā, Somijā. Kāda Dr. hist., ģeografijas un vēstures skolotāja Vīnes vidusskolā par Rīgu zināja tikai, ka tur dzīvojot vācieši. Mūsu ceļojumā mēs esam noturēti gan par leišiem, krieviem, zviedriem, somiem, holandiešiem, tikai latviešus neviens nepieminēja. Ārzemēs leišus un igauņus — nerunājot jau nemaz par somiem — daudz labāk pazīst nekā latviešus. Kā tas izskaidrojams?

Literātūrvēsturniekus Vīnē saista arī Nādlers. Aizejam uz viņa lekcijām universitātē. Mazs, drukns pusmūža vīrs enerģiski stāsta, kādās ciltīs var sadalīt vācu rasi un kādas ir katras cilts īpatnības. Apmēram to pašu, ko pazīstam no viņa pētījumiem bagātām, bet vienpusīgām grāmatām.

Nevaru pievienoties viņa spriedumiem, jo ne vienmēr psihiskās, individuālās īpatnības atkarīgas no ģeografiskām robežām, bet viņa asprātīgie secinājumi ierosina domu, ka varētu sarakstīt tādu latviešu literatūras vēsturi: sagrupēt piebaldzēnus, zengāļus, lejas-kurzemniekus u. t. t. Iznāktu diezgan zīmīgi un — patvaļīgi. Lietpratēji ieteic Kocha lekcijas: *Vom Expressionismus bis zur Gegenwart*. Šo profesoru studenti tik ļoti cienī, ka, viņam ienākot klausītavā, lielākā daļa pieceļas kājās. Kochs kā vienu no lielākiem pēcekspressionisma rakstniekiem atzīmē Hermani Štēru un nokritizē abus brāļus Mannus. Tomasa Manna pēdējais darbs esot "*Zauberberg*," jo par Jāzepa romānu kā par mākslas darbu nevarot runāt, tur viss pārāk samākslots. Heinrichs Manns, kas sevi labprāt dēvē nevis par vācieti, bet eiropieti, esot neciešams. Arvienu viņš mēģinājis būt laikmeta paudējs ("*Die Armen*," "*Der Untergang*"), bet devis tikai sakropļotas perspektīvas. Vienā ziņā viņš gan raksturīgs sava laika pārstāvis: viņš raksta nevis ar sirdi, bet galvu, viņš gribētu būt ideālists, bet ir ideologs, gribētu būt dzejnieks, bet ir tikai civilizācijas literāts.

Nevarētu teikt, ka Vīnes universitātes studenti ļoti atšķirtos no mūsējiem. Tikai gērbusies viņi ir vienkāršāki, studentus bieži redz bez kravatēm, vienkāršos sporta kreklos. Nāk kā uz darba laboratoriju. Ja ieskatās uzmanīgāk, tad pārsteidz lielais skaits nogurušu, nomocītu seju. Nepatīkami aizķa, ka studenti starpbrīžos līdz pēdējam mirklim ēd savas maizītes. Mūsu studenti — es nedomāju, ka viņiem būtu vairāk laika — šai ziņā aristokratiskāki. Ienāk klausītavā ar cepurēm un mēteļiem, kuņģus nomet kaut kur sev līdzās. Prof. Nādler savu mēteli un cepuri vienkārši pakā uz

tāfeles. Pie galvenās ieejas stāv divi sargi, kas pārbauda ne tikai matrikulas, bet arī portfeļus — vai nav revolvera, vai nav spridzināmu vielu. Gaitenos dežūrē apbruņoti kārtībnieki pilnā kaujas gatavībā. Nē, kur *alma mater* tiek militāri apsargāta, kur par viņas drošību negādā viņas pašas dēli un meitas, tur viņu iemīlot nevar.

Apmeklējot gleznu galeriju — *Kunsthistorisches Museum* — es sapratu, ka dažas gleznas var iemīlēt kā cilvēkus. Grūti šķirties no astonām vienā istabā sakopotām Rembranta gleznām. Brūnā krāsa — Špenglers viņu tik pareizi nosaucis par pasaules izjūtas krāsu — plūst no visām pusēm iesarkanos, dzeltānos, violetošos toņos. Vai kaut kur nesmaržo cheirantus cheiri? Dziedošais zēns — par viņu man jau Rīgā stāstīja un teica, tā esot iekšķīga dziedāšana. Tad Rembranta māte un divi pašportreti — 60 reizes viņš gleznojis pats sevi. Vīnes divi pašportreti viņu ierindo lielos antropologos: no nezināmās tumsas iznirst cilvēks, un ir gleznota nevis viņa āriene, bet meklējumos nogurusi un satvirtināta dvēsele. Gara apoteoze ir Rembranta pēdējie, ciešanās šķīstītie darbi, tā ir pārjūtekliska pasaule, nevis ēteriskās sfairās safantazēta, bet cilvēka pretrunu un mokpīlnā iekšienē izaugusi.

Rakstot Latvijā lietainā dienā šīs piezīmes, starp tumšiem mākoņiem izlaužas žilbinoša gaišma — tā mirdzēja Violantas mati Palmas Vekio gleznā.

Modernā gleznu galerijā mēs jutāmies kā mājās. Jā, māksla ir laikmeta zīmogota, un šī ir mūsu laikmeta valoda. To mēs saprotam bez katalogiem un mākslas vēstures studijām, tur ir tas, ko mēs jūtam, izteikts krāsās un līnijās. Drausmi patiesais Egger-Lincs. Van Gogs. Hodlers. Sle-

vogts. Kokoška. Dārzā tēls, kas mani pat sapnī apciemoja — Hanaka veidotais Pēdējais cilvēks: pāri bezdibenim pārlicies, bronzā sastindzis, viņš neskatās ne uz Rodēna Ievu, ne uz Renuāra Veneru, ne arī uz briestošiem firziķiem.

Kas paliks no šiem tēliem un gleznām pāri pēc 100, 200 gadiem? Vai ļaudis ies vienaldzīgi gaŗām un teiks: sveši, lieki, gaŗlaicīgi, kā mēs to darījām tukši lieliskajā Barokmūzejā.

Strindbergs Luvru ir nosaucis par mēslu bedri. Es zinu, ka Strindbergs pārspilē, bet ja Barokmūzejā un augšējā Belvederā liesmotu ugunsgreķs, es nesaceltu trauksmi, — lai sadeg visi šie Trogeru un Strudendorfu bezjēdzīgi apkrautie tēli plandošās drēbēs, ar matiem kā karogiem. Lai sadeg viss šis apzeltītais tukšums. Nav mākslas, kas svešāka latvju sirdij, mūsu tagadnei. Nav mums pat atbilstoša vārda franču “pompe”, “pompeux”, vācu “Prunk”, “prunkhaft”, jo nav arī tādas izjūtas. Skaists Belvederā ir dārzs, milzīgais gaisa rezervuārs pilsētas centrā ar koku mūŗiem, zaru spraiŗļiem un platiem vientuļiem ceļiem. Tur var staigāt stundām ilgi un nesastapt neviena cilvēka. Lieliskāks un iespaidīgāks savā simfoniskā kompozīcijā ir otrs baroka dārzs Šoenbrunnā — katrs tālskats, bet arī katrs sīkums rūpīgi aplēsts. Viszilākā un svelmainākā vasaras pusdienā mēs staigājām alejās, vēsās, zaļgani tumšās, kā veca klostera ailēs, un, kad pēkŗņi iznācām uzkalniņa laukumā, kur saules šaltis un debesu zilgme ar visu varu mums gāzās virsū, bet pie kājām vieglā dūmakā smaidīja Vīne, mēs apreibām.

Kas grib izbaudīt Vīnes burvību, tam vasaras vakarā jāuzkāpj Leopoldkalnā. Parafrazējot Stendāla vārdus: kam nejauŗi vēl ir sirds un kreklis, lai pārdod kreklu un aizbrauc uz Leopoldkalnu. Kad

sienāži trina savus spārnus un kalnu nogāzē nopļautais siens, sakrauts gubās, smaržoja gluži kā dzimtenē, mēs sēdējām Leopoldkalnā pie rožu krūma un citējām R. Rudziša vārdus:

Plašums! Plašums! Kā tas krūtīs sāj
Neizjaustām, aizmūžīgām jūtām:
Dievs pa vaļavīksni lejup kāpj
Sērst pie zemes daiļuma un kļūdām,

un klausījāties Pastorāles pirmuzvedumu, kā to šeit Bēthovens klausījies priekš vairāk kā simts gadiem. Kā apburta ezera dzelmē vieglos miglas plīvuros gulēja Vīne ar saviem smailajiem torņiem, olīvzaļo Donavas lentu un plašajiem vīna dārziem. Kad, tumsai metoties, debesīs uzbrauca Greizie rati ar spilgti nospodrinātajiem gaismekļiem, pilsētā ritmiskās virknēs aizdegās elektriskās zvaigznes, apliecinādamas, ka šeit Lielais Radītājs pārzemes sfairās un mazais radītājs zemes virsū strādā dievišķā saskaņā.

* * *

Kā to var izturēt — dzīvot un zināt, ka ir vēl tik daudz skaistu, nestaigātu ceļu, kas ved kalnā? Bīstami ir ņemt rokā ģeografijas atlantu un vērot vilcienu un auto ceļus, jo tad ir grūti kā akmenim palikt vienmēr tai pašā vietā.

Stāstīt par kalniem var tikai tam, kas pats tur ir bijis, vai nu faktiski vai ilgu sapņos. Kalnu virsotņu pārdzīvojums ir vārdos tikpat netverams kā Bēthovena simfonijas. Ir divējādi cilvēki: līdzenuma cilvēki un kalnā kāpēji. Fricis Bārda pirmos tik zīmīgi nosancis par pīļu diķa dvēselēm, bet otrus par kalnavota dvēselēm. Pīļu diķa dvē-

sele jeb līdzenuma cilvēks, kaut arī būtu uzkāpis Monblānā, būtiski nekā nepārdzīvos. Nav taču nozīmes nedzirdīgam spēlēt IX simfoniju, un dvēselē kurlie daudz biežāk sastopami un daudz vairāk nožēlojami nekā tie, kam fizisks defekts. Kalnu pārdzīvojumu sapratīs tikai tie, kas līdz ar Poruku jautā: "Kas zemes virsū cilvēkam liek tik šaurās formās dzīvot?" Poruks Alpos nav bijis, bet, kalnavota dvēsele būdams, viņš savā dzejolī saka:

"Tur kalnu galotnēs, man šķiet,
Var tālu redzēt, augsti justies:
Jel kāp, varbūt kāds tevīm teiks,
Kāpēc tu dzīvo, kāpēc kusties."

Un cik īpatnēji viņš sniegainu kalnu gāli salīdzina ar aci, kas tūkstošus mīlējusi. Ja braucam uz svešu zemi un gribam gūt tuvāku kontaktu, tad jāiemācās turienes valoda. Tā man bija jāiemācās kalnu valoda. Kad es pirmo reizi braucu caur Tiroles Alpiem — *via Wien-Innsbruck* — man likās, ap mani runā brīnumaini daiļskanīgu, bet nesaprotamu valodu. Es uztveņu vienu otru vārdu, jā, pat frazi, bet jēgu apercepēt nevaru. Mans ceļabiedrs, kas jau agrāk šai apgabalā ceļojis, man izskaidro, cik augsta šī kalnu grēda, ka tas tur nesot mākonis, bet sniegs un tas tur kalnu strauts ar dzidru un ledaini aukstu ūdeni smaragda zaļumā. Vagonā ir spiedīgs un piesmacis gaiss. Es klausos un skatos. Kalni tik tuvu pienāk vagona logam, ka, šķiet, vajadzētu tikai izstiept roku, lai viņus sasniegtu. Tālumā viņi izskatījās kā pārāk melodramātiski uzstādītas kulises, bet tuvumā uztrauc un baisina.

Kitzbühel. Mazā pilsētiņa ar 4000 iedzīvotājiem un četrām katoļu baznīcām maigi pieglaudu-

sies vareniem kalniem. No ielas uz ielu šur tur ved kāptuves. Zemnieku māju jumti ir lieli, akmeņiem noslodzīti. Visām mājām, arī viesnīcām, nesimetriski miniatūrformāta logi un liela tieksme greznoties. Slēgi ar sirds izgriezumiem, balkoni, puķu dārzi, gandrīz pie visiem logiem kastēs iestādītas puķes. Pilsētiņa klusa, tukša. Kalnu iedzīvotāji nāk pretī smagā, lēnā gaitā, naglām kaltiem zābakiem, biezās vilnas zeķēs. Vīrieši — parastajā tiroliešu apģērbā, vertikāli iespraustā spalva pie cepures viņu lepnums, pat arī maziem, ratiņos vizināmiem bērniem tāda spalva. Un ja daba nav pietiekami nokrāsējusi šo tiroliešu iecienīto greznumu, tad ņem palīgā mākslīgus līdzekļus. Sieviešu nacionālais ģērbs pārāk neērts darbam un to valkā tikai svētkos. Tā bija Pēterā un Pāvila diena, kad mēs atbraucām, un toreiz mēs redzējām tirolietes staigājam melnos, gaļos tērpos ar lielu, spilgtu — zaļu, sarkanu vai dzeltānu — zīda priekšautu. Melnā, spīdīgā cepure (ar lakatiņiem tur pat ubadzēs nestaigā) atgādina vīriešu cilindru. Pakausī piestiprinātā platā, melnā zīda lente nokārājas līdz papēžiem. Tādā uzvalkā var kustēties tikai lēni un svinīgi. Visi pretimnācēji — arī bērni — sveicina nopietnā balsī, nepakustinādami galvu: "*Grüss Gott!*" Spoži tīrajā pansijā, kas ierīkota piecdesmit gultām, mēs esam vienīgie viesi; gaidītie firsti un grāfi no visām pasaules malām šogad nav ieradušies. Tagad tiroliešiem, kas dzīvo no ceļotājiem, esot grūti laiki, bet gan jau Dievs zināšot, kā novērst no cilvēkiem šo laikam pelnīto sodu.

Nakti es nevaru gulēt. Kalnu upe čalo un guldz. Es aizsedzu galvu ar segu, bet nelīdz. Šalkas kāpj pa logu iekšā. Ir divi strauti, tagad es tos skaidri atšķirū: viens ar drūmāku, otrs ar su-

drabaināku skaņu. Melodija un pavadījums. Kas tā par dziesmu? Tā kā dzirdēta. Neatvairāma, neatlaidīga, vienmēr tā pati: kas ir, tas ir bijis un mūžīgi būs. Nav gala, nav sākuma. Mūžīgs ir ritms. — Man grūti nākas iekļauties šās dziesmas taktī. Miega vietā spurainas domas atlaižas uz manas gultas. Baznīcas pulkstenis sit katru ceturtdaļstundu. Tikko viens beidzis, cits sāk. Dobji zvani nakts klusumā dun: esi modrs, vēro dzīves lielo gaitu, nenicini mazas lietas.

Tikko svīda gaisma, paskatījos pa logu: vai lielle kalni arvien vēl stāv kā sargi ap mūsu mazo māju? Jā, tur aizvijas mīksta kalnu grēda ar rudzu druvām un egļu mežiem, un tur vieglā miglā piramidveidīgie četri veči aizkūpinājuši savas pīpes, viņi sanākuši uz apspriedi, viņu galvas ir kailas, ne mežs, ne druva tās nesedz. Ziemeļu vakaros stāv visuvarētais Mežonīgais Ķeizars ar savu septiņrobaino vainagu. Īsts monarchs, savrupnieks, nekā kopēja viņam nav ar pārējiem kalniem. Kad visi citi miglas aizsegti, viņa baltais, kailais dolomits zaigo zilgani un oranži, šur tur iemirdzas Renuāra rožainie toņi. Un tais stundās, kad pārējie kalni zilst saulē, viņš aizklāj savu seju sudrabotiem plīvuriem. Reizēm viņš izskatās kā Rericha zilo gleznu oriģināls. Tad atkal ir stundas, kur viņš tik tumši violets, ka tikai viņa varenā siluete saskatāma pret gaišajām debesīm. Tādās dienās turienes iedzīvotāji mūs biedināja: "*Geh'n Sie heut' nit weit, der Kaiser macht 'n finst'res G'sicht.*"

Mēs klidām apkārt agros rītos, kad kalnu gari vēl nebija paspējuši novākt miglas priekškarus, kas slēpa to, ko cilvēka acs nedrīkst redzēt, mēs klidām pusdienas stundā, kad mūsu ziemeļnieku acīm likās, ka Lielais Režisors uzstādījis pārāk

spilgtu prožektoru, un kalnu strauti čalodami klīda mums līdz, vēl pavairodami gaismas vizmu; zelta pēcpusdienās, kas tik ātri pārvērtās vakarā: tikko saule nogrima aiz kalna, aukstums izlīda no aizām. Mēs klīdām melnās nakts stundās, kad maizīgi smaržoja nobrieduši rudzi un zālē un gaisā mirdzēja lieli, spārnoti jāņtārpiņi. Mēs braucām pa Melno ezeru, kur nereāli šūpojās teiksmaini lielas baltās ūdens rozes, un ar roku skārām Mežonīgā Ķeizara drēbju vīles atspīdumu. Mēs gribējām arī aizbraukt ciemā pie Lielā Venecieša, kuŗa sniega rota tik izšķērdīgi vizuļoja pret debess zilgmi. Ceļš nelikās tāļš, bet šoferis neticīgi pasmaidīja: vai kungi arī aizmaksāšot par 40 km tālo braucienu, bez tam, lai sasniegtu Venecieša pakāji, vēl jāejot kājām 8 stundas. — Mēs skatījāmies, kā svešos dārzos briest vīnogas, zied rozes un savādi lieli, tumšvioleti ziedi, kuŗu vārdu esmu aizmirsusi, vijas ap vārtiem. Atgriežoties mājās agri vai vēlu, mēs ceļmalā vienmēr sastapām kādu simtgadīgu vecenīti. Neviena zoba viņai vairs mutē nebija, acis bija gluži iztecējušas, bet viņa mūs sveicināja katru reizi tik laipni, savu mūžīgo zeķi adīdama: *Grüss Gott!* Un balkonā, pāri līliju dārzam, sēdēja mūķene ar baltu, savādi sakārtotu lākatu: izskatījās, it kā gulbis būtu nolaidies uz viņas galvas. Vienmēr viņa sēdēja kā sastingusi, rokas salikusi klēpī, lūkojās uz līlijām. Un manā sirdī iesmeldzās: kādēļ arī es nevaru būt mūķene? Ceļmalā es noglāstu sveša bērna gaišo galviņu un ilgāk kavējos pie dārza, kur zied delfinijas, zilas, it kā pati dienvīdu debess zilgme viņām būtu aizdevusi savu krāsu. Atceros: arī dzimtenē kādā dārzā zied gluži tādas delfinijas. Tur trūkst kalnu aplodes, tur brīvi vēji staigā no apvāršņa līdz apvāršnim, bet sapņos tur vijas melodijas, un dziesma skan skaistāka kā jebkur pasaulē.

Ceļmalā mēs vērojam daudzas svētbildes un tēlus. Kā nemākulīgas bērnu rokaš veidotas visas šīs Marijas ar Jēzus bērnu, Sebastijāns u. c. Katram tēlam ir savs pantiņš, neveikls, vientiesīgs, kā, piemēram:

*“So manches wunde, müde Herz
Fand bei dir Linderug in Leid und Schmerz.
Vertrauensvoll komm' ich zu dir,
O Maria, hilf du auch mir.”*

Šādos pantos jūtama tomēr autora sirsnība. Un vainadziņi, vienkāršas lauku puķes, piesprauztas zīmītes ar lūgumiem un lūgšanām liecina, cik tiešā tuvumā ar Dievmāti dzīvo tauta.

Mēs kāpjam akmeņainā kalnā skatīt Plīvuru ūdenskritumu. No 20 m gluži vertikālas sienas gāžas zemē baltās dzirkstīs saputotais ūdens. Rūc un vird, mirdz un spīd. Es dzeņu no šā ūdens. Auksts kā ledus. Tas tādēļ, ka tas nāk no mūži-
giem sniegiem kalnājos — paskaidro ceļa biedrs. Vai mūžiība ir tik auksta? Tad es negribu mūži-
bas. Alksņi un smagas melnas egles sastājušās ap ūdenskritumu, it kā ar nodomu radīdami kontrastu viņa plīvurainajam baltumam. Un tālāk, kur ūdenskritums pāriet strautā, guļ akmeņi visdažādākās krāsās un formās. Gluži kā cilvēki. Jo ir trejādi cilvēku tipi attiecībā pret dzīves strautu. Pirmie līdzinās tam lielajam akmenim, kas apaudzis biezām, zaļām sūnām. Silti un mīksti ir viņam. Un omulīgi un mīksti ir arī tam, kas viņam tuvojas. Un tad šie šķautņainie savrupnieki — kas viņiem pieskaņas, tam roka skrambās. Ne sūna, ne smilga viņu tuvumā neaug — pārāk askētiskā apkārtnē tās iznīkst. Un trešie — skalojas kalnu strautā. Viņi ir tik gludi un spīdīgi, ka ir

bauda viņiem pieskarties. Jaunu vēsti tie dzird
ikkatru brīdi, miera viņiem nav nekad, bet miers
bez miegainības tikai dieviem dāvināts.

Un pēdīgi, kad esam iemācījušies ne tikai Me-
žonīgā Ķeizara valsts valodas abc, bet protam jau
patstāvīgi lasīt vienu otru sarežģītāku rakstu, uz-
braucam ar gaisakābeleļa vilcienu Hānekamā (2000
m). Mazs vagonis, kas uzkārts dzelzs virvē — pa-
kājes un virsotnes vienotājā — šūpodamies gaisā
traucas augšup. Kādam braucējam paliek nelabi:
mūsu vārdus viņš lāgā nesaprot, ausis gluži aiz-
kritušas. Pārāk pēkšņa atmosfairas spiediena mai-
ņa. Mēs slidam pāri baznīcu torņiem un egļu ga-
lotnēm. Lielais Melnais ezers pārvēršas tumšā
peļķē. Divdesmit piecās minūtēs esam augšā. “No
tāles aizšalc lieli vēji.” Kalli akmeņi, šur tur mazi
zāļu laukumi un retā Alpu roze. Cilvēki, nami,
dārzi, druvas, meži palika apakšā. Tuvais tapa
tālš, un tālais — tik tuvs. Glītā un niecīgā, cil-
vēka radītā pilsētiņa ar saviem trim baznīcas tor-
ņiem šķiet saujā paņemama un aiznesama. Un ti-
kai drusku tālāk — bet mēs zinām, tie ir 10 km.
— otra, gluži līdzīga pilsētiņa. Bet vareni un mū-
žīgi ir Dieva radītie kalni, šķiet, ja tie tikai drusku
sniegā pakustētos, no mājām, pilsētiņām nepalik-
tu ne vēsts. Pa kreisi Mežonīgais Ķeizars pilnā
ornātā viz sniega rotā, šad tad ēna — jeb tā ir
smaga doma — slīd pār viņa balto pieri. Tumst
violētais mētēlis, un oranža gērbs krāšņāks kā jeb-
kad. Zemākie kalni ar egļu mežiem izskatās kā
apsūnojuši akmeņi. Bet kas ir ar mūsu pilsētiņu?
Vai tā izmirusi? Neviena cilvēka, neviena auto-
mobīla mēs neredzam. Viss guļ tik nekustīgi tur
lejā: mēs esam pacēlušies tik augstu, ka atsevišķu
cilvēku vairs saskatīt nevar. Zilais debess jumols
kā svētkiem spodrināts. Gaiss kā no stikla. Sau-

les stari duŗ un dedzina, bet vējš ledaini auksts. Neviena cilvēka, neviena dzīvnieka balss šo kaln-galu neaizsniedz. Baisi un skaisti. Vai es neesmu jau reiz šai tvirtajā pasaulē dzīvojusi? Tik tuva tā man šķiet. Varbūt priekšeksistencē? — Ak, nē. Nezinu, vai ir tāda priekšeksistence. Un ja arī būtu — mana individuālā apziņa ar viņu nesaistās. Bet es taču pazīstu šo aso gaisu, tvirto sauli, lielo vientulību... Un tad pēkšņi zinu: tā ir Raiņa pasaule:

“Ver plaši savu sirdi visu saņemt,
Še tiks tev veldzēt visas tavas sāpes.”

Visos viņa darbos dveš šis gaiss, bet visasāk tas Galā un Sākumā, kā arī Jāzepā:

“Tur stāv klints — tur Dina, tur es kāpšu...
Ne nievāt pasauli, tik viņu saprast...
Es nākšu saskaņā ar visumu.
Es savu spozmi vienošu ar sauli.”

Jā, tikai augstos kalnos, saules tiešā tuvumā varēja rasties Raiņa dzeja. No tālienes viņš redzēja un sveicināja dzimteni, un pasaules vientulība bija viņa vienīgais draugs:

“Visos mūžos viens, no visiem šķirts —
Vienmēr viens un pats.

— — — — —

Tad vientuļāks kļūsi tu dzīvē un garā,
Ne drauga, ne biedra, auksti vēji pūtīs,
Un tālais ceļš tev tik nemieru sūtīs.”

Un nu atlido kā putni Raiņa spīguļojošie aforismi, jeb tās kristalla drupas, kas raisās no Me-

žonīgā Keizara, vai arī atmiņas no tās dienas, kas
pārāk liela, lai to tvertu vārdos.

“Nekad tu nebiji tā runājis
Kā šodien. . .
Tā kalns tin miglā savu lielumu.”

Un tālāk: “Es biju debess jums un pacēlos div-
padsmit kalniem pāri.” Vai arī: “Pāri par dzīvi
būs augt, pāri par likteni stāt.” Raiņa vārdi gūst
jaunu satvaru, un katrs ir it kā šās dienas izpau-
dums:

“Iekš viņa saule spīd, bet aukstiem stariem,
No tāles vien viņš redz un ārpus dzīves.”

Nekad vēl es Raini neesmu jutusi tik tuvu. Šķiet,
pēc ilgiem gadiem man atkal reiz ir atļauts pie
viņa ciemoties, pie viņa, kas manās rokās reiz ieli-
ka sauli, un viss tas, ko es agrāk esmu sapratusi,
bija tikai viņa drēbju vīle. Mana seja un rokas
sāp no dūrēja saules skata, bet es reibstu Raiņa
tāles skurbumā:

“No ilgu slāpēm — atkal un atkal dzer,
Ar katru malku — vairāk un vairāk slāpst,
Un nevar atdzert dziļā dvēsele
Topošās pasaules dienas dailē.”

Vilcienā braucot, atceļā no Tiroles, es atvadi-
jos no katra strauta un kalna: sāpēm viņi devuši
veldzi, raisījuši jaunas domas, un nav jau daudz
tādu draugu pasaulē. Tagad es zināju, ka šie mil-
ži lielumu pārvērš mazumā un mazo ierauj pasau-
les plašumā. Tagad es arī sapratu viņu valodu
un klusuciešanu: vēro dzīvi ne pēc sevis, skaties

kalnu augstumā. Mežonīgais Ķeizars mūs pavadīja 35 kilometrus, un, kad viņa sudraboti sirmā galva pēdējo reizi ielūkojās vagona logā, vasaras dziesma šķita aizsaldēta: manā sirdī tapa tumši kā tuneli, tumši kā toreiz, kad Rainis aizgāja.

Mēs, līdzenuma bērni, reibstam augstos kalnos.

* * *

Saulei rietot, Tiroles kalnos es apbrīnoju balto liliju dārzu, kur mūki melnos tērpos klusi strādāja. Ziedu baltums nereāli vizēja vakara saulē, un smarža uztrauca un vilināja, tik nesaskanīga tā likās ar liliju jaunavīgo formu un krāsu.

“Jūs priedina mūsu lilijas,” teica kalsnējs, vecs mūks. “Bet agrāk tās bija vēl krāšņākas un baltākas. Tas bija toreiz, kad pie mums vēl dzīvoja Maigais Mūks. — Vai jūs gribat dzirdēt stāstu par Maigo Mūku?”

Es lūdzu viņu stāstīt; viņš apsēdās akmens solā, liliju vidū un, vakara zvaniem skanot, lēni, nesteigdamies stāstīja:

“Mūkam, kas bija dievbijīgāks nekā mēs visi, bija arī savs vārds, bet tas jau sen aizmirsts, jo no pasaules viņš aizgāja jaunības dienās, no pasaules, kur katru lietu sauc noteiktā vārdā. Bet, kur katrai lietai savs vārds, tur dvēsele drīzi zūd. Kad mūsu Mūkam jautāja vārdu, viņš klusēja, kā vienmēr klusēja, kad viņam jautāja to, ko viņš gribēja aizmirst. Un tā klosterī viņu sauca par Maigo Mūku.

Katram mūkam bez savas galvenās nodarbības — dievišķā pielūgsmē sevi skaidrot — ir vēl

kāds darbs, ko viņš strādā, lai slavētu Dievu to Kungu, mūsu Radītāju. Maigais Mūks bija dārznieks, un jums jāzina, ka vienīgi dārzā strādātais darbs raisa prieku, kas nekad nesāpina.

Maigais Mūks bija smalks dārznieks, jo skaistumu viņš mīlēja tikpat kvēli kā Madonnu. No visām dārza būtnēm lilijas viņam bija vistuvākās, jo balts ar melnu labi sader. (Es aizmirsu pateikt, ka Mūkam bija tumšas acis — atraitnītes vasarīgā dobē). Lilijas viņam bija vistuvākās, jo maigs ar cietu labi sader. Maigs ar cietu? — jūs nesaprašanā jautājat, liliju kopējs taču bija maigs un viņu sauca par Maigo Mūku. Jā, tā viņu uzrunāja tie, kas spēj cauri čaulai saskatīt kodolu, kas, putnu redzot, dzird jau viņa dziesmu, un, cilvēku uzlūkojot, zina viņa sirdi — vecie klostera iemītnieki tādi mēdz būt, jo viņi sevi aizmirsuši. Kas sevi aizmirst, saredz citus.

Maigajam Mūkam bija cieta, rupja čaula, tā atgādināja korallus jūras dzelmē — tik rūpīgi tā bija darināta, ilgos gados tvirtināta. Neviens viņa iekšienē nevarēja iekļūt. Kādēļ viņš bija nācis klosterī? Neviens to nezināja. Viņa cieta čaulu pazina visi, viņa maigumu — tikai draugi.

Viņš gāja no sētas uz sētu, remdēdams ļaužu sāpes. Katra asara, ko viņš ar savu lielo un spēcīgo roku, brūno dārznieka roku, bija noslaucījis, pārvērtās lilijā viņa dārzā.

Kādam mātei bija nomiris vienīgais dēls: viņš, nevarēdams paciest tumsu sevī, melnā augusta naktī bija aizgājis no dzīves, ne no viena, pat no mātes, neatvadījies. Māte raudāja tik daudz, ka viņas asaru sāls sāka sirdi pārvērst akmenī. Viņa redzēja tikai savu sāpi. Maigais Mūks apsēdās pie mātes un no melniem un baltiem taustiņiem iz-

vilināja visas tās dziesmas, ko aizgājušais bija sacerējis. Tad māte vairs neraudāja, jo viņai likās, ka nevis Maigais Mūks pie viņas atnācis, bet aizgājušais dēls, kuŗu viņa nekad vēl nebija jutusi tik tuvu un kuŗu nekad vēl nebija tik labi sapratusi.

Kāda vecīte gulēja uz gultas jau desmit gadus. Visi, pat nāve, viņu bija aizmirsuši. Maigais Mūks ienāca pie viņas ar pavasara dziesmu dvēselē. Tā bija dziesma bez vārdiem, bet slimā sirmgalve klausījās, un viņai likās, ka viņa basām kājām staigā pa rasotu pļavu un plūc puķes vainagam. Maigais Mūks savu brūno, sastrādāto roku, kur bija aizķērusies puķu un saules smarža, uzlika vecītei uz galvas, un vecīte darīja to, ko gadiem ilgi nebija darījusi — viņa pasmaidīja.

Pie Maigā Mūka nāca sievietes, slaidas un jaunas kā aprīļa rīti, bagātas un kuplas kā ābeles rudenī. Viņa klusais smaids ieliksmoja sievietes, bet kad tās aicināja sev līdz, viņš, galvu kratīdams, teica: "Man cits ceļš jāstaigā. Lai svētīts jūsu daiļums un jaunība!"

Nāca sievietes, tīksmīgi skaistas kā sarkanas rozes vasaras dienvidū, un sievietes dziļās domās nogrimušas kā tumši rudens vakari. Maigā Mūka klusais smaids plaucināja sieviešu skaistumu, spārnoja viņu domas. Viņš tās pavadīja kādu gabalu, bet ceļa jūtīs teica: "Man cits ceļš jāstaigā. Lai svētīts jūsu skaistums un gudrība!" Un aizgāja neatskatīdamies.

"Kādēļ jūs kļuvāt mūks?" jautāja reiz visdrošākā no sievietēm.

Un viņš atjautāja: "Vai tad es esmu mūks?"

Es redzu un mīlu visu pasaules daiļumu, vai tad tādi ir mūki?"

“Jūs nekā nepaturat sev...”

“Kādēļ ir jāpatur? Es priecājos par visu.”

“Jūs priecājaties un atraidāt, bet atraidīt ir grēks.”

“Kādēļ grēks?”

“Atraidītam sirdī iedūras ērkšķis. Un kā lai ar ērkšķi dzīvo?”

Mūks neatbildēja. Sievietes izstiepto roku viņš nepamanīja un atgriezās klosterī pie savām liliņām.

Tā pagāja daudzi gadi. Mūsu lilijas bija slavenas visā pasaulē. Tad Maigais Mūks, kāda savāda nemiera dzīts, aizklīda svešā malā. Tur lilijas neplauka. Ļauni ļaudis izrāva sīpoliņus, ļaunā salna nomaitāja vārgos dīglus, jo liela ir ļaunuma vara pasaulē, un pat tādi kā Maigais Mūks ir nespēcīgi pret to. Maigais Mūks gaužām noskuma, jo puķes, jūtīgas, klusas un pateicīgas, viņam bija tuvākas par cilvēkiem.

Bez lilijām viņš nevarēja dzīvot, un, kad tās vairs neplauka viņa koptos dārzos, viņš sacerēja par tām dziesmas. Es neesmu dzirdējis viņu dziedam, mēs visi ļoti gaidām viņu atgriežamies mūsu klosterī. Viņš vēl klīst kaut kur tālumā, bet man daudz stāstīts par viņa dziedāšanu. Ja viņš iegriežas kādā mājā un apsēžas uz sliekšņa, lai dziedātu savu dziesmu, ļaudīm liekas, ka baznīcā iezvana svētvakaru. Viņi met darbam mieru, un maigi spārni skaņ arī rupjāko vīru. Un kad viņa dziesma apklususi — gaisā lidinās liliju smarža, tā man stāstīja tie, kas dzirdējuši viņu dziedam...”

Melnā nakts nolaidās pār klosterā dārzu, bet līlijas balti uzliesmoja, sāpīgi aicinādamas projām. Vai vecais mūks šo teiku bija stāstījis jeb dzimtenes vējš to bija atnesis kā sveicienu no tā, kas, skaidrības ilgodamies, savā dārzā dēstī līlijas, bet nekad neredz tās uzziēdam.

F L O R E N C E

1936

NEATMINAMĀ MĪKLA

Katrai svešai pilsētai es tuvojos satrauksmē. Ja jūs kādreiz esat gatavojušies satikšanās brīdim ar vismīļāko cilvēku, ko sapņiem esat vainagojuši, tad pazīstat to izjūtu, kad bailes un salda smeldze pilda visu sirdi: vai gaidāmais sniegs gaidīto? Tā es tuvojos Florencei. Trīs skaistākās pilsētas, ko cilvēka gars ir cēlis un radījis, ir Rīga, Vīne un Florence.

Šī skaistā pilsēta ir apvīta leģendām, tāpat kā leģendām apvīti lieli cilvēki un kā mēs leģendām apvijam vismīļāko.

Es braucu no Vīnes caur Klagenfurtu, Trāvizu, Venēciju — tieši bez apstāšanās uz Florenci. Vīnē, gluži kā priekš diviem gadiem, mani apbūra maigais liepziedu gaiss, maigā, dziesmainā tauta. Varbūt mana mīlestība ir netaisna, bet vai katra mīlestība nav netaisna? Tikai saprāts — kārtībnieks jūtu chaosā — rāda ceļu katram pēc kārtas un likumiem. Ja cilvēka roka arī nevar likt saulei apdzist un mēnesim apstāties, tad tomēr var likt smagajam dzelzs putnam pacelties pret sauli un dzelzs zirgam sašķelt telpu nakts tumsā. Cilvēka gars, pret iznīcību cīnīdamies, savu vietu sev kosma izplatījumā iekarojams, nav ar ticību pār-

statījis kalnus, bet gan ar dzelzs spēku izurbies tiem cauri. Braucot mani moka neatminama mīkla: kā šis pats varenais, gudrais cilvēka gars, kas liek stīgām skanēt, kā neviena dabas stīga vēl nav skanējusi, kas liek vārdu veidojumiem plaukt, smaržīgākiem par visām puķēm, kā šis pats cilvēka gars var izgudrot nāves gāzi, lai visu to, ko viņš ir cēlis, iznīcinātu? No kurienes viņš ņēmis mefistofelisko vārdu: "Alles, was besteht, ist wert, dass es zugrunde geht" *) — vai tas bija velns, kas to sludināja? Bet arī Radītājs liek visam iznīkt, pat tai radībai, ko radīja sestajā dienā, darbdienu virkni noslēdzot, arī tai viņš liek bojā iet — un pārāk bieži priekšlaicīgi. Varbūt tādēļ viņa sejā dusmas, kā to pauž Mikel-Andželo freska Siksta kapellā.

Vīnē es šoreiz paliku tikai īsu diennakti. Es sēdēju pie loga. Dziļi apakšā dunēja pilsēta. Es ieklausījos šai steidzīgi karstajā dziesmā, kuŗu tik ļoti milu. Tā neļauj apstāties un pat naktī miegu sarauj īsās stundās. Tur Votivbaznīcas tornis, tur Stefelis un laipnā kafejnīca spilgtkrāsainiem krēsliem. Tur ļaudis vēl nogurušām, rūpju pilnām sejām prot smaidīt un pateikt laipnu vārdu. Un tas ir labi, ka viņi steidzas, jo drīzi vien visus mūs gaida lielais Nezināmais.

Knitelfeld. Klagenfurt. Welden am Woertersee. Uz krasta paceļas trīs kalnu grēdas, cita par citu augstāka, un visaugstākā zilgani aizplīvurojusies. Zied virši, gluži kā manā dzimtenē, bet es nevaru Emīlam Dārziņam novīt vainadziņu, kā to esmu darījusi katru rudeni, kad mēs klusi salasījāmies Baltajā namā, lai tiešāki justu viņa tuvu-

*) Viss, kas pastāv, ir tik vērts, lai aizietu bojā.

mu liktenīgā augusta naktī. Vecā Dārziņa māte, no manis atvadīdamās, mani svētīja un iedeva līdzī laimes dālderī — jaunu, spožu pieclatgabalu. Tā ir vienīgā latviešu nauda, ko neesmu izmainījusi ārzemju valūtā, un to jau arī izmainīt nevarēja. To vedīšu līdz visās savās gaitās. Vai es Dārziņa māti vēl sastapšu, kad atgriezīšos dzimtenē? Vai varēšu viņai vēl pastāstīt, ka viņas laimes dālderis mani sargājis, un ka es šai ceļojumā esmu saņēmusi tik daudz, ka gadi būs vajadzīgi, lai to aptvertu.

FLORENCES DAILE

Florence ir kvatročento pilsēta. Citās Itālijas pilsētās ceļotājs sastop veselu vēsturisku epochu virkni, kas reizēm cita citu noliedz un nomāc, kā tas, piemēram, Romā un Venecijā. Bet Florencē viss cits ir ievads, nojausma un atblāzma — kvatročento paliek valdnieks, Florences atmosfāira, kas apņēmu visu šai pilsētā esošo. Lai aptvertu kvatročento, nepietiek ar domu un smadzeņu darbību vien, tāpat kā ar to nepietiek, lai aptvertu dzīvu cilvēku. Šai atmosfāirā ir jādzīvo, jāklejo pa ielām, jāvēro māju dzegas, jāiet uz agrām mēsām, jāskatās saules rietā, stāvot uz kāda veca Arno tilta. Kvatročento cilvēks mīlēja zemi, šo zemi un viņas likumus. Šo zemi viņš uzvarēja, viņai tas kalpoja. Kvatročento saturs ir dzīve šai pasaulē. Mēs pārāk bieži zemes virsū jūtamies kā ceļinieki viesnīcā, kuņģā, neapmierināti ar saimnieku, neuzticīgi iekārtojamies uz dažām dienām.

“Bet kvatročento laikmetā florencietis šai dzīvē jūtās kā dzimtā muižā . . .” saka Muratovs. *)

Man bieži liekas, ka no visām mākslām cilvēks vismazāk vērības piegriez dzīves mākslai. Cilvēku cilts ir veca, bet cilvēki arvien vēl nav iemācījušies dzīvot: to, ko var pārveidot, nepārveido, un par to, ko nevar pārgrozīt, velti žēlojas, nemaindami, ka ar tādu rīcību pazemo paši sevi. Arvien vēl pārāk daudz gaida no Dieva un pārāk maz apzinās, cik daudz jāveic paša spēkiem. Visu sagaidīt no Dieva man vienmēr licies vai nu kā slinkums, kā gara trulums, vai arī kā nekrietnība. Ja cilvēks veiks visu, ko pats var veikt, tad Dievs priecāsies par pasauli, kas izaugusi Dieva un cilvēka sadarbībā. Tāda pasaule izauga kvatročento laikmetā, šī pasaule nebija plaša, tā sākās un beidzās Florencē. Tā bija jaunā Roma un jaunās Atēnas, “templis un darbnīca, Dieva izraudzīta un iemīļota vieta.” Sešpadsmitajā gadsimtenī māksla bija galvenā florenciešu nodarbība. Lai radītu to, kas tagad veido Florences seju, bija vajadzīga vesela mākslinieku cilts. Kvatročento cilvēks visu dzīvi pārvērtā mākslā — pat mīlestību un tirdzniecību. Un šai norobežotajā, skaisti iekārtotajā pasaulē atsevišķajam cilvēkam bija liela nozīme. Nekur kvatročento Florencē mēs neredzam gaŗlaicīgu baru, vienmuļu, drūmu. Te katram cilvēkam ir sava seja, savs ģērbs un sava doma. Nekur cilvēks nav tikai tūkstoš skudrām līdzīga skudra.

Tādēļ florenciešu doma tik ilgi palikusi dzīva un dzīvinātāja, ka tā dzima un attīstījās mākslinieciskā apvalkā. Iegūt atziņu par pasauli florencietis nevarēja abstraktā, pelēkā schēmā, viņam bija nepieciešams uzskatāms tēls. “Atzīt un izzi-

*) P. Muratov, *Obrazy Italiji I, II, III.* 1924.

nāt florencietim bija tāda pati nepieciešamība, kā remdināt izsalkumu un slāpes, šīs alkas radās kopā ar pirmo dzīvības elpu, un atņemt to nevarēja ne nabadzīgas jaunības posts, ne trūcīga izglītība, ne darbdienas rupjā īstenība.” Ja tas zīmējas uz visiem kvatročento florenciešiem, tad pilnā mērā to piepildījis nākamā laikmeta cilvēks — Leonardo da Vinči. Leģenda vēstī — un leģendas par lieliem vīriem reizēm zīmīgākas nekā vēstures fakti — ka viņš bijis tik skaists, ka visskumjākais tapa priecīgs, viņā skatoties. Kā princis no noslēpumainās pasaku zemes viņš staigāja Florences ielās: blondos matos — melna barete, ap pleciem — rozaina zīda apmetnis; bet viņa asā prāta asmens lāsmoja vēsajās, zilajās acīs. Viņš sevī apvienoja Florences maigo, smaržaino sapņainību — Fra Andželiko līniju — ar vistvirtāko vīrišķības spēku — Donatello līniju, kā to nepārprotami pasaka viņa pašportreja Uficijās un kā to tik lieliski tēlojis Merežkovskis savā romānā. Atcerēsimies tikai pašu sākumu: Savanorolla runā baznīcā, un viņa vārdi krīt kā akmeņi uz lūdzēju galvām, visi šausmās nometušies ceļos, tikai viens vienīgs cilvēks stāv pilāram pieslējies, vēsi smaidot, viņš zīmē Savanorollas karikatūru. Tas bija Leonardo.

Botičelli es iemīlēju, kad vēl nebiju redzējis nevienu viņa gleznu reprodukciju, bet tikai lasījusi Akurātera dzejoli:

“Kā Botičelli glezna
Bij gaiši mati jums,
Un tikai vienreiz tikās
Šai laikā skati mums,
Bet diena tika pilna
Kā dievu biķeris.
Vai līdzī rudens lapām
Viņš zemē izlijis?”

Toreiz man likās, ka Botičelli gleznas ir pilnas tā smeldzīgā skaistuma, kas raksturīgs dažām Akurātera dzejām un arī pavasarīgi maigajām rudens dienām. Tad 1923. gadā notika prof. Šveinfurta lekcijas universitātē, uz kuŗām jaunie studenti gāja kā uz svētkiem. Un kad prof. Šveinfurts rādīja Botičelli gleznu projekcijas, man viņa Marijas likās kā Veneras, kas zaudēto mīlas saldmi nespēj aizmirst, tad atkal kā bailpilnas stirnas, kuŗu acīs spoguļojas eglēs paslēpti mežu ezeri. Šais lekcijās es iecerēju braucienu uz Florenci. Varbūt tas ir lielākais, ko skolotājs saviem skolniekiem var dot: bezgalīgi skaistā nojausmu un ilgas — pārkāpt šaurajai ikdienai. Manas ilgas pēc Botičelli, kas tik skumji stāsta gaišas pasakas, vēl kāpināja viņa "ilūstrācijas" Dievišķai Komēdijai; šie zīmējumi pēc savas būtības gan nav illūstrācijas, bet dailes gaišreģa patstāvīgas vizijas. Botičelli milējis vārdu mākslu, viņš daudz bija lasījis, bet dzejnieku darbi viņam bija svarīgi nevis kā temas, bet tikai kā iedvesmes aizdedzinātāji. Botičelli nemaz nebija spējīgs citu domas atkārtot saviem vārdiem, viņš vienmēr gleznoja tikai savu domu. Un tad Heidelbergā 1929. gadā es lasīju Valtera Patera eseju *) par Botičelli. Tā ir grāmata bez illūstrācijām, bet es redzēju visas gleznas, par kuŗām Paters runā. Šī grāmata mani savādi uztrauca, un es zināju, ka neatradīšu miera, pirms nebūšu bijusi Botičelli pilsētā. Un viņa būtību vēl padziļināja Muratovs, mans labākais ceļvedis Italijas dienās. Botičelli dzīvo mūsu doma, mūsu izjūta un mūsu iztēle. Viņa nemierīgā dvēsele pazaudējusi vienkāršo pasaules harmoniju, tāpat kā mēs to esam zaudējuši, un arī viņa dvēsele bezcerīgi klūdusi aukstajās zvaigžņu telpās. Botičelli es

*) W. Pater — The Renaissance.

iemīloju kā gleznotāju, ko zeme vairs neapmierina un kas aizmirsis vienkāršo bērna lūgšanu, debesu vārtu vērēju. Muratova grāmatā lasiju, ka Veneras piedzimšana ir ne tikai visskaistākā Botičelli glezna, bet skaistākā no visām pasaules gleznām vispār. Toreiz es domāju: kā gan tas būs, kad es šo skaistāko pasaules gleznu pati savām acīm redzēšu; ka tas tā būs, par to es nešaubījos. Un kad es beidzot 1936. gadā biju Uficijās tai istabā, kas pārvērsta viņa templi, es zināju tikai vienu vārdu: "*Magnificat anima mea Dominum*".

Botičelli sevī nes augstākā skaistuma pielūgsmi, bet arī spēj sadedzināt to, ko pielūdz. Tas, ko mēs Florencē pārdzīvojām kā vārdos neizsakāmu skaistumu, ir izteikts Botičelli gleznās. Par viņa dzīvi mēs maz zinām. Nav pat uzglabājušās ziņas, kāda ir bijusi tā sieviete, ko mīlējis šis mīlestības burvis. Bet mēs gan zinām, kā viņš mīlējis: arī vissaldākam brīdim bija piejauktas atvadu vērmes. Savās gleznās viņš iebūris Džuliano Mediči un Simonetas tēlu. Stāsts par abiem šiem mīlētājiem ir kā stāsts no Dantes Dievišķās poēmas. Simoneta atbrauca uz Florenci kopā ar savu vīru, Marko Vespuči, 1469. gadā, un mira dilonī aprīlī, 1476. gadā. Viņa mīlēja Džuliano Mediči, ko divus gadus pēc viņas nāves uzpirkts slepkava nogalināja kādā Florences baznīcā. Kad Simoneta atbrauca uz Florenci, Botičelli bija tikai kādus divdesmit piecus gadus vecs, un, kamēr risinājās īsais, kvēlais Simonetas un Džuliano mīlestības stāsts, Botičelli uzgleznoja savas labākās gleznas. Venerā un Marsā, kas vairāk atgādina Kristu nekā kara dievu, mēs redzam nogurušo Simonetu un Džuliano, gan lāgā nezinādami, kas viņus gurdina, vai tā ir pavasara tveice, vai milas īsais brīdis, vai arī zemes saldaiss grēks. Simonetas seja saskatāma

daudzās Botičelli gleznās — iegarena galva, lielas, skumjas acis, smagi acuplakstiņi, augstas, šauras uzacis, pastrups deguns, pilnīgas bērnišķīgas lūpas. Vai tā ir madonna, kas nojauš Kristus ciešanas? Vai arī sieviete, kas atteicas no vismīlā? Tumsu stundu ēna ir arī viņa zaļgani krēslainajās pavasara gleznās; visur sāpīgs smaids, nemierīgs skats izdzēš robežu starp sāpi un prieku. Viņa gleznotie tēli tik viegli iet pa zemi, ka neatstāj pēdu. Viņš vienmēr runā par nāvi, bet viņa rudenī ir pavasara skurbinātāja smarža.

* * *

Dzidrā rudens dienā mēs aizejam pāri *Ponte Carraia* uz mazo baznīcu *Maria del Carmine*. Brankači kapellā ir labi vērot Mazačo, šo Džoto mantinieku, kas viens no pirmajiem uzdriksstējās cilvēkam pieiet kā pašvērtībai, un tādēļ es viņu esmu iemīlējusi. Viņa vienkāršība un tiešums spēcina. Es milu viņa aizturēto spēku, viņa veidotās sejas vēl nepauž spilgtu individuālitāti, viņš visu vienkāršo, dod tikai vispārīgas līnijas, lielisku sintezi; skaidra kompozīcija bija viņa galvenais mērķis. Karmines baznīcas freskās nav gandrīz nekāda fona, nav tur putnu un zvēru, nav tur dekorācijas, kas aizvīlinātu uzmanību no cilvēka. Ievas un Ādama izdzišana no paradīzes. Ādamam ir kauns, Ievu pārņem izmisums. Tie bija pirmie cilvēki, un ar šīm jūtām — kaunu un izmisumu — nabaga cilvēkam bija jādzīvo divi tūkstoši gadu. Vazari stāsta, ka uz šo kapellu nākuši mācīties kādi divdesmit pieci viņam zināmi gleznotāji, viņu vidū "dievišķais Mikel-Andželo", Rafaēls, Girlandajo, Andrea del Sarto. Bet kas saskaitīs visus tos, kas nākuši pēc tiem?

Pēteris Cietumā. Pats Mazačo to tikai sācis gleznot, viņam bija tikai 27 gadi, kad viņam jau bija jāaižiet no šīs dzīves, un viņa fresku pabeidza Lippi. Pēteris bezgala skumjš. Vai līdz ar vecumu nāk skumjas? Vai līdz ar vecumu nevajadzētu nākt apskaidrotībai? Turpat baznīcā sēž vecs mūks un skaita lūgsnu, un arī viņa vecā seja ir skumju izvagota. Turpat arī lielā freska "Nerons notiesā Pēteri" — nežēlība, izvirtība Nerona sejā. Viņa tuvumā kāds romietis cietām, šaurām lūpām un ērgļa degunu. Man šķiet, es viņu pazīstu, viņa pēcnācējus bieži esmu sastapusi, jo viņa neiznikstošās cilts vārds ir — Nežēlība.

Izejot ārā no šīs skarbās un kailās nepabeigtās baznīcas, šķiet, dzīve uzmācas pārāk straujiem, raibiem vilņiem.

Dzīve rit steidzīgā gaitā. Dzīve? Bet kas tad ir dzīve? Spēks pats par sevi, kas sagrābj cilvēkus jeb spēks, kas izaug no cilvēka un ir labs vai ļauns, atkarā no paša cilvēka? Nevienāds ir tas, kas cilvēkiem ir dots, nevienādas nastas viņiem uzliktas un — kas tas drausmākais — nevienāda saprāta gaisma viņiem dota.

Stendāls gleznu bagātību Itālijā ir izskaidrojis ar daudzām saulainām, dzidrām dienām. Tās it kā piespiedušas itālieti dzīvot acīm, bet otrs lielais ceļotājs — Siaress: plēbēji ir kā bērni, uz viņiem var runāt tikai pavēlēm, pasakām un bildītēm, un šai nozīmē itāļi ir bērni.

* * *

Devītajā septembrī es aizgāju uz San Marko klosteri. Ja sirds ir ļauna, skaudīga un rūgta — un vai visiem sirds reizumis nav tāda, — tad jāaiziet uz San Marko klosteri, visklusāko vietu Florences centrā. Kolonnu ejas ieslēdz dārzu un strūklaku vidū un sagatavo nācēju uz Fra Andželiko gleznām, kas visu šo klosteri pārvērtušas par viņa svētnīcu. Viņš radījis sapņu tēlus, un viņā bija dzīves leģendas liriskais spēks, viņš varētu būt latvietis un Skalbes gara radnieks. Viņa gleznās pārtrūkst saites, kas cilvēku sien pie zemes, arī tās, kas racionālisma žņaugos visvairāk mocījies, šeit kopā ar viņu bērnišķīgi tic atpestīšanai. Saule, zeme, kalni, dārzi, zvaigznes, putni un cilvēki ir draugi. Viņa svētcerīgo gleznu krāsas un līnijas pauž maigu liriku. Šai klosterī mīt tikai Fra Andželiko un klusums, cita nekā tur nav. Tam, kas tic, nav ne šausmu, ne moku. Debess visur zila, dzidra, eņģeļiem tik dzeltāni zelta spārni kā vis-skaistākās sievietes mati. Nav vairs dzīves, paliek tikai dzīves vizija. Eņģeļa vēstījums Marijai — kā bērnu pasaka: pazemīgā Marija laimē apmulsusi, dārzā viz baltī ziedi, jeb tās Lūcijas Garūtas mūzikas baltās anemones? Kur Fra Andželiko tik daudz skaistu eņģeļu redzējis? Eņģeļu galviņas, jaunu iesvētāmu meiteņu sejas ieslēdz gleznu. Visur zied puķes. Markus klosterī pat Golgātas aina, Kristus noņemšana no krusta, zaudējusi savas šausmas. Kristus it kā sapņo. Viņa seja smalka. Kristu apskauj Magdalena, un viņas zeltainie mati, mīksti un glaudīgi, plīvo kā dzīvi. Ap krustu sapulcējies diezgan daudz ļaužu, bet zāle nav nomīta. Jā, šie cilvēki iet tik viegliem soļiem, ka pat puķi nesamin, te piepildījušies vārdi: “Lai zemei sāpju nav, kad manas kājas to min.” Vai arī glezna “Kristus glificē savu māti.” Abiem ir brīnišķīgi sirmzili tērpi. Tādas ir Florences de-

besis īso krēslas mirkli pēc saules rieta, šo īso mirkli pirms tumsas iestāšanās. Marija ir tik jauna, it kā Kristus māsa, bet kas Dievu dzemdē, tam gadi un varbūt arī sāpes aizsmaržo gaļām kā ziedi. Visu Mariju Marija ir Marija Pastarā tiesā. Sirmzilganā plīvurī viņa sevī uzņēmusi visu pazemību un zvaigžņotību. Kas isteni ir pazemība, to es sapratu, skatoties šai gleznā. Fra Andželiko gleznotājs arī bērnu apkaušanu, bet tā savā teātrālībā iznākusi ļoti naīva. Moku ainas gleznojot, viņš esot raudājis, bet viņa asaras mocībām nav piešķirušas dzīvību, jo viņš pats šim zvēriskumam nav ticējis. Toties Kristus piedzimšana aizkustina ar savu poētisko reālismu. Kristusbērns nolikts uz kailas zemes. Tur viņš guļ, zelta stariem apstarots. Kūti — govs, ēzelis pie siles. To agrākie gleznotāji, baidīdamies reālisma, nebija uzdrīkstējušies gleznot, bet Fra Andželiko, tāpat kā mūsu Skalbem, viss ir poēzijas apdvests.

Gleznas apskatījusi, ilgi sēžu klusajā klostera pagalmā. Kur es jau esmu redzējusi šīs maigi liriskās krāsas? Tad pēkšņi atceros. Reiz dzimtenē visu pēcpusdienu sēdēju, pārliekusies pār filozofisku grāmatu. Pēkšņi nedzīvās lapas viegli rožaini ievizmojās. Pacēlu galvu — pie austruma debesīm rieta blāzma. Gaišā zīda fonā — rožaini sprogaini mākonīši. Es atstāju grāmatu un izgāju pretim vakara vērtiem. Dienas grūtums bija atkritis, domu mezgli risa. Vēl smaržoja liepas un siens. Dienā bija lijis, un plīvuraina migla viegli cēlās no pļavām. Viss gaiss rožaini vizuļoja, tas tik labi saderēja ar dzeltāno medus smaržu, blāvi zaļām, nopļautām pļavām un zilām, dzidri izmazgātām debesīm. Arī vēl nenopļauti nobrieduši rudzi rožaini blāzmoja. Un es saliku rokas pateicības lūgsmā: "Dievs Kungs, cik skaista ir tava pasaule!"

Vakara tumsā es braucu mājās no pasta. Man pēkšņi bija jāapstājas, kā pēkšņi jāapstājas, kad svešā vietā negaidot sastop mīlu un tuvu, bet daudzprasīgu cilvēku — Orsanmikele. Tur Donatello cirstie tēli stāv nišās. Donatello zināja, ka dzīve ir cīņa, viņš, kas nepazina noguruma, bija tik cēls, ka pilnu naudas maku mēdza pakārt pie ārdurvīm, lai katrs, kam būtu vajadzīgs, varētu paņemt cik tam vajadzīgs un nejostos piespiests pateikties. Donatello svētā Pēterī tāda cieta noteiktība — debesis ielaist tikai to, kas to pelnījis.

Giberti statujas var pazīt pēc klusās un smalkās kontemplācijas. Šķiet, viņa Matejs un svētais Jānis saka: “Uz iekšieni ved noslēpumainais ceļš.”

Katru dienu ceļš mani ved gar Džoto torni, es mīlu šī torņa rožainos, zilgani zaļganos, tikko tveřamos toņus agrā rītā un spilgtā saules gaismā, bet visvairāk naktī, kad tornis mirdzošā baltumā staro pret vijolišu debesīm. Katru reizi garāmejot viņu esmu sveicinājusi. Viņš bija tas, kas pirmā tikšanās brīdī iznīcināja visas šaubas un ceļojuma nogurumu. Likās, viņa dēļ vien būtu vērts no Rīgas kaut kājām šurpu atceļot. Daudz pēc tam vēl cilvēku rokas ir cēlušas, šīs rokas, kurām tāds spēks un tāda vara, bet skaistākas celtnes par zemnieka Džoto torni nav.

“Ir daudzi cilvēki, ko daba apveltījusi ar mazu augumu un nenozīmīgiem sejas pantiem, bet līdz ar to tiem dāvājusi varenu garu un tik kaislīgu sirdi, ka viņu dvēsele neatrod miera, kamēr viņi nav uzsākuši grūtus, gandrīz neiespējamus darbus un tos visiem par brīnumu ir veikuši. Pat nenozīmīgas un niecīgas lietas, nonākušas viņu rokās, top dižas un uzslavas cienīgas... Nav šaubu, ka zem zemes rupjās garozas reizēm slēpjas zelta dzīslas,” — tā Vazari raksta par Brunelesku, kuŗu viņš

sauc par "debesu dāvanu", un par šiem vārdiem es katru reizi domāju, priecādamās par viņa jumolu Florences katedrālei, kas man šķiet vēl skaidrāks, vēl harmoniskāks savās proporcijās nekā Mikel Andželo veidotais jumols sv. Pēterā baznīcai Romā.

Es eju gar Giberti durvīm, — Batisterio San Džovanni, — kur priekš vairāk kā sešsimt gadiem kristīts Dante. Es apskaužu Giberti. Vairāk nekā divdesmit gadus viņš strādājis ap vienām durvīm. Viņš beidza savu darbu un dzīvi, tā netika izrauta no viņa rokām kā negatava korrektūras loksne. Viņš ticēja sev, savam darbam un domām. Tā nepazīt šaubu un steigas nozīmē jau zemes virsū stāgāt paradīzes pļavās. Es noglāstu acīm durvis, ko Mikel-Andželo nosaucis par Paradīzes vārtiem, bet mīlākas man ir Donatello durvis, jo visus Donatello veidotos tēlus neatpestī Dievs, bet tēraudainā enerģija.

Florence ir pretstatu pilsēta. Ne velti viņas ģerbonī veidota sarkana līnija. Šai pilsētā, kurai nekas nav tik svešs kā sentimentālitate, apvienojas līlijas šķīstums ar sarkanu kvēli. Vai ir vēl kas maigāks par madonnas kultu? Un nežēlīgāks par inkvizīciju? Abas šīs parādības atstājušas dziļas pēdas Florencē. Skatoties Savanorollas ģīmetnē un tūlīt pēc tam Fra Andželiko zilzeltainajās madonnās, mēs redzam šās pilsētas dvēseli. Ļoti zīmīgs ir laukums — Piazza della Signorina, ko es nosauktu par nežēlības laukumu. Raibs un nemierīgs ir šis laukums, kur sakopotī mākslas darbi sākot ar trešo gadsimteni priekš Kristus un beidzot ar 19-gadsimteni. Tur slavenais Čellini veidotais Persejs nocirtis Medūzai galvu un uzminis viņai virsū. Viņa seja mierīga, auksta, katra kustība aplēsta. Donatello Jūdite nogalina Holo-

fernu, un turpat pie palaco Vekio — Hērakls no-
galina Kachu. Skulptors Bačo Bandinelli gribējis,
lai skatītājs apbrīnotu Hēraklu. Bet man šis skats
atgādina inkvizīciju. Loggi d'Orcagna veidotā
Sabīniešu nolaupīšana, Hērakla uzvara par Ken-
tauru. Vara! Rupja vara! Šai nežēlības laukumā
brūgī ielikts marmora medaljons, kas vēstī, ka šeit
svētā Marka klostera dominikāņu mūks Savano-
rolla ar diviem saviem biedriem 1498. gada 23. mai-
jā papriekš pakārts un tad sārtā sadedzināts. Bet
pūlis, zirgi un automobiļi brauc tai vietai pāri, kā
vispār nav nekā, kam pūlis neietu pāri.

Antons Austrinš atceras Florenci šādās vār-
smās:

Pār Ponte Vecchio spīd mēness iesarkans,
Vai kādreiz piepildīsies sapnis mans?
Un gars ar dzīvi salaulāsies tā,
Kā daiļums ar' ik soli šinī pilsētā.

Bet nevar jau minēt visus, kas šo skaistuli apdzie-
dājuši. Kā skaista sieviete viņa vilinājusi visus,
bet tikai pār nedaudziem pacēlusi savas svētītājas
rokas. Ja sakopotu visas Florenci veltītās dzejas,
poēmas, grāmatas, iznāktu daudzi biezi sējumi. Vi-
si, kas šeit bijuši, kaut ko atstājuši no sava gara,
no sava fluiduma. Tādēļ gaiss te tik viegls —
“*Netta era l'aria fresca e cristallina,*” kā dziedājis
Lorenzo Manifiko, tādēļ Florences gaiss raisa ra-
dītāju domu.

* * *

Te akmens pārvērsts skaistumā. Es zināju, ka klusums nāk no cilvēkiem, no meža un ezera svētvakara stundā. Bet tagad es zinu, ka klusums var nākt arī no akmeņiem. Tāds klusums, kas nenospiež, bet atpestī. Es zināju, ka mežs sevī uzņem cilvēka skumjas, viņa vēsums dziedē pārkarseto sirdi. Te, kur mežu nav, dara to akmens, kurā modināta cilvēka seja. Akmens te tapis par skaistumu, par cilvēku un svētumu.

Visskaistākā baznīca Florencē ir Mediči kapella. Tur skaistums saka svētrunu, klusums spēlē ērģeles, un neredzama roka skatītāju aizved tālu no ikdienas.

Kad es iegāju, bija vēl divas stundas līdz brīdim, kad slēdz mūzeju. Es biju ļoti pārsteigta, kad sargs mudināja aiziet. Vai jau? Vai tiešām jau divas stundas bija pagājušas?

Rītu es jau iemīlēju reprodukcijās, bet šeit kapellā es iemīlēju Vakaru. Tā tikai var ieskatīties vīra sejā, kas jau četrdesmit gadus redzējis, kā vakars nolaižas pār zemi, un cilvēki, viņam līdzīgi cilvēki, nav atraduši miera. Tik skumja un saprotoša ir viņa mute un krunkas no uzacīm līdz matu saknēm. Šai kapellā nekas netraucē un ne novirza uzmanību. Milzīgi augsta, apaļa telpa. Kailas sienas. Gaisma krit no augšas caur apaļu logu. Vienā pusē Lorencos kaps ar Rītu un Vakaru. Otrā — Džulio kaps ar Dienu un Nakti. Tad altāris ar lielām svecēm un krucifiksu, un viņam pretī — četras atsevišķas statujas. Skarba ir Mikel-Andželos madonna — *La Vergine col Bambino Gesù*. Viņa bērnam pasniegusi krūti, bet zina, ka ir vēl daudzi citi bērni pasaulē. Viņa nav tā, kas tik ļoti raksturīgs ir Rafaēla madonnām, nav šīs nogrimšanas savā bērņā. Viņai visa pasaule ir klēpī ņemams bērns, ko gaida grūtas dienas.

Tik atstāta viņa tur sēž, it kā zinādama, ka lielākās bēdās nav sapratēja. Šeit Mediči kapellā bija tik kluss, ka es dzirdēju, kā manā sirdī tauriņu spārniem nolaidās miers. Šeit dzīve pārvērtās pielūgsmē. Dante tik ļoti mīlējis vārdu pilgrims. Kas šurpu atbraucis, vismaz uz brīdi, arī top pilgrims.

No zakristijas iznākot, netikami aizkaņ tirgus troksnis. Pie pašas Mediči kapellas tirgojas ar kravatēm, zeķēm, grāmatām — lētas, otras un trešās šķiras mantiņas. Jābrīnās, kā tas iespējams, ka tik varens valdnieks, kas jau nākamajai paaudzei likās nevis cilvēks, bet Dieva iemiesojums cilvēkā, kā tas iespējams, ka Lorenco Mediči pats sev varēja iekaņot mūžību un savu tautu atstāt postā?

Pilsēta ir dzīvs organisms tāpat kā tauta. Nekad neesmu sapratusi, ka par cilvēku var teikt: es mīlu viņa balsi vai viņa runas spējas. It kā cilvēka īpatnības un īpašības būtu noņemama cepure, — atņemiet cilvēkam kaut vienu īpašību, kaut viņa smaidu, un tas vairs nav tas pats cilvēks. Cilvēks nav pievienojamu un svītrojamu īpašību summa, katrā cilvēkā ir kāds irracionāls dotums, un tāds ir arī katrā pilsētā un katrā skaistumā.

Florences skaistumu nevajag meklēt tikai galerijās un Mikel-Andželo statujās. Jāiemācās dzīvot šīs pilsētas ritmā, elpot viņas elpu. Tad skaistums nolaidīsies dvēselē kā negaidīta atklāsme. Kā vismīlākam cilvēkam, tā arī visskaistākai pilsētai ir savas neciešamās puses. Sākumā es vairījos visu to ieliņu, kuŗas bija piesātinātas ar tipisku Florences smaržu jeb, pareizāk, smaku: sapuvuši saldi augļi un saknes, saskābis vīns, spaģeti izgarojumi. Netīrākās ielās vēl piejaucas zirgu mēslu smaka, bet tais, kas ved uz ārzemnieku promenādes vietām — lavendulas smarža. Vai uz katra ielas stūŗa sēž vecis uz izklāta maisa un sa-

sien lavendulas pušķus cietās, apaļās galviņās, — tās smaržo tik sausi un saldi kā nule nopļauts siens. Bet ne jau tūlīt šo smaržu var atšķirt no fermentējošiem augļiem.

Sākumā es ar sašutumu noskatījos, kā ielas stūros pārdod arbūzus. *Cocomero! Cocomero!* gan kliez, gan dzied jaunais italielis, uz maza, netīra, slapja galdiņa ir salikti ledū dzesināti, sulīgi arbūza gabali. Puisis melniem nagiem tos sagriež, un sula tek gar viņa netīrajām rokām. Viņš aplaiza pirkstus un smejas. Pircēji sēkliņas splauj turpat uz ielas, un no sēkliņām un augļu mizām iela kļūst gluži slidena. Šie netīrie pārdevēji mani atbaidīja, nevienu arbūzu neesmu ēdusi; bet kad es sev jautāju: vai būtu labi, kad elektriskā mašīna automātiski grieztu uz stikla galda uzliktos, automātiski pieprasītos arbūza gabalus? — Nē, tā nebūtu Florence. Arī mīlamā cilvēkā mēs sliktas īpašības neslavējam, bet zinām, ka bez tām viņš nav domājams. Tautu nevar konstruēt no pozitīvām īpašībām, tāpat kā valodu — no rēgulāri lokāmiem vārdiem.

* *
*

Ja grandiozā arhitektūra, tuksnesīgie kalni, izšķērdīgās dienvidu augļu kaudzes, žilbinošā, ap pusdienas laiku nežēlīgā saule, svešā valoda un svešās ieražas reizē skurbināja un gurdināja, tad grāmatu logos mani klusi sveicināja veci draugi. Šķiet, viņi tur bija sanākuši, lai mani drošinātu un mierinātu. Vai tā bija tikai nejaušība, ka pirmā grāmata, ko ieraudzīju, bija kāds Morgāna romāns italiešu valodā, un tai pašā mazajā šķērsielīnā — Sillanpē romāns un Siaresa Valeurs? Tie

bija tie paši gari, kas man gaismojuši dzimtenes stundas.

Italiešu grāmatu pasaulē markanta figūra ir Džovanni Papini, bet viņa eseju vērtību nepaceļ viņa uzbrukumi Benedeto Kročem. Paštaisnais, kvēlais rakstnieks, fanfaru cienītājs un vēsais vērotājs filozofs, par kuŗu dzimtenē savā laikā jau interesējās Fr. Bārda, ir antagonisma pilni, bet loģā viņu grāmatas satīcīgi raugās man pretī, viena blakus otrai.

Italijā manāma liela interese par krievu klasisko literātūru. Pat sv. Marijas tirdziņā, Annunciātas baznīcas laukumā, zem svētām eļļas lampiņām, netālu no skaļi kļiedzošiem svētmaizišu cepējiem, es redzēju kaudzītē saliktus Dostojevskā romānus. Tie iznākuši klasisko grāmatu serijā — tai pašā izdevumā kā Īliāda un Odiseja. Manu uzmanību saista N. Moskardelli studija par Dostojevsku, kur krievu rakstnieks salīdzināts ar Leopardi. Jaunākā italiešu literātūras vēsturē atsevišķa nodaļa veltīta Dostojevskam, "lielākajam kristiānisma apustulim", un aplūkota viņa ietekme jaunākajā italiešu literātūrā.

Kaut cilvēki varētu nodzīvot viens līdzās otram tik sevī noslēgtā noblesē kā grāmatas loģā — nekā nezaudēt no savas īpatnības, cieši paturēt savu vietu, nenodarot pāri savam tuviniekam, nekā viņam nenolaupot, jā, pat ēnu viņam neuzmetot.

Nemaz ilgi nepētījot, kļīstot līdzī mūžam dīkajiem, mūžam svētdienīgajiem florenciešiem vasarīgi siltajā vakarā pa *via Tornabuoni*, var viegli pateikt, kuŗa pašreiz viena no visvairāk lasītām grāmatām: vai visos grāmatu logos aicina Bakelli (*Riccardo Bacchelli*) pēdējais romāns *Il Rabdomante*, kas saņēmis 1936. gada prēmiju Viaredžo.

Nopietni uz mani raugās Grācijas Deledas seja. Sirmie mati, melnas uzacis, lielas tumšas acis, biezas lūpas, mīksti, drusku parupji sejas panti. Viņa nupat mirusi savā skaistajā mājā Romā, kur no loga varēja redzēt Albānu kalnus. Ada Negri un Nobela prēmijas laureāte Grācija Deleda ir italiešu kultūras izcilākās sievietes, bet viņas nesaņiedz ziemeļnieku rakstnieču dižumu. Grācijas Deledas nozīme slēpjas folkloristiskos tēlojumos, viņa labi pazina savas zemes un sevišķi savas dzimtenes Sardinijas ieražas un tēloja tās daudzvārdīgos aprakstos. Kā īsta italiete, viņa apbrīnoja stiprus un jaunus cilvēkus. Religiozitāte un humānitāte piešķir viņas darbiem ētisku vērtību. Viņas mākslas specifiskais svars būtu lielāks, ja viņa būtu spējusi atbrīvoties no sentimentālītātes un viņas spalva laikā būtu apstājusies; viņas labākais darbs, šķiet, ir *La Madre* (1920.)

Grāmatu logos mani viesmīlīgi sveicina italieši, vāci, krievi, franči, angļi, spānieši, ķīnieši, igauņi, somi, bet kādēļ nav neviena latvieša? Kādēļ Skalbes pasakas nav atklejojušas šurp? Tik labi tās iederētos šai pasaulē, to es jutu, kad biju San Marko klosterī, kur Fra Andželiko eņģeļiem, puķēm un madonnām apmaigo pasauli.

Pulkstenis jau pusastoņi, bet ielās un veikalos vēl liela kustība. (Veikalus slēdz tikai astoņos). Italiētis tik ļoti mīl ielu, ka grūti viņam nākas no tās šķirties. Atgriežoties savā istabā, es nopirku jaunāko *Quadrivio* numuru. Šā literārā laikraksta pirmajā lappusē skumst Unamuno seja. Un kā viņam neskumt, kad viss viņa cilvēkam vēltītais darbs ir bijis it kā veltīgs? *Quadrivio* iespēj tulkojumā Unamuno rakstu *Il sentimento catastrofico*, ar kādu drausmu Gojas reprodukciju illūstrējot filozofa domas. Šai rakstā Unamuno saka,

ka spānieša raksturīgā īpatība ir: ja spānietis vairs nevar ticēt baznīcai, tad viņš to nodedzina. Vai tas tā nav arī Krievijā? Revolūciju viņš nosauc par skaudības augli un revolūcionārus par katastrofālās iztēles slimniekiem, kas ierosina lielus notikumus un — lielu nakti. Tā pati spāniešu tauta, kas radījusi inkvizīciju, tagad rada inkvizīcijai līdzīgu revolūciju. Komūnisti reliģiju dēvējuši par opiju, tautas masas apdullinātāju, bet paši izgudrojuši citu opiju, kas daudz drausmāki apdullina. Un beidzot — “revolūcija ir kainisms, kas baro dzīves bestiālās kaislības.”

FLORENCES IKDIENA

Dārzus pie florenciešu mājām redz reti. Taisnstūrains sētu, kur aug kāda palma, kāds kastaņu koks, paši italieši gan sauc par dārzu, labprāt tur vadīdami savus brīvos brīžus, bet vajag būt kā itālietīm, lai to darītu. Italiešu pilsētas dārzi ir līdzīgi mūsējiem: mākslīgi frizēti koki, alejās no koku zariem veidojas jumti, ēnainās nišās stāv marmora tēli. Šeit cilvēks nekad nejūtas viens, šķiet — vienmēr ir kāds, kas viņu vēro un viņam seko. Pilsētas dārzus slēdz jau pulksten pusseptiņos, un tādās reizēs es vienmēr domāju, cik labi mūsu Rīgas apstādījumi, kas ar saviem vēl brīvi augošiem kokiem un zvaigznēm gaida visus, kam bezmiedzīgās naktīs nav labi savā istabā, un arī tos, kam nav savas istabas. Bet Florencē saulīte vēl nav norietējusi, kā dārza sargi jau sapulcējas, lai izdzītu ganāmo pulku. Šai stundā arī visi muzeji jau aizslēgti, un ceļotāju brīžiem pārņem Dantes ilgas: “Jau bija stunda tā, kas vieglas ilgas raisa un skumjās atmiņās sauc kuģotāju drošo par brīdi, kad tam draugi dzimtā zemē gaisa.”

Itālietis neprot celt ikdienišķas mājas caurmēra cilvēkam. Ir greznas, lielas pilis valdniekiem, lepnas pilis bagātiem mecenātiem, izšķērdīgas viesnīcas naudīgiem ārzemniekiem un melni caurumi, mazi cietumi tautai.

Caurmēra pilsoņu mājas neatspoguļo nekā no baznīcās un muzejos redzētā. Bezgaumīgas, nekā neizteicējas bildītes pie sienām, raibiem kokvilnas priekšskariem piešūtas gaŗas zīda bārkstis. Un šie

priekškari! No grabošām pērlēm, no bārkstīm vai arī no rupjiem, pie mums tā saucamiem zvejnieku diedziņiem, un beidzot no lupatām. Bet priekš-karam katrā ziņā jābūt — katrā dzīvoklī, katrā viesnīcā, katrā pagraba darbnīcā.

Tumši, netīri, nemājīgi dzīvokļi līdzinās viduslaku pilīm, cietumiem, pagrabiem, klostera cel-lēm, pat jaunās italiešu mājās gandrīz visi logi aizrestoti.

Jau Nīcše 1888. gadā, Turinā saldams, žēlojās par nekurināmām istabām. Par šīm nekurinā-mām istabām žēlojušies vai visi ārzemnieki. Paši italieši aukstās novembra, decembra un janvāra nedēļas iztur tīri neaptveřamā pacietībā. Viņi drebinās savās mitrajās telpās vai arī salien virtu-vē, vienīgajā siltajā telpā, bet tikko spīd saulīte, visi izbirst uz ielas sasildīties. Mana siņora neva-rēja saprast, kādēļ es nerakstot uz ielas, būšot taču siltāki un arī — jautrāki. Kad aukstums dzīvo-kļos, kur grīda, tāpat arī sliekšņi un palodes no akmeņiem (lepnākos dzīvokļos no marmora) un no logiem un durvīm vienmēr velk, top neciešams, tad italieši tīri eņģeliskā pacietībā rīkojas ar savu “*scaldino*” — māla vai akmens podu, kurā sabēr-tās ogles dūmo un smird. Viņiem šķiet, ka šie podi aizstāj krāsnis. Cik lēnīgi viņi izrunāja bieži atkārtoto vārdu “*pazienza*” — pacietība, cik bieži viņi mani, nepacietīgu, mierinājuši — “*passerā, signora, passerā*” — pāries, kundze, pāries. No-vembrī viņi mani mierināja, ka jau februārī būšot gluži silts. Protams, lielās viesnīcās ar interna-cionālu iekārtu tas ir savādāk. Tur dzīve norit gluži eiropiski, bet cik ir to laimīgo, kas tādās vies-nīcās var dzīvot? Un kas tādās viesnīcās dzīvo, nekad lāgā neiepazīsies ar italiešu tautu, kas ie-pērkas tirgū, lūdzas baznīcā un brīvo laiku vada

uz ielas. Italiešu mājas it kā speciāli būvētas tā, lai cilvēks tās pārāk neiemīlētu. Šķiet, mājas celt mēs protam tikai ziemeļos, tur tās ir cilvēka cieņīgas mītnes, nevis tikai guļamtelpas.

Tieši uz ielas — laukumā *Vittorio Emanuele* — nolikti krēsli un galdiņi, un tā skaitās viena no smalkākām kafejnīcām. Neviena zaļuma, nevienas puķes. Ielas gājēji, zirgu pajūgi, velosipēdisti, auto steidzas garām. Kafiju dzer pašā ļaužu burzmā, jo lielāka burzma, jo labāk jūtas itālietis. Mēs Latvijā tādā kafejnīcā laikam gan neiegrieztos, bet itālietis neprot liksmoties savā mājā; ja līdzekļi neatļauj apmeklēt kafejnīcas, viņš iznes sava dzi vokļa krēslus un sēž namdurvju priekšā vakarējot. Un kam laba krēsla nav, tas vienkārši apsēžas uz trotuāra; vecīte, kam grūti izkustēties, izbāž galvu no aizrestota loga un skatās, skatās... Šeit cilvēki prot nekā nedarīt, un viņiem visiem tik ļoti maz vajag.

Cik pieticīgi un pacietīgi florencietes, kas var karos zīda tērpā viegli kustas pa ielu, cauru dienu vada savā dūmainajā, neticami primitīvajā virtuvē. Apkvēpusi, nosvidusi nama māte kurina un gludina ar drupanām oglēm. Apbrīnojamā pacietībā viņa kādu pusstundu stāv pavarda priekšā, ar vēdekli vēdinādama, lai ātrāki iekvēlinātu grūti aizdedzināmās ogles. Un tā tas nav strādnieku dzīvokļos, tā mokās vidusšķiras sievietes, kuŗu vīri mūsu naudā pelnī četrīsimt latu mēnesī un kuŗu dzīvoklī ir desmit bezsaulainu istabu. Itālietis, ielās un laukumos noguris no saules, dzīvokļos to neielaiž. Dzīvojamās istabas ir celtas vai nu pret ziemeļiem un vakariem, vai arī ārpusē slēgi, žalu-zijas un dzelzs restes, iekšpusē priekšdari aiztur gaismu un sauli. Itālietes ir rūpīgas nama mātes, bet mums ziemeļniecēm viņu mājas dzīve šķiet tik

nepraktiski iekārtota, ka par darba neveiksmi nav ko brīnīties. Gāzi virtuvē un elektrisko gludekli Florencē uzskata par lielu izšķērdības zīmi. Aukstajās novembra dienās, kad visi, kas varēja, ielās tinās kažokos, mana dzīvokļa saimniece, vidēja valsts ierēdņa kundze, veļu mazgāja sētā, tā cerēdama ietaupīt darbu. Izmazgājusi veļu, no kuņas gultai un galdam domātie gabali tikai retumis tiek rullēti un gludināti, viņa turpat sētā, tai pašā baļļā izmazgāja arī savus matus. Es, saldama savā nesakurināmā istabā, viņu brīdināju no saaukstēšanās. Bet viņa pasmaidīja — tik brīnišķīgs ir šis italiešu siņoru vienmēr laipnais smaidis — un atteica: “Kā Dieva putniņi nesalst?” Uz to, protams, man nebija ko atbildēt. Un tā man šis šaurās un graciozās sievietes vienmēr arī ir likušās kā Dieva putniņi, tik maz viņas saprot un tik maz domā, tik maz viņām vajag, lai priecātos. Daudzas no viņām, kaut visu mūžu nodzīvojušas Florencē, nav bijušas ne Uficijās, ne Mediči kapellā. Jaukā, smaidīgā siņora, kas visu mūžu acu priekšā redzējusi Džoto torni, katru dienu gājusi gar Orsanmikeli, pērk, lai sveicinātu savu mīļāko, neciešami banālu pastkartīņu, kur balodis knābī nes vēstuli un neaizmirstulīti, un viņa, liksmi smaidīdama, rāda šo kartīti: “*O, che bellezza!*” Cauru dienu sievietes aizņemas mājas darbiem. Sešos no rīta tās parasti aiziet uz rīta mesu tuvajā baznīcā un vakaros savos košajos tērpos izbirst uz ielas.

Cik daiļas viņas tad izskatās! Uz saviem augstajiem papēžiem viņas kustas kā puķes saulainās ielās. Sejas krāsa kā firziķim, acis valgas kā melnas vīnogas, un gaita viegla un ritmiska. Visas viņas ir krāsotas. Ar lielu smalkjūtību viņas pasvītro savu dabas doto daiļumu. Tikai bērni un vecas sievietes nepazīst šo dekorātīvo mākslu. Lie-

lu vērību italiete piegriež savai tualetei, un es nezinu citas Eiropas pilsētas, kur sievietes tik grezni gērbjas. Ja jūs Florences ielās sastopat sievieti bez cepures, tad droši var teikt, ka tā nav florenciete. Viņas, tāpat kā venecietes, cienī melnas drēbes, un ja balts tērps mugurā, tad zem tā parasti tiek valkāta melna zīda veļa. Bet daļas viņas ir tikai jaunas, ļoti ātri viņas izskatās novītušas, tad viņu greznums apgērbā ir nožēlojams. Raugoties vecās florencietēs, kaut kas sirdi iesāpas. Ja ielās sastop vecāku sievieti ar mirdzumu sejā, labi koptiem matiem, tad droši var teikt, ka tā nav italiete. Bet jaunās italietes visas kā Beatričes: smaids lūpās, paradīzes gaišums un melodiskums gaitā un valodā.

Garīgumu es velti esmu meklējusi italiešu sieviešu sejās. Bet būtu kļūda šo spriedumu vispārināt, jo viņa, visapgarotākā no sievietēm, kas tvēra visplašākos pārdzīvojumu lokus, lielā tragēdē un problēmu risinātāja Eleonora Dūze, ir bijusi italiete. Es nevarēju atvairīt italiešu sieviešu šarmu, bet, Itālijā būdama, es ilgojos pēc latviešu sievietes. Varbūt nekur es viņas skaistumu neesmu tik skaidri saskatījusi kā tur dienvidos: dzīves sūrmes pazinēja, nopietna cīnītāja, liela, drusku pasmaga, gludiem matiem, drusku neveiklām kustībām, bet garīgas alkas viņas seju padarījušas skaištu. Viņai nav krāšņi mirdzošas čaulas, kas apvīta ap čaukstošu tukšumu, kaut kas masīvs ir viņā. Gara acīm es redzu savas dzimtenes sievietes, visas tās, kuŗu nastas un arī tās, kuŗu seju es esmu pazinusi. Un skaistas viņas man visas liekas, jo katrai dvēselē dus apburta dziesma, kaut arī viņa to neizdzied skanās, kā to dara zvaigžņotā Lūcija Garūta, kas sevi prot ziedot un par kuŗu domājot, katrs mans vārds pārvēršas par "paldies", vai tragiska spēka pilnā Milda Brechmane-Štengele, kas, Des-

demones āriju dziedot, aizlūdz arī par maniem, viņai nezināmiem grēkiem, un kas savā Kundrijā izteic visu ziemeļnieku sieviešu dziļāko vēli — kalpot, kalpot, kalpot. — Un ja arī ir daudzas latviešu sievietes, kuŗu dziesma neizskan, tad viņas tomēr to sevī nes un reizēm iebuŗ savā dzīvē, kas, ārīgi vērojot, šķiet tik pelēka un ikdienišķa aiz letes, piena kannām, rakstāmmašīnām, labojamām skolā burtņīcām, bet aiz šīs pelēkās čaulas tas, kas prot meklēt, sadzird dziesmu un saredz mirdzumu.

* * *

Esmu dzirdējusi sakām: skaistums apmaigo cilvēku. Bet tā tas nav. Vairāk skaistuma kā Florencē nevar būt, bet tauta tādēļ nav kļuvusi maigāka.

Tāpat kā savu ārdzīvi, arī savu iekšieni itāļietis nav izdaļojis. Mūsu Skalbe pieder visai tautai, kaut kas no Skalbes ir katrā latvietī, bet nekādā ziņā nevarētu teikt, ka kaut kas no Dantes ir katrā itāļietī. Kas itāļietim ir Orkaņa? Lieta, ar ko kautko var nopelnīt. Un Dante? — Lieta, ar ko vēl vairāk var nopelnīt.

Māksla tikai tad apmaigo cilvēku, kad cilvēks spēj to uzņemt, kad viņš atveras tai. Un arī reliģija tikai tad ienes gaismu cilvēku sirdī.

Es meklēju saiti starp itāļiešu tautu un tās mākslas darbiem, un grūti nācās to saskatīt. Kur mākslu neuzņem apzinīgi, tur tā bezspēcīga, vajag gribēt viņu saprast, vajag gribēt viņu uzņemt, viņu mīlēt. Jābūt saitei starp tautu un mākslinieku, ko ideāli panākušas dāņu tautas augstskolas.

Tas bija manās pirmajās Florences dienās. Es gatavojos apmeklēt sen iemīļoto Botičelli. Baznīcas zvani mani atmodināja pulksten sešos. Es pie-

gāju atvērtam logam. Es toreiz dzīvoju trešajā stāvā, un pa manu logu varēja redzēt raksturīgo italiešu sētu. Pa mūri kāpa uz augšu vīna stīgas, un mīkstā zaļumā brieda sulīgi ķekari. Apakšā, augstu mūru ietvertā četrstūrī auga daži sīpoli, tomāti. Bija redzams arī kakti, kur iedzīvotāji labprāt nomet visu to, kas viņiem pašiem vairs nav vajadzīgs. Es ļaujos vieglai rīta vēsmai. Iepriekšējā diena bija dedzinājusi, un arī nakts bija tveicīga. Es klausos zvana dziesmā, mēģinādama atminēt, kurā baznīca beidz un kurā sāk zvanīt. Florence ir zvanu pilsēta, un Botičelli maigums viņas pazīme — tā es domāju. Te griezīgi kliegzieni, dobji sitieni — — — apakšā sētā kāda sieviete izrāvusi tomātu mietu un ar to dauza vārgu, septiņus gadus vecu zēnu. Zēns spārdās, mēģina mātei iekost rokā, aizelsies raud un sauc: *“Mama, mama, io non sono ci ho colpa,”* — es neesmu vainīgs. Dusmu skurbumā sieviete viņu saķer aiz vienas kājas un nogāž zemē, atkal un atkal atvēzēdama roku. No nama logiem izbāžas ziņkārīgas galvas. Kādas vecīgas sievietes iesirmie, izpurušie mati — laikam gan viņa nupat kā izlīdusi no gultas — atgādina žagatas lizdu, gluži kaila, tikai mazu lakatiņu uzsegusi uz pleciem, viņa tāli izliecas pa logu, lai labāk varētu redzēt, un viņas bezzobainā mute smejas skaļi ķērcoši. Zēns izraujas no mocītājas ķetnām, ielec pa šauru pagraba lodziņu dzīvoklī, bet māte savā kabatā tik ātri nevar atrast durvju atslēgu, un sieviete ar žagatas lizdu uz galvas atkal smejas. Zēns velti bija cerējis, ka viņa mocītājas dusmas atslābinās laiks: beidzot atradusi atslēgu, niknā sieviete iedrāžas istabā, un tur turpinās cīņa. Pārējās sievietes turpina žaut savu veļu uz valgiem, kas izvilkti no viena loga līdz otram. Viena no viņām skaļā balsī stāsta, ka niknule esot bijusi aizgājusi uz

rīta mesu baznīcā, jā, viņa esot ļoti dievbijīga, nevienu mesu viņa neizlaižot, aizejot viņa dēlam aizliegusi celties, lai paliekot gultā, kamēr pati atgriezīsies, bet, atgriezdamās no baznīcas, niknule savu dēlu ieraudzījusi uz ielas. "Jā, tur jau māte var pārsprāgt aiz dusmām," saka sieviete ar žagatas lizdu uz galvas. —

Zvani attālajā baznīcā arvien vēl zvana, un gaiss ir tik maigs kā Botičelli, kas mani gaida Uficijās.

Bet es nedomāju vairs par Botičelli, man iekrīt prātā Paolas Masino spilgtkrāsainā grāmata, ko, vēl neprazdama lāgā italiešu valodu, dzimtenē biju lasījusi vācu tulkojumā: *Spiele am Abgrund*. Bērnu neapzinīgā nežēlība un pieaugušo sīki aplēstā nežēlība tur tēlota drausmi naturālistiski, bet tā tēlot var tikai tas, kas asi vērojis īstenību un redzējis arī neredzamo. Grāmata saņēmusi Viaredžo godalgu, tā tad paši italieši viņu atzīst. Šo grāmatu nevar aizmirst, bet ir vajadzīgi stipri nervi, lai to izlasītu. Italiešu dzīvei ir kaut kas savādi kails.

* *
*

Mēs braucam uz Setinjano. Gribam apstāties pie Bokačo, pie D'Anuncio mājas, un arī tur, kur dzīvojis Mikel-Andželo. Vedējam visu to sīki izstāstām, un viņš arī apsolās. Mēs aizbraucam pie Deziderio un arī pie Nikolo Tommazeo pieminekļa, bet nevienu no trim meklētām mājām neesam atraduši. Vedējs, krietns itālietis, arī noskumis, ka nav varējis kungiem izdarīt pa prātam. Kamēr zirdziņš atpūšas ēnā, viņš saviem tautiešiem bēdi-

gā balsī stāsta: "Es solījos kungus aizvest, kur vien tie vēlas."

"Un kur tad viņi vēlējās?" jautā vecs itālietis ar smīna grumbām ap acīm.

"Viņi gribēja aizbraukt uz Mikel-Andželo māju. Vai tu zini, kur tā atrodas?"

Vecis krata galvu. Bet otrs vecis, juzdams līdzī jaunā tautieša bēdām, pakalpīgi saka, ieģrūzdams tam sānos: "Lūk, te pretīm Mikel-Andželo restorācija, varbūt, ka tur tāpat..."

Kaut arī mūsu vedējs ļoti vientiesīgs, tik naīvs viņš tomēr nav, viņš tikai atmet ar roku. "Nē, tā maniem kungiem nav vajadzīga."

Vecis: "Bet lūk, te Džovanni. Viņa vectēvs jau dzīvojis Setinjano, viņš zinās." Džovani pienāk klāt, viņam paskaidro, ka kungi esot labi maksātāji un meklējot Mikel-Andželo vasarnīcu, vai viņš zinot, kur tā atrodas. Nē, to viņš gan nezina, bet Mikel-Andželo... taču jau sen miris, ko tad tie kungi grib?... .

Atceļā mūsu vedējs bija gudrāks. Ziņkārīgie ārzemnieki bija jau paspējuši viņu samaitāt. Vai pie katras skaistās vasarnīcas viņš apstājās un dziedošā balsī stāstīja, tur dzīvojis tas un tas un tur atkal tāds un tāds.

Ārzemnieki samaitājuši itāliešus. Viņi dzīvo no ārzemniekiem un reizēm atgādina sievu, kas, pati nestrādādama, pieradusi viegli tērēt vīra sūri sapelnītos grašus. Reiz man priekšā pa Ponte Vekio gāja divi strādnieki. Viens lielīdamies stāstīja, ka piekrāpis kādu ārzemnieku. Otrs drusku tā kā tiesāja: "Tā taču nebija labi." Bet pirmais atbildēja: "Ak, viņš bija tāds muļķis, ka pati madonna man nebūtu piedevusi, ja es nebūtu viņu piekrāpis."

Astotajā septembrī ir Marijas dzimšanas diena. Ielās jūt svētkus. Kā šī tauta prot būt bezrūpī-

ga, aizmirst savu nožēlojamo dzīvi sliktos dzīvokļos, patumšās darbnīcās. Tagad viņi, grezni gērbušies, čaukstot zīda drēbēm, smaidot krāsotām lūpām, plūst pa ielām. Baznīcā *Maria Anunciata* dienā nav iespējams iekļūt — tik ļoti tā pārpildīta. Aizbraucu vēlā vakarā. Elektriskām spuldzēm gaismotā baznīca iespaidīgi atdalās no vijolišu debesīm. Baznīcas laukumā tirdziņš. Cits citu pārkliegdami, jauni un veci pārdevēji sauc: "*Cocomero*", sauc un smejas, baltus zobus rādidami. Tirdzinieki galdus pušķojuši mazām eļļas lampiņām. Turpat tauta cep un ēd. Piesola un, ja gaŗmģājējs neņem, rokā iespiež svētītas maizītes. Baznīcas iekšpusē nav elektriskas apģaismošanas, tur brūnā tumsā šūpojas dzīvas liesmas, deg vairāki simti sveču, dažas cilvēka lielumā. Dzied: *Ave Maria molto santa, Ave Maria!* dzied gan koris, gan atsevišķi nācēji, brīnišķi sonoras balsis un arī vecīgi drebīgas, visas saplūst kopā Marijas slavinājumā. Es domāju Unamuno domu: kā gan izskatītos debesis, ja tur valdītu tikai vīrietis! Marijas altāŗa priekšā visi loka celi; ubadzīte loka tāpat kā greznā siņora, kas, pat uz baznīcu nākot, nav aizmirsusi vēl vairāk nomelnot savas jau tā melnās uzacis un vēl vairāk sarkanot savas jau tā sarkanās lūpas. Loka celi pusaudzes meitenes un lepnām strausa spalvām pušķoti kareivji. Cik labi, ka ir kaut kas, kā priekšā visi var celi locīt un vismaz uz brīdi nolikt savu patmīlību. Kareivim pie sāniem ir liels duncis. Meitene viņam blakus ļoti apbrīno šo Abesīnijas uzvarētāju. Cik abesīniešus viņš ir nodūris ar šo dunci, kas ar spalgu, baznīcā neiederīgu troksni atsitas pret akmens grīdu? Ko tai brīdī teica Marija, kad viņš nodūra abesīnieti, ko velti mājās pārnākam gaidīja meitene līdzīgi tai, kas viņam tagad staro? Tai brīdī viņš bija aizmirsis Mariju un viņas mirdzumu, bet

tagad viņš pārmet krustu un Marijai paklanās tik zemu, ka piere saka grīdu.

Es skatos un domāju: cilvēks ir tas, kas aizmirst, velti izskan Šuberta skaņās ietvertais Marijas moku pilnais jautājums: "vai ļaudis vēl tik nežēligi?" (*Ob Menschen noch so grausam sind...*).

Tumšā ielā uz apgāztas kastes sēž pavecs itālietis un lāpa katlus. Viņa priekšā mazā čuguna traukā sarkani kvēlo ogles; maza bāla meitene (neparasti daudz bālu bērnu redz saulainajā Florencē) ar vēdekli rokā vēdina pāri oglēm, lai tās neapdzistu. Šad tad kāds gaŗāmgājējs saista viņas uzmanību, bet vecis viņai tūdaļ uzmet bargu skatu, un jau viņas mazā, tievā rociņa, novītušas puķes stiebrs, atkal kustas pāri oglēm. Tumša jau sedza ielas, un tumšzilās debesis jau bija iegūlušās starp augstiem namiem, bet mazā meitene gluži tai pašā pozē arvienu vēl stāvēja un vēdināja.

Florences vārds nozīmē puķu pilsētu, jo vecākā forma ir *Fiorence*, no vārda *fiore* — puķe. Bet puķes šeit, kur akmens tapis par valdnieku, vasaras dienās (un vasara Florencē vēl septembrī) ir novītušas un apputējušas. Uz šaurā trotuāra starp Orsanmikeli un tukši lielīgo auto virkni sēž puķu pārdevēju ģimene. Māte, kas izskatās kā vecīga, priekšlaicīgi nobriedusi meitene, trīs gadus vecs puisītis ar novītušu jaunekļa seju un tēvs viņiem abiem blakus kā pārpratums. Bērnam iedota pabieza loksne ar raibiem zīmējumiem. Viņš skatās zīmējumos, kaut ko šļupstēdam savā valodā. Māte viņam stāsta, kas zīmējumos tēlots, un viņš, gribēdam māti iepriecināt, pasmaida. Kad viņš stāvot nogurst, māte šo pašu loksni, vienīgo izpriecas lietiņu, uzklāj uz trotuāra, lai bērns apsēžoties neaptašķītu savas — laikam gan vienīgās — biksītes. Es bieži esmu gājusi gar Orsanmikeli kā

iemilējies jauneklis gar vismiļās logiem, kaut arī tā viņam neatbild, bet nekad neesmu redzējusi, ka kāds gaŗāmgājējs nopirktu kādu no šīm novītušajām puķēm. No kā gan šī ģimene dzīvoja?

Tauta aug kā koks. Viņu var apcirpt. Zariem resp. interesēm var piešķirt citu virzienu. Mainās valdnieki, mainās mērķi, bet tauta savā būtībā paliek tā pati — bērzu var apcirpt kā vītolu, bet tomēr tas vienmēr būs bērzs.

“TU MANI PACĒLI ZELTA TRONĪ”...

Elizabete Brauninga

Es eju pāri Ponte Vekio, pa šaurajām ieliņām, kur tvanīgā gaisā ieķēras arbūzu pārdevēju saucieni: “Cocomero!”, gar milzīgo Palaco Piti un beidzot atrodu māju “Casa Guidi”, kur dzīvojusi mana lielā draudzene. Māja ne ar ko sevišķu neatšķiras no pārējām. Sienā Roberta Brauninga attēls un viņa vārdi angļu valodā: “Pasaule, kā Dievs to radījis, ir visa skaistums, un zināt to — ir mīla, bet mīla pienākums, ko vairāk meklēt vēl? — Sargengēlis” (tā Elīzabete mēdza saukt Robertu Brauningu). Mājā atrodas trīs piemiņas plāksnes, bez šīs jau minētās, “pateicīgā Florence” vēl ir likusi mūrī ierakstīt vārdus, ka šeit rakstījusi un mirusi (cik īpatnēji teikts — rakstījusi un nevis dzīvojusi) Elizabete Baret-Brauninga, kas ar savas dzejas zelta gredzenu saistījusi Itāliju un Angliju. Un zem viņas loga vēl trešā plāksne ar Elizabetes dziesmiņu:

*“I heard last night a little child go singing
Near Casa Guidi windows by the church:
O bella libertā, o bella...”*

Pagājušā naktī dzirdēju bērnu ejot dziedam
Zem Kāza Gīdi logiem pie baznīcas:
Ak skaistā brīvība, ak skaistā...

Katru gadu 6. martā, Elīzabetes dzimšanas dienā, angļu kolonija šo plāksni pušķo vijolītēm. Es viņai neatnesu vijolišu vainadziņa, kas labi de-

rētu viņas tumšajiem matiem un balti mirdzošajai pierai, bet sevī nolēmu, ka, atgriezusies dzimtenē, viņai novīšu šo vainagu.

Viņas mājā tagad dzīvo sveši cilvēki, un tādēļ es tai nemaz neieēju, bet sirdī ar Roberta Brauninga vārdiem: "Ja divi cilvēki mīlot kļūst par vienu, viņi vairāk veic nekā viss ūniverss," ieeju mazā baznīcā San Felīce, kas atrodas pretim Elizabetes logam. San Felīces baznīca nav liela un, salīdzinot ar pārējām Florences baznīcām, pavisam nabadzīga, bet kā visām Florences baznīcām, arī viņai sava poezija. Deg dažas sveces. Kristus — Labais gans mierīgi paceļ savu roku. Es klusi lūdzu, lai kauss manās rokās nesaplistu, pati nezinādama, vai tas ir mīlas, vai ciešanu kauss, bet es tikai zinu, ka tas līdz malām pilns un ka tas ir mans kauss, un es to nevienam negribētu atdot, kaut gan tas rokās grūti turams. "Un es, kas Dievu meklēju, es atradu tad tevi," tā viņa saka XXVII sonetā, jeb baznīcas pustumsā kāds dzied šos vārdus? Es neatceros no galvas viņas dzejoli Maskā, bet atceros, ka tur bija teikts: "Sāpes mani mācīja smaidīt, un puķes, kas ap manu galvu vijas, ir plūktas, bēru zvaniem skanot." Un tālāk: "Mana dzeja ir starojoša — es zinu, tā staro mirstošā saule."

Casa Guidi — šai mājā Elizabete kopā ar savu sargeņģeli Robertu nodzīvojusi piecpadsmit gadus. Te viņa bija tik laimīga, kā tas teikts XXXI sonetā:

Tu nāci! Viss ir teikts bez vārda. Zem taviem skatiem sēdu es kā bērns Pusdienas saulē, kuŗam dvēsele trīs Caur laimes smagiem plakstiem Aiz neizteiktas, pārvarīgas liksmes.

Te viņai piedzima dēls, te viņa arī mirusi. No šejienes viņu aizveda uz Angļu kapsētu. No tālienes šī kapsēta atgādina Boeklina Mironu salu, kas

šeit savai gleznai saņēmis pirmo ierosinājumu. 3. septembrī tikko izturamā saules versmē mēs uzmeklējām Donatello laukumu, tukšu un puteklainu, turpat augstā vietā kā pilskalnā, pacelta pāri pilsētas trokšņiem, atrodas kapsēta. Lielus, smagus vārtus atslēdz saīgusi vārtniece. Pēc viņas sejas un vārdiem spriežot, ne visai daudzi apmeklē šo vietu, ko varētu nosaukt par nepiepildīto sapņu kapsētu. Te apbedīti tikai ārzemnieki, kas devušies šurpu, alkādami saules, laimes, skaistuma, jaunu atziņu un — atraduši nāvi. Tie, kas viņiem bija tuvi, atgriezušies dzimtenē. Tikai reti paliek kāds, kas varētu kopt šos marmora plāksnēm segtos kapus. Reta roze, daudzas melnas cipreses kā mūki starp baltiem kapiem. Miršu dzīvzogs tumšā, izturīgā zaļumā. Šur tur zied rožainie oleandri pret tumšo ciprešu sienu. Marmora urnas, marmora ielauztas kolonnas, marmora sarkofāgi un obeliski. Šeit, kur ēnu ir maz, kur pusdienas stundā saule svelmaini dedzina un akmeņi ir degoši karsti — jo slaido ciprešu vēsums ieslēdzas tikai pats sevī, nekā nedāvinādams nācējam, — man pirmo reizi saule likās tikpat nežēlīga kā dzīve.

Virsraksti kapakmeņos angļu, franču, vācu valodā. Te dus kāds Savienoto Valšņu zinātnieks. Cik tālu viņš ir ceļojis, lai atrastu nāvi. Te guļ kāda angļu sieviete, kas mirusi, savam bērnam dzīvību dāvinādama.

Te arī Elizabetes kaps. "Ak nāve, rītdienas dzīve, cik salda, cik svešāda tu." Medaljonā viņas profils. Gaŗās, tumši brūnās sprogas neieslēdz seju, kā to parasti redzam viņas attēlā. Te mati smagā pinē sasprausti pakausī. Mierīga un gaiša ir viņas seja. No sešpadsmit laulības gadiem trīspadsmit pirmie bija pilnskanīgas laimes gadi — tas ir ļoti daudz, bet nav jau nekad tik daudz, lai cilvēks pats pateiktu: gana.

Uz redzēšanos, Elīzabete, paldies, Elīzabete, tu prati to, ko reti kāds prot, tev piederēja tas, kas šodien reti kam pieder.

* * *

Viņa ir dzimusi 6. martā, 1806. gadā, un tā viņa ir angļu lielo romantiķu Šellijs, Bairona un Kītsa, kas arī visi miruši ārpus Anglijas, laika biedre. Viņa dzima ļoti bagātā ģimenē un vēlākā dzīvē kā mantojumu vēl saņēmusi lielas summas. Viņas tēvam piederēja kolonijas Jamaikas salās, viņas vectēvs pats ar savu roku pēris vergus savā lielajā Jamaikas farmā. Un arī viņas tēvs bija ārkārtīgi varmācīgs. Pirmā bērnība paiet mazā provinces pilsētiņā "Hope-End", divi simti kilometru no Londonas.

Ģimenē ir vienpadsmit bērnu, desmit no tiem uzaug, un Elīzabete ir vecākā. Mājas dzīvi pārvalda tēvs, kuŗu daži literātūras vēsturnieki uzskata par patopsiholoģisku tipu. Mājās katrs sīkums notika pēc viņa gribas. Viņš mīlēja apdāvināt Elīzabeti, bet viņa, tāpat kā pārējie bērni, nedrīkstēja spert ne soli bez viņa atļaujas. Kad viņai bijis trīspadsmit gadu, viņas tēvs, lai pārsteigtu neparasti apdāvināto meiteni, licis iespiest viņas pirmo sacerējumu Maratona kauju piecdesmit eksemplāros un pasniedzis viņai to kā dzimšanas dienas dāvanu. Šis pirmais darbs jau liecina par viņas lielajām simpatijām pret seno Grieķiju. Vēlākos gados viņa labi iemācījās grieķu valodu. Jau maza meitenīte labprāt aizbēg no saviem brāļiem un māsām un lielajā dārzā kurina uguni, lai upurētu Atēnai, vai arī viena, pļavā sēdēdama, gandrīz vēl bērns, jau gaida teiksmaino vismīlo, kam rādīs tikai fantazijā esošo gulbja liz-

du. Kā pārējās māsas skūpstā un auklē savas lēles, tā viņa skūpstā un auklē savas grāmatas, ko greizsirdīgi glabā no svešām rokām. Toreiz viņa bija ļoti piemīlīga meitene: trausls stāvs kā puķes stiebrs, bālā šaurā sejiņā acis kā vijolītes, un mati tumšbrūni un kupli. Viņa apbrīno savu tēvu, bet jau kā pusaudze daudzās lietās nav ar viņu vienis prātis. Kad angļu Antilu salās atlaida vergus brīvībā, viņa dārzā rīko slepenus svētkus, bet tēvs mājās dusmojas, jo jaunais likums mazina viņa bagātību.

Kad viņai piecpadsmit gadu, viņa krīt no sava jājamā zirga un sākumā gan vēl nezaudē spēju staigāt, tomēr tik lielā mērā sirgst, ka daudzas dienas jāpavada gultā. Pēc desmit gadiem viņas slimība pasliktinājās, un 1838. gadā viņa piespiesta savas dienas vadīt, pārmainot gultu ar dīvānu. Vēl ciešāka tagad top viņas draudzība ar Platonu, Sofoklu, Aischilu, tīri vai ekstatiskā priekā viņa tulko Prometeju. Brāļi un māsas pie viņas nāk stāstīt raibos dienas piedzīvojumus, viņa alkatīgi klausās un nekā negrib palikt parādā — nav beigu viņas nostāstiem par seno Grieķiju. Ģimene pāriet dzīvot uz Londonu (*50 Wimpole Street*), un šo dzīvi Elīzabete nosaukusi par dzīvi cietumā. Uz viņas istabiņu vēlākos gados nākuši daudzi ceļotāji, un tiem šī mazā telpa likusies mirdzošāka par karaļa pili. Gulta, dīvāns, tuvu piebīdīts grāmatu plaukts, arī kumode pārvērsta par grāmatu plauktu, Homēra un Čosera biste, loga priekšā kastē aug vīns un citi vīteņu augi, efeja gan nikuļo līdzīgi cietumniecei, bet kā lai miglainā Londonā iztiek bez zaļuma? Logs aizklāts, pildot viņas vēlmi, raibi pušķotiem priekškariem, kaut gan tas runā pretim toreizējai labo pilsoņu gaumei. Bet viņai likās, ka šie priekškari ienes dienvīdu krāsas. Viņas labākais draugs ir suns Flešs, kam Virdži-

nija Vulfe veltījusi jauka humora pilnu grāmatu. Flešs ir viņas izmisuma vienīgais liecinieks, jo viesiem nākot — un pie viņas labprāt nāca viesos sākumā māsas un brāļi ar saviem rotaļbiedriem, vēlāk dzejnieki un mākslinieki — viņa vienmēr smaidīja, un viņas mazā galva asi un skaidri domāja. Viņas viesi apbrīvoja viņas dzirkstīgās asprātības, nedomādami par asarām, ko viņa raudāja, viena palikusi.

Ārsti, kas toreiz, tāpat kā arī šodien, bieži maldījās savos pārāk droši izteiktos spriedumos, uz dažām nedēļām parakstīja istabu turēt pustumsā. Šis savādais rīkojums vēl vairāk novārdzināja jau tā vārgo organismu.

Viņas bērnības un jaunības draugs ir brālis Eduards. Ar viņu kopā Elizabete sapņo par seno Grieķiju. Viņam tā uztic vienu no savām karstākām vēlēm — pārgērbties par vīrieti un kaņot Bairaona vadībā pret grieķu apspiedējiem. Ne tikai dienas, bet daudzas naktis Eduards vada pie māsas gultas, viņu kopdams ar tīri sievišķīgu rūpību. Viņš tai nes pirmos pavasara ziedus un pirmos vasaras augļus, viņa sirds atveras katrai māsas vēlei un domai, katram viņas sapnim, kas viņu saldi valdzina kā naktī plaukstošo ziedu smarža.

Tad notika tas neizprotamais, kā vispār Elizabetes dzīvē viss neizprotamiem notikumiem, it kā brīnumiem pilns. Vasaru viņa vada jūrmalā, *Torquay*'ā. 1840. gada 11. jūnijā brālis viens pats aiziet pabraukt ar jachtu un neatgriežas apsolītā stundā, kaut gan nekad savai mātai ne minūti nebija licis gaidīt. Viņa viena vada nežēlīgi bailpilnu nakti. Tad atnāca ziņa — noslēcis. Viņa nesaka nekā un arī ilgus gadus neraksta nekā. Vēlāk viņa uzraksta savu *De Profundis*: "Rokas tukšas, dārgums zudis" un publicē to tikai pēc divdesmit gadiem (*Last Poems*, 1862. g.). Viņa

domāja, ka arī viņa pati mirs. Nebija vairs tā, kas viņai pirmais teica "labdien" un kas visu dienu pārvērtā labā dienā. Tagad radās pārāk daudz to dienu, kad stundu pēc stundas "vajadzēja domas reizināt ar domām", bet iznākums nekad nebija pareizs. Pēs brāļa nāves viņas veselības stāvoklis strauji pasliktinājās, un tos piecus gadus, kamēr ieradās Roberts Braunings, viņa vada pārliecībā, ka mieru un atpestījumu varēs gūt tikai kapā. Bet par spīti visam, viņas asais prāts tomēr uzmanīgi seko ār pasaules notikumiem. Ne velti viņa jau ar septiņpadsmit gadiem bija rakstījusi mazu eseju Par saprātu, gan vēl chaotisku, bet interesantu ar savu tendenci. Viņas dzeja ar kvēlu protestu pret bērnu darbu fabrikās *The Cry of the Children* sakustināja visu angļu sabiedrību. To citēja un pārsprieda, un drīzi parlaments izdeva likumu, kas ierobežoja fabrikantu atļauju bērņus nodarbināt pie grūtiem darbiem. Kritika un sabiedrība izturējās pret dzejnieci ar lielu cieņu.

Jau Londonā viņa rakstīja kaislas mīlas dziesmas, pati nekad vēl nemilēta, asā smeldzē viņa domāja, kā šais vārsmās reibināsies patiesi mīlētāji. Viņa dzīvoja divas dzīves, vienu kopā ar nācējiem un gājējiem, kas viņu cienīja un aprīņoja, otru — tikai sevī, viņas padrūmās iekšējās svētnīcas durvis bija cieši aizslēgtas. Un nevarētu arī teikt, ka viņas cienītāji sevišķi būtu pūlējušies atrast šās svētnīcas atslēgu.

Gūstekne prata aiziet no sava cietuma. Fantazijas un sapņi viņu aiznesa no maza būriša lielajā plašumā. Grāmatas un sapņi bija viņas universs. Viņa puķes un kalņus sauca par saviem brāļiem, bet gadiem ilgi bija no tiem šķirta. Un vajadzēja spēcīgas gribas, lai nežēlības gadiem neļautu iznīcināt šo mīlestību. Viņas iekšējā acs — šī vientuļo cilvēku privilēģija — redzēja to, ko ne-

pazīna tie, kas no agra rīta līdz vēlam vakaram drāzās cauri raibo lietu pasaulei. Kaut kur dārzā ziedēja rozes. Viņa nevarēja aiziet tās noplūkt; kaut kur upmalē dziedāja lakstīgala, bet viņa nevarēja šai dziesmai aiziet pretī, un tā viņas iekšienē uzplauka visbrīnīšākais dārzs fantastiskām, reizēm pārāk eksotiskām puķēm, jo bez smaržām un reibuma viņa nevarēja dzīvot. Viņa pati sev radīja pasauli, kur "visniecīgākā zāle viņai uzticējās."

Viņa bija draudzības ģenijs. Visos dzīves posmos viņa prata atrast draugus. Neskaitāmas vēstules tika rakstītas katru dienu. Džordžai Eliotai viņa raksta: "Cilvēki sveķ vairāk nekā viņu sarakstītās grāmatas." — "Cilvēks, kas par savu dzīves likumu padara principu: velti nezaudēt ne vienu mirkli, ir pazudis." — Ja šie teikumi liecina par viņas gara aristokratismu, mīlestību uz dzīvo cilvēku, tad vēl kāds teikums, kas raksturīgs ar savu apslēpto traģismu: "Lai taptu stiprs, ir vajadzīga apziņa, ka ir kāds, kam mūsu spēks vajadzīgs." Skumīgākus teikumus viņa neatļāvās. Šīs vēstules bagātas domām un atziņām, bet personīgas skaņas mēs šā laikmeta vēstulēs velti meklēsim. Viņas vēstules ir nevis literārs darbs, bet dzīvas sarunas ar dzīviem cilvēkiem. Daudzie atkārtotumi nepacietīgu lasītāju varbūt nogurdina, bet saista smalkā asprātība un fainomenālā iejūta. Par ikdienišķām lietām viņa prata runāt ar tādu grāciju: "Mums ir izīrējama istaba, kuŗas durvis, domājot par jums, pašas atveras."

Tad, kad cerību aka jau bija aizbērtā, 1845. gads atnesa "Sargeņģeli" — Robertu Brauningu. Viņam toreiz par savu vietu angļu literātūrā vēl bija jākaŗo, bet Elizabete savu vietu jau bija iekaŗojusi. Viņai šad tad gan pārmeta līdzsvara un skaidrības trūkumu, bet slavēja viņas ekstrāvagan-to fantaziju, viņas mūzikālos, patvaļīgos ritmus,

viens otrs pat rakstīja par viņas ģeniālītāti. Roberts Braunings viņu apbrīnoja, kad vēl personīgi nepazina, un, kad viņai to stāstīja, tas viņu pildīja ar klusu prieku. Viņa lasīja Roberta Brauninga darbus un dīvainā kārtā sauca to par "mistikas karali," vēl nezinādama, ka patiesībā viņš ir gribas cilvēks, kas viņai atnesīs karalienes kroni.

Viņš bija sešus gadus jaunāks par Elizabeti (dz. 1812. gadā). Viņa vecāmāte bija kreoliete, un tā viņš mantojis drusku nēģeru asiņu. Viņa mātes senči bija vācieši, un tā viņš sevi apvienoja dažādu rašu krustojumus. Viņa tēvs bija bagāts tirgotājs. Arī Robertu Brauningu līdzīgi Elizabetei, jau agrā bērnībā saista Atēnas un Roma. Oksfordu un Kembridžu viņa krasi individuālais, patvaļīgais temperāments neiztur. Viņš aizbrauc klejot Apenīnu kalnos, ļaujas nejaušībām, klausās mūzikā un studē lielajās bibliotēkās. Jau ar astoņpadsmit gadiem viņš nolemj dzīvot tikai rakstniecībai. Viņa drāmas un poēmas ar sajūsmu lasa Elizabete, bet kritika un pārējā sabiedrība par tām saņauc pieri. Viņa bija pirmā, kas Robertā Brauningā saskatīja to neparasto talantu, kas viņam tagad angļu literātūrā piešķīris izcilu vietu, izcilāku nekā Elizabetei. Vēl personīgi nepazīdama dzejnieku, Elizabete kādā vēstulē raksta: "Brauninga kugs ir nākotnes dzejnieks, nākotnes gaisma skaidro viņa pieri, es ticu viņam absolūti kā pravietim un dzejniekam." Liela humānitātes ideja, protests pret katru varmācību, dziļa sociāla izjūta, skaistuma entūziasms tuvināja abus šos neparastos cilvēkus, kas savā struktūrā bija tik dažādi. Brauninga vadzvaigzne bija Šellijs, kā to liecina viņa eseja par šo angļu dzejnieku, bet Elizabetes — Kolridžs. Brauningam sākumā pārmeta formas ķecerību, bet vēlāk, kad viņš atrada savu stilu, viņš tapa par vienu no lielākiem formas revo-

lūcionāriem. Kādā dziedājumā viņš izsakās, ka labāku poēmas formu sasniedz "vismazāk domājot par formu un par visu ārīgo. No iekšienes uz ārieni — tā visur! Tas ir dzīves likums un mākslas likums, kas arī ir dzīve."

Viņš rakstīja gaŗi un monotoni, bez noteikta plāna. Bet ja kāds zina, ko viņš grib teikt, tad celtne veidojas arī bez plāna. Viņš savus darbus rakstīja, jaucot kopā visus žanus. Un tomēr tagad angļu literātūras vēsture viņu slavē kā īpatnējas formas veicēju. Viņš bija liels savvaļnieks. Daudz viņš bija ceļojis, redzējis un arī mīlējis. Viņš bija ļoti spēcīgas konstitūcijas, vairāk drukns nekā slaidis, un maz atgādināja angļu tipu. Kuplie melnie mati, tumšā sejas krāsa atgādināja dienvidnieku. Viņa labākie darbi — *Paracellus*, *The Ring and the Book*, *Men and Women* — valdzina ar domu bagātību, ar iztēles krāšņumu, entūziasmu, ar sulīgu valodu un vārdu mūziku. Bet izplūstošie domu gājieni nogurdina. Kāds angļu kritiķis devis raksturīgu gleznu: Braunings atveŗ logu, lai ielaistu savus iedvesmes tēlus, bet viņu ir tik daudz, ka viņš jūtas apdraudēts, un, aizveŗot logu, dažus no tēliem saspiež. — Roberts Braunings dzimis tikai vienu gadu agrāk nekā Vāgners, un savu dzeju viņš šķīstījis mūzikas skaņām. Pēc viņa domām dzeja ir mūzika un glezniecība vārdos. Visas mūzas ir māsas, kas kalpo vienam Dievam — skaistumam. Viņš bija filozofs un dzejnieks, un viņa visvairāk iemīlotā tema — personības neierobežotās tiesības. Viņa darbi lasāmi ļoti grūti, bet kas šim domu mežam izcīnās cauri, pārnāk ar bagātu guvumu. Es minēšu dažus citējumus, kas man sevišķi palikuši atmiņā: "Pienākums pret sevi ir pienākums pret Dievu. Mūžīgais no katra stāda prasa savu augli, no katra avota savu ūdeni, no katra cilvēka savādāku darbu. Dvēsele, kas tiecas

būt līdzīga citai, labprātīgi gāžas lielā Nekā bezdebenī.”

“Būt, darboties, augt, attīstīties — tāds ir dievišķais likums.”

“Arī es savu baznīcu nesu sevī.”

* *
*

1845. gada 10. janvārī viņš lūdz atļauju apciemot slaveno dzejnieci, kurai toreiz bija jau trīsdesmit deviņi gadi. Šis neparastais cilvēks raksta neparastu vēstuli: “Es milu jūsu dzejas no visas sirds, un jūs pašu es arī milu.” Viņas klusajā cellē ieskanas neparasta mūzika. Impulsīvais straujais tonis viņu sabiedē. Sākumā viņa atbild: nē. Un kad viņš neatlaižas, tad: varbūt. Un tad: vēlāk. Viņa jūtas pārāk vāja, lai saņemtu tik spēcīgu viesi. Varbūt tās arī bija bailes no laimes, kas pārņem smalkjūtīgas dvēseles, kurām nekas dzīvē nav rotaļa un kas pārāk atsvešinājušās pašas no sevis. Iespēja, ka kāds pie viņas varētu atnākt tikai viņas dēļ, viņu reibina, pielej katru viņas šūniņu ar jaunu dzīvības spēku. Bet varbūt tā tikai illūzija? Un tādēļ labāk tai nepieskarties. Viņa savu satikšanos atliek uz pavasari, cerēdama, ka ar siltākām dienām nāks, varbūt, arī vieglākas. Bet vēstules viņa raksta gaŗas un sirsnīgas. Šī vēstuļu apmaiņa publicēta: “*The Love Letters of Robert Browning and Elisabeth Barrett*”, un tas ir viens no īpatnējākiem divu entūziastu mīlas stāstiem, ko plašā publika nesapratīs. Reskins ir teicis: “Šis maiguma un nobleses annāles uzskatāmas par vienu no ievērojamākiem angļu literātūras pieminekļiem.”

Viņa baidās satikšanās un dedzīgi ilgojas tās. Viņas nervi, kas dreb no mazākā pieskāriena, tik

tikko iztur šo spriegumu. Viņa joprojām vairās, bet viņš nepiekāpjas. Viņš bija dzīvojis plašu dzīvi. Viņa pazina tikai savu klostera celli. Vēstulē viņš raksta, ka viņa maldoties domājot, ka viņš tai grib palīdzēt, nē, viņš dzejnieci grib uzmeklēt sevis dēļ, viņas dzejas mūzika to apbūrusi vairāk nekā viss cits viņam zināmais. Viņš labprāt gribētu dzirdēt, kā viņa spriež par viņa dzejām un, ja tās viņai nepatikšot, viņš tās visas iznīcināšot.

Piecus mēnešus viņa atraida Roberta lūgumu personīgi satikties. Roberts Braunings bija ar mieru pagaidīt, tikai ne pārāk ilgi, to viņa nepacietīgā daba nespēja. Vēlāk viņš viņai teicis, ka savā mūžā daudz sapņojis, Elīzabete bijusi viņa skaistākais sapnis, un tādēļ viņš arī nolēmis to piepildīt.

1845. gada 21. maijā viņi beidzot sastopas. Bet pavasaris Elīzabetei nebija atnesis ilgoto svaigumu. Ārsts bija parakstījis kādu gadu pavadīt dienvidos, bet egoistiski stūrgalvīgais tēvs par to nekā negribēja dzirdēt. Viņš vēlējās, lai visas viņa meitas vienmēr būtu mājās. Roberts Braunings ienāk zaļgani krēslainajā istabā un redz savu sapņos izredzēto, dzejā iemīloto. Robertam viņa liekas kā mazliet novītusi puķe, bet vēl saldu smaržu pilna. Lielām nemierīgi degošām acīm viņa raugās savā viesī. Rūpīgi sakārtotie mati garās sprōgās ieslēdz nodzeltējušos vaigus. Rudens un pavasaris sastopas viņas sejā, kas nav pazinusi vasaras. Roberts skatās uz dzejnieci — vai tā vēl cilvēks — tik apgarota, ēteriska? Vai viņa vispār kādreiz dzīvojusti cilvēka dzīvi? Nervozī trauslā balsī viņa stāsta par cilvēkiem, deklamē grieķu dzejas. Roberts Braunings jūt, ka šī būtne ar savu rūgti saldo sapņainību viņam būs liktenīga. Viņš gied, ka viņa rokās dota viena no visretākām, viena no visskaidrākām dvēselēm. Tādas attiecības varēja

rasties tikai starp diviem nobiliem, neparastiem elitcilvēkiem. Kopīga ir mīla uz retām skaistām lietām, kopīgi ir smalki iekšēji vibrējumi. Bet grūti minēt iemeslu, kādēļ taisni šis cilvēks un neviens cits bija apstājies pie Elizabetes. Visās cilvēku attiecībās, visās tais, kas ir skaistas, ir kāds irracionāls atlikums. Tās saistības, kur var teikt pirmkārt tādēļ, otrkārt tādēļ un treškārt vēl tādēļ, nav daudz dziļākas par vasarā izžūstošu diķi. Ja mēs visu gribētu uzvērt uz saprāta dziedziņa, tad cilvēkiem būtu jāpārvēršas par caurspīdīga stikla bumbiņām.

Ļoti aktīvais, elastīgais Braunings, pilns ticības sev un dzīvei, ienes Elizabetes zaļganajā krēslā un ezoteriskajā vientulībā spējas gaismas šaltis. Viņa grib atteikties. Visu savu dzīvi viņa ar tik labiem panākumiem vingrinājusies šai mākslā, bet spēcīgāks par viņas noliegumu ir viņa apliecinājums.

Uz Roberta lūgumu salaulāties viņa atbild ar noteiktu nē. Viņa baidās ar savu slimību un vājumu tumšot drauga starojošo dzīvi. Sonetu sērijā "*Sonnets from the Portuguese*" mēs lappusi pēc lappuses varam izsekot šai heroiskajai cīņai, kuŗas mirdzumu neviens tulkojums nespēj atdarināt. Viss runāja preti Roberta plāniem: veselība, vecums, tiranniskā tēva protests. Roberta tēvs un māsa gan ļoti cienīja Elizabeti kā dzejnieci un draugu, bet par Roberta laulībām ar viņu nekā negribēja dzirdēt. Roberts par visiem šiem protestiem nelikās ne zinis. Viņš dzirdēja tikai savu balsi. Beidzot Elizabete tik tālu piekāpjas, ka viņam raksta: "Mīli mani tikai mīlestības dēļ." Šai laikā radies dzejolis Atteikšanās: "Lai nekad tev nebūtu domas līdzīgas manējām domām . . . es leju eļļu tavā lampā un viņu tavā kausā, tavā pavardā

es iemetu prieku — lai deg!... Bet man vairs nav spēka teikt: skaties manī.”

Roberts viņai raksta katru dienu, vēstulēs viņš to sauc par sava skaistākā sapņa piepildījumu. Viņa raksta Robertam: “Jūs man palīdzat dzīvot... es dzīvoju caur jūsu maigumu.” Liels ir viņas talants dzejot, bet vēl lielāks mīlēt. Citēsim vēl no viņas vēstules: “Citiem jūs esat laimes vainagojums, man jūs esat pati laime. Raugoties no akas dziļuma, zvaigznes visgaišāk mirdz — *De Profundis amavi*.” Tie bija augšāmcelšanās vārdi. Viņai likās, ka šis pārdzīvojums izdzēš viņas dzīves ēnas. Roberts Elizabetē lasīja kā atvērtā grāmatā, un tas viņu, kas bija paradusi atminēt citu domas un jūtas, biedē un skurbina. Viņa atplaukst un atspirgst. 1846. gada 9. jūnijā viens no viņas brāļiem viņu nones lejā salonā. Tas pēc ilgiem gadiem viņas pirmais “ceļojums.” Dīvas reizes nedēļā tas tagad tiek atkārtots. Un tad viss norit neparastā ātrumā. 11. septembrī viņa pirmo reizi pēc septiņiem gadiem izbrauc pastaigāties un 12. septembrī, 1846. gadā viņa salaulājas mazajā baznīcā “*Marylebone*”, uz kuŗu vēlāk ceļojuši un kuŗas sliksni pat skūpstījuši daudzi entūziasti. Viņa atgriežas *Wimpole Street*’ā, lai sagatavotu visu ceļojumam uz Itāliju, jo Florence, Roberts, laime un veselība tagad viņai tapuši par sinoniem.

Neviena no Elizabetes māsām nevarēja apprecēt pašizraudzīto līgavaini. Tiranniskais tēvs vispār negribēja, lai meitas precētos, bet, ja tas bija neizbēgami, tad tikai kādu, ko viņš bija izvēlējis. Vienīgi trauslā, slimīgā Elizabete salauz šos žņaugus. Viņa iespēj to, ko nevarēja neviena no viņas veselajām māsām. Viņa iet savu ceļu, no kuŗa vēl šodien izstaro pārvarīga gaisma. Nevienam drau-

gam viņa neuztic savu lēmumu, pat arī māsas par to nekā noteikta nezina. Robertam Brauningam viņa kādā vēstulē raksta: "Jūsu mīlestība man ir kā Dieva mīlestība. To saņemot jānometas ceļos. Kā es esmu izpelnījusi šo Dieva žēlastību?" Lielā pazemībā viņa saņem savas dzīves laimi, kas top viņas turpmāko dziesmu galvenais motīvs.

Arī Roberta ģimenē nekā par šīm laulībām nezina, un, kad uzzināja, tad sašutums bija liels. Roberta draudzību ar Elīzabeti viņa ģimene bija svētījusi, bet viņa precības nosauca par "nekvalificējamu ārprātu." Bet drīz vien Elīzabetes meitenīgais šarms uzvarēja vīra tēvu un māsu. Tikai viņas pašas tēvs palika niknuma un dusmu krātiņā ieslēdzies. Ar katru dienu Elīzabete jutās stiprāka, bet ne jau tā, kā to tēlo pazīstamajā filmā. Kāds no viņas laika biedriem interesanti raksturo šīs attiecības: "Dziļš maigums, garīgas savstarpīgas simpatijas piešķīra viņu vienībai līdz pašām beigām neparastu skaistumu. Bet būtu aplam domāt, ka tas notika maģiskā kārtā, bez upuriem no viņa, bez rezignācijas no viņas puses." Viņš darija kā zvērējis: viņš izrāva viņu no melanholijas un bezsaules cietuma. Viņš to aizveda Itālijas saulē un laimē. 19. septembrī uzsāktais ceļojums bija grūtāks, nekā Roberts pats to bija iedomājies. Bet vārgā Elīzabete brīžos, kur vajadzēja izturēt, bija mierīgāka nekā viņas ceļa biedrs, nekad viņa nežēlojās par nogurumu un neērtībām. Viņa toreiz pati vēl nevarēja staigāt. Uzticamā Uilsona, kas viņu gadiem ilgi bija kopusi un tīri vai dievināja, viņu pavadīja tāpat kā sunītis Flešs, kas visādi izrādīja savu greizsirdību pret Robertu. Uzticamā Uilsons brauca līdz, lai kalpotu savai kundzenei, bet Flešs — lai būtu mistera Brauninga apkalpots, kā pēdējais smiedamies to mēdza apgalvot.

Tā viņi ceļoja visi četri. Toreiz dzelzceļi vēl bija reti, lieli ceļa gabali bija jābrauc gan ar diližansu, gan ar laivu. Uz kādu laiku viņi apmetās Parīzē. Savā poēmā "Aurora Lī" Elizabete aprakstījusi šo ceļojumu.

Naudas dēļ ne vienam, ne otram sevišķi nav jārūpējas, bet viņi arī netērē lielas summas. Viņu dzīve Florencē bija ļoti vienkārša: gaŗas pastaigas mijās ar darbu, abi bija sensibli, rakstīt varēja tikai tad, ja katrs atradās savā stāvā. Elizabete rakstīja augšējās, gaišajās istabās, Roberts apakšējā patumšā stāvā. Krēslas stundas piederēja klusai divtūlībai. Vinogas un kastāni bija viņu mīļākais ēdiens. Jauni mērķi, apziņa, ka viņa kādam vajadzīga, maigais klimats un neparastas brīves izjūta viņu brīnumaini ātri spirdzināja. Viņa sāka pati staigāt un ar vieglu humoru kādā vēstulē raksta: "Flešs vairs nebrīnās, dzirdot mani smejamies." Kad viņai uzbruka kāda gaŗāmejoša slimība, viņa raksta par luksu būt slimai un mīļotai. 1849. g. 9. martā viņai piedzimst dēls — Roberts Videmans. Tikko piecēlusies no gultas, viņa ekstazē raksta: "Es nedrīkstu mirt, ir jāveic mātes darbs." Daudzās dziesmās viņa izlējusi savu prieku, mīlu, savas šaubas un savu pateicību: "*Two human loves make one divine*" — divu cilvēku mīla rada vienu dievišķu. — Bērnš labi aug un attīstās.

Ģimenes laime Elizabeti nekavē sekot lieliem pasaules notikumiem. Abi laulātie draugi saspindzinātā uzmanībā seko verdzības atcelšanai kolonijās. Savienotās Valstīs Elizabetes raksti pret verdzību ļoti populāri. Kādā meiteņu licejā — *Wellesbey College* — skaistākajai zālei tika dots viņas vārds un sienās un logos gleznoti viņas dzeju sižeti un tēli. Itālijas brīvības cīņām veltīts cikls *Casa Guidi Windows* (1851.), jo Itālija viņai bija

“visu tautu kopīgā dārglieta.” Šai laikā arī parādās daudzi viņas politiskie raksti, kuŗos trūkst mēra un līdzsvara, ko viņa savā naidā pret despotismu nav varējusi ieturēt.

1851. gadā viņa brauc uz Angliju ciemoties. Caurbraucot viņi četras nedēļas uzturas Venecijā. Pizā viņi pavada ziemu. Elīzabetes draugi Anglijā dabū gaŗgaŗās vēstules, kuŗās Elīzabete aizkustinošā kārtā mēģina atvainot un aizstāvēt savu tēvu. Bet ap Roberta galvu viņa vij arvienu jaunus lauru vainagus. Citēsim tikai vienu no daudzajām vietām: “Es biju aprakta, es gulēju kapā, personīgas dzīves man nebija. Arī mana dzeja bija kaut kas ārpus manis. Ja manu dzeju slavēja, šis prieks mani personīgi neskāra.” Un citā vietā viņa brīnās: “Kā mūsu nepilnīgajā pasaulē kaut kas tik pilnīgs ir iespējams!” Viņa min Roberta sievišķīgo maigumu, viņa neizsmeļamo cēlsirdību, viņa to sauc par savu sargeņģeli. Itālija abos dzejniekos izraisa jaunus radošus spēkus. Roberts 15 gadu ilgajā kopdzīvē ar Elīzabeti uzraksta savus labākos darbus. 1850. gadā iznāk viņa lielā grāmatā “*Christmas Eve and Easter Day*” un 1855. g. “*Men and Women.*” Viņi apceļo Sjenu, Luku, Romu, bet Florence paliek viņu rezidence. Kalnos, kur tagad tik viegli var uzbraukt ar autobusu un tramvaju, Brauningus toreiz uzveda un no turienes noveda kamanās iejūgti četri vērši, vai arī Elīzabete jāja uz maza ēzeliša.

Ceļojumā viņi sastop Karlailu, ko Elīzabete nosauc par “visinteresantāko pasaules dvēseli.” Daudzus vakarus viņi vada kopā, labi saprazdamies varoņu kultā. Tikai Elīzabetei liekas, ka Karlails pārāk rūgts un melancholisks, pārāk nervozs un sensibils. Atgriežoties no Anglijas 1852. gadā, viņi Parīzē ar Macīni starpniecību iepazīstas

ar Žoržu Sandu. Elīzabeti, narcises ziedu, saistīja izvaļīgi košā peonija. Viņa saprata, ka Dieva dārzs taisni tādēļ skaists, ka tur aug tik dažādas puķes. To pašu gan nevar teikt par Žoržu Sandu, kas ne ar pašu Elīzabeti, ne ar tās mūzu nezināja ko iesākt. Vislielākais sievišķības ģenijs — tā Elīzabete izteicās par Žoržu Sandu. Grūti iedomāties lielākus pretstatus kā maigo, it kā kāda pre-rafaēlita gleznoto anglieti un robusto francūzieti. Elīzabetes iejūta bija tik plaša, ka viņa prata vērtēt un cienīt arī savas būtības pretstatus. Toreiz Parīzē bija ļoti auksts, un velti Roberts Braunings viņu pierunāja palikt mājās. Lakatos un kažokos ievīstīta, viņa aizbrauca pie toreiz vispopulārākās franču sievietes. Žorža Sanda viņu gan apskāva, bet tikai rokām, viņas sirds durvis neatvērās smalkajai anglietei, kas viņai likās “pārāk morāliska.” Bet tas nemazināja Elīzabetes sajūsmu. Šī satikšanās viņai nozīmēja svētkus. Par Žoržas Sandas salonu Elīzabete stāsta, ka tur slikti audzināti cilvēki Žoržu Sandu dievinājuši, ceļos nometušies, bet viņa smēķējusi pīpi un savās kustībās bijusi visai izvaļīga. “Savā sirdī es pret šo sievieti jūtu dziļu interesi un lielu līdzjūtību... Kaut gan viņas rokas ir aptašķītas, bet viņai tomēr ir skaidra dvēsele.”

Žoržai Sandai viņa ir veltījusi divus skaistus sonetus:

*“True genius, but true woman! dost deny
Thy woman's nature with a manly scorn.”*

Īsts ģenijs, bet arī īsta sieviete, tu noliedz savu sievišķību ar vīra īgnumu.

* * *

Roberts Braunings kādreiz žēlojās, ka Elizabete viņam neveltī nevienu dzeju. Kādā rītā Florencē vienu gadu pēc laulībām viņš savā kabatā atrod gaŗu, gaŗu papīra strēmeli — tie bija Portugāliešu soneti (*Sonnets from the Portuguese*, 1847). Kādēļ angliete savām dziesmām devusi tādu virsrakstu? Kad Roberts Braunings vēl nekrīstītos sonetus pirmo reizi bija izlasījis, viņš teicis, ka tos savā kvēlē un pazemībā būtu varējusi uzrakstīt portugāliete Katerīna, Kamoensa mīļākā, kuŗas dēļ Kamoenss tika izdzīts un kuŗas dēļ arī mira trimdā. Un tā arī šis cikls tika nosaukts par Portugāliešu sonetiem, un paŗu dzejnieci Roberts Braunings bieŗi mēdza saukt “mana mazā portugāliete.”

Es ŗķirstu viņas sonetus un atceros, ka angļu literātūras vēsturē Elizabete nosaukta “*poetess with a generous heart*” — dzejniece ar cēlu sirdi. Divas reizes mums ir pieejams ŗo divu mistisko mīlētāju vīzionāru jūtu pilnais mīlas stāsts. Vienreiz vēstulēs un otrreiz ŗais sonetos, kur izpauŗas ekstatiska mīla nāves nojausmas mistiskā apgaismojumā.

Jau pirmajā sonetā mīla un nāve sasniedzas rokām: “Kas tevi tura, mini? — Nāve, sacīju. Bet, lūk, balss sudrabaina bilda — Nāve, nē, bet Mīla.”

Dantes piektās dziesmas ieskaņas jūtamas otrā sonetā: “Ja pati debess ŗķirtu mūs, vēl cieŗāk zvaigznēs mēs viens otram piekļautos.”

Biklā pazemībā viņa domā par Robertu Brauningu — “*Unlike are we, unlike, o princely heart! Unlike our uses and destinies.*” — Nevienādi mēs esam, nevienādi, ak, karaliskā sirds! Nav vienādības mūsu likteņos un mērŗos. — Viņŗ varētu būt viesis karaliskā galmā, bet viņa ir nabaga, nogu-

rusi, apkārtklistoša dziedātāja, kas tumsā dzied savas dziesmas. (III sonets).

Šī pati sava niecīguma izjūta arī ceturtajā sonetā: viņas mājoklis ir drupās, kur viesojas pūce un sikspārnis, bet viņš — "*gracious singer of high poems*" — cēlo poēmu slavens dzejnieks, nāk no pils, lai sava zelta bagātību nomestu pie viņas nabaga durvīm.

Mūzikālā svinīgumā viņa noliecas Roberta Brauninga priekšā: "Un paceļu es savu smago sirdi klusi, kā reiz Elektra savu sēru urnu." (V sonets).

Viņš atvēris tai durvis uz individuālo dzīvi, uz sevi pašu, viena tā nespēj vairs savai dvēselei pavēlēt, viena tā nespēj savas rokas pateicībā celt pret sauli (VI sonets). Viņš tās dzīvei devis jaunu ritmu:

"Zemju un debesu vārdi man mainās,
Tāpēc, ka tu esi šeitān vai tur."

(VII sonets).

Viņas jūtas nav aukstas, bet viņai nav ļauts tās izpaust, "*not cold, but very poor instead*" — ne vēsa es, bet pārāk nabaga, to Dievs tik zina. (VIII sonets). Asaru lietū viņas dzīve izmirkusi, un nav vērts šo blāvo audumu likt zem dāsnā karaliskā dāvētāja galvas, to tikai kājām samīt var (VIII sonets). Bet tad nevaldāmi uzliesmo mīlas uguns un iznīcina visus prāta celtus apcietinājumus. "*Love is fire*" — mīla ir uguns, un tās liesma ir gaiša, vienalga, vai templis deg, vai arī pakulas, tā arī visniecīgākajai milētājai piešķir savu mirdzumu (X sonets). Nemīlēt viņa nespēj, bet gan atteikties, svētījot visumīlā ceļu (XI sonets). Lai mīlais neprasa vārdos tvertas jūtas: "*let the silence of my womanhood commend my woman-love to*

thy belief" — ļauj, lai manas sievietības klusēšana tev manu sievietes mīlu izpaustu (XIII sonets). Viņa negrib mīlestību aiz iežēlas, tā tikai sāpina, "aiz mīlas mili mani, lai vienmēr tu mani mīlētu tā mīlas mūžībā" (XIV sonets). Un kad tas notiek, viņa jūt, ka zelta tronī tiek celta un purpura mētelis ap viņas pleciem likts.

Viņa dzejniekam dāvina savu matu sprogu: "Ņem, draugs, šo matu sprogu, ko ap pirkstu sev domās viju es pašlaik..." Neviens šiem matiem, kam nāves dzirkles tuvas bijušas, nav pieskāries, vienīgi māte mirstot tos skūpstījusi (XVIII sonets). Uzvar liegums un kaisle (XIX, XX soneti). Aizgūtnēm viņa dzeļ dzīvi. Viņa lūdz arvien un arvien atkārtot to pašu vārdu, viņa to grib dzirdēt kā dzeguzes dziesmu, šai vārdā viņa aug, šai vārdā viņas debesis — "*Say over again, and yet once over again that thou love me*" (XXI). Eņģeļi bārsta dziesmu zvaigznes viņu klusumā (XXII), paļāvība uz vismīlo aug, nevienam šķēpam vairs nav asuma (XXIV). Vismīlais to ir spējis, ko pat Dievs nav iespējis: sāpes pārvērst priekā (XXV). Dievu meklējot, viņa atrod vismīlo: "*And I who looked for only God found thee*" —

Tu, mīlais, mani biklo pacēli
No tuksneša pret tāli apstarotu.
Kad liegi cirtas tu man aizkāri
Ar skūpstu pestījošu, apskaidrotu,
Un piere mirdzumā man aizdegās,
Kāds viz tik eņģļu vaigā...

(XXVII sonets).

Viņa ir slikts, sabojāts instruments, bet viņš — virtuozs mūziķis:

Kurš dziedonis gan dziesmu atskaņos
Un pavadīs ar instrumentu vāju?
Kas steigā ņemts, tiek ātri projām likts.
Nevis par sevi pārestības krāju,
Bet gan par tevi: jo kad meistars spēlē,
Skan dziesma pilna, instruments kaut slikts,
Un lielam darbs ir vienots milas kvēlē.

(XXXII sonets).

Un tomēr — paliek nāves putna tuvums, arvien paliek apziņa: nav viegli mīlēt to, kas daudz ir cietis (XXXV sonets) un baigais jautājums: vai reiz tā stunda nāks, kad preti neņemtais skūpsts no lūpām vēsi atkritīs? (XXXVI sonets). Kā neredzams ametists viņas pirkstu grezno visumīlā pirmais skūpsts. Trīsdesmitastotajā, skūpstu sonetā, kvēle deg visstraujākām liesmām. Stikla siena, kas cilvēku no cilvēka atdala arī vistuvākos brīžos, šeit lūzusi, skan Lieldienu zvaniem līdzīgas gaviles: Mans visumīlais, mans! Posts, Dieva nelabvēlība, kaimiņš Nāve un pelēks nogurums, kas visus atbaida, viņu nav atbaidījis, un tādēļ viņa, Elizabete, pazemīgi lūdz: māci mani būt tik pateicīgai, cik tu esi labs (39. sonets).

No viņa rokām saņemto dāvanu viņa grib dalīt visiem. Viņa to mīl ar visu izciesto sāpju kaislību, ar bērnišības šķīsto spēku, ar visiem smaidiem, visām asarām, "*and if God choose, I shall love thee better after death*" — un ja Dievs lems, tad tevi es pēc nāves vēl labāk mīlēšu (XLIH).

Šai nevainojami tīrkanīgā un stingrā formā rakstītos sonetos 44 reizes atkārtojas mīlestības motīvs. Vajadzēja ārkārtīgi intensīva pārdzīvojuma, lai katrai dzejai būtu sava krāsa, lai tās nesaplūstu vienmuļībā. Šie soneti ar savu formas stingrību un motīvu vienstīgainību atgādina Dantes Jauno dzīvi, bet epitetu un metaforu virknējums

te daudz kuplāks un krāšņāks. Arī dzīves elpa tiešāk izjūtama. Dantes milas lūgšanās dveš katedrāles zaļgani vēsā krēsla, Elizabetes — reibina pavasarīgs dārzs nakšņainā stundā, dārzs, kāda nav nevienā pasaules malā. Ar savu sievišķības izjūtu un atdeves kvēli Elizabete Brauninga tuva Annai Achmatovai; tikai krievu līriķe ir egoistiskāka un izvaļīgāka kā izteiksmē, tā arī pārdzīvojumā. Angliete ir pratusi apvienot kvēli ar kautrību, kaisli ar stingru ētosu, saņemtā mīlestība uzliek pienākumu būt labai, un tas viņas mīlestības dziesmām piešķir svētu nopietnību, tās atšķir no visām pārējām šā žanra dziesmām un augsti paceļ tām pāri. Nav citas mīlestības lirikas, kur visumilā tēls mums nāktu pretī tādā ētiskā skaidrībā. Viņa uzrunā dižiem vārdiem, viņš ir uzvarētājs, karalisks dziedonis, pats karalim līdzīgs, viņš palmas koks, pacietīgais eņģelis, viņš ne tikai Dieva gribas un vārda izpildītājs, viņš lēnīgais, pašam Dievam līdzīgs, jo uzņēmis uz sevi tās ciešanas, kuŗas vienai būtnei nebija pa spēkam nest. "Tu mani pacēli zelta tronī..." Grūti teikt, kuŗa skaņa šai dziesmā spēcīgāka: pateicība vai mīlestība. Bet varbūt visa liela mīlestība ir pateicības dziesma. Kaut šais 44 sonetos ir minētas pilis, pārles, dārgakmeņi, zelts, purpurs, kristalls, grieķu urnas, — tad tomēr pāri kā vīrāks lidinās askētiska pazemība. Ja sieviete savā milā vienmēr ir saņēmēja, tad šī sievišķīgā īpašība nekur neizpaužas tik skaidri kā Portugāliešu sonetos.

Savā otrā galvenajā darbā *Aurorā Lī* (*Aurora Leigh*, 1856) Elizabete Brauninga gaŗos un reizēm gaŗlaicīgos pantos vēstī par savu mīlestību uz Florenci, uz Itāliju, viņa dzied par Anglijas dabu, bet visvairāk par savu lepno un kautro sirdi, kas ilgus gadus bijusi tumsā ieslēgta. *Aurora*, meitene ar lielām degošām acīm, ir angliete,

bet piedzimst Itālijā (un pati autore jau arī garīgi piedzimusi Itālijā). Viņa ir rakstniece, dzīvo diezgan trūcīgos apstākļos, pati pelnī savu dzīves uzturu. Viņu mīl bagātais un cēlais Romejs, bet Aurora ilgus gadus atraida tā mīlestību, ilgodamās visu sevi ziedot dzejai. Pāriet daudzi gadi diezgan romantiskos un reizēm nedabīgos sarežģījumos. Cilvēki, kuŗu trūkumu un badu Romejs pūlējies mazināt, pielikuši viņa mājai uguni. Ugunsgrēka laikā kāds baļķis krītot viņu ievaino, un viņš kļūst aklš. Romejs tagad vairs neuzdrīkstas ar Auroru runāt par savu ilgus gadus neizdzisušo mīlestību, bet Aurora, savas vienpatības un viņa ciešanu un uzticības uzvarēta, viņam sniedz roku. Viņi salaulājas, un finālā Romejs stāsta, ka jau bērnībā tam pareģots, ka pie viņa nāksot līgava — pasaku līgava no Itālijas ar oleandru smaržu matos un tam caur viņa stīgām snieģot pretī roku.

* *
*

Laulāto draugu saskaņa bija dziļa. Kādā dzejā Roberts Braunings saka:

Tagad es gribu runāt un nevis ilgāki tevi vērot
pie kamīna sēžam, vērot, kā tu savu augsto pieri
un domas esi ieglaudusi mazajā rokā, un mana
sirds zina, kā runāt: ja mana doma skaŗ pietiekami
dziļi, es tevī sadzirdu atbildi ātru kā vārsmu
atskaņu.

Viņiem abiem patika Parīze. Saites ar Londonu nekad nepārtrūka, bet viņu laimes un dzejas šūpulis tomēr palika Florence. Savā poēmā Grezdzens un Grāmata Roberts Braunings tēlojis šo dzīvi, aprakstījis dzīvokli, kur visas mēbeles bija pārvērstas grāmatu plauktos, un Dantes profils svinīgi raudzījās no Elizabetes galda.

Mākslinieki, kas apciemoja Florenci, labprāt iegriezās Kāzā Gīdi, kur krēsli bija pārvilkti ar blāvu zīdu un katra doma atrada atskaņu. Dāņu pasaku stāstītāju Andersenu apbūra Elizabete, viņam likās, ka šās sievietes dzīvē piepildās viena no tām pasakām, kuŗas viņš tik viegli prata stāstīt. Andersens arī figūrē vienā no Elizabetes pēdējiem darbiem, dialogā starp ziemeļiem un dienvidiem — *The North and the South*. Daudzās ceļotāju atmiņās uzglabājušies šās dīvaini laimīgās dzīves momentuzņēmumi. Tā Hausorna kundze (*Hawthorne*) stāsta: zēns bija ļoti līdzīgs mātei, arī viņš likās pārāk trausls. Viņš izskatījās jaunāks nekā bija, un viņa gars bija pārāk agri nobriedis. Viņš bija dzimis Florencē un vēlākos gadus ar lielu lepnumu sevi sauca par florentieti, bet apmeklētājam viņš licies kā no citas planētas iemaldījies svešnieks. Tāpat kā māte viņš bija ļoti mūzikāls. Dzejnieces balss visiem palikusi atmiņā kā ļoti augsts soprāns. “Es brīnījos, ka misters Braunings pielaiž domu, ka viņa sieva un viņa puišītis tiešām ir zemes bērni. Man šķita, abi divi pieder elfu ciltij un izgaisīs kādā dienā, kad to vismazāk gaidīs” — raksta Hausorna kundze. Elizabete ārkārtīgi maziņa no auguma. Kādā dzejā Roberts Braunings par viņu saka “*she was the smallest lady alive*” — viņa bija no visām dzīvām sievietēm vismazākā. Itāliešu mūki viņu reizēm uzrunāja “*bambina*”. Viņas garās melnās sprogas, kas pa pusei aizsedza mazo seju, vēl vairāk izcēla tās baltumu. Tā pati Hausorna kundze atceras: “Nekad neesmu satikusi kādu citu cilvēku, kam būtu tik maz no zemes putekļiem. Tā bija būtne, kas bija sasniegusi gandrīz pilnību, nesatricināmā pacietībā un lielā nesavtībā viņa par sevi runāja tikai tad, kad runātājs viņu piespieda to darīt, un vienmēr tas notika bez jebkāda rūgtuma.” Viņa

izteica savas domas, nekā uzklausīja partneri. Ja bieži gadās, ka rakstnieki katrā svešā nācējā saskata gaŗlaicības nesēju un iespējamu ienaidnieku, tad Robertam Brauningam visa pasaule bija pilna draugiem.

* * *

*

“Grāmatu pasaule ir vienmēr pasaule” — mēs lasām autobiografiskā poēmā Aurorā Lī. Elizabetes valodas zināšanas bija plašas, un šai pasaulē viņai nebija šķēršļu. Viņa sevī apvienoja antīko ar kristīgo. Jaunībā viņa aizrāvās ar Verteru, bet dārgāks par Goeti bija Šillers. Par spīti savam entūziasmam viņa ar lielu pacietību bija izcīnījusi cauri Jūmam, tāpat arī filozofiskajai enciklopēdijai. Katru dienu viņa lasīja savu mazo Bībeli grieķu valodā, bez skepticisma ļaudamās lielajai gaismai. Viņas reliģija bija mīlestība uz Dievu, kas izpaudās mīlestībā uz cilvēkiem. Viņai viss bija reliģija. Viņas kristiānisms nebija ietilpināms šādā vai tādā baznīcā, šādā vai tādā formulā, reliģija viņai bija gandrīz kultūras sinonīms. Savos rakstos viņa pasvītro, ka kristieši pārāk maz sevi uzsūkuši Platonu, pārāk maz viņa gara civilizēti. Luteram, Kalvinam un anglikāņu baznīcai viņa bija vienādi sveša. Teoloģiskas diskusijas viņai iedvesa šausmas, tāpat dažādu sektu šaurais gars, kas pavēlēja: nepieskaries tam! Nebaudi to! Tādos brīžos viņai gribējās saukt: “Baudi! Pieskaries! Visas lietas ir tīras! Viss, kas nāk no Dieva un sevī nes dzīvību, ir svēts.” Viņā bija kāda misticisma atēna, tieksme izslīdēt ārā no miesas valgiem. Jau kā bērns viņa dzirdēja noslēpumainas balsis un vēlāk viņai likās, ki viņas ausis tveŗ mūŗības zvanu. Kopŗ 1851. gada viņa ar lielu inte-

resi sekoja Svedenborga rakstiem. Bieži viņa domāja par nāvi un reizēm mēdza teikt: "Es redzu arī viņpus," un šī dzīve viņpus kapa viņai nenozīmēja ne sodu, ne atmaksu, bet Dieva nepārtrauktās gribas piepildījumu. Kad viņai pārmeta, ka viņa savus darbus izrauj no dabīgiem rāmjiem, viņa jautāja: "Bet kas tad ir ikviena dabīgie rāmji? Kīnietim tā ir lielā mūŗa josta. Sarkanādainim tas ir viņa meŗs. Visiem cilvēkiem tā ir sociāliem, reliŗiskiem un literāriem aizspriedumiem ieŗogota pasaule. Lūk, ko sauc par dabīgo rāmi! Es mēŗinu pacelties arvien augstāķ, un es jūs lūdzu man sacīt, kā tas vispār iespēŗjams, ka cilvēķiga būtne spēŗ iziet ārā no dabīģā rāmjā. Es redzu šo rāmi visur, kur apaŗojas Dieva ūniverss, kur lidinās viņa likums" (Vēstule 1859. g.).

Viņa vienādi cienīja ebrēŗu pravieŗus, Kristus evaņģeliju un Pitagora māķību, bez lielām cīņām viņa sevī sintezēja Platona filozofiju ar evaņģelija garu, viņai likās, ja vispār iespēŗjams atrisināt mūŗības problēmu, tad vienīģi vispanesīģā pacietībā, darbīģā mīlestībā un savtības nolieģumā. "Mūsu visdziļākā iekŗienē, mūsu sirŗu sirdī Dievs prasa savu tiesu." Tā ir visu romantiķu reliŗija, kas maz atšķirās no Novalisa, Œellija vai mūsu Poruka.

* *
*

1851. gadā viņi abi ciemojās Parīzē, kas, izņemot Florenci, bija viņu visvairāķ iemīļotā pilsēta. Tur viņi iemāķījās mīlēt brīvību un ienīst sociālistu. Franķu tautai viņa veltījusi daudz apbrīnīģus vārdus un savas vēstules šad tad noslēdz vārdiem: "Kaut Dievs glābtu Franciju." Kad viņai pārmeta šo interesi par daudzām tautām —

italiešiem, angļiem, amerikāņiem, frančiem, — viņa smaidīdama teica: sievietes sirds ir pietiekami plaša, lai aptvertu vairākas nacionālītašes un tomēr nezaudētu savu. Šo apgalvojuma patiesību viņa pierādīja ar savu dzeju, bet Florence viņai bija un palika “nesalīdzināmā pilsēta, kur dzīve nekā nemaksā, liksmības pilsēta, augstākas civilizācijas pakāpē paceltā pilsēta, kas atrodas ārpus jebkuŗa jūkļa.” Viņa bija pieķērusies Italijai, kā Bairons Grieķijai.

Šais gados viņu saista draudzība ar Tenisonu, ar Roseti, Bičeru Stū. Šais gados viņa savam vīram pasniedz pirmos sešus Auroras Lī dziedājumus, un, kad viņš dod pozitīvu atsauksmi — viņam vienmēr bija jauni vārdi, lai viņu apbrīnotu un slavīnātu, viņš to salīdzinājis pat ar Šēkspīru — viņa lielā pacilātībā pabeidz savu poēmu. Visas pēc tam rakstītās dzejas un prozas gabali noguruma putekļiem pārklāti. Viņa sāk atkal slimot, kaut gan ar ārkārtīgu gribas spēku atbīda savu slimību, lai neskumdīnātu Robertu. Pastaigas uz skaistajām Kašinām top arvien retākas. Vēl vienu otru reizi viņas acis svētī Arno ieleju, Aurorā Lī viņa to salīdzinājusi ar plaši atvērtu, dāsnu roku, ko uzlecoša saule pilda ar gaismu kā kristalla kausu. “Šās pilsētas iedzīvotājiem neviena saule nevar neredzēta ne piedzimt, ne nomirt,” — tas zīmējas gan uz saulēm dižgaru pasaulē, gan arī uz to, kas cilvēku vakaros un rītos sveic.

Viņa juta ēnas tuvojamies, bet slēpa tās no abiem dievinātiem draugiem, no vīra un dēla, jo abiem vēl bija jāaug. Viņa gribēja vēl dzīvot viņiem abiem, gribēja “strādāt cilvēku labā vēl drusku ilgāk, vēl drusku ilgāk viņus mīlēt.” Bet ilgi aizturētais dilonis gāja savu ceļu. Pēdējos dzīves gados simpatijas pret viņu dzimtenē mazinās, un

viņa, agrāk nepazītas nervozitātes gurdināta, meklē atbalstu, vēstulēs bieži atkārtodama teicienu: "Bet Roberts taču vēl eksistē!" Viņa nenojauta, ka publikas vienaldzība bija pārejoša un ka drīzi vien Londonā nodibināsies sevišķa biedrība, kuŗas mērķis — studēt abu Brauningu darbus — *Browning-Readings, Browning-Evenings*. Viņa juta nāvi tuvojamies, bet viņa vēl negribēja mirt, viņa juta, ka nedrīkst palikt pie tiem, kuŗiem vēl vajadzīga un kuŗiem vēl nav izdāvinājusi visu mīlestību, ko sevī nes. Viņa izdega kā viena no tām smaržpilnām svecēm tumšā altāŗa priekšā mazajā San Feliĉes baznīcā. Pēdējā gadā ap saulrietu viņas spēki jau bija izsmelti, viņa it kā novīta, tikko gaisma dzīsa, un parasti apgulās jau sešos vakarā, skumdama, ka nevar vairs ar savu puisīti mācīties latīņu valodu. Gauzām viņu sāpināja, ka stundas bija jāuztic kādam abatam. Viņas politiskie raksti neatrod atbalsi, un viņa jūtas spiesta paskaidrot, kādēļ tos rakstījusi: "Aiz mīlestības pret patiesību un pret taisnību," šīs divas lietas viņa mīlēja vairāk par Platonu un Platona dzimteni, vairāk par Danti un Dantes dzimteni, vairāk par Šēkspīru un pat vairāk par Šēkspīra dzimteni. Viņa gribēja, lai politika paceltos tai pašā ētiskā augstumā, no kurienes viņa pati raudzījās pasaulē, nesatricināmi viņa ticēja humānitātes idejas gaļīgam triumfam.

Tad pienāca stunda, kad viņa un viņas vienmēr mīlēt spējīgā sirds bija nogurusi. 1861. g. viņa vēl aizbrauc uz Romu, kur gadās interesanta domu izmaiņa ar anġļu rakstnieku Tekereju, bet pēc tam viņa vairs lāgā neatspīrgst.

Vērodama savu mūŗa draugu, Elīzabete redz, ka viņam vēl pietiks spēka ilgiem, ilgiem gadiem, un kaut kas iesmeldzas viņas sirdī. Roberta māsai

Sarjanai, ar kuŗu viņai pēdējā laikā bija ļoti saskaņīgas un intīmas attiecības, viņa raksta vēstules, kuŗās iezogas agrāk nedzirdētais, slepeni sāpīgais tonis: mans Roberts ir vēl tik skaists, visas sievietes viņu dievina un to izrāda, pat pārkāpjot pieklājības robežas. Viņa bārda tagad gluži balta, bet tas skaistina viņa mierīgo seju (1861 gadā). Bija noticis tas, pēc kā viņa tik ļoti bija ilgojusies un par ko tā kvēli bija cīnījusies ar visu savu būtīni: Roberts Braunings sev bija iekaŗojis redzamu vietu angļu literātūrā. Un taisni tagad viņai bija jāaiziet. Kāds ceļotājs, kas viņu apciemojis, 1861. gadā, brīnījās, ka tik caurspīdīga būtne vēl spēj zemes virsū staigāt un, ilgāki skatīdamies viņas sejā, nolēma: laikam gan viņas dvēsele ir ļoti spēcīga, un liela mīlestība kādu laiciņu ilgāk viņu pasarga zemes virsū. Šai pašā 1861. gada 29. jūnijā, kad Florences ielās pārdod firziķus, aprikozes, un melones un snaudošā gaisā šūpojas saldtvīksmīgā tuberožu smarža, Elīzabete iemieg mūŗa miegā sava Sargeņģeļa rokās. Pēdējos brīžus viņš pats aprakstījis vēstulē: vēl pēdējā vakarā viņa apgalvo, ka drīzi vien būšot pilnīgi vesela, viņa risina vasaras plānus un nākamā gada projektus. Neredzēdams sevišķus iemeslus uztraukties, Roberts Braunings aizsūta kalpotājus gulēt. Visu nakti viņas miegs ir murgains. Tas liekas it kā biedinājums, bet viņa dzeŗ visādas zāles un lūdz savu mūŗa draugu apgulties un neuztraukties. Pulksten četros viņu pārņem vairs nevaldāms nemiers. Kad Roberts savam mazajam putnam siltā ūdenī grib mazgāt kājas, cerēdams, ka tas atvieglinās viņas stāvokli, viņa smaidīdama to atvaira, teikdama, ka nevajag pārspīlēt. Tad viņas sejā parādās vismaīgākā izteiksme. Par šo izteiksmi Roberts Braunings saka, ka to atcerēsies vēl aizkapa dzīvē. Smaidīdama, laimīga, ar jaunas meitenes izteik-

smi, viņa vīra rokās, galvu atspiedusi pret viņa vai-
gu, nedaudzās minūtēs izelpo savu dvēseli. "Dievs
viņu paņēma pie sevis, kā paceļ iemigušu bērnu no
tumšas un neērtas gultiņas, lai to paņemtu rokās
un aiznestu gaismā..." Viņa pat nepieminēja dē-
la, kas gulēja blakus istabā. "Es viņai jautāju, kā
viņa jūtas, un viņas atbilde bija arī viņas pēdējie
vārdi: "*Beautiful*".

Roberts Braunings kopš tās dienas vairs neat-
rada miera. Viņš, kas tik ļoti bija cienījis savu
pavardu, nekur vairs negribēja to aizdedzināt.
Savu dēlu viņš nodeva audzināt Anglijā, un pats
pārvērta savu dzīvi nepārtrauktos ceļojumos. Kādu
laiku viņš dzīvoja Londonā, kur viņu toreiz sumi-
nāja kā izcilu dzejnieku. Viņa biografs vēstī: "Bet
Florencē zem cipresēm viņš bija atstājis savu ro-
mānu, savu puķi, savu dzīves prieku un rūpīgi gla-
bāja tās piemiņu, sargādams to no jebkura ziņkā-
rīga pieskāriena." (*Lubbock*). Līdz mūža beigām
ši vāts nebija aizdzijusi: reiz, kopā ar māsu Sar-
janu apskatīdams Elīzabetes portreju, viņš teica,
ka šī seja vien viņam liekot saprast svēto dievinā-
šanu. Grūti teikt, kurš kuŗu vairāk bagātinājis.
Varbūt dzīvei vispilnīgāko skaņu piešķir apziņa, ka
esam kopā ar to cilvēku, kam visvairāk esam va-
jadzīgi. Taisnība Roberta Brauninga biografiem,
ka neviens rakstnieks nav bijis spējīgs izdomāt
maigāku, brunnieciskāku, šās zemes virsū nepa-
rastāku milestību.

Roberts Braunings vienmēr atzinis, ka Elīza-
betes talants spēcīgāks nekā viņa paša, jo tas esot
spontānāks un tā avots atrodoties augstākos kal-
nos. Viņas lidojums esot vieglāks, neatkarīgāks
no dzīves ikdienas un pieredzes. "Tā ir viņa, ku-
ŗai ir dievišķā dzirkstele, bet es esmu tikai smags
racējs... es meklēju, viņa rada." Bet par spīti šai

savstarpīgajai dievināšanai jeb arī taisni pateicoties tai, katrs no viņiem uzglabāja savu īpatnību. Domu starpības derēja par ierosinājumu un nekad neaizbirdināja radišanas avotu. Savā poēmā Grezdzens un Grāmata viņš Elizabetei cēlis smalku pieminekli Pompilijas tēlā. Tā ir Elizabetes skaidrā, neparastā, šķīstā dvēsele, viņas bērnišķīgums, viņas domu cēlums, tā ir viņas spīrituālā ekstaze, viņas drebošā intensitāte, kas sevi apvieno cilvēku mīlestību ar Dieva mīlestību. Tai viņš veltījis slaveno vārdu: "*My perfect wife, my Leonor*" — mana pilnīgā sieva, mana Leonora. Viņai tas veltījis savu poēmu Vīri un sievas, viņai veltījis visas savas cilvēka un dzejnieka spējas.

Pēc viņas nāves Roberts Braunings katru gadu dažus mēnešus pavada Itālijā, bet nekad vairs neatgriežas uz Florenci. Pēc Elizabetes nāves viņš ilgāku laiku nemaz nevar rakstīt, un, kad viņa spalva atkal sāk kustēties, tai trūkst agrākās elasticitātes. 1868. gadā iznāk viņa filozofiskā poēma *The Ring and the Book*, un tā ir viņa pēdējā grāmata. Divdesmit pēdējos dzīvības gados viņš nekā nav rakstījis. 1889. gadā pēc dažām slimības stundām viņš bez ciešanām — līdzīgi Elizabetei — noslēdz savu dzīvi Venecijā, vecajā palaco Rekonioko. Toreiz Florences pilsēta vairs neatlāva apbedīt vecajā angļu kapsētā, un angļu Vestminstera priekšnieks pieprasīja Roberta Brauninga mirstīgās atliekas, lai tās guldinātu dzejnieku stūrī, līdzās visām Anglijas slavenībām. Viņa pārvešana uz dzimteni izvērtās par milzīgiem svētkiem. Viņu apbedījot, koris dziedāja dziesmu ar Elizabetes Brauningas vārdiem.

F Ā T U M S

Čaikovska pēdās Florencē

Tā bija rudens diena, kad es aizgāju meklēt Čaikovska pēdas. Pirms vēl biju atcerējusies lasītās biografijas, es jau zināju, ka viņš šeit bijis, jo nav tāda daļuma alcēja, kas vismaz sapņos šurpu nebūtu atceļojis. Un tādēļ Florencē tik viegls gaiss, jo tajā aizķērušās radītāju domas un dziesmas. Nav otras pilsētas, kas tik lielā mērā sevi sakoncentrētu mākslas pieminekļus, varbūt vienīgi vēl Atēnās dzimuši tik daudz ievērojami vīri, un tomēr — viss tas vēl nav Florences skaistums. Bet kas no Mikel-Andželo laukuma skatījies lejā uz pilsētu, tas šo skaistumu izjutis, kopā ar Muratovu teikdams: "Vistuvāks Florencei tas, kas mīl. Mīlestības pilgrimiem viņa ir svēta. Viņas gaišajā gaisā vieglāk un skaidrāk sadeg sirds. Mīlas laime šeit ir cēlāka, ciešanas skaistākas, šķiršanās saldāka. Šai sensirmajā mīlestības kapsētā sadedzis pārāk daudz lielu dvēseļu, ir lietas pārāk daudz dārgu asaru, lai šeit neticētu atpestījumam."

Ar tīru saprātu un fiziskām acīm vien Florences skaistumu nevar aptvert. Jādzīvo mistiskā vienībā ar aizsaulē aizgājušiem dižgariem. Florencē tas nenākas grūti, un laikam gan tādēļ tā arī ir pilsēta, kurā reti kāds juties vientuli. Florence nav tik daudz Mikel-Andželo pilsēta, jo viņai nav nekā traģiska, kā Botičelli pilsēta, kas visām skumjām pāri smaida un mīl.

Staigāt Čaikovska pēdās mani ierosināja Drauga vēstule no dzimtenes: "Vai jūs jau labi pazīstat Florences brīnišķo ceļu *Viale dei Colli*? Pagājušo svētdien vakarā es sapnī tur biju. Prie-cājos par Dieva pasaules teiksmaino izšķērdību, bet skumu, ka jūs tur nesagaidīju... Ja saule un dzidrā debess vēl stipri tveicētu, tad nestei-dzieties pārāk pa ceļu augšup, atpūties zem kā-das kastaņas vai arī platānkoka. Uzmeklējiet Vil-lu "*Oppenheim*", varbūt tās dārzā vel šodien ro-taļājas viņas bērnu bērni un jautri sauc kučieri Franci... Viņš bija no citas Saules, viņa tikai no šīs zemes. Turpat *Viale dei Colli* jūs arī atradīsīt viņa mājokli — *Villa Bonciani*. Starp šīm abām rezidencēm savā laikā notikusi dzīva rakstu ap-maina, bet ne reizi visā šinī laikā viņi ne vārda nav pārmainījuši, nav tikušies, nav redzējušies... Tā tad — uz gaišu satikšanos sestdienas pievakarē Čaikovska tuvālajās tekās, kad Kampanilēs sa-sauksies Angelus zvani."

Gāju ceļu, ko Čaikovskis tik daudzas reizes staigājis. Vecie vārti *Porta Roma* aizved uz *Viale dei Colli*. Tas ir ļoti elegants kvartāls ar jaukāko Florences dārzu *Bobolino*. Ielas šeit ir lielas un platas. Elegantas, mazām pilīm līdzīgas vasarnī-cas ieslēgtas lielos parkveidīgos dārzos, kas no ie-las atdalīti augstiem mūriem. Zied sarkanas sal-vijas, daudz lielākas un košākas nekā dzimtenē. Viņu ziedi, spalgi saucieni, atdalās no spoži ziljiem it kā svaigi nolakotiem lauru kokiem. Man gri-bējās visu dienu vadīt Čaikovska mūzikas jausmās, un tā es jau no rīta ar smaržīgiem kastaņiem mē-teļa kabatā, izceptiem pie vecajiem Romas vār-tiem, ar dažiem sulīgiem apelsīniem rokā klīdu ar-vien tālāk, platānu un kastaņu alejās, arvien uz augšu līdz Mikel-Andželos laukumam. Vakara krē-

slā es sveicināju zilstošo Fjezoli un lāgā nezināju, vai tā ir Ļenska arija, vai ceturtās simfonijas trešā daļa, vai arī Frančeskas dziesma, kas skanēja manā sirdī, kad es gurdī, lēni un klusi pāri *Ponte Vekio* atkal atgriezios pilsētā kopā ar ātri soļojošo rudens nakti.

* * *

Čaikovska nāve ātri pārvērtās legendā un, diemžēl, arī sensācijā. Kādā amerikāņu filmā viņš mirst savas vismīlākās — krievu aristokrātes — rokās. Pazīstamā vācu filmā viņš apprec bālērīnu un svin gaužām pilsoniskas kāzas. Krāšņā ballē viņš kritiķim iecērt pļauku un mirst koncertā, dirigējot Patētisko simfoniju. Tālāk, šķiet, bezgaumībā nav iespējams iet. Bet šīs filmas ļoti pamācīgas: tās liecina, kā lielā publika gribētu redzēt ģeniju dzīvojam un mirstam.

Komponista brālis Modests Čaikovskis sarakstījis ļoti rūpīgu biografiju, bet tā maz pazīstama. Parasti biografijās viņa sievišķīgi maigā, kautrā, sapņainā seja, kas skaidri izpaužas gan viņa vēstulēs, gan viņa mūzikā, nav saskatāma. Dažas biografijas stāsta, ka Čaikovskis, pabeidzis diriģēt Sesto simfoniju, aizgājis uz restorāciju, lai kopā ar dažiem draugiem paēstu vakariņas. Viņš esot bijis tik ļoti satraukts, ka lūdzis, lai viņam atnestu nevis parasto minerālūdeni, bet ūdeni no Nēvas, labi zinādams, ka tas inficēts choleras bacīliem. Izdzēris ūdeni, viņš pēc dažām dienām nomiris ar choleru. Šis nostāsts ir ne tikai nepatiess, bet absurds. Nav jau nemaz iedomājams, ka kautrais, reliģiozais Čaikovskis restorācijā publiski izdarītu pašnāvību un vēl tik triviālā veidā!

Patiesība bija sekojoša: pēdējos gados Čaikovskis par spīti savai augošai slavai mocījies ar melancholiju, un viņu vajājušas domas par nāvi. 1890. gadā viņš raksta A. K. Glazunovam, ka kaut kas nepasakāms ar viņu esot noticis, viņš jūtot, ka drīzi vien viņa ceļš aizvedīsot kapsētā. "Neizdibināma melancholija un ne tāda kā agrāk." Šai noskaņā viņš uzrakstījis Sesto simfoniju, kuŗas pirmās noskaņas radušās jau Florencē 1878. gadā. Pirmo reizi to spēlēja 18. oktobrī 1893. gadā, paša komponista diriģējumā. Pēc koncerta viņš raksta savam izdevējam: "Simfonija nav izgāzusies, bet publika to saņēma vēsi. Personīgi es ar to lepojos vairāk kā ar jebkuŗu citu savu darbu."

Divas dienas pēc koncerta viņš kopā ar brāli un draugu aiziet uz teātri; pēc izrādes visi kopīgi vakariņo restorācijā. Čaikovskis naudas lietās izšķērdīgs un vieglprātīgs, kulinārās baudās ļoti pieticīgs. Arī šoreiz viņš sev pasūtina tikai makaronus un dzeŗ balto vīnu, atšķaidīdams ar minerālūdeni. Nākamā rītā viņš saslimst ar cholera, kas toreiz plosījās Pēterpilī un mirst 7. novembrī. Tūlīt pēc viņa nāves atkārti Sesto simfoniju, un šoreiz tās traģiskais raksturs satricina visus klausītājus, kaut gan tā dažās dienās, protams, nav pārvērtusies. Bet lielā publika saprot tikai mirušo radītāju, dzīvo saprot tikai nedaudzi izredzētie.

Viens no šiem brīnumainiem izņēmuma cilvēkiem bija Nadežda Filaretovna fon Meka kundze.

No visām dīvainām cilvēku attiecībām, kuŗas bez izšķirības apzīmē gan ar vārdu mīlestība, gan ar vārdu draudzība — kaut gan šie apzīmējumi reizēm nemaz neizsaka jūtu kodolu — Čaikovska un fon Meka kundzes attiecības ir bijušas visdīvainākās.

Dažādi biografi un ziņkārīgi sensāciju meklētāji visādi par tām spriedelējuši, jo ikdienišķais spēj saprast tikai ikdienišķo, nezinādams, ka vienreizīgi cilvēki spēj arī radīt vienreizīgas, citos apstākļos neatkārtojamas, bezgalskaistas un tomēr par paraugu nenostādāmas attiecības. Lieli mākslinieki rada mākslā savu vienreizīgo stilu, lieli cilvēki to dara dzīvē, un tas daudz grūtāki. Fon Meka kundze, kuŗas balsi viņš, kas ausīm tvēra pasauli, nekad nebija dzirdējis, trīspadsmit cīņas gadus ir bijusi viņa darbu ierosinātāja, atbalsts un atbalss. Ka viņa ne reizi personīgi ar komponistu nav tikusies (kaut gan viņai šī iespēja, protams, bija), ir jau pierādījums tam, ka var dzīvot tikai no gara bez sīkpersonīgas ikdienas. Nadežda Filaretovna ir bijusi viena no tām patiesi lielajām sievietēm kā Anna Grigorjevna Dostojevskā, kā madame Bernī Balzaka draudzene, Malvīda Meizenbūga. Viņa pieder to sieviešu saimei, kuŗu skaits tik ļoti mazs, bet kuŗu faktiskā eksistence liek ticēt sievietes garīgumam kā primāram spēkam. Viņa bija liela, jo prata lielumu saprast un to, ko dievināja, nenorāva ikdienas putekļos. Čaikovskim, biklam, šaubpilnam, nācās grūti sevi atrast. Viņš, par kuŗa mūzikālām dāvanām jau bērībā nebija šaubu, beidz tieslietu institūtu un kļūst par ierēdni tieslietu ministrijā! Kad viņam divdesmit seši gadi, viņš kā komponists vēl lāgā nav pazīstams. Tikai drusku vairāk kā divdesmit radišanas gadi viņam tika dāvāti, un ja nebūtu bijusi fon Meka kundze, tad šis gadu skaits būtu vēl mazāks.

Viņš, kam tagad tic visa pasaule, neticēja pats sev un iznīcināja savas pirmās operas Vojevoda partitūru. Fon Meka kundze viņam dāvāja dārgāko, ko radītājam māksliniekam var dāvāt: ticību savai misijai. Gadi viņas garīgā tuvumā bija

gaiši. Pirms tam bija tumša, pēc tam — pārāk ātri nāca tumša.

Čaikovska biografi daudz rakstījuši par viņa cilvēciskiem vājumiem, viņa mizantropiju un bailēm no dzīves īstenības. Ir bijuši arī tādi, kas pat nav apstājušies bijībā šo divu dižcilvēku attiecību priekšā, un te piepildījies Goetes vārds, ka kambarsulaiņiem nav dižgaru, jo kambarsulainis nespēj saprast, ka arī dižgars ir cilvēks un ka tīri cilvēcīgais nemazina viņa dižuma aureolu. Kas lasa Čaikovska vēstuli apmaiņu *) ar Nadeždu Filaretovnu, tam atklājas attiecību iespējamību bezgalība: ko cilvēks spēj dot cilvēkam un — kā cilvēks spēj sāpināt cilvēku.

Pats Čaikovskis vislabāk sevi raksturojis Nadeždai Filaretovnai rakstītā vēstulē: "Un tā jūs redzat, dārgais draugs, ka es viss sastāvu no pret-runām un, sasniedzis jau nobriedušu vecumu, vēl nepazīstu apstājas. Mans trauksmainais gars nav atradis apmierinājuma ne reliģijā, ne filozofijā" (23. XI, 1877.). Viņa spēja šo nemierpilno garu, šo iekšēji salauzto garu, šo Bēthovena tiešāko mantinieku izraut no izmisuma ķetnām un vadīt radīšanas atpestītāja gultnē. Čaikovska sarakstišanās ar fon Meka kundzi sākās 1876. gadā. Viņam toreiz ir 36 gadi, viņai — 45. Sarakstišanās ilgst līdz 1890. gadam. Kā jau teikts, personīgi viņi nav ne reizi sastapušies. Viņam tas nebija vajadzīgs, viņai — laikam gan, un liels gribas spēks bija vajadzīgs, lai draudzību noturētu tīri garīgā sfairā. Es nezinu, ko vairāk apbrīnot, vai Annu Grigorjevnu, kas, panesdama visus Dostojevskas nervozos untumus, viņa chaotiskajā dzīvē ienesa gaišo mieru, nepieciešamu liela darba radīšanai, vai arī Na-

*) Trīs sējumi satur 1.200 vēstulu.

deždu Filaretovnu, kas vairāk kā desmit gadus izturēja, neaizejot pie tā, ko mīl, apzinādamās, ka viņas klātieņe tikai traucēs radītāju.

Nadežda Filaretovna ir bagāta muižnieka meita, viņa uzauga mūzikas un kultūras piesātinātā atmosfērā, kāda reizēm apņēma vecos krievu "muižnieku perēkļus." Viņa bija ļoti valdonīga sieviete, apbalvota lielu gribas spēku un asu prātu, ārkārtīgi mūzikāla. Jau kā meitene viņa labi spēlēja klavieres. Kad viņai bija sešpadsmit gadu, viņu izprecināja inženieram fon Meka kungam. Viņam piederēja daudzi krievu dzelzceļi un vairāk miljonu liels kapitāls, bet sirdī viņš bija kurls. Bērnu audzināšanai viņa veltīja lielu vērību, bet bērnu un ģimenes loks viņas trauksmaino garu nespēja apmierināt. Savāda seja šai sievietei. Tā it kā sadalīta divās daļās. Apakšējā daļa ar enerģisko smakru, lielo muti, raksturīgo degunu ir virišķīga, bet tumšās acis ir maigas melancholijas pilnas. Viņas ausis pārāk lielas un galva pārāk iegarena, bet ne jau ar savu ārieni viņa kļuva par krievu mūzikālās pasaules valdnieci un gaumes noteicēju.

Pret Rūbinšteinu viņa izturējās vēsi, un viņš savukārt viņu nevarēja ciest, bet tomēr bija spiests ievērot viņas spriedumus. Viņa ir viens no pirmajiem cilvēkiem, kas Čaikovska kompozīcijās saklausīja ģeniālītāti. Pēc simfoniskās poēmas Vētras uzveduma viņš saņēma vēstuli no nepazīstamas klausītājas:

"Jūsu Vētra ir pirmais darbs, ko es no Jums esmu dzirdējusi. Es Jums nevaru aprakstīt, cik dziļu iespaidu tas uz mani atstājis, vairākas dienas es nespēju atgūties. Man Jums jāsaka, ka es Vētrā komponistu no cilvēka nespēju šķirt; es sāku Jūs izstudēt, krāt katru spriedumu par Jums...

Un man Jums jāsaka, ka tieši tas, kas Jums tiek pārņemts, mani sajūsmina; jo vairāk Jūs mani apburat, jo vairāk es baidos ar Jums iepazīties. Es nolēmu par Jums domāt attālumā, klausīties visu, ko Jūs izsakāt savā mūzikā un tādā veidā ar Jums dalīties Jūsu pārdzīvojumos.”

Tikai ļoti augsti kultūrāls cilvēks ar bagātu dvēseli un stipru raksturu spēj rakstīt tādu vēstuli, un ne tikai rakstīt, bet katru uzrakstīto vārdu arī pildīt. Uzzinājusi par dievinātā mūziķa grūto materiālo stāvokli, viņa, daudz neprašādama, ļoti smalkjūtīgā veidā aizsūta viņam lielāku naudas summu, bet tad pārdomā, ka vienreizīgas izmaksas radītāja dzīvei maz nozīmē, un viņa tam paziņo, ka kārtīgi ik gadu sūtīs 6000 rubļu. Tā toreiz bija liela nauda, bet viņa izturējās, it kā viņai vajadzētu Čaikovskim būt pateicīgai.

Tai pašā gadā, kad iesākās sarakstīšanās, mirst Nadeždas Filaretovnas vīrs, un tagad viņa pati lietišķi un gudri pārvalda lielā uzņēmuma financiālo un administratīvo pusi. Viņas gara struktūrā ir nenoliedzama radniecība ar Čaikovsku. Tikai viņš spēja atbrīvoties radošā darbā, bet viņas melancholijas un mizantropijas cietuma vienīgais logs bija vēstules tam, ko viņa uzskatīja par Dieva izredzēto. Fātums, tā saucas viens no pirmajiem Čaikovska darbiem. Šis vārds arī bieži atkārtojas viņa vēstulēs, un fātumam ticēja arī Nadežda Filaretovna. Rakstīdams fon Meka kundzei par viņai veltīto Ceturto simfoniju un tās vadmotīvu, Čaikovskis saka: “Tas ir fātums, likteņa spēks, kas laimes tieksmi traucē sasniegt savu mērķi, tas ir uzmanīgs sargs, kas gādā, lai labklājība un miers nekad nebūtu pilnskanīgi un bez mākoņiem, tas kā Damokla zobens karājas pār mūsu galvu un neatvairāmi un pastāvīgi saindē

dvēseli. Šis spēks nav uzvarams. Mums nav ļauts to pārspēt... un tā dzīve ir smagās īstenības un ātri gaŗām traucošo laimes sapņu nepārtraukta mija... drošas ostas nav nekur, jāpeld šai jūrā, kamēr tā satveŗ tevi un nogremdē savā dzelmē” (17. II. 1876.). Šos vārdus būtu varējusi rakstīt arī Nadežda Filaretovna pati, tāds fātums valdīja viņas dzīvē, un tādēļ viņas sejā šī netīksme, viņa nespēja no šī fātuma atbrīvoties radošā darbā, nespēja arī salauzt to ar visdriksētājas roku. Viņš savā būtībā bija traģisks cilvēks, tāpat kā viņa. Mākslā traģiskais dod vislielāko skaistumu, bet ne jau dzīvē.

Nadežda Filaretovna savā ģimenē, par spīti tam, ka lielā bagātība ļāva dzīvi iekārtot kā patīk, jutās ļoti vientuļa. Vienīgo mierinājumu viņai sniedza Čaikovska mūzika un rudens naktis un viņa neizmērojamā vientulības jūra.

Vienu gadu pēc vēstuliskās iepazīšanās ar fon Meka kundzi Čaikovskis apprecas un pārdzīvo savas dzīves rūgtāko vilšanos: jau pēc dažām nedēļām viņš šķīŗas un nemiera trenkāts brauc no pilsētas uz pilsētu, gan tērēdams lielas summas, gan atkal dzīvodams trūcībā. Vēstuļu apmaiņa turpinās. Kad Čaikovskis atkal ir viens, rakstītās un saņemtās vēstules atgūst agrāko sirsnību. Fon Meka kundze bija tā, kuŗa atbrīvoja Čaikovsku no ienīstās pedagogiskās darbības, kas viņu verdzināja 11 gadus. Viņa atdeva Čaikovsku viņa ģenija varai. Kā normālā dzīvē, tā izmisuma brīžos un ekstazē vienmēr viņa bija tā pati jūtīgā uztvērēja, un nevienu citu cilvēku Čaikovskis tā nav ielaidis savā mūzikālā darbnīcā, kā šo sievieti. Bez paskaidrojumiem un solījumiem viņi (un to tikai varēja iekšķīgi radniecīgi cilvēki) nolēma nesatīties. Vai viņi nojauta īstenības nepielūdzamo iz-

nīcinātāja spēku? Varbūt viņi tikai zemapzinīgi jūta, ka tas, ko viņiem iespējams glabāt un veidot garīgā mijiedarbībā, ir vairāk nekā visas tās attiecības, kas iespējamās zemes šaurajās formās. Viņi sarakstījās, dzīvodami dažādās pilsētās un vēl biežāki — dzīvodami vienā un tanī pašā pilsētā. Florencē Čaikovskis pirmo reizi ieradās 18. novembrī, 1876. gadā. Izmisuma vajāts, viņš tur iztur tikai vienu dienu. Otrreiz viņš turpu aizbrauc februārī 1878. gadā. Viņā mostas mīlestība uz dzīvi, vēstulē viņš piezīmē, ka dzīve nekur tik krāšņi nezaigo kā Itālijā. Uz ielām pārdod maijpulkstenišus, Čaikovska mīlākās puķes. Vēstulē viņš raksta: “Šo puķu skats vien uz mana galda jau nomierina un iedvēš mīlestību uz dzīvi.”

Fon Meka kundze ierodas Florencē oktobrī, 1878. gadā; kopā ar bērniem un kalpotājiem viņa apmetas lielajā mājā *Villa Oppenheim*. Čaikovskis šai gadā atbrauc uz Florenci — jau trešo reizi savā mūžā — 21. novembrī un paliek apmēram vienu mēnesi. Viņa bija aicinājusi Čaikovski braukt uz Florenci; viņa to darija, it kā visa Florence piederētu viņai. Ilgi priekš Čaikovska ierašanās viņi apspriež jautājumu, kur viņam vislabāk būtu dzīvot. Viņa rūpējas par viņu kā par slimu izlutinātu bērnu un ieteic viņam dzīvot puskilometru no tā nama, kur viņa pati apmetusies, proti, viesnīcā Bončani, istabā ar balkonu, kā tuvumā atradās San Minito baznīca, kā arī Galileja nams un Mikel-Andželos laukums. Viņa pat ieliek vēstulē dzīvokļa plānu, lai zinātu, vai dievinātais mūziķis visos sīkumos būs apmierināts. Un tad viņi abi dzīvo Florencē. Nadežda Filaretovna gandrīz gavilē: “Esiet sveicināts, mans mīlais, dārgais nesalīdzināmais draugs! Cik es esmu priecīga, ak Dievs, cik priecīga, ka jūs atbraukuši! Jūs just

savā tuvumā, pazīt tās istabas, kuŗās jūs dzīvojat, priecāties par tiem pašiem skatiem, par kuŗiem jūs priecājaties, sajust to pašu gaisa temperātūru kā jūs, tā ir svētlaipe, ko vārdiem nevar izteikt!” (20. XI. 1878. g.). Bet ne vārda par to, lai viņš viņu apciemotu. Tikai mazs lūgums: lai viņš garāmejot paskatītos uz viņas namu. Viņa sauc to par savu viesi, “savu mīlo, dārgo sirdsviesi”. Viņa tam aizsūta lielisku flīģeli, krievu tēju un laikkrakstus, kā lielās, tā mazās lietās viņa ne tikai izpilda viņa vēlmes, bet jau iepriekš tās atmin. Viņš fon Meka kundzei aizsūta maijpulkstenišus, viņa vēstulē stāsta, cik skaistas puķes zied viņas dārzā, bet neaicina savu draugu atnākt. Viņa lūdz to saudzēt savu veselību, ja ne sevis dēļ, tad vismaz viņas dēļ, un ja viņa zinātu, ka viņš to tiešām dara, viņa būtu laimīga.

Nadeždas Filaretovnas entūziasma vadīts, Čaikovskis bija beidzis Jevgeņiju Ņeginu un Ceturto simfoniju, ko vēstulēs sauc par “mūsu simfoniju”. Ceturtā simfonija bija viņa vismīlākais bērns. Florencē viņa saņem Jevgeņija Ņegina klavierizvilkumu: “Ak Dievs, kādu svētlaimi cilvēkam zemes virsū dod mūzika! Cik daudz rūgtuma un skumju viņa dziedē, cik daudz liksmības un baudas sniedz tiem, kas to nekur citur nespēj atrast. Man nav vārdu, lai izteiktu ko jūtu, klausoties tādā mūzikā, kāda ir jūsu... Gribas raudāt, bet sirdij tik viegli. Svētīts esat jūs, kas tādus mirkļus sniedz visiem cietējiem, dvēselē slimiem; liela ir jūsu mīcija.” (Florencē, 22. X. 1878.).

Dažreiz vēstules tiek rakstītas četrreiz dienā. Tulkodams Meka kundzei Ceturtās simfonijas pirmo daļu, viņš saka: “Kāda svētīgi gaiša cilvēka tēls parādījās manā acu priekšā un vilināja kaut kur.” Simfonijas otrā daļa piesātināta ilgām, tām

ilgām, par kuŗām Dante raksta Ņķķistītavas astotās dziesmas sākumā. Čaikovskis to vārdos izteic tā: "... tā ir tā melancholiskā noskaņa, kas rodas vakaros, kad sēdi viens pats no darba noguris, kad grāmata izkrīt no rokām un veselām virknēm nāk atmiņas. Trešā daļa... tās ir untumainas arabeskas, nesatverami tēli, kas parādās iedomās, kad esi izdzēris mazliet viņa un sajūti skurbuma pirmo fazi. Dvēselē nav jautri, bet arī nav skumji... Ceturtā daļa — ja tu nespēj pats sevī atrast prieka motīvus, tad skaties citos ļaudīs, klausies tautā, skaties, kā tā prot liksmoties..." Zīmīgi, ka šī mūzikālā doma radusies Florencē, jo pat šopenhaueriski pesimistiskais, Iksiona ratam piesietais cilvēks šai pilsētā, ja ne uz nedēļām, tad uz dienām, ja ne uz dienām, tad vismaz uz stundām aizmirst viņa pleciem piesprādzēto nastu.

Sākumā fon Meka kundze uzrunā Čaikovsku "augsti godājamais kungs", vēlāk "dārgais draugs", un vēl vēlāk pieaug maigo epitētu skaits. Vēstuļu temas ir Čaikovska mūzika un viņa dzīve, pati Meka kundze paliek ēnā. Tiešām, neizsakāmi liela ir bijusi tā sieviete, kas trīspadsmit gadu laikā personīgi sev, savam laikā un telpā saistītam es nekā nav prasījusi. Sēdēdama viņas vasarnīcas priekšā, kur tagad dzīvo sveši ļaudis, es Ņķķirstu abu šo divaino cilvēku vēstules. Viņa raksta: "Jūsu mūzika un jūsu vēstules man sagādā tādas minūtes, ka es aizmirstu visu to dzīves smagmi un ļaunumu, kas uzmācas katram cilvēkam, lai arī viņam diezcik labi klātos."

Čaikovskis Nadeždas Filaretovnas vēstules sauc par brīnišķām, viņu pārņem kauns, kad viņš tās salīdzina ar savām īsajām, steigā rakstītajām, viņam liekas, ka labākās vēstules, kuŗas viņš jebkad ir saņēmis, ir viņas un brāļa Modesta.

Italijā, Florencē viņš jūt, ka ir "iemilējies" krieviskā dzīves elementā. Attālumā sirdij tuvo redz visskaidrāk: Ibsens savu visnorvegiskāko drāmu Brandtu uzrakstījis Romā, arī Dostojevskis savu viskrieviskāko romānu Idiotu rakstījis ārzemēs, tāpat kā Rainis savas vislatviskākās drāmas.

Ārzemēs Čaikovskis līdzīgi Dostojevskim varēja tikai ceļot, bet nevis dzīvot. Aprīnodams visu itālisko, viņš atkal un atkal pasvīturo, ka Italijā palikt var tikai kādu laiku, kaut gan šeit var atrast aizmiršanu bēdām, "ja bēdas ir aizgājušas jau tik tālu, ka vāts vairs nesmeldz, tad labāku izvešošānās vietu par Italiju nevar atrast". (9. II. 1878.). Florencē viņš lasa Meka kundzes atsūtīto Šopenhaueru un ir ar viņu vienis prātis, ka šī filozofa secinājumi apvairo cilvēka cieņu: sauss un egoistisks, bez mīlestības. Čaikovsku, tāpat kā Nadeždu Filaretovnu, lasot Šopenhaueru, pārsteidz, ka cilvēks, kas pats savā dzīvē nav bijis askēts, sludina atteikšanos no visiem dzīves priekiem. Čaikovskis viņai raksta savu kompozīciju motīvus, lūdz viņu atsūtīt Feta vai Tjutčeva dzejoļus, derīgus komponēšanai. Viņš nešaubās, ka viņa vislabāki zinās, tieši kādi dzejoļi viņam vajadzīgi.

Jo ilgāki viņš dzīvo Florencē, jo vairāk viņu saista šī "mīlā pilsēta": "tā nav trokšņaina liel-pilsēta, kur raibā jūklī ātri var nogurt, bet tomēr te tik daudz mākslinieciski un vēsturiski vērtīgu lietu, ka garlaikoties nav iespējams." Viņa dalās iespaidiem par baznīcās, pilsētā, muzejos redzēto, bet nekur neaiziet kopā. Viņš Mikel-Andželo salīdzina ar Bēthoveni: "tas pats plašums un spēks, tā pati drosme, kas reizēm noiet līdz neglītuma robežām, tāds pats noskaņojuma drūmums."

No Florences vēstulēm dažāda laba beidzas ne-parasti gaiši: Es esmu jautrs, mierīgs, laimīgs un

priecājos domājot, ka par visu šeit man jāpateicas tādām draugam, kāds esat jūs, mana dārgā Nadežda Filaretovna.”

Čaikovskis par skatiem no *Viale dei Colli* saka, ka tie esot “skaisti līdz ārprātam”. Un šai pašā *Viale dei Colli* arī notika šo divu cilvēku bezvārdu sastapšanās. Čaikovskis redzēja viņu un tās ģimeni aizejam viņam garām. Vēstulē 22. XI. 1878. g. viņš piemin šo satikšanos tikai aprautiem vārdiem, satrauksmē un it kā bailēs. “Vēsturiskā patiesība prasa, lai es kaut īsumā jums pateiktu par savu lielo satrauksmi, ko izjutu šodien, kad jūs un jūsējie man pagāja garām. Tas bija tik pēkšņi, tik neparasti, es esmu tik ļoti pieradis jūs redzēt tikai ar iekšīgo aci. Man tik grūti sevi pārliecināt, ka mana neredzamā labā feja kaut mirkli top redzama, tā ir it kā kāda burvība!” Un tas ir viss. Protams, pēc tādām vēstulēm lepnā Nadežda Filaretovna nevarēja viņu aicināt personīgi atnākt. Bet nepareizi domāt, ka Čaikovskis šo draudzību kopis, galvenām kārtām, aiz materiāliem aprēķiniem. Tās garīgais atbalsts viņam bija tik pat vajadzīgs kā nauda. Cilvēkos un sevišķi sievietēs krievu sievietes apdziedātājs tik bezgalīgi bija vīlies, ka vairījās katras jaunas iepazīšanās. Bez tam viņš, kautrs neurastenīķis, nepiederēja tiem, kas ilgojas dzīvā cilvēka tuvuma. Viņš gribēja būt mūks mūzikas klosterī. Reti vēstules skar personīgās lietas, parastā tema ir mūzika un Čaikovska labklājība. Meka kundze neatkāpjas no sava stila, viņa ir un paliek ģenija pielūdzēja. Tikko atmodusies savā Florences villā *Oppenheim*, viņa raksta 1. XII. 1878. g.: “Kas jūs par brīnišķu cilvēku! Kāda sirds un kāda lēnprātība! Cik siltas ir jūsu attiecības pret cilvēkiem, cik liela jūsu līdzjūtība pret mazāko brāli.”

Savu mīlestību viņa sauc par fātumu, pret kuŗu cīnīties — neiespējams, un Čaikovskis viņai atbildēja: “Jūs esat tas cilvēks, kuŗu es mīlu ar visiem dvēseles spēkiem. Es neesmu sastapis dzīvē nevienas dvēseles, kas tik lielā mērā kā jūs būtu man tuva un radniecīga, kas tik jūtīgi atbalsotu manu domu, katru manu sirdspukstienu” (13. III. 1878. g.). “Mūsu ciešanas ir vienādas, jūs šaubas tikpat spēcīgas kā manējās, mēs abi peldam pa bezgalīgo skepticisma jūru, meklējot un neatrodot ostas. Vai nē? Tādēļ mana mūzika tik radniecīga un tuva jums.” Tā viņš viņai raksta 21. XI. 1877. gadā no Vīnes.

Florencē rakstītā vēstulē (9. II. 1878.) viņš atbild uz Nadeždas Filaretovnas jautājumu, vai viņam pazīstama arī neplatoniskā mīlestība: “Jā un nē. Ja jūs mani jautātu, vai es esmu pārdzīvojis mīlestības laimi visā pilnībā, tad man būtu jāatbild — nē, nē un nē!!! Bet man liekas, ka es savā mūzikā to esmu skaidrāki pateicis. Bet ja jūs mani jautātu, vai es saprotu mīlestības varēnību, tās neizmērojamo spēku, tad es atbildētu — jā, jā un jā, un atkal jāsaka, ka es mīlas pilns ne vienreiz vien esmu mēģinājis mūzikā izteikt vairāk mīlas mokas nekā mīlas svētlaimi.” Un tālāk viņš saka, ka mīlestības valodu vienīgi var izteikt mūzikā, vārdi bieži tikai bojā mūziku, pazemo to. Šī ļoti zīmīgā vēstule noslēdzas: “bieži, bieži, nepārspilējot, katru minūti es domāju par jums un ar visu savu karsti mīlošo sirds spēku lūdzu, lai pār jums nāktu visa svētība. Esiet laimīga, cik tas iespējams. Jūsu jūs karsti mīlošais P. Čaikovskis.”

Kad viņu nomāc Nadeždas Filaretovnas sūtītās lielās naudas summas, fon Meka kundze prot savu draugu ārkārtīgi smalkjūtīgi nomierināt.

Viņa raksta, ka vairāk nekā asins saites saista brīvi izraudzītās, individuālās simpatijas. Vispār saites viņa atzīst tikai tur, kur tās mīlestības sietas. "Mana mīlestība man dod zināmas tiesības uz cilvēku, tā man uzliek daudzus pienākumus... Tādās attiecībās, protams, visas konvencionālās jūtas, kā patmīlība, lepnums, atkrīt. Es vispār atzīstu tikai vienu lepnumu, proti to, kas aizliedz cilvēkiem atņemt gribas un vēles brīvību. Ja es redzu, ka mana vara ir lieka, es vai nu atbrīvoju cilvēku no tās, vai arī pati to nolieku; ja kādam vairs nav labi ar mani, ja viņš vairs neilgojas manas labvēlības, manas palīdzības, manas draudzības, es noēju sāņus no ceļa un man vairs nav nekā kopīga ar to, kas manis nevēlas; es novācu sevi no ceļa tā, lai, — ja tikai tas ir iespējams, — par mani vairs nekā nedzirdētu... Ārīgos apvainojumus es neatzīstu, tikai cilvēks pats paša darbiem sevi var aizkart un pazemot savu cieņu, cits to nemaz nevar izdarīt." Un vēlāk tai pašā, psiholoģiski visinteresantākajā vēstulē viņa atgriežas pie jau agrāk izteiktās domas, ka saistības ir tikai mīlamam cilvēkam pret mīlēto, un tādēļ "mums abiem ir tiesības un pienākumi vienam pret otru." Pamatojoties uz tādām domām, viņa piezīmē, ka viņas rūpēm par komponista materiālo labklājību nav spraužamas nekādas robežas. "*Jūsu mūzikā es dzirdu pati sevi, savu likteni, tur dzirdu atbalsi savām jūtām, savām domām, savām ilgām. Kā lai es jūs nesaudzētu, mūs taču tikai šķīr attālums, bet būtībā mēs esam gandrīz viens un tas pats cilvēks. Visās lietās mēs jūtam to pašu un pa lielākai daļai pat vienā un tai pašā laikā" (12. II. 1878.).

Šai vēstulē nojaušam viņu mijiedarbības režģus, šeit izpaužas viņas bezgala lepnā daba, spējīga pilnīgi atraisīties no sava *Ego*, bet nespējīga lūgt

un ubagot. Šis lepnums neļauj viņai ataicināt komponistu pie sevis, šis lepnums arī bija iemesls, ka pēc trīspadsmit gadiem viņa sevi "novāca no ceļa," juzdama, ka nav vairāk tik vajadzīga kā sākumā. Šai vēstulē arī ļoti zīmīgas viņas izteiktās domas par mīlestību: "Platoniskas mīlestības, kā jums jau teicu, es nesaprotu un neatzīstu; tikai tas mīl, kas mīl ar visu savu būtni, bet pie patiesa cilvēka viss vienmēr izaug no tikumiskas saknes."

Staigājot pa *Viale dei Colli*, es domāju par cilvēku attiecību neatrisināmo mīklu. Kaut kas sāpīgs un nepilnīgs ir arī visskaistākajās. Mikel-Andželo laukumā es apsēžos uz brīdi. Kas tā par melodiju, kas līdz ar tumsu un pilsētas ugunīm man pretī plūst? "*Perchē tradirmi, perchē lasciarmi*" — kāpēc tu mani noliedzi, kāpēc tu mani pameti... Šo vienkāršo italiešu tautas dziesmiņu bija iemīlējis Čaikovskis, tās melodiju viņš vēstulē bija aizsūtījis savai lielajai sapratējai.

Dziesmu skaņas nāk tuvāk. Mazs ielas ubags ar savu māsiņu, kā divi Mikel-Andželo laukuma putniņi, dzied neticami tīrām balsīm, vājas brūnas rociņas izstiepdami pēc dāvanām. Šī mazā, vienkāršā dziesma izdzēš robežu starp to, kas bijis, ir un būs, robežu starp iedomu un īstenību, viņa mani vieno ar tiem, kuŗu pēdas šeit meklēju, un arī ar šiem svešajiem italiešu bērniem. Varbūt arī fon Meka kundze, šeit gandrīz ik dienas pastaigādamās, ir dzirdējusi šo dziesmu, tās teksts un melodija viņai bija labi zināma, tā bija viņas dzīves lielā sāpe: "*perchē tradirmi, perchē lasciarmi...*"

Kopš Nadeždas Filaretovnas smalkie pirksti raisīja Čaikovska dzīves financiālos un psihiskos mezglus, viņa dzīve strauji gāja augšup. Atcerēsimies tikai: 1876. gadā pabeigts simfonisks tēlojums Frančeska de Ramīni, kur italiešu sižets ap-

vīts ar italiešu melosu un krievu brāzmainību. Tai pašā gadā pabeigts arī Gulbju ezers, 1877. gads dod Ceturto simfoniju un Jevgeņija Ņeņina noslēgumu. 1888. gads — Piekto simfoniju. 1890. gadā viņš vēl reiz atgriežas uz Florenci un tur komponē Piķa dāmas lielāko daļu. No 1887. gada sākas viņa diriģenta triumfcelojums pa Eiropu — beidzot nomācīgā mazvērtības izjūta pārvarēta. Atvešanas pasaules vārti, bet atslēgu bija devusi Nadežda Filaretovna. Plaši šalc šā liriskā ģenija mūzika, kas sevī vieno italiešu melodiskumu ar krievu simfoniskajām pasaules sūpēm. Tagad fon Meka kundze vairs nebija vajadzīga. Komponists jau agrāk uz viņas apslēpto kvēli, kas reizēm izlauzās vēstulēs, uz viņas šur tur izkaisītiem kaislīgiem glāstu vārdiem atbild vai nu ļoti atturīgi, vai arī vispār nekā neatbild. Viņas piedāvāto “tu” viņš neuzdrīkstas pieņemt.

1890. gadā, trīs gadus priekš Čaikovska un četrus priekš Nadeždas Filaretovnas nāves, vēstulū apmaiņa apklust. Aizgājēja bija viņa un nevis viņš. Viņa prata sevi “novākt no ceļa”, kad vairs nebija vajadzīga.

Mazais puisītis, pieslējies kalnu kraujai, arvien vēl dzied: “*Perchē tradirmi, perchē lasciar-mi*”. Nakts ir jau satumsusi. Melna novembra nakts. Vai tur neskan *Andante cantabile*? Dīvaiņi saistās un raisās cilvēku vērptie pavedieni un visskaistākajos vienmēr ir kāds neatrisināms mezgls. “*Perchē?*”

RUDENS LAPAS

Guļu Fjezolē ciprešu birzī, kādā akmeņainā kraujā. Šai birzī nav ēnu, nav zaļa mauriņa, nav mīkstu sūnu un Poruka brūklenāju, kā dzimtenes mežā; te zeme kaila, izdegusi, akmeņaina.

Labi pazīstu bērzu lirisko dziesmu, kas runā Bārdas valodu. Labi atceros, kā ozoli šalca vasaras dienvidū, kad pie brūnās Miegas upes mēs vijām vainagu un izmeklējām skaistākos, veselākos ozola zarus. Saule spīdēja caur zariem, un visi trīs bija tik tuvi — ozols, saule un tas, kam mēs šo vainagu vijām. Es atceros arī, kā apses runā mūsu mežā — nervozi, steidzīgi kā kāds, kam par dikciju nav ne jēgas. Un vecās egles un priedes, visu skumju zinātājas, lietainā laikā murmina savu gaŗgaŗo stāstu. Kad es tur, savā dzimtenē, naktīs nevarēju gulēt, tad koki ap mani šalca kā jūra, un es mācījos atšķirt viņu balsis, lai naktsstundas būtu īsākas. Bet šis balsis, ko tagad dzirdu, man svešas. Kalnu nogāzē stāv cipreses, it kā no klostera iznākuši mūki, šauri sakļautos, nopietnos, melnos mēteļos tie tiecas projām no zemes.

Tāpat kā Romai ir iezīmīgi eukaliptu koki ar ļoti garenām, smailām lapām, izgrieztām no glaudīga zīda, tā Florencei — cipreses un olīvu koki. Sirmās olīvas atgādina mūsu sudrabvītulus, viņu grāciozās, šaurās lapas ir zīme tam, ka šai zemē viss ir viegls un grāciots kā Dantes tercīna. Man stāstīja, ka olīvkoki parasti sasniedz divi un trīs simt gadu vecumu. Mazos, zaļos augļus italieši iesālī un ēd, kā mēs skābētus gurķus, bet lielākā

olīvu daļa tiek pārstrādāta eļļā. Dienā sudrabainā lapotne atgādina sirmus matus, ko viegli glauda neredzama vēja roka, bet vakaros tā zilgani melna, tad olīvas kā sēru drānās tērptas sievietes lokās sāpēs.

Vīna kokā briest melno vīnogu ķekari. Bieži esmu sev jautājusi, kur daba ņemusi tik daudz zilas krāsas, lai tūlīt, tikko lietus mākoņi novākti, atkal zili izgleznotu visu plašo debesu jumolu, un tik daudz melnas krāsas, lai visām italiešu acīm būtu melno vīnogu krāsa.

Mans draugs Albatross man atnesa chrizantēmas. Šim puķēm jāzied, kad visapkārt nāve, un tādēļ tās smaržo tik skumji.

Vienā no novembra dienām es gāju atvadīties no Florences. Sirms vecis stāv saulainā laukumā ar milzīgu puķu kurvi. No tālienes redzu tikai divus plankumus — brūns un violets. Tagad Florencē sākas puķu laiks. Es ilgi skatos uz šo brīnišķo krāsu savienojumu spilgtā saules gaismā.

Varbūt skaistuma tur visvairāk, kur nevajag domāt, jo doma, cilvēka viskrāšņākā rota, vienmēr sevī slēpj ērkšķus. Varbūt italieši tādēļ tik līksmi, ka tik maz domā. Nav viņiem taču neviena liela filozofa. Mikel-Andželo ir viņu vienīgais traģiskais gars, un melancholijas spārnota bija vienīgi Džakomo Leopardi mūza. Florencē viņš dzīvojis 1827. gadā *Via Giuseppe Verdi* 13, bet viņš nemilēja Florenci: "Šie šaurie strupceļi, kuņus sauc par ielām, mani nospiež, šie netīrumi mani nomāc, un šejienes neizglītotās, muļķīgās, uzcirtušās dāmas mani padara vai traku." Bet citās pilsētās viņš nejūtas daudz labāk. Itālijā es sapratu, cik Leopardi neitalisks, kaut gan viņš kopš Tasso, italiešu renesanses lieliskā dzejnieka, nāves (1595) ir spēcīgākais italiešu tautas talants. Pā-

rējie, lepnais Alfjēri, Foskolo, ko Itālijā vajāja un kas mira Anglijā, apmēram, tai pašā laikā, kad Anglijā vajātais Šellijs mira Itālijā, panteistiskais Karduči un beidzot arī trokšņainais D'Anuncio aktīvāki cīnījušies par savas dzimtenes atbrīvošanu un apvienošanu. Viņam, Džakomo Leopardi, bija tikai rudenīgs, bezcerīgs smaids un rūgts izsmiekls: "Raudi, ak Itālija mana, tev ir par ko raudāt." Viņš gan ir reprezentatīvs romantiķis, bet nav reprezentatīvs itāliešu romantiķis. Neviena politiska vara viņu nevajāja un neieslēdza cietumā, bet savu trīsdesmit deviņus gadus īso dzīvi, viņš nodzīvoja kā ļauni vajāts cietumnieks. Mazajā lauku pilsētiņā Rekanati, ko viņš pats sauc gan par cietumu, gan par elli, un kur — ja tic viņa liecībai — pat vārdu "literātūra" nepazīna, viņu lutināja un mocīja tēvs. Stāsta, ka viņam bija jau divdesmit gadu, kad viņam pirmo reizi atļāva vienam pašam pāriet ielai. Viņu mācīja pārspilētājs tēvs, kāds dienvidu Amerikas jezuīts un beidzot pedantisks, teorijās ieskrūvēts vācu mācītājs. Nekad viņš neatbrīvojās no bērniībā izciestā rachita. Viņa mugurkauls bija stipri saliekts un piešķīra viņam gandrīz vai kupra izskatu. Viņa acu gaisma bija vāja, un pēdējos dzīvības gados viņš kļuva gandrīz neredzīgs, bet viņa lepnums, viņa pārmērīgā valdonība nezuda. Un ja visi romantiķi atšķīras ar savu vieglo iekairinātību, tad Leopardi bijis viens no visromantiskākajiem. Bezgalīga bija viņa spēja ciest, vēl bezgalīgākas viņa ilgas mīlēt, bet neviena sieviete viņa dzīvē tam nav bijusi tuva. Ar sievietēm viņš sapratās tikai sapņos, ar draugiem, kāri meklētiem, viegli sastrīdējās. Viņš ilgojās cēli pabeigtas dzīves. Viņam nebija spēka to realizēt, bet pietika gan spēka to iemūžināt savos darbos, savās nepārtulkojamās dzejās un spēcīgos aforismos. Ko Hoelderlins

nozīmē vāciešiem, to Leopardi, šis klasiķis formā un romantiķis pasaules izjūtā, italiešiem. Visa dzīve tam likās nejēdzīga un nepatiesa, bet nāve, lielā Nekā vārti, vienīgi neapšaubāmi drošais, un tādēļ arī Unamuno, mūsdienu viskaislākais kaņotājs pret šo Neko, Leopardi pieskaitījis saviem mīļākajiem dzejniekiem. "Kas paliek mums, kad visas lapas apbirušas? Liels, liels ir pasaules posts. Un īstība tik skumjās ir," tā dzied Leopardi. Ja arī par visu šaubās, tad par savu sāpju patiesību nevar šaubīties. Dziedājumā "*Canto notturno di un pastore dell' Asia*" sirms, slims vecis basām kājām skrien pāri kalniem un lejām, smaga nasta uz viņa pleciem, viņu gurdina vējš, viņu moka salna un karstums, bet viņš skiren, kaut nezina sava mērķa — tā Leopardi tēlojās dzīve.

Neatkarīgi no indiešu filozofijas, no Budas, no Šopenhauera, Leopardi izveidojis savu rigorozā ideālismā izaugušo pesimistisko pasaules uzskatu. Gan griezīgi asos aforismos, gan mūzikālā dzejā atkārtojas nebeidzamais, pēdējo jēgu neatradējs dialogs starp dabu un dvēseli, zemi un mēnesi, dabu un pārdabu. Dienvidnieciski krāšņo dabu viņš italiskā jutekliskumā uzbur tikai, lai ar aso, visugaidītāju Nāves izkapti to nopļautu. Cilvēka dzīve ir maza sala, šausmīgā Nekā mūžam apdraudēta, un vienīgais apcietinājums, ko visu tautu griba varētu radīt, ir mīlestība, sirdsšķīstība un sapnis par nepiepildāmo daili. Tāds ir Leopardi rudenīgais sveiciens bezgalībai.

* * *

Tikko saulīte spīd, ielās izbirst cilvēki. Kad pie mums novembra dienās šad un tad parādās saule, tai ir diloņslimnieces smaids, bet Florencē jau tās pirmie stari visu pārvērš. Visas krāsas uzliesmo, akmeņi jau pēc dažiem mirkliem zaudē savu mitrumu, un cilvēki — savus kažokus un īgnumu.

Via Martelli stāv vecis un rokā tur kādu nieciņu, kas gagina kā vista. Pats viņš, šo skaņu dzirdēdams, katru reizi pasmaida, un viņa vecā, sausiem lavendulas pušķiem līdzīgā seja aplājas neskaitāmām krunkām un krunciņām. Nieciņš viņa rokā gagina. Skolas bērni, skaļi smiedamies, apstājas, izsauca: gluži kā mūsu vista mājās! Apstājas arī pieaugušie cilvēki, apskatīdamies, kas vecitīm kurvī. Tur vienā pusē lavendulas pušķi, otrā pusē lēti, spilgtkrāsaini galvas lakatiņi. Reti kāds nopērk lakatiņu, bet liels ļaužu pulks sastājas ap vecīti, un arī tie, kas nepērk, viņu iepriecina, jo visas lietainās dienas viņš viens pats nosēdējis savā tumšajā kaktā, un itālietis nelabprāt ir viens.

Pasta tuvumā stāv jauns puisis, kas pieradinājis ķirzaku ēst no rokas, un kādu čūskulēnu viņš apvijis sev ap kaklu. Ļaudis apstājas un brīnās, jo tas nekā nemaksā. Bet kas no puīša paņem laimes lozi, tam gan jāmaksā, un itālietīm patīk azartspēle.

Kopā ar saulīti uz trotuāriem parādās visdāzādākās preces; pat dārgas zīda drēbes, ko saule un putekļi bojā, veikalnieki iznes ārā. Itālietīm patīk tirgoties, un ja viņš uzprasa vairāk nekā prece ir vērtā, tad ne jau tamdēļ, lai piekrāptu, bet lai iznāktu gaŗāka izrunāšanās, lai nepalaistu gaŗām izdevību paslavēt precī, ieteikt to, rādīt tās krāsu gan tumsā, gan saules vizmā un — pārbaudīt pircēja naīvitāti.

Trešā novembrī es guļu zaļā zālē Kašinās, Arno krastā. Zāle saulainās dienās ātri atguvusi savu zaļumu un piebirusi lielām apšu lapām. Tās tādas savādas apses. Lapas līdzīgas mūsējām, bet stumbri gandrīz kā bērziem — balti, gludi, skaisti. Aiz apsēm — tumši zaļi akmens ozoli, Arno upe, visi četri tilti, Fjezoles kalni. Daudzu kilometru lielais Kašīnu parks — visskaistākā pastaiga rudenī. Lauru koki tik skaisti, ka nav šaubu, ka šie gludicēlie zari reiz bijuši Dafnes rokas. Lauru koks savā cēlumā un sievišķīgumā man vienmēr atgādina mūsu liepu, tikai daudz lepnāks tas ir un spožāks, šā vārda burtiskā nozīmē. Un starp mūžam zaļajiem kokiem teātrālā spilgtumā, it kā prožektora gaismā — dzeltānās apses un citi lapu koki, kuŗu nosaukumu nezinu.

Šis skaistums nāvē sāpina, jo cilvēks zina, ka nevar mirt tā kā koks. Tas, kas bija spēcīgāks par visiem un arī savā sirdī cēlāks, tik drausmi mocījās... Skumjās slēpjas magnēts, kas pievelk visas pārējās skumjas. Vajag tikai atvērt durvis vienai skumjai, un jau ielaužas vesels bars. Švirkst melno putnu spārni, un es vairs nepiederu pati sev.

* *
*

Pēc kādas bezmiedzīgas nakts, kad domas man bija uzbrukušas kā plēsīgu putnu bars, no rīta piecēlusies, uzmeklēju mazu franciskāņu klostera pagalmu, ko ieslēdz kolonnu ailes, bet zāļu laukuma vidū, koku ēnā runā strūklaka, un mans drūminātais prāts vairs nebija sava paša naidnieks.

Kopš tās reizes es tur bieži esmu sēdējusi, jo mūks *Francesco Cuore d'Oro* tapa mans draugs.

Trīs reizes man vajadzēja piekļaut, tad viņš nāca mani ielaist, ātri aizveņot vārtus, lai plēsīgie putni un lielpilsētas trokšņi nenāktu līdz.

Kādā rudens vakarā es jau ilgi sēdēju uz zema akmens sola klostera pagalmā. *Francesco Cuore d'Oro* bija beidzis aplaistīt krūmus. Paze-mīgi smaidīdams, viņš apsēdās man līdzās, un rūgtums zuda manā dvēselē. Viņš sakārtoja sa-va melni brūnā ģērba krokas, un tumsa ieglaudās klostera pagalmā. Viņš mierīgi salika klēpī ro-kas, un klusums nolaidās pār mums.

Tad es jautāju, kā sauc viskrāšņāko krūmu laukumā, to, blakus strūklakai? Viņš pateica ga-ru latīņu vārdu un pēc maza brīža piemetināja:

“Šis krūms ir iestādīts mātes sirds piemiņai.”

“Dievmātes?”

Viņš pakratīja galvu:

“Nē, mātes — — vienkārši mātes...”

Un kad viņa domas bija atgriezušās no gaŗa ceļojuma, viņš stāstīja:

“Reiz dzīvoja Māte. Viņai bija Dēls, un šim Dēlam — kā jau visiem dēliem — bija līgava. Tā bija skaista, jeb vismaz Dēlam tā likās. Viņas ma-ti kā zelta kronis rotāja galvu. Viņas acis bija kā zili stikli — dzidras un aukstas, un viņas mu-te bija kā sarkana oga karstajā vasaras dienā. Bet tur, kur citiem ļaudīm sirds, viņai bija tukšs do-bums, ko viņa rūpīgi aizklāja drēbju krokām.

Dēls līgavu tā milēja, ka ik vakaru gāja tālu ceļu, lai īsās vasaras nakts stundas pavadītu kopā ar viņu. Viņš steidzās apkārt ezeram, pāri pur-vam, cauri mežam. Un katru vakaru Līgava iz-gudroja jaunu mocību.

“Es neticu tavai mīlai,” viņa teica.

“Kā lai es to pierādu?” jautāja Dēls, jo tai vakarā viņam likās, ka nebūtu grūti pat mēness

sirpi noņemt no debesīm un no tā izgriezt kurpes viņas mazajām kājām.

“Atnes man tavas Mātes silto lakatu,” pavēlēja Līgava.

Dēls zināja, ka Mātei pašai lakats vajadzīgs, jo, viena atstāta, tā gaužām sala. Bet viņš apsolīja lakatu. Un Māte? — Ne vārda neteikdama, viņa nākamā vakarā to Dēlam ielika rokās, un viņš, nespējis pateikt paldies, aizsteidzās apkārt ezeram, pāri purvam, cauri mežam, jo nakts stundas vasarā ir īsas. Līgava paņēma lakatu, lāgā nezinādama, ko iesākt ar tik pelēku villaini, bet viņas lūpas jau atkal pavēlēja:

“Atnes man Mātes krūzi, tad es ticēšu tavai mīlai.”

Dēls bija noskumis: viņš zināja, ka Māte ar šo krūzi nes ūdeni no avota, lai izmazgātu sāpošās acis, jo veciem cilvēkiem, kas ilgi raudzijušies dzīvē, allaž sāp acis.

Dēls teica:

“Ja mana Māte to dos — —”

“Tādas valodas es nesaprotu,” aprāja Līgava un smiedamās viņu izstūma pa durvīm ārā, bet Dēlam likās, ka zili stikla gabaliņi birst uz viņa galvas.

Viņš pastāstīja Mātei Līgavas vēlēšanos. Nekā viņš nelūdza. Beidzis stāstīt, viņš tikai gaidīja. Arī Māte neteica nekā (varbūt viņa drusku nopūtās, bet Dēls to nedzirdēja, jo domāja par Līgavu), viņa piecēlās, noņēma krūzi no plaukta un ielika to Dēla rokās, un Dēls brīnījās, ka vienkārša māla krūze var būt tik smaga.

Līgava saņēma krūzi, lāgā nezinādama, ko ar tik nespožu mantu iesākt, un vārdi no viņas lūpām bira kā cieti krusas graudi:

“Lakats un krūze ir nieki, to katrs atnestu. Lakats un krūze nekā vēl nepierāda...”

“Ko tad tu gribi?” jautāja Dēls nogurušā balsī.

“Atnes man — atnes man,” pavēlēja Līgava, “atnes man... Mātes sirdi. Tad es ticēšu tavai mīlai.”

Dēls piecēlās, lai aizietu, bet Līgava, viņu aizturēdama, teica:

“Atnes man Mātes sirdi, atnes man to, iekām noriet rītdienas saule, ja tu to izdarīsi, tad es vairs nešaubīšos par tavu mīlestību.”

Nākamā vakarā Dēls steidzās apkārt ezeram, pāri purvam, cauri mežam, un nekad vēl ceļš nebija licies tik gašs un saule tik nežēlīga. Kādēļ tā tik steidzīgi rietēja? Dēlam bija grūti iet, jo rokās viņš turēja smago un karsto nastu — Mātes sirdi. Bailēs vērodams, ka sarkanā saules bumba zūd aiz melnām egļu galotnēm, viņš sāka skriet, paklupa, un Mātes sirds izslidēja no viņa rokām, tā atsitās pret ceļmalas akmeni un, pušu pārplīsdama, jautāja:

“Mans Dēls, vai tev ļoti sāp?”

* *
*

Mūks bija beidzis stāstīt. Neviena pilsētas skaņa nenāca pāri biežajiem klosterā mūriem, un plēsīgie putni bija apgūlušies. Brūnā tumsa sedza pagalmu un mūs.

“Kas notika ar līgavu?” es jautāju.

“Ar līgavu?” *Francesco Cuore d'Oro* pārvilka roku pār acīm. “Par Līgavu leģenda nekā vairs nestāsta, un nav jau arī ko stāstīt.”

“Un ar Dēlu?” es atkal jautāju.

Mūks neatbildēja tūlīt, un, kad viņš ierunājās, viņa balsī bija jaušamas vieglas trīsas:

“Dēls iestājās klosterī un iestādīja šo krūmu.”

Tagad es sapratu, kādēļ Frančesco Zelta Sirds nekad neilgojās dzīves aiz klostera mūriem un kādēļ viņš nevienu netiesāja.

KAD ES ILGOJOS DZIMTENES

Tad pienāca stunda, kad es ilgojos dzimtenes. Es aizveŗu acis un redzu lielu ezeru, tumŗu egļu ietvertu. Daudzi ezeri ir redzēti un apbrīnoti, bet ŗis pēkŗņi iznirst atmiņā, tikpat pēkŗņi un skaiŗti, kā toreiz iznira ceļotāju acu priekŗā, ka bija jāapstājas un jāapklusť. ŗķita, ka pie ŗi ezera var nākt ar smagu bēdu kuli un to nogremdēt viņa melnajā dzelmē. Laikam daudzi to arī darijuŗi, jo no kurienes citādi viņam būtu cēlies ŗis zilganais melnumς? Ir labi savas bēdas atdot tam, kas prot klusēť.

Mēs skatījāmies ezerā, un tad radās doma: te jāuzceļ stabs un jāuzraksta: apstājies, ceļiniek, un priecājies... Bet tad atmetām domu, jo tikai paŗatrastais skaistums priecina un pestiť. Mēs neuzcēlām staba, bet atstājām tur savas bēdas un nerakstīto aicinājumu. Bija nodomāts visu nakti pavadīt ezermalā, kurt uguni, cept kartupeļus, bet uznāca pēkŗņas lietus gāzes, tik raksturīgas latvieŗu jūlija naktīm. Mēs meklējām patvērumu lielajā pils terasē, kur viesmīlīgi saimnieki mums sniedza laipnu roku un piedāvāja pienu.

Bija melna, tumŗa nakts, likās, ka lietus gāzes nāk nevis no debesīm, bet kāpj no tumŗā ezera, tik skumji ŗņāca koki. Mēs aizdedzām sveces un lasījām Skalbes pasaku "Kad koki runā." Un kad es biju beigusi lasiť, mani jaunie draugi klausījās, kā Skalbes pasaka norisinās ap viņiem — tik liels ir Skalbes mākslas suģestijas spēks, un tik jūtīga atbalss bija manos jaunajos draugos. —

Jā, šo ezeru es atcerējos vispirms, kad ilgojos dzimtenes. Varbūt kāds prasīs viņa nosaukumu? Man ir savs visskaistākais ezers, un, ja es viņu parādītu tam, kas staigājis citas domu gaitas, tas, varbūt, plecus paraustīdams, jautātu: "Tas ir viss?" un viņa nesaprašana aptumšotu manu prieku, tādēļ meklējiet paši savu ezeru.

Mans draugs Albatross man allaž teicis: "Ak, ārzemēs var visu to pašu dabūt, ko dzimtenē."

Es kratīju galvu.

"Ja tikai ir nauda," viņš neatlaidās.

Bet es teicu: "Mūsu dzimtenē tagad no meža nes baravikas, brūnas, omulīgas, meža smaržas pilnas."

Nākamā rītā viņš pārnāca no tirgus ar baraviku groziņu. Kad viņš teica: "Lūk, visu var dabūt," es atbildēju: "Jā, visu, izņemot sāpi, tādu sāpi kā dzimtenē nekur citur nevar gūt, jo nekur citur tā nevar mīlēt."

Florence iezvana rudeni. Ielas stūros, kur vēl necik sen pārdeva arbūzus, tagad uz oglēm cep kastaņus. Smaržīgi, aromātiski, saldi kodoli cieši noslēgti savā brūnajā čaulā. Cik labi drusku nosalušās rokas sildīt virs ogļu kvēles un turpat pie kastaņu piekrautajiem rateļiem nolobīt izcepušā kastaņa čaulu un ēst gardo kodolu. Vēl garšīgāki ir tikai kartupeļi, cepti Jāņu naktī Klusuma kalnā, jo šai brīnuma zemē nav dabūjama tā savādā, saldi rūgtenā garšas zāle, kuņas vārds ir — dzimtene.

Un atkal, nezinu, kuŗu reizi jau es raugos no Mikel-Andželo laukuma uz pilsētu. Esmu izkļējusi elegantas ielas, tumšus viduslaiku kaktus, baznīcas un mūzejus, bet arvien vēl neesmu atmiņjusi, kur slēpjas šīs burves spēks. Jau vairākus mēnešus esmu nodzīvojusi Florencē, bet mani at-

kal no jauna pārņem izbrīns par šo kalnos ieslēgto puķi starp pilsētām. Tur *Ponte della Gracia*, tur *Ponte Vekio*. Raugoties tiltos, manī vienmēr kaut kas atbrīvojas. Es domāju par veco dzelzs tiltu pāri Daugavai; tas nav skaists, bet toreiz, kad es vienreiz nedēļā no Pārdaugavas braucu uz universitāti, toreiz, kad manas dzīves ritms vēl nebija ielauzts un es ticēju, ka katram bezdibenim pāri var celt tiltu, toreiz, kad es ticēju, ka katra vāts reiz aizvērsies un nesavtīgi labais darbs vienmēr uzvarēs, man viņa smagais pelēkums iesārtā vakara blāzmā likās spēcīgs un skaists. Un vēl par citu tiltu man jādomā: no baltiem bērzu stumbriem tas tika uzburts īsā, gaišā vasaras naktī, tas tika greznots pīpenēm, un mazie zaļie lukturiši tiecās pierādīt, ka viss tas ir vairāk nekā tikai sapnis. Jo sapnī es redzēju: pāri bezdibenim stiepās mēness stars, un Maigais Mūks, kas bezdibens malā stāvēja, teica: "Tikai tici, un mēness stars tevi nesis." Bet man nebija ticības... Šis sapnis bija nežēlīgs kā īstenība, un baltais tilts bija nereāls kā sapnis. —

Šeit pie Arno upes krasta, kas skalo un aizskalo man svešus likteņus, es zināju: pa balto bērzu tiltu es atgriezīšos dzimtenē, jo tai Jāņu naktī, kas nebija sapnis, kāds teica: "Šo tiltu arī varētu saukt par Draudzības tiltu."

Es sveicinu Arno princesi, kas slaida un grācioza glaužas savā gultnē, greznojusies spīdošām rotām. Dienās tās tiek pārdotas *Ponte Vekio* veikaliņos un sevišķi kairina, ka tik ļoti kontrastē ar vecajām, šķībajām un greizajām, it kā no latviešu provinces gada tirgus atnestām būdiņām. Bet saulei rietot, veikaliņus slēdz, un visas dārglietas sabirst Arno upē. Melnmataina, slaida tā mirdz un laistās tālumā, fantastiski vilinādama.

Cik rūgti pēc svešādām zālēm smaržo Florences nakts. Es piespiežu vaigu zemei un saku sev Raiņa vārdus: "Ej vientulībā un uz brīdi atpūties no pasaules. Tad iesi atkal ļaudīs un starosi." Es zinu, ka manā dzimtenē tagad ir tik auksts, ka neviens vēlā vakara stundā zemei vairs nepieglaužas, bet es gribētu šai naktī būt dzimtenes mežā, tai vietā, kur reiz drēgnajā vasaras naktī pa bērzu zariem pie manis kāpa zvaigzne gribēdama, lai es ticētu brīnumam. Un bērzu zars, mani apskaudams, teica: tava vientulība ir izdomāta. Tu esi vientuļa tādēļ, ka esi zaudējusi ticību. Bez ticības nevar dzīvot...

* *
*

Tumšās, siltās augusta naktīs Sv. Lavrentijs raud zvaigžņotas asaras par cilvēku nepilnību.

Vienā tādā naktī es gāju pa baltu dzimtenes ceļu, kuŗa gals bija pazudis, un koki — kas zina vairāk nekā cilvēki, jo viņi katru pavasari no jauna sāk dzīvot — man lapu mēlēm čukstēja tādu leģendu:

Reiz dzīvoja sieviete. Viņas vārds bija Rūsa. Varbūt viņa bija princese, jo pasakās visas sievietes ir princeses, tāpat kā dzīvē — visas ir cilvēki. Viņa bija princese, jo mīlestība sievietēm uzliek galvā neredzamu kroni. Zelta kronis ir auksts un smags, bet mīlestības kronis acīm piešķir mirdzumu un gaitai — vieglumu.

Rūsa dzīvoja pilī, kuŗas marmors bija tikpat melns kā viņas mati. Pils atradās stāvā kalnā, un ap pili auga matiolas. Dienā šie ziedi pelēki pieplok zemei un novist, bet naktī alkaini dzīvo, un kas viņu smaržu ieelpojis, tas vairs negrib palikt viens.

Tāda bija Rūsa. Diena nezināja, cik viņa vēl jauna, bet nakts skuma, ka nav neviena, kas savās rokās saņemtu viņas skaistumu.

Rūsai bija jādzīvo vienai pašai aukstajā pilī, jo ļauna vara viņu bija apbūrusi. Viņa zināja, ka burvība ilgs, kamēr atnāks un paliks tas, ko viņas sirds kopš gadiem gaida, bet ko viņas lūpas nedrīkst saukt.

Cauru dienu kalnā kāpa dzīves izmocīti ļaudis, jo ielejā stāstīja, ka Rūsas rokās slēpjoties patiesība, skaistums un jaunas dzīves sākums. Nāca sieva un vīrs, ko ķildas bija padarījušas neglītus kā apputējušas dadža lapas. Rūsa neteica nekā, jo vārdi neglītumu padara vēl neglītāku. Viņa nācējiem klusēdama sniedza pretī rokas. Viņas delnās bija spogulis: kreisā rādīja dvēseli tādū, kāda tā ir, labā — kāda tā varētu būt visā savā mirdzumā. Un laulātie draugi, putekļus nokratījuši, kāpa lejā.

Nāca jauni ļaudis, mīlas ērkšķu sadurstīti, viņi nezināja, ka kaut kas liekas grūti tikai tik ilgi, kamēr nepazīst kaut ko vēl grūtāku, un tādēļ bija izmisuši. Bet Rūsa zināja, ka vienmēr var būt kaut kas vēl grūtāks. Kad Rūsa viņiem rādīja spoguli kreisajā delnā, viņi sabaidījās, kad rādīja spoguli labajā delnā, tie liksmi iesmējās un dziedādami aizsteidzās dzīvot.

Smagi elsodami kāpa ļaudis, zelta alku nomākti. Raudādami viņi žēlojās par savu nabadzību. Bet Rūsas spoguli viņi pārsteigti redzēja savas bagātības, par kuņģam pašiem nebija jaušmas: spēja mīlēt mirdzēja sarkanos rubīnos, spēja priecāties zaigoja smaragdus, un spēja izturēt — ietvēra dārgakmeņus platīna lokā. Liela ir cilvēka bagātība, ja rodas kāds, kas spēj noslēpumaino šķirstu atslēgt. Rūsa to spēja, bet viņas šķir-

stam neviens netuvojās. Nācēju bija daudz, bet palicēja neviena. Un tā Rūsa nevarēja dzīvot īsteno dzīvi. Sveša vara viņu bija ieslēgusi vienpatības aukstos mūros, un viņa zaudēja savu seju, novīta kā matiola vasaras tveicē.

Dienā Rūsas rokas spoguļoja nācējus, bet naktī viss spoguļotais saplūda viņā, nācēju gurums un šaubas, bet arī viņu alkas mīlēt un kalpot.

Viņa gaidīja savu draugu, bet apburtās lūpas nespēja to saukt, un viņai likās, nav jau arī vajadzīgs saukt: draugs ir tas, kas dzird bezvārdu valodu. Kas nāk saukts un aicināts, lūgts un pielūgts, tas burvju varu nekad vēl nav salauzis.

Vēlā vakara stundā viena palikusi, viņa aizdedzināja logā divas lielas dzeltānas sveces, lai draugs, kalnā kāpdams, zinātu, ka viņa ir nomodā. Un viņa vienmēr bija nomodā. Viņa stāvēja pie loga un gaidīja, bet, tik daudz zinādama, nezināja, ka viņas draugs ir akls un nespēj redzēt viņas gaismu. Ārā vēsvoja vasaras nakts. Bet Rūsas iekšienē dega uguns — kalpot tam, kas viņā reiz bija raisījis dziesmu, tik skaistu, ka ezers bija aizardzējis savu elpu un vecais koks — savu lapu valodu, bet mākoņi aiz prieka bija nosarkuši.

Viņa gribēja iziet no aukstās, melnās pils un rokām klāt ceļu, lai vismīlā kāju neievainotu ceļa akmeņi, bet viņa nevarēja izklūt ārā, jo bija apburta, un burvību varēja noņemt tikai tas, kas nāks ne saukts, ne aicināts, bet tikai gaidīts.

Matiolas smaržoja tik stipri, ka izsūcās cauri biežajiem pils mūriem un sajaucās ar Rūsas melno matu smaržu. Viņai likās, ka soli atdun kāpnēs, bet tikai vasaras nakts bija apstājusies atvērtajās durvīs, un troksnis, kas viņu bija maldinājis, bija viņas satrauktās asins šalka.

Viņa pārlicās svecēm, tās skāra viņas klaidā
izirušos matus un drēbes.

Dega Rūsa, dega pils, matiolas ziedi sabira
gaiši violetos pelnos.

Drupas klāj kalnu galotni, bet Rūsas kvēle
arvien vēl nav izdzisusi. Arvien vēl viņa vasaras
naktīs, nemiera trenkāta, klusi uzliesmo te vienā,
te otrā debesu malā, arvien vēl gaidīdama savu
vismīļo, arvien vēl gaismodama viņam ceļu, arvien
vēl nezinādama, ka viņš akls, arvien vēl nesapraz-
dama, ka var nenākt, kad gaida.

Kas vasaras naktīs, viens pa ceļu ejot, redz
Rūsas gaidas, tas miega neatrod.

R O M A

1936

Septītā oktobrī es braucu no Florences uz Romu. Es bēgu no Florences "scaldino," — mālu podiem, pildītiem kvēlojošām oglēm, ko italieši uzskata par siltuma devējiem, bet man tie izlikās tikai par neciešama tvana izplatītājiem. Lietus brauca līdz, gluži kā Rīgā oktobra dienās. Auksts, bet vilcienos nekurina. Pat otrā klasē nav trauciņu, kur nomest apelsīnu mizas. Konfekšu papiirus un ēdienu atliekas arī otrās klases braucēji mierīgi met uz grīdas.

Lietus lāses sit pret logu. Tik ļoti es gribēju lietu atstāt Latvijā, lietu un aukstumu. Bet, šķiet, saule pieteikusi kaŗu zemei, jo zemes iemītnieki vairs neprot dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi.

Romas stacijas raibajā ļaužu straumē, kur satēcējuši ūdeņi no visām pasaules malām, cēli izdalās mūku slaidie, melnie stāvi. Viņi atpūtina aci un pirmā mirklī arī sirdi, bet tad prāts jautā: vai viņi tiešām ir tie, kas cēlinājuši dzīvi?

Roma ir visu kristiešu svētceļnieku mērķis. Roma ir svētā Pēterļa pilsēta. Svētais Pēteris lielākā kristiešu baznīca pasaulē, bet kristiešu mocēķļu pirmgaitu tuvums šeit cilvēkus nav padarījis labākus. Nekur nav tik daudz baznīcu kā Romā, bet velti es meklēju tādu baznīcu, kur cilvēks nedarītu cilvēkam pāri. Bija vajadzīgi simts septiņdesmit seši gadi, lai uzceltu svētā Pēterļa baznīcu, kas sevī spēj uzņemt ap 70.000 dievlūdž-

ju. Šo grandiozo ēku cēlis Bramante, Rafaēls, Mikel-Andželo, Maderno, Bernini, grūti minēt visus tos vārdus, kas ar savu talantu kalpojuši baznīcas greznumam. Nerons sava cirka vidū licis krustā sist apustuli Pēteri, un lielajam moceklim par godu uzcelta šī baznīca, tā lasām grāmatās.

Klīstu pa Romas ielām un nezinu citas vietas, kur skumjas par cilvēku nepilnību man uzmākušās tik drāmatiskā spēkā. Nerons mira 67. gadā pēc Kristus, bet viņa līdzība vēl nav iznikusi zemes virsū. Varmācība un slepkavības turpinās arī mūsdienās.

45. gadā Nerons aizdedzināja Romu un šai darbā apvainoja kristiešus. Pats sev viņš uzcēla Zelta Māju, bet ne ugunsgrēks Romā, ne Zelta Māja viņu nespēja rāmināt. Viņš izdarīja pašnāvību. Drausmi top, skatoties senās Romas vēsturē. No septiņiem valdniekiem, kas valdījuši laikā no 14.—96. gadam, dabīgā nāvē miruši tikai divi. Tiberiju nosmacēja. Viņa valdīšanas laikā plauka “*delatores*,” jeb, kā mēs šodien teiktu — denuncēšana, kas prasīja tūkstoš cilvēku upurus. Tiberijam sekoja patoloģiskais Kaligula, kas valdīja nevis pār saviem pavalstniekiem, bet ienaidniekiem, un no ienaidniekiem visļaunākais bija bezmiegs. Četrus gadus viņš postīja Romu un slepkavoja šai pilsētā. Vislabāk viņš jutās, kad viņa tuvumā bija plēsīgi zvēri, kuņus viņš baroja ar “noziedzniekiem,” jo tas tā iznāca vislētāk. Viņu nogalināja balleta mēģinājuma laikā.

Kaligulam sekoja Klaudijs, viņu noindē. Tad — Nerons, kuņa pašnāvību jau pieminēju. Aiz viņa — Vespaziāns un Tits mirst dabīgā nāvē, bet Vespaziāna dēls Domiciāns, šis Nerons Otrais, jau atkal tiek nogalināts. Viņa kuņa gājieni nebija visai spoži, un tā kā neviens viņu neapbrīnoja,

viņš pats sevi apbrīnoja un lika pilsētā uzstādīt veselu rindu savu sudrabā kaltu attēlu. Labais tonis prasīja, lai Romas ķeizars būtu arī rakstnieks, bet Domiciānam nebija ko teikt, un tā viņš atstājis tikai nelielu rakstu par matu kopšanu, bet viņa pavēlei viņu uzrunāt ar "*dominus et deus*" visiem bija jāpaklausa. Pret viņu rīkoto sazvērestību vadīja viņa sieva Domita Longina.

Obelisku *San Pietro* laukumā atveda imperators Kaligula no Heliopolisas I gadu simtenī pēc Kr., vēlāk Nerons to uzstādīja sava cirkus centrā. Siksts V lika to pārcelt citā vietā.

Milzīgo laukumu baznīcas priekšā, kas atgādina skatuvi ar lieliskām kulisēm, izraibo ļaužu straumes, bet vai viņu vidū ir kāds, kas lēnprātīgāks, sevī saskanīgāks atgriezies no baznīcas? Greznums šai baznīcā ir neapprakstāmi liels un lieks, tas nogurdina kā pārāk spilgtas dekorācijas teātri. Šķiet, tas ir nevis dievnams, bet milzīgas reprezentācijas telpas. Ja Kristus šeit nejauši iemaldītos, viņš justos kā svešinieks, viņš ātri aizsteigtos projām, un viņa skumjajā sejā iegultos vēl lielākas skumjas.

Es pazinu cilvēku, kas visu savu dzīvi pārvērtā dievkalpojumā, kas slimiem atņēma viņu bezmiedzīgās naktis un dzīves kaŗadienestā nomocītiem — pārāk smago nastu, viņu es esmu vairāk apbrīnojusi nekā *San Pietro*.

Atgriežoties no *San Pietro*, redzēju, ka mazā šķērsliņā, slapjā un dubļainā, pakrita sieviete ar tirgus groziņu un pakritusi palika guļam neglītā pozē. Bērni sastājās ap viņu, kļiedza, smējās, zēni svilpoja, jauni cilvēki gāja garām, rokas bikšu kabatās sabāzuši, un darija it kā nekā neredzētu, kamēr beidzot atnāca kārtībnieks, akurātības paraugš, automātiski precīzi, nevienu sejas vaibstu nepakustinādams, viņš izpildīja savu pienākumu.

Grandiozs ir Vatikāns. Bet vai tas tiešām celts Dievam par godu? Vai te neizpaužas pārāk cilvēcīga tieksme valdīt, spīdēt, pārsteigt? Kad pāvests Nikolajs V nolēma Vatikānu padarīt par visimpozantāko baznīcu visā pasaulē, vai tā bija dievbijība, kas viņu pamudināja uz šiem lielajiem pasākumiem? Pāvestam Jūlijam II apnika bieži dzirdētās, Aleksandram VI izteiktās uzslavas, viņš pameta Bordžia telpas, kur līdz šim bija dzīvojis, un pārgāja citās istabās, kurās lika izgreznot Rafaēlam, apmierināts apziņā, ka viņa mītne krāšņāka nekā priekšgājēja.

Pāvests Nikolajs V gribēja Vatikānu padarīt par skaistāko pili pasaulē, ne jau Kristus mīlestība, bet ārkārtīga godkāre bija viņa darbības dzinulis. Es lasu par Nikolaju V, viņa priekštečiem un pēcniekiem un velti meklēju valdnieku, kas būtu gribējis, lai viņa pavalstnieki būtu vislabākie cilvēki. Bija viens, to sita krustā un visi, kas vēlāk gribēja šo krusta nāvi atriebt, pārprata viņu.

Vatikānā ir astoņdesmit lielas kāptuves un divi simti mazākas, bet kur ir tās, kas ved uz cilvēka pilnību? No tiem, kas šeit dzīvojuši un valdījuši, Dantes bezbailīgā roka daudzus iemetusi ellē.

Dominikāņu baznīcā *Maria Sopra Minerva* stāv Mikel-Andželo Kristus neizsakāmās skumjās, ar krustu un virvi rokās. Tā viņš skatījās, kad šai pašā baznīcā 1600. g. notiesāja ar nāvi Džordāno Brūno, gaišo filozofu un bezbailīgo cilvēku, tā viņš skatījās, kad 1633. g. septiņdesmit gadu vecajam Galilejam inkvizīcija lika atteikties no savas mācības patiesības, ka zeme griežas ap sauli. Ceļos noieties, viņš noliedza savu mācību, lai glābtu savu dzīvību, labi zinādams, ka ļaužu stulbums nespēj patiesību iznīcināt. Savu zvērestu

beidzis, viņš piecēlās un smaidīdams teica: "Un viņa tomēr griežas!"

Nāk mūki, nāk elegantas dāmas, nāk tirgus māmiņas, dažs nāk ar sveci, dažs ar puķēm, un visi skūpsta Kristus kājas. Ko visa šī ticība panākusi? Velti deg sveces, velti smaržo puķes.

Par kāpnēm *la Scala Santa* baznīcā *San Salvatore* vēsture vai arī leģenda (līdzīgos gadījumos to grūti atšķirt), vēstī, ka šīs kāpnes atvestas no Pilata mājas, pa šīm kāpnēm staigājis Kristus. Katolīcīgiem šie divdesmit astoņi pakāpieni ir tik svēti, ka viņi tikai uz ceļiem drikst pa tiem augšup kāpt. Tepat arī atrodas altāra glezna, ko gleznojis svētais Lūka, bet šo gleznu pabeigušas "neredzamas rokas." Šī relikvija atvesta no Jeruzalemes uz Romu VIII gadsimtenī. Šai baznīcā atrodas arī kapella *Sancta Sanctorum*, kas atvērta tikai dažas minūtes sešas reizes gadā, un ieeja tanī aizliegta sievietēm, bet pati madonna taču arī ir sieviete!

Tas, kas var tikai skatīties un nedomāt, tas, kas spēj pētīt, nemeklējot jēgu, var Romā vadīt vislaimīgākās stundas, bet tas, kas domā, aiziet ar mokpilnu jautājumu: ko Eiropas vairāk kā 2000 gadu vecā kultūra, kas šeit tik pārskatāmi kā grāmatā ainojas, ir panākusi? Lielas zināšanas, liels gribas spēks bija vajadzīgs, lai iznīcinātu tik varenu pilsētu. Arī atziņa nekā nespēj glābt. Bet varbūt es esmu netasnīga, jo Goete, kas savā Itālijas ceļojumā Romai uzcēlis skaisto pieminekli un kam Roma savukārt ēnainā alejā cēlusi izteiksmīgu pieminekli, taču ir teicis: "Kas labi redzējis Itāliju un sevišķi Romu, tas nekad vairs nevar būt nelaimīgs." Domājot par Romas dienām, es, par spīti drupu iznīcinātājam spēkam, atceros atsevišķus bezgala bagātus brīžus.

Viens tāds brīdis, īss brīdis starp neziņu un nogurumu, bija *San Pietro* baznīcā — kā gaiša, senpazīstama sala trokšņainā milzīgā jūrā: Mikel-Andželo Pietā. Mierīga un vientuļa savās sāpēs Dievmāte skatās no krusta noņemtajā Kristū. Viņā raugoties, es atcerējos Ničses vārdus: “Ir zaudējumi, kas dvēselei piešķir tādu cildenumu, ka tā atturas no vaimanām un klusēdama staigā it kā zem augstām, melnām cipresēm.” Marijas sāpes ir sāpes, kas cēlina. Kad Mikel-Andželo pārmeta, ka Dievmāte šeit pārāk jauna, viņš atbildēja: “Šķīstībai ir mūžīgas jaunības vainags.” Vajaga būt dievišķīgam, lai sāpes panestu tādā dižciltībā, kurā nav nekā no vienaldzības. Lai izjustu tik lielas sāpes un tomēr nepazaudētu sevi, ir vajadzīgs spēks — lielāks nekā tas, kas izaudzis no šīs zemes. Velti šī kapella iežogota ar dzelzs sētu — šim tēlam laikam gan neviens nedrīkstētu pieskarties. Tas ir vienīgais darbs, kur Mikel-Andželo pats ierakstījis savu vārdu. Pēc šīs grupas viss *San Pietro* baznīcā šķiet paviršs un oficiāls, skaļš un raibs.

Kādēļ Mikel-Andželo tēli tā izkaisīti? Vai viņa Kristus nejostos labāk, ja viņu no Sopra Minervas un nikni satraukto Mozu no *San Pietro in Vincoli* apvienotu vienā telpā ar Vergiem no Luvra? Varbūt Nakts un Diena Florencē Mediči kapellā nesaista tik daudz pašas ar sevi, bet saista ar to, ka ir vienas, ka nav nekā, kas tās traucē. Līdzās Mikel-Andželo viss šķiet sājš, lieks un neīsts. Ja viņa tēli būtu sakopoti vienā mūzejā, tad laikam mūsdienu cilvēks visbiežāk to apmeklētu.

Mēs visi cīnāmies kā viņa Vergi, saistītiem locekļiem, cīnāmies, lai sevī uzvarētu dzīvnieku. Skatoties Mikel-Andželo tēlos, es atcerējos Špenģlera vārdus: “Mikel-Andželo Verga rokā ir vai-

rāk psiholoģijas nekā Praksiteļa veidotajā Hermeja galvā." Uz Siksta kapellu es gāju, lai būtu kopā ar Mikel-Andželo. Bija jāizmežģī galva, lai griestos uzmeklētu pravieti Jeremiju, kas domā pasaules mīklu, un Ezaiju, kas, ieskatījies visu lietu niecīgumu, sastindzis šausmās. Un kad es beidzot viņus biju atradusi, kakls bija gluži stīvs, un es nesaprašanā jautāju, kādēļ Mikel-Andželo, visskaistāko gleznodams, nav domājis par tiem, kas reiz nāks viņā skatīties?

Bet vienu es gan sapratu, nogurusi un drusku vilusies aizejot no Siksta kapellas, kādēļ laikmeta biedri Mikel-Andželo raksturojuši ar vārdu "*terrible*." Kad viņš gleznoja Pastardienu, viņam bija sešdesmit gadu. Griesti jau bija pabeigti kādus divdesmit gadus agrāk, un tur griestos tēlota visa pasaules radīšana. Kristus, spēcīgs atlēts, kuŗā nav nekā no žēlastības un lēnprātības, uz šo Dieva un Mikel-Andželo radīto pasauli noraugās dusmās, teikdams visu satriekt. Tā tas arī ir viņa dzejā:

Kā kalnu strauts, kas klinšu alā skrej
Un slēpjas eglēs, drūmā granītā,
Es rūkdams gāžos šajā ielejā
Un gultnē šņākdams rādos pasaulei.

Feidijam marmors bija kosmiska viela, kas ilgojas formas, Mikel-Andželo marmors bija cietums, nāves simbols, no kuŗa jāatbrīvo ideja. Mikel-Andželo sevi apvieno ne tikai renesansi un baroku, viņa mākslā ir daudz arī gotisku elementu. Rodēns, Mikel-Andželo mantinieks cilvēku ciešanu izpratnē, par savu meistarumu, ko viņš līdzās Feidijam cienīja kā visdziļāko, pareizi saka, ka tas bijis pēdējais lielais gotikas mākslinieks; viņa radīto tēlu dvēsele iegriežas pati sevī, visi viņa tēli cieš no materiāla smagajām važām. "Kādēļ šis cerī-

bas par spožumu un laimi?" — šie Mikel-Andželo vārdi ir gotiskās katedrāles zvans. Mikel-Andželo varenā personība ir pretrunu pilna, kautri viņš slēpa savas dvēseles maigākās rosmes, kas tikai šur tur viņa dzejās un pa daļai arī viņa Pietā rod savu izpausmi. Viņa kaislīgais, reizēm pat rupjais spēks netic pats sev un tomēr visu uzdrīkstas. Viņš pirmais, kas veidojis Dievu nevis kā schēmu, bet kā personību. Dievs, radīšanas domas apskurbis, atmestu galvu drāžas caur visumu. Viņš paceļ roku — rodas saule un mēness, viņš nolaiž roku — dzīvība mostas zemes virsū. Tā Dievu gleznot varējis tikai tas, kas viņam ticēja. Mikel-Andželo Dievs ir varenība, griba un fātums. Grandiozs skaistums un spēks, bet līdzās visam neredzamiem soļiem staigā skumjas. Florences domā uzstādītā Pietā viņš nomocītajam Kristum devis savus sejas pantus. Varbūt Dievu, gluži kā Mikel-Andželo, nomāc apziņa, ka viss, ko viņš radījis, rada un radīs, ir nepilnīgs un fragmentārs. Vecuma dienās Mikel-Andželo pats ar savu roku sadauzījis dažas savas statujas. Es domāju par viņa pašportretu Uficijās: rūgtums tvirtajā skatā, iespiests deguns, nekārtīgi sajukuši mati, viņš tērpiens gluži melnās drānās it kā grēknožēlnieks. Viņa augstā piere ir savilkta nogurušās krunkās, un viņa roka, šī dievišķi radītāja roka pauž tikai mokas. Neviļus iekrīt prātā leģenda par Mikel-Andželo un Rafaēla satikšanos Vatikānā: raugoties gleznajā, pašapzinīgajā Rafaēlā, Mikel-Andželo ironiski piezīmējis: "Tu staigā apkārt it kā ģenerālis ar spožu svītu," un Rafaēls, dabas un valdnieku luteklis, atbildējis: "Un tu kā bende."

Neizprotama ir tā vara, kas rada cilvēku un viņa likteni. Bēthovenam, pasaules ausij, tika no-laupīta dzirde, Frančesko — saules pielūdzējam —

redze, Leopardi un Mikel-Andželo — skaistuma priesteriem — bija jāstaigā miesās, kas viņiem it kā nepiederēja, ko viņi paši sajuta kā apvainojumu.

* *
*

Drupas, drupas... Antikās vēstures speciālistu tās saista. Viņš apstājas, skatās, piezīmē. Bet es meklēju vietu, kur šīs drupas nebūtu redzamas. Skaistā Trajāna kolonna ir uzglabājusies no 114. gada gandrīz bez bojājumiem, bet kas palicis pāri no tiem cilvēkiem, kas viņu cēluši, no tā cilvēka, kam viņa celta? Kad Trajāns, kuŗa dzimtene bija Spānijā, uzkāpis tronī, viņš teicis: "Viss labais nāk no Jūpitera un nevis no manis." Trajāns kājām gājis pa Romas ielām bez sevišķi lielas apsardzības, viņš uzticējies saviem pavalstniekiem. Senāts viņam dāvājis epitetu "*optimus*," un tiešām, viņš bijis labākais kareivis valstī. Bet tomēr — viņš bija romietis, to skaidri liecina divi sekojošie fakti: Domiciāna laika denunciantus publiski spīdzināja, tad ieslodzīja kuģī un kuģī vētras laikā palaida jūrā. Kad viņš atgriezās no saviem kuŗa gājieniem, Roma svinēja svētkus 123 dienas, cirkū tika saplosīts daudz tūkstoš zvēru un gūstekņu. Viņš pats sev lika uzcelt slaveno kolonnu, kas vairāk kā 100 reljefos tēlo viņa uzvaras.

Vai tā nav ārkārtīga netaisnība, ka cilvēka mūžs ilgst tikai septiņdesmit gadu, bet tādas kolonnas mūžs — 2000 gadu? Varbūt cilvēks no sevis izveidotu pilnīgāku mākslas darbu, ja tam būtu dāvāti vairāki, apziņā saistīti mūži?

Zvani zvana... Ko viņi zvana? Par cilvēku nepilnību un necīgumu un arī par to, ka cilvēka

sirdsapziņa cietāka par marmoru. Divi tūkstoši gadu pagājuši, kopš mira tas, kas mācīja cilvēcību. Viņa vārdā cēla un grāva valstis. Vērojot tautu vēsturi, vienmēr tā pati aina: pēc dažiem mierīgiem gadu desmitiem neizbēgami (vai tiešām neizbēgami?) nāk kaŗi, atmosfēras zvērs, atņirdz zobus un plosās, savu zvēribu nosaukdams gan par kristiānismu, gan komūnismu.

Forum Romanum — visas šīs drupas ļoti glezneciski atdalās no zilajām debesīm. Neizprotami, kur debess šo zilgmi tik ātri atkal atguvusi. Vēl dažas dienas iepriekš bija tik auksts, ka es ilgojos pēc sava Latvijā atstātā ziemas mēteļa, bet tagad tas būtu tikai lieks apgrūtinājums. Uzkāpu Palatinā, no kura var pārredzēt visu Forumu. Visas šīs tagad tīri apkoptās un iežogotās drupas un drupiņas mani nomāc, es negribu būt kopā ar to, kas divi tūkstoš gadus vecs un jau pa daļai pārvērties putekļos. Es gribu to, kas vēl šodien spēcīgs, kas šodien glābj un attaisno to nākotnē. Šīs drupas pagātni neattaisno. Vecuma arguments mani gan aizkustina cilvēkos, bet ne mākslas darbos.

Palatina kalna galā ir plašs parks, ēnains un kluss. Oleandri, apelsīnu koki vēl zaļiem augļiem, kaktusi, tik lieli kā mūsu prāvākie ceriņu krūmi, to lapas, cietas kā akmens, rēgojas pretī kā milzīgi zobeni. Zaļi, viegla zīda plīvuri uzmeti eukaliptiem, Romas zīmīgajiem un skaistākajiem kokiem.

Savādā jaunavīgumā tur stāv rekonstruētās Vestas templis. Bet vai arī tajā neslēpjas neželība? Uguns priesterienēm vajadzēja dzīvot šķīsti, ja viņas to nespēja, tad tika dzīvas ieraktas zemē. Pie Tibras upes ir vēl cits Vestas templis, kas divainā kārtā uzglabājies, tikai jumts uzlikts jaunos laikos. Vestas templis Tibras krastā savā

šķīstībā un stingrībā bija mana mīlākā vieta Romā. Saules dievam celtā svētnīca tik neaptverami vienkārša un skaista. Modernā dzīve tai uzbāzusi no visām pusēm. Gaŗām aizdrāžas auto, tramvaji, kliez strādnieki Tibras krastos, bet templi tas neskar, tas stāv balts, kluss un vientuļš, it kā pamests un tomēr uzvarētājs, jo nav neviena, kas šodien drīkstētu būt viņa iemitnieks. Mēs atpūtāmies 14. oktobrī uz tempļa kāpnēm saulainā pēcpusdienas stundā, un saule, lietus mākoņus atbīdījusi, dedzināja kā pie mums augstā. Aiziet gaŗām vienmēr steidzīgie tūristi ar plānu rokā, pamet skatu un aizskrien gaŗām: "nav jau nekā sevišķa." Melni mūku silueti aizslīd pa spilgti apgaismoto laukumu. Arī viņi šeit nepaliek, arī viņi šeit tikai gaŗāmgājēji. Zaļā zāle aug marmora kāpņu šķirbās, un strūklaka runā savu vienmuļo valodu. Labi bija sēdēt uz Vestas tempļa kāpnēm. Kaut kas apstājās, kaut kas zuda, kaut kas tika izlīdzināts. Atgriezusies dzimtenē, es tais brīžos, kad nezinu: kādēļ? kāpēc? — ilgojos šīs vietas, kur laiks bija apstājies un dzīve ap mums zuda.

Daudz lieliska ir Forumā, bet visu lieliskumu pārspēj Konstantīna arka. Brīvām līnijām veidotās velves pauž romiešu tieksmi uz grandiozitāti. Tā bija vīrišķīguma pilsēta pagātnē, tāda tā arī vēl tagadnē. Visvīrišķīgākais vīrietis, man šķiet, ir Cēzars, un no viņa varoņdarbiem es visvairāk apbrīnoju pēdējo: kad viņš jau bija saņēmis vairākus dunča dūrienus un juta tuvojamies nāvi, viņš paspēja vēl rūpīgi sakārtot savu togu, tik liela bija viņa pašsavaldīšanās un apzinātība.

Savādi aizkustina Antonina un Faustinas templis Forumā, kam, diemžēl, 1602. gadā pievie-nota baroka fasāde. Šo templi uzcēlis Antonins Dievbijīgais par godu savai sievai, kuŗu viņš tik

ļoti milēja, ka pacēla to dievu kārtā. Kad viņš divdesmit gadus pēc sievas nāves pats mira, tad senāts tempļa ierakstam pievienoja arī viņa vārdu. Tas gadās tik reti, ka vīrs savu sievu dievišķo; visas zelta un vārdu rotas parasti tiek veltītas mīļākai, līgavai, iecerētai, bet viņa taču ir tikai nācēja un gājēja, bet sieva ir palicēja un izturētāja. Un varbūt visvairāk spēka ir vajadzīgs, lai izturētu ikdienību.

Pārvarīgas skumjas man uzmācās Palatina kalnā. Kas palicis pāri no visiem šiem cilvēkiem un viņu darbiem? Akmens mūžīgāks par cilvēku, bet arī akmens drūp. Florencē marmors apbur, šeit tas nospiež.

Florenci nevar nemīlēt, Romu nevar neapbrīnot. Bet šeit kaut kas aizspiež elpu, un dzīvot ilgāku laiku šai pilsētā es nevarētu: pārāk daudz pagātnes. Romā mani pārņem šausmas par cilvēku kultūru iznīcību. Te pieminēji sākot no 8. gadsimteņa pr. Kr.: senā, varenā Roma, agrais kristiānisms, renesanse, baroks un tā tālāk, un tā tālāk līdz visjaunākiem laikiem. Viss ainojas kā grāmatā. Roma pauž cilvēku darbu lieliskumu, bet vēl vairāk tieši uzskatāmi rāda, ka viss, ko cilvēks veicis, grimst putekļos. Nav melanchliskākas vietas par Forumu. Tur klīdzama, es domāju par jaunajām latviešu pilsētām, vēl svaigām un zaļām, vēl asinīm neapplūdušām, un es ilgojos arī pēc tām, kas dzimtenē man likās kā istaba ar pārāk zemiem griestiem: tikko izstiepies, galva atsitās pret sijām.

Es zinu, kā par Itāliju spriež tie, kas dzīvojuši viesnīcās un redzējuši tikai muzejus un karaliskos, acis reibinošos traukus lepnās, vecās pilīs, bet nav redzējuši, kā ēd un dzīvo mazais kurpnieks, šuvēja, velosipēdu mēhāniķis, rotas lietu izgatavotājs.

Mitros, aukstos pagrabos tie strādā pustumsā, telpā, kas, šķiet, derētu tikai pelēm un žurkām. Kad es par to runāju ar laipno un lepno romieti, kas automašīnā mums rādīja visskaistākos Romas skatus, arvien un arvien atkal izsaukdamies: "*che bellezza!*" stūrgalvīgi apgalvodams, ka Romai esot visskaistākās galerijas, visskaistākās ēkas, vispilnskanīgākā dzīve, viņš teica: "Jūs nesaprotat itālieti, jūs spriežat kā tipisks ārzemnieks. Ja itālietim ir ko paēst un viņš nesalst, tad viņam nekā cita nevajag. Viņš nemaz nejūt visu to postu, ko jūs nupat tēlojāt." Un tālāk viņš stāstīja, ka ir novērots, ja itālietis no Milānas, kur ir bijis strādīgs un rūpīgs (jo klimatiski apstākļi tur to prasa), pārnāk uz Neapoli, tad ātri atmet lielākiem pasākumiem ar roku, spēlē kārtis un slinko saulē. "Nevajag atmodināt tos, kas dzīvo pusapziņā," un lepna, iznesīgais romietis noslēdz savu runu: "Tos, kas savu postu neapzinās, vajag atstāt šai neapziņā. Viņiem iedēstīt lielākas prasības būtu grēks." Un šis romietis bija ļoti humāns un intellīgents cilvēks, viens no simpatiskākiem itāliešiem, ko esmu sastapusi, bet viņa domām par tautu un tās atmodināšanu es nevarēju pievienoties.

DVĒSEĻU ATSLĒDZNIECE

Kad vakars nolīdo no debess tālēm,
Virš zemes viss ir miers un gaisā viss ir mīla.
(Šellijs)

Atgriezdamās no Kolizeja 17. oktobrī, es braucu pa mazu ieliņu *Via della Polveriera* uz baznīcu *San Pietro in Vincoli*, lai apskatītu Mikel-Andželo Mozu. Šai mazajā, lielām ēkām aizklātajā ieliņā vairs neskanēja atbalss no Bēthovena Missa Solemnis un Bacha kantātes, ko Romēns Rollāns tik bieži spēlējis dvēseļu atslēdzniecīei Malvīdai Meizenbūgai. Šai ieliņā viņa dzīvojusi piecpadsmit gadus, šeit viņa arī nomirusi. Toreiz starp māju, kur viņa irējusi dzīvoklīti, un Kolizeju vēl auga maza ciprešu birzs. Tagad viss šeit košs un jauns, pat drupu kaudzes atstāj koptu iespaidu. Viņas tuvumu meklēdama, es klistu tālāk, arvien tālāk.

Caur lielajiem, vecajiem vārtiem *Porta San Paolo* mans ceļš ved uz Kaija Čestija piramīdu, jo es zinu, aiz šīs 39 m augstās piramīdas, ko 43. g. pr. Kr., baidīdamies iznīcības, kā savu kapa vietu licis sev uzcelt godkārīgais prētors Čestijs, atrodas Malvīdas Meizenbūgas pelnu urna. Piramīdas pakājē, dziļā grāvī ierīkota kaķu patversme. Vecais apcietinājuma grāvis tik dziļš un viņa krasti tik stāvi, ka no malu malām sanestie kaķi paši nevar izkļūt ārā. Gaŗāmgājēji viņiem nomet gaļu, maizi, dzīvas peles. Savādi kontrastē kaķu nožēlojamā, melancholiskā daudzbarsīgā ļaudēšana ar nekam nevajadzīgo, neko neizteicēju milzīgo Čestija

piramidu. Šī vieta iedveš gurdinātāju netiksmi kā viss, ko veikusi cilvēka roka bez cilvēka gara līdzdarbības. Turpat aiz vecā Aurelija mūra atrodas Protestantu kapsēta. Zem lielajiem kokiem gaiss ir ledaini auksts, un starp melnajām cipresēm debess mirgo kā spilgti zils stikls. Stingros katoļu laikos apbedīšana šeit drikstēja notikt tikai naktī. Blakus dažādiem Eiropas tautu pārstāvjiem te dusas vietu atraduši arī daži ķīnieši. Šķiet visiem, kas šeit dus, dzīve un dzimtene bijusi pārāk šaura. Šeit apbedīts pārāk jūtīgais, vārais vācu romantiķis Vilhelms Vaiblingers. Zaļām imortelēm apklāts, pīniju ēnā pie paša kapsētas mūra ir tā dzejnieka kaps, kas teicis: "*A thing of beauty is a joy for ever*" — kas skaists, tas mūžīgi priecinās. Māla krūzē ielikta rudens vijolītes. Vienkāršā kapa akmenī ierakstīti vārdi: "*Here lies one whose name was written in water,*" 24. II, 1821. — te dus kāds, kuŗa vārds rakstīts ūdenī. Netaisnu kritiķu uzbrukumu un stulbu laikmeta biedru sarūgtināts, Džons Kītss, nāves gultā gulēdams, šos vārdus bija izlūdzis kā ierakstu kapa akmenim. Viņam blakus — "viņa uzticīgais draugs un nāves stundas liecinieks" — Džozefs Severns, tā raksīts akmenī, un mēs ticam, ka viņš bija viens no nedaudzajiem Kītsa sapratējiem. Tikai 26 gadus dzīvodams zemes virsū, viņš sūtīja savas skaistuma himnas plašajai pasaulei, bet nebija neviena, kas tās uztvertu: "*Beauty is truth, truth — beauty, that is all ye know on earth and all ye need to know*" — "skaistums ir patiesība, patiesība ir skaistums, tas ir viss, ko jūs zināt zemes virsū, un viss, kas jums jāzina." Tikai pēc viņa nāves Šellijs ar savām Kītsam veltītajām vārsēm atgādināja pasaulei, ka tās nevižīgajās rokās atkal reiz pārāgri lūzis viens no smalkākiem daiļuma instrumentiem. Viņa tēvs bija zirgu pui-

sis, un Džona Kītsa bērniņa pagāja strādnieku kvartālā. Ormaņu rupjie joki, zirgu izgarojumi un mēsli iezīmēja apkārtni, kurā viņš uzauga. Bet ne jau apkārtnē veido garu. Kur gars ir, tur tas veido apkārtni vai arī salauž to, ja ir pietiekami stiprs, bet ja to nevar, tad izraugās citu darbības vietu.

To darīja Kītss, jo viņš bija piedzimis ar skaitstuma evaņģeliju sirdī, ko gribēja ietvert vārdos, kā to viņa gara līdzinieks Roseti bija ietvēris krāsās. Kad viņam bija pieci gadi, viņš ar dunci rokās nostājās pie savas slimās mātes durvīm, bet pie viņa dzīves durvīm neviens nenostājās, lai to sargātu. Viņa māte mira, kad viņam bija 15 gadu.

Sieviete, kurū viņš mīlēja, un kuŗas vārds nav vērts, lai to pieminētu, mīlēja tikai pati sevi un dzīves raibo ņirbu. Pēc Džona Kītsa nāves viņa lielījās, ka tuvu pazinusi "muļķīgo jauno dzejnieku, kas bijis ārprātīgi viņā iemīlējies," nemaz neapjauzdama, ka šais vārdos cita nekā neizpauž kā tikai savu muļķību. Bet arī lielie laika biedri — Šellijs, kas mira tikai vienu gadu vēlāk, un Bairons, kas mira trīs gadus vēlāk par Džonu Kītsu, un kuŗus ar Kītsu saistīja kopīgais romantiskais pasaules uzskats, nesaprata šo skaistuma ekstāzi. Bairons viņu izsmēja, un Šellijs darīja it kā saprastu. Par Kītsa pārāk gaŗo Endīmonu viņš rakstīja: dzejneika mērķis laikam bijis uzrakstīt darbu, ko neviens nevar izlasīt līdz beigām.

Mēs šodien zinām, ka ne jau Kītsa poēmā Endīmonā slēpjas viņa mūžības vērtība, bet viņa mazajās, lakstīgalas dziesmai līdzīgajās dzejās. Bet šī mūsu zināšana viņam neatdāvina nevienu no nedzīvotiem gadiem. Viņš vairāk dzīvoja mākslā nekā dzīvē. Grieķu urna, Dantes elles piektā dziesma līdzās lakstīgalai viņu iedvesmoja dziedāt.

Viņš bija sensibilitātes virtuozs, viņš reiba aistētisku impresiju skurbumā: visniecīgākie kairinājumi — vēja viļņi gaisā vai zālē — viņā jau spēja izraisīt ekstāzi. Viņš alka krāsu, smaržu, skaņu, vēja, ūdens, saules, sievietes un drauga glāsta. Bet viņu iemilēja agrā nāve. Odā lakstīgalai viņš saka: “Es mīlu vieglo nāvi... Mirt pusnaktī, bez sāpēm.” Bet viņa nāve nebija viegla, un viņš arī nemira pusnaktī. Pēdējā dzīvības gadā, diloņa nomocīts, viņš aizbrauca uz Itāliju un tur arī mira. Dienvidu saule nespēja viņam līdzēt. Viņam likās, ka viņa sirdī ir tik daudz rūgtuma, ka tas spēs pildīt gadsimtus. Vai rūgtums izzudis? Pie viņa kapa es jautāju: *A thing of beauty is a joy for ever?* Viņš sācis to ceļu, ko vēlāk gājis Oskars Uails, ko iemilējis Rainers Maria Rilke un arī viens otrs no manas dzimtenes dzejniekiem, bet kuŗu kalngalu sasniedzis vienīgi daiļuma gaišreģis — Bodlērs.

No Kītsa domas aizslīd uz Šellijs, jo Šellijs vārdus: “*For love and beauty and delight, there is no death, no change,*” — mīlai un daiļumam, un priekam nav nāves, nedz maiņas, — būtu varējis teikt arī Kītss, un ka viņi abi, savai dzimtenei sveši, visumam tuvi, nav bijuši draugi, man vienmēr mīkla. Tikpat tuvu kā viņu dzejas dārzi ir viņu dusas vietas kapsētā. Akmens plāksnei uzrakstītie vārdi “*Cor cordium*” — siržu sirds, vistiešāk izsaka Šellijsa būtību. Nav ne iežogojuma, ne arī kāda cita nodalījuma. Vakara vējš zuz visuma aizlūgumu par dziejnieku, kuŗa dzimtene bija visums:

“Un dzīsīs tumšā nakts aiz mums,
Un it kā zila zelta jums
Pār visu diena izklāsies,
Un viļņi dūks un šūposies

Pie kājām mums un mūzikā
Viss aizrausies.”

Drusku tālāk — viņa mazais dēls Viljams, ku-
ŗa nāve tik ļoti nomocīja trauslo dzejnieku, kas
visumā atrada harmoniju, bet dzīvē to nespēja at-
rast.

Bet mans ceļa mērķis ir lielās eiropietes, “zie-
meļu ideālistes” Malvīdas fon Meizenbūgas du-
sas vieta. Viņas pelni atrodas skaistā urnā, kuŗā
ierakstīts viņas dzīves vadmotīvs: “*Amore Pace*”
1816—1903. Mīlestība. Miers. Un viņai blakus
— Goetes dēls Augusts. Rollāns Malvīdu Meizen-
būgu nosaucis par Goetes cīruli, un viņa pati Goe-
ti — par savu baznīcu.

Es viņu jūtu tik tuvu. Es noplūcu divas vijo-
lišu lapas no viņas kapa — vienu viņas lielajam
draugam Šveicē, otru viņas apbrīnotājam Latvijā.
“Mēs esam svēts bataljons, kas lozungu tālāk saka
pusbalsī, tikko kustinot lūpas, ar paceltu pieri un
smaidu cieši saspiestajās lūpās.”

Šī mazā, klusā sievietē, ko viņas draugi at-
ceras tikai melnās drānās, ar vieglu tumšu plīvuru
ap galvu, bija tik spēcīga, ka arī viskrāšņākajā,
bagātākajā salonā ap sevi radīja savu atmosfairu,
kuŗai padevās visi, kas nebija dvēselē un garā kur-
li. Viņa negribēja valdīt, bet viņas gara spēks
valdīja.

Visa viņas dzīve bija pagājusi kaimiņos ar va-
roniem un milžiem, kuŗus viņas gars bija balstījis
un ierosinājis. Viņa pati nav radījusi lielus dar-
bus vārdu mākslā. Viņas Memuāri *) ir pelēki uz-
rakstīti. Bet viņas dzīvē bija visas krāsas, izņe-
mot — pelēkās. Šos memuārus vēl lasa, jo tēlotais
laikmets pārāk interesants, un dižgaru tēli —

*) “Memoiren einer Idealistin.” Band I, II, III. (Turp-
māk M — Memoiren). Der Lebensabend einer Idealistin.”

Vāgnera, Nicšes, Garibaldi, Macini, Lēnbacha, Renāna, Aleksandra Hercena un daudzi citi nevar nesaistīt, bet viņas romāni Fedra u. c. aizmirsti, un te par netaisnību nevarētu runāt. Aizmirsta ir arī viņas grāmata "*Stimmungsbilder*," kaut gan tur vēl šodien viens otrs derīgs aizrādījums vājām sievietēm. Grāmatā "*Individualitäten*" Nicše un Macini nav skaidrāk zīmēti kā Memuāros. Nevis rakstītā vārdā izpaudās viņas spējas, tās izpaudās dzīvē, kas bija sevī pabeigta un bagāta kā mākslas darbs, un katrs, kas pie tās apstājās, kaut ko pārnesa mājās. Savā dzīvē viņa skaidrāki nekā savās grāmatās attīstījusi un piepildījusi sirdscēluma filozofiju, ko vēlāk viņas lielais draugs un suminātājs atzinis par skaistāko cilvēka rotu. Viņas dzīvē bija liela vienība. Kad viņa astonešmit sešu gadu vecumā mira, viņa bija sasniegusi tā ceļa kalngalu, ko bija sākusi iet jaunībā.

Viņa bija viena no lielākām dzīves un draudzības māksliniecēm. Viņa atklāja, radīja draudzības un — kas varbūt visgrūtākais — prata tās uzglabāt. Viņa bija tik liela, ka spēja sevī uzņemt arī pretstatīgus garus — Nicši un Vāgneru, Macini un Garibaldi. Visiem viņa, mierīgi smaidot, nāca pretim. Sevī viņa uzņēma savu draugu sāpes, arī tos dvēseles netīrumus, kas slēpjas katrā cilvēkā. Viņa bija tik stipra — gluži neticami tas, iedomājoties viņas trauslo, vājo ķermeņi, — ka par savām sāpēm nekad nerunāja. "Ideālistes dzīves vakarā" mēs lasām: "Kas lielus likteņus un lielas sāpes patiesi pārdzīvojis un tādā veidā šķīstījies un padziļinājies, tas cēlā kautrībā arvien tiekies savas sāpes noslēpt no profānu acīm, jo arī sāpēm ir savs kaunīgums, gluži tāpat kā mīlestībai." (21. lpp.). Romēns Rollāns tik zīmīgi par viņu teicis, ka viņas dzīvi iezīmēja lēnīguma smaida apmirdzēta enerģija.

Lēnbachs viņu gleznojis: virs gludi sasukātiem baltiem matiem — melns plīvurītis, lielas pelēki zilās acis, lieli vaigu kauli, mute zīmēta enerģiskām, raksturīgām līnijām.

Viņa bija pazinusi ilgas pēc nāves. Viņa brīvprātīgi gribēja iet nāves ceļu. Bet tad atzina: “mirt, lai vairs neciestu, ir glēvi.” Viņa atgriežas dzīvē, un viņas seja gūst neparastu mirdzumu; šis mirdzums rodas tais sejās, kas izturējušas un iztur dzīvi, jo dzīve tiem, kas patiesi dzīvo, vienmēr ir kaut kas, kas iet pāri spēkiem. Viņas seja ir skaista, jo tikpat intensīvi kā savu dzīvi viņa dzīvojusi savu draugu, savas tautas un citu tautu dzīvi, un katrs pārdzīvojums atstāj sejā savas pēdas un to atšķir no daudzām, pārāk daudzām sejām, kas līdzinās tukšām sienām bez gleznām: nekā tās nav saņēmušas, nekā tām nav arī ko dot.

Un vēl aiz viena iemesla viņas seja ir skaista, — vēstulē Romēnam Rollānam viņa raksta: “Kaut gan es jau esmu veca, arvien vēl es gribētu strādāt pie savas pilnības, katru dienu es vingrinos dvēseles ģimnastikā, lai pārvarētu ļauno, kas arvien vēl tiecas aizēnot labo” (167. lpp.). Ne sevi, ne savu dzīvi viņa nepieņēma kā kaut ko gatavu, pabeigtu, viņa zināja, ka viss ir tikai grūti veicama uzdotība. Viņa sevi uzskatīja par vielu un arī par meistarību, kam šī viela jāveido.

Viņai bija diženuma dzirde, nemaldīgi viņa prata uztvert gara diženumu, šai ziņā viņas dzirde bija absolūta. Ne jau Romēna Rollāna jaunības darbs “*Orsino*” viņai atklāja kādas jaunās mākslas vērtības, viņa nojauta to jauneklā topošā personībā. Viņa gaidīja vareno un maigo balsi, kas pasauli aicinās ideālai renesansei, vai arī jauno Jāni Kristītāju, ideālās personības priekšteci. Uzmanīgi viņa klausījās un kāri tvēra katru ilgotās

simfonijas skaņu. Savos Memuāros viņa raksta: "Draugs nekritizē draugu sāpju brīžos, viņš nepamāca sausi: ja tu tā un tā nebūtu rīkojies, — bet atver rokas un saka: es nejautāju, es nespriežu, te ir mana sirds, nāc, atpūties." Daudz dziļus vārdus viņa teikusi par draudzību: "Draudzībā un mīlestībā, tāpat kā mākslā, nepieciešams noslēpums." Un vēstulē: "Kāda nozīme draudzībai, ja tā neizpaužas darbos?" Bet daudz skaidrāk par vārdiem bija tas, ko viņa dzīvē devusi saviem draugiem. Viņa noslēdz 19. gadsimtena ideālismu, pār kuŗu šalc Šillera-Bēthovena himna.

Cik dziļi viņa saprata radītājus garus, liecina daudzas vietas Memuāros: "Dzejnieks dzīvo divas dzīves, vienu sev, otru pasaulei. Bēdas tai sievietei, kas to nesaprot! Vai arī tai, kuŗu šī dalīšana padara greizsirdīgu! Tā viņa salauzīs vai nu ģeniju, vai savu sirdi." (M. I, 215.)

Taisnība mūzikāli stīgotajam Jānim Zanderam, kas par Malvīdu Meizenbūgu savā grāmatā par Nicši saka: "Viņa varēja palīdzēt dižajiem gariem uzminēt viņu būtības mīklu. Viņas tuvums tos inspirēja. Viņa bija kā mierīga, nešaubīga, tīra ticības uguns."

Uz viņu attiecināms tas vārds, ko Rahela Levinā pati par sevi teikusi: "Māte bez bērniem." Viņa audzinājusi visus savus draugus, un taisnība Romēnam Rollānam: "Draugs, kas tevi saprot, tevi rada, un šai ziņā mani radījusi Malvīda." Viņai pašai nebija bērnu, bet saviem draugiem viņa bija vislabākā māte: sāpju stundās viņa tiem atvēra rokas un rādīja visus tos dārgumus, ko iekšiene slēpj un ko varētu pasaulei dāvēt.

Viņa adoptēja A. Hercena meitu Olgu, un gudrā mīlestībā reti kāda māte varēs salīdzināties ar viņu. "Ka māte bērnu, ko viņa dzemdējusi,

mīl un kopj, tas viņu vēl neatšķir no dzīvnieka, jo arī tas ļoti maigi gādā par saviem mazuliem. Īstās cilvēku mātes mīlestības augstākais satvars ir kvēlas norūpes par bērna garīgo dzīvi, par viņa raksturu, par viņa spēju attīstību, tā izpaužas ilgās jaunajā būtnē saskatīt savas nemirstības pildījumu.” (M. II, 275.—276. lpp.)

Malvīda fon Meizenbūga reizēm nosaukta par sieviešu emancipācijas cīnītāju. Viņas ļoti individuālajai, daudzstarainajai būtībai šis apzīmējums ne visai der. Varbūt viņai bija tas pats mērķis kā Žoržai Sandai, bet viņas ceļš bija gluži cits. Kur Žorža Sanda trokšņaini nāca naglām kaltiem zābakiem, Malvīda klusi tuvojās filca kurpēm. Cik rupja bija Žorža Sanda, tik smalka Malvīda Meizenbūga. Kad Žorža Sanda aizrāvās, viņas skaļā bals pildīja visu istabu, viņa pārkliedza pārējos runātājus, Meizenbūga parasti runājusi čukstot, bet viņu visi dzirdēja. Žorža Sanda ar dūri pārcirta par nastu kļuvušās attiecības, Malvīda Meizenbūga smalkiem pirkstiem raisīja mezglus. Žorža Sanda prasīto brīvību saprata kā iespēju darīt visu, kas iepatikas, Malvīda — kā iespēju kalpot tiem, kurus pati atzinusi par dižākiem. Viņas mīlākais citējums bija Goetes vārds: “*Das Gesetz nur kann uns Freiheit geben*” — tikai likums var mums dot brīvību; un savās Ardievās pasaulē viņa saka, ka dzīve ir “augsts, svēts kultūras uzdevums.” Nekas viņai neriebās tā, kā patvarība, anarchisms, un tādēļ arī viņa krievu revolūcionāra Hercena ģimenē nekad nav jutusies mājās.

Viņa cīnījās, lai izglītība nebūtu tikai augstāko šķiru privilēģija, bet visas tautas īpašums. Kvēli viņa kaŗoja par obligāto tautskolu. Viņa nicināja absolūtismu un despotismu, un franču revolūciju sauca par “visu cēlo siržu sapni, visu

tirannu šausmām," bet politiskie jautājumi viņu interesēja daudz mazāk nekā sociālas reformas.

Viņa dzīvoja un strādāja, lai cēlinātu savu dzimumu, lai sievietē iedvesmotu drosmi cīnīties par cilvēciskām tiesībām, par gara attīstību. Savos daudzajos, toreizējā periodikā izkaisītajos rakstos viņa sievieti aicina gādāt par to, lai sievietes dzīves pamats būtu ne tikai atdeve vīrietim, lai sievietei piederētu lielākais brīvā cilvēka dārgums: patstāvīgs darbs un atbildība par to. Viņa cīnījās, lai sieviete nebūtu "elks, lelle vai verdzene," bet "apzinīga un brīva būtne, kas kopā ar vīrieti strādā pie dzīves, ģimenes, sabiedrības, valsts, zinātnes un mākslas pilnveidošanas." (Memuāru ievadā.)

Savas histeriskā un bezdarbībā nīkstošās māšas viņa mācīja, ka sievietes vienīgais uzdevums nav būt par māti vai sievu, bet sievietei kā katram cilvēkam jāpiepilda visas savas iespējas. Katrai sievietei jābūt savam arodam, lai tā spētu par savu bērnu gādāt arī tad, kad tēvs to nedara. Viņa cīnījās pret tām daudzajām, pārāk daudzajām laulībām, kas dibinātas jutekliskā nesavaldībā un komerciālā aplēsē, un tā ne ar ko neatšķīras no prostitūcijas. No šīs melīgās dzīves sievietei jāatkrātas un beidzot reiz jāsaprot, ka "katras būtnes uzdevums vispirms ir no sevis veidot mākslas darbu." (M. III, 272. lpp.). Viņa pati šo mākslas darbu bija izveidojusi, ko cilvēce apbrīnos, kamēr cilvēkos pastāvēs cēluma izpratne.

* * *

*

Viņa dzimusi 1816. gada 28. oktobrī Kaselē, desmit bērnu ģimenē. Tēvs, sīks aristokrāts, kalpo kādam mazam Vācijas valdniekam. Jādzīvo pašauros apstākļos. Ģimene diezgan intellīģenta: Šleiermachers un Šlēģelis ir iecienīti autori. Malvīdas jaunību iezīmē slāpes zināt. Vecāki ir dievbijīgi ļaudis, bet meitene aug tai laikā, kad prāts tika pacelts Dieva tronī; no oficiālās baznīcas viņa iekšķīgi novēršas savā iesvētīšanas dienā, pati veidodama savu reliģiju. Savu ģimeni viņa ļoti mīl, un māsas ironizēdamas viņu sauc par Samierinātāju, bet kad viņa jūta, ka jāizraugās vai nu ģimenes šaurums, vai pasaules plašums, viņa nešaubījās. Viņa nedabūja sistematisku izglītību, tēvs savam valdniekam sekoja no pilsētas uz pilsētu, un tādēļ audzināšanas gaitās nevarēja būt nekādas kārtības, bērniem pieņemta franču skolotāja, jo toreizējā vācu labajā sabiedrībā franču valoda tika uzskatīta kā laba toņa pazīme. Malvīda labprāt dejo, bet sāpīgi viņa apzinās, ka pārējās māsas skaistākas par viņu, bez tam tās viņai vēl pārmet, ka viņa savam ģērbam piegriež pārāk maz vēribas. Bet Hoelderlina, toreiz vēl neatzītās, himniskās dzejas viņu saistīja vairāk nekā tērpu jautājumi.

Viņa saderinās ar teologu Teodoru Althauzu, par kuŗu domā, ka tas būšot otrs Lesings. Memuāros viņa raksta: "Saite, kas mūs sēja, bija svētāka nekā tā, ko priesteri svētī, to bija sējusi mīlestība, kas nepazīst aplēsi, to bija sējusi uzticība, kuŗai nav robežu." Skaisti, bagāti mēneši pāiet kopīgos sapņos par cilvēces pilnīgāku nākotni. Vēstulju un grāmatu apmaiņa, uzticības zvērestī. Bet Malvīda jūta dziļāk nekā Teodors, bez tam viņa savu izredzēto nebija pareizi novērtējusi. Apreibusi no savas mīlas, viņa nebija redzējusi vīrieša egoismu. Teodors aizbrauc uz citu pilsētu, tur iemīlas kādā cita vīra sievā un atgriezies izturas

pret Malvīdu visai vēsi. Viņu apņēma "kapa vientulība un posts." Viņa toreiz vairs nebija tik jauna, lai viegli aizmirstu un paietu gaŗām. Viņai toreiz jau ir trīsdesmit divi gadi, liekas, nav iespējams sākt dzīvi otru reizi, un viņa ilgojas nāves.

Ģimenes locekļiem viņa slēpj Teodora neuzticību, jo pēc viņas domām "mīlai nav lielāku sāpju, kā citu priekšā ieskatīt mīlotās būtnes kļūdas." (M. I, 250. lpp.) Teodoram trūkst drosmes izskaidroties. Viņa pati aizraksta Teodoram, ka visu zina. Nekā viņa nepārmet savam neuzticīgam līgavainim, tikai viņa slēpšanos un neatklātību. Tā cilvēka morāliskā glēvulība, ko viņa visvairāk bija apbrīnojusi, iedurās viņas sirdī kā sarūsējusi nagla.

Šai laikā viņā radusies atziņa par caurmēra vīrieti: "Vīrietim patīk arvien jauni iekarojumi, kurus no viņa prasa koķeta sieviete" (M. I, 257. lpp.). 1848. gadā viņa šķīras no Teodora un, atcerēdamās šo posmu, raksta savās atmiņās: "Es viņu biju mīlējusi ar lielo sievišķīgo mīlu, kas aptver visu dzīvi, bet viņš ar dzejnieka mīlu, kas veido tikai vienu dzīves posmu."

1850. gadā viņa iestājas sieviešu augstskolā Hamburgā. Tā ir dīvaina iestāde, kur dabas zinātnes visvarenība apvienojas ar reliģijā pārvērstu cilvēku mīlestību. Sākumā viņa pati mācās, vēlāk māca šinī skolā, un darbs viņu nomierina. Skolnieces viņu dievina, bet ģimene viņas rīcību uzskata par nepieklājīgu: labās sabiedrības meita taču nedrīkst pati savu maizi pelnīt! Viņa visai enerģiski piedalās tautskolu organizācijas darbā un vakarā, pārdomājot savu dienu, kur neviena stunda viņai personīgi nav piederējusi, viņa to sauc par laimīgu.

Vācu reakcionārā valdība Malvīdas bijušajam līgavainim piespriež trīs gadus cietokšņa. Malvī-

da viņam uz cietumu aizsūta Ziemsvētku eglīti ar visdažādākām dāvanām, un nekad viņš nav uzzinājis, kas viņam to sūtījis. Vēlāk, kad viņu izlaiž no cietuma (aiz dažādiem iemesliem sods tika mīkstināts), viņš ir galīgi slims un salauzts cilvēks.

Ir pagājis gads, un ir atkal Ziemsvētki. Malvīda aizbrauc uz svešo, mazo pilsētu, lai apmeklētu savu draugu slimnīcā. Atskatīdamās uz šīm dienām, viņa raksta: "Ja cilvēcīgā dabā ir kaut kas, kas viņu paceļ pāri iznīcībai, tad tā ir karitāte, bezgalīga līdzcietība, kuņģa iznīkst viss personīgais" (M. I, 351. lpp.). Un drusku tālāk: "Pat vislielākai inteliģencei ir savas robežas, tā dažbrīd maldās un ļauj apstulbināties. Vienīgi lielā mīlestība, kas reizē ir arī līdzcietība, žēlastība, patības aizmiršana, tikai tā nemaldās, tā strāvo no nezināmiem, mūžīgiem avotiem un pārvērš sirdi templī, kur piepildās vienīgi patiesā misterija: reliģija, kas pestī un piedod."

Grūti sakrātiem grašiem, pārāk plānā mētelīti viņa aizbrauca pie tā, ko visvairāk milējusi un kas viņai visvairāk pāri darījis, lai slimnīcā dedzinātu Ziemsvētku eglīti un sagaidītu Jaungadu kopā ar to, ko citi bija pametuši. Viņa sapērk puķes un dara visu, lai slimnieku ielīksmotu, it kā būtu aizmirsusi, "ka pagātne sāpju bezdibens," kā pati raksta Memuāros. Bet ir lietas, ko laikam gan nav iespējams aizmirst un kuņģam tomēr jātiek pāri. Vadīdami svētku dienas slimnīcā, viņi nerunā par to, kas bija, un arī ne par to, kas būs. Viņi nepieskaņas pārāk sāpīgam. Malvīda ar gudru roku pasarga sarunas kuģīti no bīstamām klintīm. Kad viņa Jaungada ritā stāv stacijā, lai aizbrauktu atpakaļ uz darba vietu, zvaigznes vēl spīd pie ziemīgi aukstajām debesīm, bet gaišā svītra austrumos vēstī saules lēktu, kas nenesīs sil-

tumu un atpestījumu viņas izmisumam. Viņa jauš, ka Teodoru vairs nesastaps dzīvu. "Kas tad paliek pāri?" viņa sev jautā. — "Būt labai," atbild kāda nezināma balss. Viņa pieķeras šim vārdam kā enkuram, un kamēr vilciens viņu aiznes arvien tālāk un tālāk, viņa, trešā klasē nosalusi un nogurusi sēdēdama, vēro saules lēktu, un viņas spēcīgajā sirdī skaņas aug un top par himnu: "Labai būt, labai būt." (M. I, 355. lpp.)

Aprīlī, 1852. g. viņa saņem Teodora nāves ziņu: "Es neraudāju, lielais Nekas bija ap mani, absolūts klusums, bezgalīgs tukšums." Šai pašā mēnesī arī slēdz sieviešu augstskolu Hamburgā, un Malvīda pārceļas dzīvot uz Berlīni.

Viņa noslēdz savu sirdi personīgām vibrācijām. Viņa dzīvo tikai darbam. Politiskas revolūcijas viņai kļūst vienaldzīgas. Viņai liekas, ka tas, kas izšķirs nākotnes kultūru, ir personīga, individuāla pilnveidošanās. Viņas Memuāros mēs atrodam daudzas lapas puses par to, ka izglītība jau tādēļ nepieciešama, ka paceļ tikumību. Pēc Teodora nāves viņa raksta: "Teodora kapā es apraku savu jaunību, cerību, priecīgo drosmi, kas ticēja nākotnes piepildījumam. Dzīves illūzijas bija galīgi izdzisušas. Es pieņēmu dzīvi kā uzdevumu, bet biju dziļi nogurusi." (M. I, 367. lpp.). Grieķu traģēdijā, sevišķi Antigonē (varbūt mēs Malvīdu varētu saukt par jaunlaiku cilvēces Antigoni), Bēthovena mūzikā un Goetes vārdos viņa smeļas spēku.

Nekur cilvēku dabas dažādības neizpaužas tik skaidri kā mīlestības veidā. Ir cilvēki, kam mīlestībā ir bezgala daudz kāpņu, un kas, kādu kāpni sasnieguši, ilgojas vēl augstākas (par tiem, kas paliek līdzenumā nav vērts runāt), un ir arī tādi, kas ieraudzījuši kādu kalngalu, vai nu faktisku

vai iedomātu, visiem spēkiem turpu tiecas, neko ceļā nevērodami, un ja šis gaišais kalns iegrimst tumsā, viņi citu vairs nemeklē. Bet šī nemeklēšana, šī atteikšanās no jauna ceļa var notikt gan sāpīgā rezignācijā, gan dzēlīgā rūgtumā. Malvīda atteicās rezignācijā, bet nezaudēja savas dvēseles mūzikālītāti, tā palika rezonancēm bagāta. Līdz sirmam vecumam vēl skanēja viņas dvēseles stīgas.

Malvīda, brīvības apustule, teikusi: "Brīvība visspēcīgākais likums." Ne jau šis izteiciens, bet visa viņas neatkarīgā dzīve, viņas bezbailīgi teiktais, neatkarīgais vārds ir par iemeslu, ka 1852. gadā viņu izraida no Berlīnes kā politiski neuzticamu personu. Viņa aizbrauc uz Angliju ar tukšu kabatu, bet paļāvīgu sirdi. Tur viņa iepazīstas un sadraudzējas ar krievu revolūcionāru un rakstnieku Aleksandru Hercenu un viņa ģimeni. Šā kaislīgā revolūcionāra grāmatas, šie lavas izvirdumi viņu jau agrāk bija aizrāvuši. Viņa aizgāja uz Hercena māju kā "māsa pie brāļa, lai būtu māte bērniem."

Melancholiķis un brīvības fanātiķis Hercens toreiz, Anglijā dzīvodams, iespieda rakstus pret krievu despotismu. Viņa mājā sapulcējās emigranti no visas Eiropas. Garibaldi tur nāca uz pusdienām, "Garibaldi, kas viscaur bija paties, kas nepazīna ne mazāko vārda un darba duālismu." Hercena mājā viņš arī runājis par savu utopisko sapni: visiem četrdesmit astotā gada emigrantiem vajadzētu apmesties dažos kuģos un tā veidot peldošu republiku, kas vienmēr pietātos tur, kur jācīnās par brīvību. Varbūt plašajā jūrā būs iespējams celt brīvo cilvēku valsti, kas uz sauszemes izrādījās neiespējama.

Šo Itālijas brīvības cīnītāju Malvīda Meizenbūga atceras ar sarkanu cepuri blondos matos,

vienkāršu un sirsnīgu. Viņa apbrīnoja cilvēku, kas, vēl dzīvs būdams, jau bija tapis par legendas varoni, un kuŗa ģimetni viņa novadnieki, Neapoles ļaudis, jau dažus gadus pēc viņa nāves nēsāja kā amulētu. Vēlāk Malvīda Meizenbūga Romā redzējusi, kā vīri iejūgušies ratos, lai vestu caur visu pilsētu Garibaldi. Viņa to arī apmeklējusi viņa villā Romā, lai lielajam tautas varonim personīgi izteiktu savu apbrīnu. Ziņa par Garibaldi nāvi viņu skumdinājusi, it kā brālis būtu miris.

Tāpat arī ar Macini viņu saista siltas attiecības. Malvīdai rakstītās vēstulēs Macini parakstījis: "Jūsu draugs un brālis."

Anglijā viņa paliek līdz 1859. gadam, bet angļu sabiedrībā jūtas diezgan vientuļa. Šā perioda centrs ir mazā Olga Hercena, kas patērē vai visu Malvīdas mātišķīgo maigumu. Lielākais notikums ir iepazīšanās ar Vāgneru 1855. gadā. Malvīda ticēja dzīves atpestījumam caur mākslu. Vāgnera rakstos — "*Die kunst und die Revolution*," "*Das Kunstwerk der Zukunft*" — viņa atrod apstiprinājumu savām domām. Londonā viņa dzird Vāgneru, kas kopš 1849. gada bija trimdinieks, diriģējam Vēbera operas. Pirmo reizi personīgi tiekoties ar savu lielo laika biedru (Malvīda ir tikai trīs gadus jaunāka par Vāgneru), sarunas kontakts netiek atrasts. Vāgners ir saīdzis, jo angļu sabiedrība pret viņu izturas visai vēsi, piezīmēdama: ko gan var sagaidīt no diriģenta, kas pat Bēthovenu diriģē no galvas!

Audzinātājas un nama mātes darbs Hercena mājā nespēj dot nepieciešamo finansiālo neatkarību, un Malvīda, kas visu mūžu augstāk par bezrūpīgo atkarību vērtējusi rūpēm pilno neatkarību, dod vēl dažādas privātstundas, pelnī ar tulkoju-

miem (tā, piem., viņa pārtulkojusi Tolstoja Bērni un Jaunību). Angļu valodu viņa iemācās tik labi, ka dažus savus romānus raksta angļu valodā, tāpat dažādus apcerējumus laikrakstiem, kritikas par jauniznākušām grāmatām.

Anarchistiskais tonis un ikdienas dzīves nekārtība Hercena mājā viņu nomāc, un 1859. gadā viņa aizbrauc uz Parīzi, uz kuriem viņai vēlāk seko audžu meita Olga. Viens no viņas mērķiem Parīzē bija tuvāk iepazīties ne tikai ar Vāgnera mūziku, bet arī ar pašu Vāgneru, kas toreiz tur dzīvoja. Londonas vēsā satikšanās viņu nebija atbaidījusi, viņa jūta, ka viņa Vāgneru saprot, un šī apziņa viņai ļāva tam tuvoties. To viņa darīja pareizā nojautā, ka radošam māksliniekam nav lielākas dāvanas par sapratēja atbalsi.

Vāgnera salonā nāca un gāja daudz interesantu cilvēku, un Malvīda brīnās, ka viņš savas dārgākās domas izbārsta, nemaz nevērodams, vai ļaudis viņu saprot, vai arī nesaprot, bet tad viņa pareizi piezīmē: "Laikam tā ir ģenija pazīme, ka viņam jārada darbos un vārdos, vienalga, vai kāds to uztver, vai arī neuztver; tāpat saule spīd pār labiem un ļauniem" (M. III, 253. lpp.).

Parīzes dienas un ļaudis atcerēdamās, viņa raksta: "Nekur tā neizpaužas pareizais takts un smalkā izglītība kā prasmē uz klausīt citu" (M. III, 257. lpp.). Tā rakstīdama, viņa gan domāja par Vāgnera viesiem, bet mēs zinām, ka viņai pašai šī prasme bija attīstīta visaugstākā mērā.

Malvīda Meizenbūga Vāgneru sauc par daimona apsēstu mākslinieku un pareizi nojauš, ka Vāgners un pasaule ir divi nesamierināmi naidnieki. Vāgnera Parīzes mājā viņa saauga ar Lohengrīna, Tristāna un Izoldes, Valkīras mūziku. Viņai bija brīnišķīga spēja nekad netraucēt, un

viņas ierašanās Vāgnera mūzikas istabā nozīmēja to pašu, ko saule — ainavai: uzziedēja visas krāsas. Vāgnera mūziku viņa salīdzina ar Šēkspīra drāmām: “Arī šeit mēs aizmirstam, ka tas ir kaut kas cilvēku smadzeņu radīts. Šī mūzika ceļas no pašu lietu būtības, kā dabas nepieciešamība, kā organiski veselais ar visu tēlu patiesību... Mēs pārdzīvojam traģiski liktenīgo sakarību, bet ieau-
stu tai ideālajā burvībā, kas zemes eksistenci atbrīvo no visām netīrībām un traipiem un atpestī dvēseli traģiskā bojā ejā un svētās ciešanās” (M. III, 261. lpp.).

Šais Parīzes stundās viņa nojauta, ka nekas viņu vairs nevarēs attālināt no Vāgnera, ka viņš tai paliks tuvs arī savās “tumšajās stundās,” savos netaisnos un untumainos brīžos, kad pūlis viņu tiesās vai arī apmētās akmeņiem. Un tiešām, Malvīda iespējusi to, ko tikai retais spēj: ne tikai pielūgt dižgaru, ne tikai būt atbalss, atbalsts un rosinātāja, bet arī “tumšo stundu” sapratēja. Cik labi teikts: “tumšās stundas;” tās ir stundas, kurās neiespīd radišanas saule, kur lokās šaubu zalktis un pašu pamatu zem kājām grauž sīkumainības ķirmji. Ir vajadzīgs ārkārtīgs gara spēks, lai pāri tumšajām stundām mestu saprašanās tiltu uz gaišo radišanas krastu. Daudzi šai tilta celšanas laikā ir zaudējuši sevi un ilgoti. Viņa jūta, ka Vāgnera ģenija mirdzums padarīs viņas dzīvi dzīvošanas vērtu, viņa bija tik liela, ka šā milzīgā koka sīkie dzelonīši, kas visu savā apkārtņē draudēja iznīcināt, viņu neatbaidīja. Bez mūzikas viņai dzīve likās kā “ceļojums caur tukšnesi bez debess mannas veldzes” (M. I, 277. lpp.). Vāgnera mūzikas viņa ilgojās, jo tur viņa atrada svētās mīlestības uzvaru pār jutekļu kaismi. Vāgneris viņai iedāvināja Šopenhauera “Pasaule kā griba un priekšstats,” un šis filozofs ir Malvīdas

vakargaitas nešķīramais ceļa biedrs, kaut gan viņa pesimisms neskaņ gaišo Malvīdas dvēseli.

Viņa ir klāt, kad Tanheizera pirmuzvedumu izsveļpj Parīzes Lielajā operā. Viņa ir klāt, kad Baireitā iesvētī jauno mākslas templi, un šīs atmiņas viņa sauc par svētākajām. Savas dzīves vakaru viņa gribēja pavadīt Baireitā, sauca to par savas dvēseles dzimteni, bet nemīllīgais klimats viņu aizveda uz Itāliju.

Vāgnera mājā, — kurū tagad jau kopš gadiem apgaroja Kozima, Lista meita un viņa kaislā gara mantiniece, — Malvīda dzīvo Neapolē 1881. gadā un Parsifāla komponistu raksturo tā: "Bērnišķīgā jautriība, pārbagāti jutīga līdzcietība, pētītājs skats, visredzētājs intelekts, pasauli nīcinātāja ironija," un savu raksturojumu viņa slēdz ar pārlicību, ka tikai šīs pretrunīgās īpašības varēja radīt visaptvērēju kosmu. Viņa atstāsta daudz mīļu sīkumu, ko laikam tikai viņas acs šai egoistiskajā māksliniekā ir spējusi saskatīt; tā, piemēram, viņa stāsta, kā Vāgners vairījies samīt pat kādu no skudrām, kas veselām straumēm šķērsojušas viņa taku. Bet — cilvēkus viņš mierīgi samina, ja tas viņam bija vajadzīgs, vai Malvīda to tiešām neredzēja? Nav šaubu, ka Malvīda arī to redzēja, bet viņai likās, ka pie tā nav jāapstājas.

Tur, Neapolē viņa kopā ar Vāgneriem svinējusi meistara 68. dzimšanas dienu, naktī, mēnesnīcā, viņi vieglās barkās braukuši pa dienvidu jūru. Un kad dziļā naktī atgriezušies, viesu istaba bijusi pārvērsta rožu dārzā: Kozima Vāgnera spilgti apgaismotajā telpā bija likusi atnest tik daudz ziedošu rožu krūmu, cik Vāgneram gadu. Svētkus noslēdza mūzikas istabā, kur Vāgnera bērni un viesi kā pārsteigumu komponistam bija sagatavo-

juši kādu ainu no toreiz vēl nepabeigtā Parsifāla. To atcerēdamās, Malvīda raksta: "Tādas stundas atsver ilgus ciešanu gadus, kā stāvzvaigznes tās paliek dzīvas debesīs mirdzam, kad jau daža laba gaisma sen jau nodzisusi" (*Lebensabend einer Idealistin*. 155. lpp.).

1882. gadā viņa brauc uz Baireitu, lai būtu klāt visiem Parsifāla mēģinājumiem un, protams, arī pirmuzvedumam. Ģenerālmēģinājumā, kurā pielaida tikai retus izredzētos, viņa sēž blakus Listam. Vēlāk viņa ar jauno Romēnu Rollānu ceļo uz Vāgnera kapa vietu.

Šķiet, tā laika cilvēkiem nebija svarīgākas nodarbošanās kā apmeklēt savus draugus, radīt viņu darbiem atbalsi un novākt no ceļa traucētājus akmeņus. — Bet mēs? —

Ar Nicši viņa iepazīstas 1872. gadā Baireitā, kas bija klāt Vāgnera teātra pamatakmens likšanai. Baireitas vecajā teātrī gatavoja Devīto simfoniju Vāgnera vadībā, un ģenerālmēģinājuma starpbrīdī gudrā Kozima iepazīstināja savu draudzeni ar jauno Nicši, ko Malvīda vēlāk saukusi par "*der schoenheitsdurstige Grieche*."

1877. gadā viņa kopā ar Nicši vada vasaru Sorentā, kurpu bija aicinājusi savu jauno draugu cerībā, ka dienvidu saule izklīdinās tumsas mākoņus. Nicše viņai nes savus manuskriptus, ticēdams viņas spriedumam, un Malvīda šausmās vēro, ka tumsas mākoņi nevis izklist, bet savelkas ap "vientuļo ceļinieku." Cik daudz Nicšem nozīmējusi Malvīda, kas bija 28 gadus vecāka par viņu, liecina viņa paša vārdi. Atcerēdamies Sorentā vadītās dienas, viņš raksta: "*Den besseren Teil, ihn bring ich zum Altar für sie, die Freundin, Mutter, Arzt mir war*." — Labāko daļu — to es nesu uz altāra viņai, kas man bija draugs, māte, ārsts.

Viņas dzīves pēdējā svētdiena bija iepazīšanās ar Romēnu Rollānu 1889. gadā. Romēnam Rollānam toreiz divdesmit gadu, Malvīdai — septiņdesmit. Bet ko izcilu cilvēku mijiedarbībā nozīmē gadi? Tilts, uz kuŗa viņi vispirms sastapās, bija veidots no Bēthovena skaņām, un spēks, kas viņus saistīja sešpadsmit gadus, bija cilvēcība. Malvīda Meizenbūga savos darbos skicē vienu otru domu, kas vēlāk spēcīgi izauga Romēna Rollāna darbos. Tā Memuāru III, 286. lpp. lasām: “Tikai hēroisko un traģisko cilvēku dzīvei ir vērtība.” Vai to nevarētu likt kā motto Romēna Rollāna dižgaru biografijām? Viņa mācīja Romēnu Rollānu saprast un mīlēt Goeti. Ja katrai draudzībai ir kaut kas no rudens serēnitātes, tad šais attiecībās tā atrod savu pilnmirdzumu. Vairāk kā 600 vēstuļu Romēns Rollāns saņēmis no viņas un saka, ka viņa bijusi tā, kas spējusi no dvēseles aizskatīt visus netīrumus.

* *
*

Līdz 1901. gadam viņas vārgo miesu uzturēja spēcīgais valdnieks gars. Bet tad viņa saslima ar vēzi, kas viņu mocīja divus pēdējos dzīvības gadus. Uzticīgi draugi viņu kopa, kārtoja saimniecību, lasīja priekšā, jo savu gara lokanību un rosību viņa uzglabāja līdz pēdējai dienai, kaut gan lielās sāpes bija remdināmas tikai ar morfija iešļircinājumiem. Šai pēdējā posmā viena no viņas mīlākām grāmatām ir Romēna Rollāna Bēthovens. Uz nāves gultas gulēdama, viņa teica: “Ir jāpriecejas. Es esmu piepildījusi savu uzdevumu, es varu aiziet. Šovakar man atvērsies debesu vārti. Jūs mani pavadīsīt līdz sliekšnim, bet jums būs jāatgriežas atpakaļ. Jums vēl jāizcīna dažas cī-

ņas. Bez cīņas nevar dzīvot, bez cīņas un bez mīlestības.”

Pat savos murgos viņa bija cēla, smalkjūtīga, atturīga, poētiska, pateicīga. Domājot par viņas pēdējiem mokpilniem mēnešiem, nevilus uzmācas jautājums: kādēļ lieli cilvēki nav atbrīvoti no drausmām priekšnāves mokām? Kādēļ viņu lielums nav vairogs pret nāves ķetnām? Kas savu uzdevumu piepildījis zemes virsū, kas pārvarējis lielāko nezvēru — egoismu, tam taču vajadzētu aiziet klusi un gaiši, kā Raiņa Jāzeps aiziet no tiem, kuriem visu, ko varēja dot, bija devis.

Nesaprotami ilgi trauslais ķermenis cīnījās ar nāvi. Kad sāpes viņu pārvarēja, viņa teica: “Neskatieties uz mani, tā neesmu es... Tā nav mana vaina.”

Jaunības entūziasms viņu pavadīja līdz pēdējai stundai. 21. aprīlī, Romas dibināšanas dienā, viņa vēl gribēja svētkos, jo visu savu dzīvi bija pārvērtusi svētkos — darba, mīlestības, draudzības un mākslas svētkos. Šai Romas dibināšanas dienā atnāca kāds draugs, lai viņu priecinātu ar savu vijoles spēli. Viņas gulta bija apklāta rozēm. Viņa pat bija lūgusi atnest šampanieti. 1903. gada 26. aprīlī viņa balta gulēja savā baltajā gultā, ietērpta baltās drānās, apsegta ar baltu nāves plīvuru, apbēta baltām rozēm.

Viņa bija lūgusi, lai viņas pelnus aiznes ciprešu ēnā, Protestantu kapsētā Romā. Notika tā, kā viņa gribēja: viņu neizvadīja mācītājs, viņas pelnus aiznesa uz miera dārzu bez baznīcas ceremonijām un dziesmām. “Es nepiederu nevienai baznīcai, bet tai lielajai draudzei, kas vienmēr mīlējusi un gribējusi realizēt labo, cēlo un patieso,” tā viņa pati teikusi un to arī savā dzīvē piepildījusi.

Zeme, debess un jūra viņai skanēja vienā lielā visaptverošā harmonijā. Viņa milēja ziemeļu jūru un savos Memuāros stāsta, ka bieži jūras tuksnešainos krastos noņēmusies ceļos un pateikusies neredzamajai bezgalībai. Tur viņa skaitījusi savas lūgšanas, un lūgšanas skaitīt viņai nozīmēja: "Atmest savu individuāciju un ieiet visumā, būt vienotai ar visu, kas ir, nomesties ceļos kā iznīkstošai būtnei un pacelties kā neiznīkstošai." Jo vairāk viņa cieta, jo vairāk sasniedza dzidro sirmumu, jo ilgāk viņa pati dzīvoja, jo skaidrāk juta, ka ir vienota ar visiem dižgariem, kas jebkad dzīvojuši. Viņai likās, ka dzird šo dižgaru balsis: "Arī tu piederī pārvarētāju saimei" (M. III, 166. lpp.).

Mūža beigās viņa skaidri bija izveidojusi savu reliģiju, kuŗas pamats bija — cilvēka atbildības izjūta un kuŗas lūgšana skanēja: "Atpestī pats sevi!"

LĪKSMĪBAS TESTĀMENTS

"Aizpeld gondola lēna,
Pallek palaco tik sens,
Mīlas un gaviļu ēna
Līksmības testāments."

Jānis Akurāters.

Maska, svece un spogulis — šie trīs vārdi, pēc Muratova domām, izsaka Venecijas būtību. Bet es, aizverot acis un domājot par Venēciju, redzu zaļganus ūdeņus, kāpnēs un kāpnītes, tiltus un tiltiņus, un pāri tiem zaļganās debesīs dziest savādi dzeltānīgi iesarkani, fantastiski lielu tulpju ziedi.

Čalo ūdeņi, čalo ļaudis, viļņo ūdens un ļaužu bars. San Marko laukumā baloži ēd no rokas, ēd no mutes, draudzīgi glaužas klāt pie vaiga un kakla. Mazai meitenītei sauļā zirņi. Viņa staigā kā princesīte, aiz viņas vesels baložu bars. Šad tad viņa nomet pa graudiņam. Šeit arī baloži dzīvo no ārzemniekiem, kā lielākā veneciešu daļa. Nekur nav tādas bezrūpības kā sv. Marka laukumā. Mirdz aizplīvurota saule, mirdz dārgakmeņi skatulogos, švirkst baložu spārni, čaukst zīds pārdevēju rokās, un dadžu palasta marmors zaļgani rožainajā vakara blāzmā pārvēršas mežģinēs. Smalki un trausli trokšņi. Klusa pilsēta, kur dzird savas domas un mūziku savā sirdī.

Staigā ārzemnieki dārgos kažokos, staigā sievietes no tautas lielos melnos lakatos, jo vakari arī vasarā šeit ir mitri. Bet, kad es tur biju, tad

decembra miglas plīvuri tikai ap pusdienas laiku rīsa. Venecietes iemīlojušas melnu krāsu. Tās, kam nauda, uz pleciem uzmet zīda lakatu, strādniecei tas no vienkārša, rupja auduma, bet katrā ziņā arī melns un gaļām bārkstīm. Pret rezēdas zaļajām debesīm šie melnie stāvi tik dekoratīvi atdalās, un pati šī pilsēta ir kā opera, nereāla un dekoratīva. Guldz gondola, melna un grācioza. Visas sievietes ir krāsotas; nekrāsotas šeit atstātu nepieklājīgu iespaidu, varbūt tādu, kā ziemeļu pilsētās sievietē, kas iznāk uz ielas tikai pa pusei apgērbusies.

Ar savām simts astoņām saliņām, ar saviem trīs simts tiltiem Venecija izcelta no laikmeta, brīva no laikmeta zīmoga. Nav ne tramvaja, ne auto, ne zirga. Smalkiem, viegliem soliņiem cilvēki iet kājām vai arī brauc mazajā “*vaporetto*” un gondolās. Cik neērta ikdienas vajadzībam ir satiksmē pāri šīm kāpnēm un kāpnītēm, tiltiem un tiltiņiem. Nevīlus rodas jautājums — kādēļ šī pilsēta nav pamesta? Un atkal atbilde tā pati — pilsētas aug organiski, tām ir sava iekšēja likumība kā kokam un zvēram, un jo organiskākas tās aug, jo skaistākas.

Smagajam ziemeļniekam šī pilsēta savā nereālībā liekas spokaina. Vai tiešām šais mitrajās, zaļgani apsūbējušās pilis, kas no abām pusēm skaisti ieslēdz Lielo kanāli, dzīvo cilvēki? Es braucu ar mazu tvaikonīti vēlā vakara stundā pa lieliem un maziem kanāļiem. Mitrās pilis mēmajām loga acīm raudzījās uz mani. Tikai reti kur bija aizdegta uguns, tikai reti kur vērās durvis. Melni šauri stāvi aizslidēja no durvīm, iekāpa šaurā, melnā gondolā un pazuda tumsā. Likās, te nevar dzīvot cilvēki, kas abām kājām stāv uz zemes, te mīt tādi gari kā Edgars Allans Po, E. T. A. Hofmanis un viņa radītās būtnes.

Tā ir pilsēta, kas radījusi grāfu Karlo Goci. Agrāk par viņu neesmu daudz interesējusies, jo man likās, viņš nav sarakstījis grāmatas, par kurām varētu domāt. Bet tagad no smadzeņu sen aizliegtā kambaža iznāk šis dīvainais jaunais sapņotājs, kas sevī nesa veneciešu mīlestību uz visu brīnumaino un izpauša to savās fantastiskajās komēdijās: Karalis Briedis, Turandota, Sieviete Zalktis, Zaļais Putns.

Lai saprastu Goci, jābūt drusku venecietim, vismaz dažus mirkļus: ir pasaule, kur dzīvo zilais putns, tur baloži runā un karaļi pārvēršas briežos, tur marmortēli smejas, kad sieviete apmelojas, tur kāptuvēm ir četrdesmit miljonu septiņdesmit divi tūkstoš kāpņu. Skaistule Barberina savā pili nevar rast mieru, visu zemes daļumu viņa ieguvusi bez pūlēm, bet viņai vēl trūkst zelta ūdens un dziedoša ābola. Tur no vērsa ragiem un astes kāpj uguns, pūķis raud asaras rieksta lielumā. Pastāvīgi notiek zemes trīces, virpuļi, burvības. Jo vairāk burvību, jo labāk. Nekas neko neattaisno un neizskaidro. Vācijā Šillers sajūsmināts pārtulkoja Turandotu, un Hofmanis rakstīja komentārus Goci lugām, Francijā Misē šai venecietī saskatīja romantisma pilnkrāsaināko izpaušumu. Arī paši venecieši uzgavilēja Goci, kā laikam gan nav gavilējuši nevienam savam māksliniekam, jo šiem bērniem patikās, ka beidzot bija radies kāds, kas viņu bērnišķību ietvēra tēlā.

Īsi pirms savaš nāves Goci uzrakstīja savu autobiografiju "*Memorie inutile*" — Nederīgas atmiņas. Viņš tur stāsta par savu bērniību, par ierēdņa darbu, par mīlestības neveiksmēm un ģimenes ķildām, par savu sāncensi teātra trupas vadītāju Saki, par saviem piedzīvojumiem ar gariem un fejām, — un visur tā pati bērnišķīgā naivitāte

un šķīstirdība, filozofa smalkais humors un romantika ironija. Pats sevi viņš apraksta tā: "Es nekad neesmu bijis resns. Mana gaita ir izklaidīga, es nekad nezinu, kurp mana kāja ies. Mana seja, tā man šķiet, nav ne skaista, ne arī riebīga, kaut gan es to maz pazīstu un labi iztiek bez spoģa... Es domāju, ka es neesmu ne kuprains, ne klībs, ne greizs, ne arī manas acis šķielē. Bet ja man arī uzmāktos viena no šīm nelaimēm vai arī visas reizē, es tās paciestu tā, lai mans labais garastāvoklis ar to netiktu traucēts." Tie ir vārdi, kuŗu dēļ Goci jāiemīl. Un vēl kādu vietu no viņa autobiogrāfijas, kas tik nepretenciozi nosaukta par nederīgu: "Ja jūs mani kādreiz esat redzējuši apģērbtu pēc modes, tad jūs varat būt droši, ka tā ir drēbnieka kļūda, mans matu sasukājums nav mainījies laika sprīdī no 1735. līdz 1780. gadam, kaut gan cilvēki kopš tā laika simts reīzu mainījušies. Es esmu jautrs, par to nav šaubu, un mani raksti to pierāda, kau gan manā galvā, diezin kādēļ, vienmēr vesels domu mākonis. Tās ir visādas ģimenes lietas, prāvas, naudas trūkums un beidzot — panti un komēdijas, un tā allaž iznāk, ka es atgādinu ērmu un sapņotāju, kas klejo, galvu nodūris, nesakarīgus vārdus murminādam. Viss tas, ja tam vēl pievieno manu lēno gaitu, manu nerunīģumu, manu tieksmi uz vientuļām pastaigām, ir pamats, ka mani uzskata par nesabiedrisku cilvēku un varbūt pat par dūsmīģu. Ļaudis, redzēdami, ka es klīstu pa mūsu pilsētas mazielīnām, sevī ievilcies, nodurtu galvu, varēja nodomāt, ka es taisos kādu nogalināt, bet es tai laikā tikai sacerēju kādu daģu no manas komēdijas Zalais Putns. —"

Nevajadzēja daudz, lai ietrīsinātu viņa milas stīģas. Atklāti un tieši viņš pats par to stāsta: trupā visas jaunās sievietes gribēja labi tēlot un

alka panākumu, visām viņām vajadzēja palīdzēt, visas vajadzēja pamācīt. “Es viņām mācīju pareizu valodu un skaidru izteiksmi,” — stāsta Goci, “viņas man rādīja vēstules, pilnas visneticamākām gramatikas kļūdām, un es pacietīgi tās laboju. Maldās, kas domā, ka var dzīvot aktrišu vidū un izvairīties no mīlestības. Lai vadītu šīs nabaga sievietes, nepieciešami viņas mīlēt, vai vismaz jādara tā, it kā viņas mīlētu... Viņas visas izceptas no mīlestības miklas. Tikko viņas sasniedz divdesmito gadu, mīlestība viņas jau kaut kurp aizrauj, tālumā viņas redz tās liesmaino lāpu un seko tai cauri bērņības krēslai... Es esmu mīlējis visas jaunās aktrises, bet ne pie vienas ne esmu bijis sevišķi saistīts...” Nevienu no tām viņš nav apprecējis. Vienīgais, kas traucēja šā filozofa un komēdianta līdzsvaroto dzīvi, bija pārdabīgu spēku iejaukšanās. Savās lugās Goci vieglprātīgi viņus izaicināja, un viņi par to atriebās Goci personīgajā dzīvē — tā vismaz pats autors par to stāsta, apgalvodams, ka tas ir bijis iemesls, kāpēc viņš mūža beigās atmetis fantastisku lugu rakstīšanu, jo neviens, kas ar daimoniem un fejām rotaļājas, nepaliek nesodīts, no gara un spoku valstīm nevar tik viegli aiziet kā no cilvēku pilsētām.

Kad galvenajai Zaļā Putna tēlotājai pēkšņi uzmācās stipras galvas sāpes, Goci nešaubījās, ka tur viens no viņa citētiem spokiem atriebjas. Vai arī cits gadījums: izrāda garu karali, pašam autoram ir gluži jaunas, gaišas bikses; lai uzturētu labu garastāvokli, viņš aiz kulisēm dzer melnu kafiju. Priekšgars ceļas. Pārpildītais nams aiztur elpu. Aktieři sāk tēlot, un panākumi šķiet droši. Bet pēkšņi gluži nedibinātas trīsas pārņem autoru, viņa rokas izdara liekas, neveiklas kustības, kafijas tase apgāžas, un melnais šķidrums tek uz

jaunajām zīda biksēm. Lai vēl līdz lugas beigām paspētu pārgērbties, viņš steidzas gērbtuvē, bet kāja viņam paslīd, viņš pārplēš savas drēbes un ievaino kāju.

Nav šaubu, ka pats Garu karalis te ar viņu, kam cilvēki uzgavilēja, bija neapmierināts. Pats Goci raksta: "Ja es varētu izstāstīt visas neveiksmes un nepatīkšanas, ko esmu izcietis no ļauniem gariem, ne tikai bieži, bet katrā savas dzīves minūtē, man būtu jāuzraksta biezs sējums..."

Vai tā bija ziema vai vasara, lietus lija tikai tad, kad slavenajam venecietim bija jāaiziet, un sevišķi tad, kad viņš mājās bija aizmirsis lietussargu. Tais dienās, kad viņš mājās gribēja būt viens un strādāt, nāca apnicīgi apmeklētāji un pārtrauca iedvesmes plūsmu. Bet tais reizēs, kad viņš jutās noguris un labprāt ar kādu viesi būtu patērzējis, neviens nenāca.

Goci uzrakstīja savus memuārus 1780. g., bet iespiesti tie tika tikai pēc septiņpadsmit gadiem, kad Napolēons galīgi bija izpostījis Venēciju. Viņa pilsēta bija mirusi, viņa draugi bija aizgājuši, bet šis vecais bērns arvien vēl palika tas pats. Kādā tai laikā rakstītā vēstulē viņš saka: "Es skatos, klausos un ciešu klusu... Mana veneciāniskā sirds aptek asinīm un lūst pušu, kad es redzu, ka mana dzimtene aizgājusi bojā un zudis pat viņas vārds." Un dzimtene viņam bija nevis Itālija, bet Venēcija. Mazā ieliņā Skjavoni ir sols, kur viņš vislabprātāk sēdējis, un savā vēstulē viņš raksta: "Jūs neteiksiet, ka mans pienākums būtu mīlēt visu piekrasti tā, kā es mīlu šo solu; kādēļ tad jūs gribat, lai es paplašinātu sava patriotisma robežas? To lai dara mani radnieku bērni."

Šauras ir šā patriotisma robežas, bet tais varēja dzīvot bezrūpīgi un jautri. Un otrs visvene-

ciāniskākais venecietis ir Kazanova, kas visu mūžu nav strādājis un kuŗa leksikonā trūkst divu vārdu: ciešanas un pienākums. Viņā viņoņa iegriba un bauda kā ūdeņi šai vieglajā pilsētā. Tikai vienu reizi viņam uzmācās nožēla, kad viņš Pēterpilī bija nogulējis trīspadsmit stundas no vietas.

Viņam bija dienvidnieka sejas krāsa, dienvidnieka kuplie melnie mati, ērgļa deguns lielām, viegli vibrējošām nāsīm, biezas uzacis, muskuļi un nervi no tērauda. Viņš prata labi gērbties un savos memuāros ne vienreiz vien, tīksminādamies ar skaistām krāsām, ir aprakstījis savu gērbu: gaiši zils zīda tērps ar baltu sermulīšu rotājumu vai arī uzvalks no samta cetrās krāsās, bet kreklis vienmēr ar istām mežģinēm. Viņš bija aktrises dēls un sāka savu dzīvi kā garīdznieks, bet jau pēc pirmā dievkalpojuma viņš kausiņā, kur mūki salasa naudu, atrada viņam veltītas mazas mīlestības vēstules. Un viņa sirds iedegās, un viņš nepazina vairs šaubu. Viņam bija daudz talanta, bet labākais no tiem bija spēja nekad neko nenožēlot, nekad nerūpēties par rītdienu. Daudzi raksta romānus, bet Kazanova dzīvoja romānus un vēlāk, kad to vairs nevarēja, uzrakstīja savas atmiņas, vēlreiz visu pārdzīvoto baudīdams. Šai ziņā viņš ir līdzīgs Stendālam, tikai viņa vitālitate un tiešums, reizēm gandrīz animālistiskais tiešums viņu atšķir no Stendāla, trūkst viņam Stendāla tiekmes visu intelektuālizēt.

Viņa dzīve bija kustība, kā vilniši rit no krasta krastā, tā viņš klīda no pilsētas uz pilsētu, no viena piedzīvojuma uz otru. Viņš bija piedzīvojumu meklētājs *par excellence*, bet mūsdienu utilitāri noskaņotais cilvēks neviļus jautā: no kā tad viņš dzīvoja? Ir trīs cilvēku grupas attiecībā pret vareno dzīves valdnieku — naudu:

- 1) cilvēki, kas domā, ka var tērēt tikai pašnopelnīto naudu,
- 2) cilvēki, kas domā, ka nauda nav jātērē, bet jāglabā,
- 3) cilvēki, kas domā, ka jātērē nauda, ko citi nopelnījuši.

Pie šīs trešās grupas pieder Kazanova. Bet šur tur viņš tomēr strādāja par sekretāru, par vijolnieku, rīkoja loterijas, tirgojās ar apgleznotu zīdu. Šad tad viņš arī sēdēja cietumā, bet neviena atslēga nebija pietiekami droša, viņš vienmēr prata izbēgt, un šie apcietinājumi viņu nenomāca.

Kad Voltērs viņam dzēlīgā ironijā pārmeta, ka Venecijā neviens nav brīvs, Kazanova atbildēja:

“Jāuzskata sevi par brīvu, lai būtu brīvs.”

Lai būtu kur būdams, vai ķeizarienes galmā, vai jautrā čigānu barā, vienmēr viņš bija uzticīgs sev un piepildīja savas būtnes pašradīto likumu: “Kad cilvēks noteikti kaut ko grib, neatlaidīgi seko savam mērķim un citu neko nedara, kā tikai dzīvo šim mērķim, tad viņš, agri vai vēlu, to arī panāk.” Kazanova arī panāca visu iegribēto. Dzīvodam viņam nozīmēja to pašu kā būt laimīgam. Viņam bija varens dzīves apetīts. Viņš nepalaida gaŗām nevienu sievieti, kas viņam uzmeta skatu, un daudzas viņam labprāt uzmeta skatu, vienalga, vai tas bija Krievijas sniegainajos laukos vai Marseļas purvā. Šim cilvēkam bija apbrīnojami daudz laika. Viņam bija draugi visās Eiropas malās, un visiem viņš rakstīja gaŗas vēstules. Un šīs vēstules nav tukša izrunāšanās, tās piebārstītas asprātīgām sentencēm, interesantiem vērojumiem.

Ka Kazanova savu dzīvi veltījis baudai, tas visiem zināms, mazāk pazīstama viņa gara rota-

lība, viņa domu metalliskais spīdums. Viņa me-
muāros mani sevišķi valdzina tā vieta, kur viņš
aparaksta savu satikšanos ar Voltēru 1760. gadā.
Voltērs, kas ar bezmiegu cīnījās kā ar savu lielāko
ienaidnieku, un Kazanova, kas pret miegu cīnījās
kā pret savu vienīgo ienaidnieku! Voltēram likās
neciešams pazemojums, ka viņš, gluži kā pārē-
jie mirstīgie, ir vēdera graižu upuris, bet Kazano-
va nepazīna slimības! Abi divi bija lieli smējēji
ar neparasti asu intelekta asmeni, bet Voltērs par
spīti visam savam sarkasmam cīnījās par cilvēci-
bas tiesībām un Kazanova — tikai par savām. Ilgi
un neatlaidīgi Kazanova bija centies satikt Voltē-
ru, vairāk par daļām sievietēm viņu kārdināja
šis filozofu princis, karaļu draugs, pūļa elks. Ka-
zanovu vilināt vilināja savas rētoriskās spējas iz-
mēģināt divcīņā ar šo lielo polemīķi, kas, lai sa-
sniegtu savu taisnību, atzina visus līdzekļus. Tīri
personīgi Voltērs viņu saistīja kā aizspriedumu ap-
kaļotājs, bet kad viņi Fermē viens otram sēdēja
pretim, Voltērs — skaisti sasukātā parūkā, tievs
un kaulains, gaŗš, smīnīgu muti, gaŗu degunu ar
platām, drebošām nāsīm, augstu, bezkrunkainu
pieri un viltīgu skatu visuredzošajās acīs, un vi-
ņam pretim Kazanova — primitīvs spēks, vītālā
pašpalāvība, — tad viņi jutās kā divi spēki, kas
savus ūdeņus nekad neielies kopīgā gultnē. Abi
bija labi komersanti, diplomāti un domu medi-
nieki. Abi jutās labi tikai tad, kad varēja tēlot
pirmo lomu un auditorija bija pietiekami atsau-
cīga.

Tikko ieraudzījis Voltēru, Kazanova teica:
“Šis ir manas dzīves laimīgākais brīdis. Jau div-
desmit gadus es esmu jūsu skolnieks un priecājos,
ka šodien jums varu pateikt, cik ļoti es jūs cienīju.”

Voltērs atbildēja: “Glabājiet man šo cienību

vēl divdesmit gadus un atnāciet tad man to pa-teikt.”

Kazanova: “Labprāt, ja jūs būsit tik laipns un tik ilgi vēl gaidīsiet.”

Voltēram toreiz bija 66 gadi.

Ļoti asprātīgi, ar gluži neticamu atmiņas precizitāti Kazanova apraksta savas sarunas ar Voltēru 22., 23., 24. un 25. augustā, 1760. gadā. Viņi meta, ķēra domas un rotaļājās ar tām kā sportisti vieglām tenisa bumbām. Viņi runā par Voltēra visvairāk iemīļoto italiešu rakstnieku Ariosto, un asprātības nepietrūkst ne vienam, ne otram. Voltērs no galvas, veselām dziesmām, citē Ariosto italiešu valodā, to pašu Ariosto, kuŗu viņš kādā rakstā tik ļoti bija izsmējis. Kazanova klausās aizturētu elpu, cerēdams, ka lielais smējējs kaut reizi kļūdsies, un tad klausītājs varēs pasmieties. Bet viņš gaida velti, ne tekstā, ne valodā ne mazākās kļūdas. Viņi sacenšas Ariosto deklamēšanā. Kazanova tā aizraujas, ka asaras parādās ne tikai viņa, bet gandrīz arī visu citu klausītāju acīs. Voltērs izsaucas: “Es vienmēr esmu teicis, lai kādu saraudinātu, jāraud pašam, tas viss noslēpums. Bet vajag, lai asaras būtu neviltotas un lai dvēsele būtu dziļi aizkustināta.” Apskaudams Kazanovu, viņš pateicas, piebilzdams: “Es jums apsolos rītā noskaidrot tās pašas dziesmas un raudāt tāpat kā jūs.” Un Voltērs izpildīja savu solījumu.

Kad Voltērs Kazanovam jautāja, kādu literātūras žanru viņš piekopjot, Kazanova atbildēja: “Nekādu, pašreiz es savos ceļojumos studēju cilvēkus.”

Voltērs: “Tā labi ar cilvēkiem var iepazīties. Tikai grāmata ir pārāk liela. To pašu var vieglāk panākt, lasot vēsturi.”

Kazanova: "Jā, ja tikai tā nemelotu. Nekad nav pilnīgas drošības par faktiem. Bez tam vēsture bieži garlaiko, bet steigā veiktās pasaules stūdiņas mani amizē."

Un tā tas bija vienmēr: ass jautājums, asa atbilde. Ne viens, ne otrs nekad nepalika parādā, un labprāt abi gribēja spīdēt ar savu gara rotaļību.

Kazanova visai cildināja toreiz slaveno Halteru, viņa godkārība bija pazīt visus tā laikmeta izcilos garus.

Kazanova teica: "Es pavadīju pie viņa trīs ļoti skaistas dienas."

Voltērs: "Man jūs par to jāuzslavē. Šā lielā cilvēka priekšā jāmetas uz ceļiem."

Kazanova: "Es domāju tāpat kā jūs. Es priecājos par jūsu taisnīgo spriedumu un tikai nožēloju, ka viņš nav tādās pašās domās par jums," uz ko Voltērs aizkartā patmīlībā aši atbildēja: "Ā, ā! Var jau būt, ka mēs abi maldāmies!"

Šai sarunai bija vairāki liecinieki, un visi, skaļi smiedamies, aplaudēja asprātīgā vārda dižmeistaram.

Viņi šķīrās vēsi un vairs neuzmeklēja viens otru.

Kad venecietis Kazanova vairs nevarēja baudīt dzīvi (bet vārds bauda jāsaprot visplašākā un arī vissmalkākā nozīmē), viņš uzrakstīja vienu no ievērojamākām astoņpadsmitā gadsimtena grāmatām. Savu memuāru ievadā viņš saka: "Tagad, kur 1798. gadā es sasniedzu septiņdesmit otro dzīvības gadu un kad es jau varu par sevi sacīt "*vixi*," kaut gan es pats vēl dzīvoju, man grūti iedomāties patīkamāku izklaidēšanās līdzekli, kā izstāstīt savu dzīvi... Jūs manos stāstījumos neatradīsiet nožēlnieka toni, jūs tur neatradīsiet ap-

mulsuma, ko izjūt tas, kas sarkdams atzīstas savos darbos un nedarbos. Viss tas bija tikai jaunības ārprāts; jūs redzēsiet, ka es pats smējos par to, un ja jūs savā sirdī neesat ļauni, tad smeļieties kopā ar mani... Es cēru, ka patikšos jums, bet ja es maldos, tad, atklāti sakot, nebūšu tik lielā mērā noskumis, lai padarīto nožēlotu, nekas mani nevar traucēt mazliet izklaidēties!" Tā Kazanova sāk savus memuārus, kas aizņem divpadsmit sējumus. Viņš neuzstāda ētiskas vai aistētiskas problēmas, viņa tēma vienkārša — dzīve un dzīvība, cilvēki, pilsētas, sādžas, ceļi, tikšanās, šķiršanās. Pats viņš taču saka — "sapratīgai būtnei nav nekā dārgāka un nevar būt nekā dārgāka par dzīvi." Šai dārgumā Kazanovam nav nekā nenozīmīga vai pelēka, viņa fainomenālā atmiņa uzglabā visu, katru sarunu, katru lasītu grāmatu, katru rakstītu un saņemtu vēstuli, cilvēku vārdus un apgērbus, viesnīcu nosaukumus, ēdienu kartes, sieviešu milas vārdus, kas viņu saistīja ilgāk par divām trim dienām. Nav viņa grāmatā psiholoģisku režģu, viņš neprata atskatīties, analizēt, apstāties, bijušo saistīt ar esošo, — kā vilniši, gaismas rotaļas greznoti, ņirb no krasta uz krastu, tā viņš no pilsētas uz pilsētu, no vienas mītnes uz otru, un ja viņš visus savus piedzīvojumus uzskatīja par laimīgiem, tad par vislaimīgāko pašu pirmo, proti to, ka bija piedzimis.

* *
*

Venecija ir Vāgnera pilsēta. Itālijas veselīgais un priecīgais dzīves veids vienmēr saistīja viņu, kuŗa acis bija atvērtas skaistumam.

Vāgners Itālijā priecājās par tikai turienes cilvēkos un ainavās sastopamo grāciju, šai zemē

viņš jutās mājās, viņam likās, ka Monsalvatas pils varējusi atrasties vienīgi šai zemē; Itālijas saule viņu dziedēja labāk nekā zāles, bet no visām Itālijas pilsētām viņam visdārgākā bija Venēcija, jo viņam likās, ka te apvienojušās viņa mūzikas divas lielās temas — mīlestība un nāve. Marka laukumā starp divām kolonnām pie pašas Marka baznīcas vēl atrodas sols, kur Vāgners gribējis satikties ar nāvi. Marka laukumā Vāgners staigājis, par Budas Nirvanu domādams, bet es šeit rakstu vēstuli savam draugam Latvijā. • Vai garam vispār ir robežas?

Venecijā Vāgners teicis atvadu vārdus Matildei Vēzendonk, te Tristāna kaps, te Meistardziedoņu šūpulis. Viņš mīlējis zvanu mūziku pāri klusajiem kanāļiem un visu šo pilsētu, kas izskatās kā teātra dekorācija. 19. novembrī, 1883. gadā viņu šeit apciemojis Francis Lists, kas toreiz kļuva arvien tuvāks savam garīgajam patronam svētajam Frančesko no Asīzes. Te Venecijā Vāgners, kas neprata būt draugs, saņēmis Nicšes grāmatu "*Von der froelichen Wissenschaft*" un ar nicinājumu to nolīcis sāņus.

Te viņš apraksta savu mīlestību uz Izoldi — Matildi Vēzendonk. Kad viņa jau sen bija atgriezies pie sava vīra un bērniem, Vāgners vēl raksta: "Viņa ir un paliek man pirmā un vienīgā mīlestība. Viņa bija manas dzīves kulminācijas punkts. Baigi aizrautīgi, skaisti gadi, viņas tuvums, kas mani arvien vairāk apbūra, satur visu manu dzīves saldmi."

Venēcija ir, vairāk kā jebkura cita pilsēta, Vāgnera pilsēta, Vāgnera, kuŗa Parsifāls mums vistuvākā no visām viņa operām, jo dvēselē latvieši sevī nes Parsifāla mūziku, un katru Lielo Piektdienu mēs dzirdam vai nu faktiski, vai arī

garā šo "šķīsto, bet dzeloņaini sāpīgo mūziku," kā draugs no dzimtenes man rakstīja vēstulē: "Parsifāla skaudrā smeldze dara bagātas šīs atmiņu dienas..." Šo mūziku es dzirdēju, kad gondolā braucu gar *palazzo* Vendramini, kur Vāgners miris. Vāgnera sieva Kozima ir teikusi, ja arī ziemeļos jādzīvo, tad vismaz Itālijā jāmirst. Vai šais vārds slēpās kāda priekšnojauta?

Palazzo Vendramini augšējo stāvu — visas astoņpadsmit istabas — bija noirējis Vāgners. Kāds hercogs apdzīvoja pārējo daļu. Vāgnera dzīvoklis bija iekārtots Ludviķa XVI stilā. Mēbeles — apvilktas ar spoži sarkanu zīdu. Kā karalis šeit mājāja cilvēks, kas īsti veneciāniski prata baudīt tagadni bez atlikuma, neskatīdamies daudz atpakaļ un nepazīdams šausmas lielā Nekā priekšā. 1833. gada 13. februārī viņš šeit mira savas sievas rokās. Kozima savus skaistos sirmos matus, kurus Vāgners tā bija mīlējis, nogrieza un apsedza ar tiem viru zārkā, ko aizveda viegla gondola. — Mums tas liekas kā teika, kā operas pēdējais cēliens.

* * *

Šeit cilvēki vēl vecuma dienās deg kaislē, mīlas un slavas kaislē. Šeit astoņdesmit gadus vecais Verdi rakstīja savu *Otello*, un viņa kaislās mūzikas atbalss vēl aizķērusies māju rotājumos. Šeit sirmgalvis Ticiāns gleznoja miesās pilnīgās kairinātājas Veneras, smaidīt nepratējas. Te laimīgais, bagātais Ticiāns vēl vecuma dienās bija greizsirdīgs uz savu skolnieku Džordžoni, kas gleznai licis skanēt, kā es to jutu, aprīņojot viņa *Koncertu Piti pili* un vēlāk *Luvrā viņa Pastorāli*. Skurbuma un nāves dievs bija iemīlējis šo gleznotāju,

kam tik jaunam bija jāmirst. Mēris viņam bija pielīpis no mīlākās un isā laikā aizrāva nāvē, neļaudams viņam pierādīt, ka savās krāsū un formu mistiskās vīzijās viņš ne tikai dod solījumus, bet ir arī piepildītājs, kas, piederēdams agrajai renesansē, jau nojautis baroka iespējas. Ja ir kāds gleznotājs, kas nevis ar savu gleznu saturu, bet skurbuma toni tuvs Nīčsem, tad tas ir Džordžone.

Nīčse tik ļoti mīlējis Marka laukuma čalīgo bezrūpību, Venēcijas brūno, skanīgo nakti:

*“An der Brücke stand
jüngst ich in brauner Nacht.
Fernher kam Gesang:
goldener Tropfen quoll's
über die zitternde Fläche weg.
Gondeln, Lichter, Musik —
“Tunken schwamm's in die
Dämmerung hinaus.”*)*

Nīčses rakstos Džordžone tieši nav pieminēts, bet Džordžones pašportrejā, šai baigajā, mistiskajā dzīvības izjūtā ģiedam Nīčses pārcilvēka priekšnojautu.

Kam nav iespējams ilgāk nodzīvot Venēcijā, tas ar spožo astonpadsmīto gadsimteni, Venēcijas pēdējo ziedu laiku, vislabāk iepazīstas, skatīdamies Pjetro Longi gleznās Korrera galerijā. Tur Venēcijas kultūrvēsture žanru gleznās. Longi raksturīgāko tvēris it kā momentuzņēmumos, bet tikai poēts dvēselē spēja izraudzīties tik jaukus sižetus. Maska un venēciešu karnevāls ir galvenais motīvs viņa gleznās, bet mēs tur arī redzam

*) Pie tilta es nesen stāvēju brūnajā naktī. Tālumā skanēja dziesmas. Kā zelta lāses tās bira pār drebošo ūdens virsmu. Gondolas, ugunis, mūzika — skurbuma vilnis aizpeldēja krēslā.

astonņpadsmītā gadsimteņa mājas un ielas dzīvi. Tur dāma, pabeigusi visai sarežģīto rīta tualeti, uzmet sev dārgu kažoku uz pleciem un, izstiepusies uz dīvāna, dzer šokolādi (nekur šokolāde negaršo tik labi kā Venecijā!) un klausās mājas drauga pēdējo sonetu. Citās glezniņās redzam sievieti spoguļa priekšā kopā ar matu mākslinieku, venecietes labāko draugu, kopā ar drēbniekiem, kas nes jaunas dārgas drānas; drēbniekam piešķirta tik ievērojama loma, ka neviļus jādomā par Nicšes sarkastisko izteicienu: sievietes augstākā laime ir laba šuvēja. Tālāk skaistule sēž pie klavesīna, gaidīdama mūzikas skolotāju, kupraīnu vecīti milzīgā parūkā. "Longi glezno balles skatus tā, ka mēs sajūtām pūdeņa smaržu un vaska sveču izgarojumus" (Muratovs).

Reiz Venecija bija svētku, svinību un izšķērdības pilsēta. Tagad pār viņu nolaidies trūdu gaiss. Marka laukumā es ļāvos šūpoties bezrūpības viļņiem, bet tikko iegāju mazā strupielīnā, neplatākā par melnu zārku, es jutu miršanu un apstāju; bija jādomā par Bellini nopietnajām madonnām ar apaļām klusām acīm, kas nekad nesmaida. Bellini — īsts venecietis, kas lielo no mazā ne vienmēr pratis atšķirt, tagad izkaisīts daudzos Eiropas mūzejos, ar viņu tuvāk iepazīties Venecijā nav iespējams, bet Karpačo un patriarchāli cēlais Tintoreto arvien vēl mājō Venecijā. Kas skatījies Venecijas ūdeņos un Tintoreto gleznās, atbraucis dzimtenē, lāgā vairs nezina, kur ūdens bija zaļganāks: vai Tintoreto gleznās, vai arī klusajos kanāļos.

* * *

Puķe ir visdekoratīvākā no visām Dieva radītām lietām. Lai cilvēks saprastu, kas ir skaists, Dievs viņa rokām ļāvis audzināt un plaucēt puķes, kuņģam nav nekādu citu mērķu un nolūku kā tikai sagādāt prieku redzei un ožai. Bet ja tas tā, kā lai venecietis iztiek bez puķēm? Pļavu, dārzu, zaļu mauriņu nav, bet aiz stikla logiem puķes zied un smaržo izšķērdīgā skaistumā, kā vispār šai pilsētā skaists ir tikai tas, kas izšķērdīgs un no zemes atrauts.

Puķu logos lepojas izvaļīgās orchidejas, un rožu dzeltānīgums melodiski saskaņots ar zilo veneciešu stiklu, mazi brūni kurviši ir piebārstīti vijolītēm. Visuntumainākais no šiem stādiem ir kaktuss, šķiet, tas piedzimis nevis Dieva, bet Goci dārzos, un tā Venecijā ir daudzi veikalu logi pilni tikai kaktusiem. Tur sēž šie filozofi un burvji starp stādiem, sabozušies vecīši, cits sirmiem, izpurušiem matiem un tik īgni pesimistisku izteiksmi kā Šopenhaueram, un citi, kam nebija laika savu seju noskūt — tik svarīga doma bija jādomā; bet tad šai teātrāliem šķēpiem, dzeloņiem un ērkšķiem bagātajā, ļoti vīrišķīgajā pasaulē izplaukst zieds: liels, smaržīgs, iedzeltāni balts, tik trausls, ka jau no mazākā pieskāriena tas vīst, tik smalks, ka cilvēka radītajā, rupjajā pasaulē tas spēj dzīvot tikai vienu otru dienu, tik smaržīgs, ka viņa tuvumā jāapreibst. Visspurainākajam kaktusam — visskaistākais zieds, un tādēļ kaktusa logi vajadzīgi Venecijai.

Es sēžu kafejnīcā "*Florian*," kur Goci redzējis savus spokus, Kazanova sastapis jaunu mīlāko, Bairons mīkli atpūties no pārāk lieliem spraigumiem, Stendāls reģistrējis savu jūtu intensitāti, valdkārīgā Žorža Sanda šeit mocījusi nervozo Mišē, Aleksandrs Dimā vērojis tipus, Russo dusmo-

jies par kultūras sapuvumu, bet pats ar lielu baudu dzēris labo kafiju. Es skatos pa logu uz Marka laukumu, rožainajā, zaļganajā saules rietā dodžu pils mirdz krāsās, kas tik vieglas, ka tām nosaukumu atrast nevaru. Maza vilšanās man tomēr jāpiedzīvo šai ļoti slavenajā kafejnīcā — kafija aromātiska, stipra un dārga, bet krējuma nevar dabūt, arī tad nē, ja ir ar mieru gaidīt, arī tad nē, ja rītā atnāktu vēlreiz. Nepacietīgais ceļotājs prasa: kādēļ? un laipnais viesmīlis atbild: visā Venecijā nav nevienas govs!

Aiz logiem plūst ļaudis. Marka laukums atgādina skatuvi. Cilvēkos te var noraudzīties kā uz skatuvē norīkotiem gājējiem, netraucē ne uz bāzīgās auto svilpes, ne nejaukie tramvaju zvani, ne motocikletu tarkšķēšana, klusi elegantā, savādi vienmērīgā ritmā plūst ļaudis, un visos veikalu logos, kas ieslēdz Marka laukumu, mirdz pērles, dārgakmeņi, zelta un sudraba izstrādājumi, un es saprotu Goci: cilvēkam vien visu šo spožumu notērēt nav iespējams, te jāpiedalās gariem un spožiem.

Sākumā šī pilsēta mani apbūra ar savu klusumu, sevišķi vakara stundās. Man likās, ka tādēļ viņa ir tuva latvieša sirdij. Bet jau nākamā rītā šī doma zuda. Šeit grūti noteikt gada laiku. Vai ir pavasaris, vai rudens? Nav zāļu laukumu, nav koku, kas to teiktu. Es pazinu kādu latvieti, filozofijas studentu. Kanta katēgorijas, Huserļa fainomenoloģijas celtne viņu ieslēdza sevī, atrāva no dzimtās mājas, bet tad viņš šai šķidrajā gaisā vairs nevarēja elpot, viņam uzmācās smagas nervu lēkmes un savos murgos viņš atkārtoja tikai vienu: "Zāles man gribas, zaļas zāles..." Bija pavasaris. Viņa draugs viņu aizveda Rīgas apstādījumos un rādīja zaļojošos maurus, dzelzs

stieplēm iežogotus. Viņš kratīja galvu, viņa bālajā, novītušajā sejā neatplaiksnījās smaids: "Man gribas zāles, zaļas zāles..." Draugs ar viņu aizbrauca uz laukiem, kur purenes savu zeltu sniedza saulei. Viņš raudādams iekrita pļavā, noplūca dažus ziedus, spieda seju mīkstajā zālē, un murgi nokrita kā viņam nepiederīgas zvīņas.

Aizbraucot no Venecijas, es sapratu, ka šī pilsēta sveša latvietim, jo tur nav to triju lietu, bez kurām mēs nevaram dzīvot: nav zemes, nav koku, nav zaļas zāles. Ja man prasītu, ko es pārvedusi no Venecijas, es teiktu: ilgas pēc glaudīgi zaļās zāles.

KALNI UN CILVĒKS

“... Bet sirds man atmet baili,
Jūt dziļu pateici un prieka drosmi:
Man dvēš'les dārzi mūžam nebūs kaili.”
Ardievas Kastaņolai.

Vai šo zemi jau tādēļ vien nevar mīlēt, ka tur tik daudz trimdinieku atraduši dzimteni? Rilke, Rainis, Romēns Rollāns, Vāgners, Nīče, Russo, Voltērs. Nekā kopēja viņiem nebija, un tomēr visiem viņiem šeit bija labi. Visskaidrāki to izteicis Vāgners, kas komplicētas jūtas prata tvert ne tikai skaņās, bet arī vārdos. Atcerēdamies Šveici, viņš raksta: *“Lasst mich noch die Werke schaffen, die ich dort empfang, im ruhigen, herrlichen Schweizerland, und es sind Wunderwerke, und nirgend hätte ich sie empfangen koennen.”* *)

Mēs izkāpjam tumšā, svešā stacijā, noguruši no muzejiem, bibliotēkām un slavenām vietām. Nekā mēs par šo mazo pilsētu pie Lago Madžores nezinām. Ap ezeru sastājušies Alpi, un mana sirds jau sen alka atkal reiz no augsta kalna noraudzīties uz pasauli. Lielas un skaistas ir lietas, ko cilvēks radījis, bet lielākā skaistuma apbrīnā mani pārņem doma par visu lietu iznīcību, un tādēļ arī skaistums nogurdina.

Maza, intima viesnīca. Palmas aiz loga runā savu uztraucošo, sauso valodu. Agrā rītā mēs iz-

*) Atļaujiet man vēl radīt darbus, kurus esmu iecerējis mierīgajā, skaistajā Šveicē, tie bija brīnumdarbi, un nekur citur es tos nebūtu varējis iecerēt.

ejam pret kalniem. Sāpīgi es pēc viņiem biju ilgojusies, un tagad viņi man balti mirdz pretim spožā, skaudrā decembra saulē. Zem baltā vainaga — violētas grēdas un tad — viegli rožains mirdzums kā Fra Andželiko gleznās, un kalnu pakājē ezers kā no zila stikla, un viņa vidū — skaistas salas. Mēs automašīnā braucam arvien augstāk un augstāk. Gribas te palikt, izstiept rokas kaut kam pretim, nomesties ceļos un pateikties. Kam? To es nevaru pateikt. Vai tie ļaudis, kas dzīvo mazajās mājās ap ezeru, arī strīdas, neuzticas, apvaino viens otru? Raugoties uz leju, kur koki, mājas un visas lietas atdalījās cita no citas tik nereāli skaistas un skaidras, es teicu to vārdu, ko mirstīgais nesodīts laikam gan nedrīkst teikt, ko tikai dievi drīkst dzīvot un cilvēks sapņos izjust.

Pretim nāk divas mūķenes. Rafinēti skaistās krokās ir sakārtots melnais ģērbs un arī lielā baltā apkakle, un sniegaini baltais galvas lakats. No svaiga gaisa viņu vaigi ir sārti, tumšās acis mirdz kā melnas, spožas, apaļas pogas. Viena ir drusku vecāka, un tās sejas pantī ir parupji. Jaunā ir eņģeliski gleznaina un vēsa. Viņas aptur šoferi un lūdz, vai nevarētu kādu gabaliņu pabraukt, esot nupat apciemojušas kādu slimnieku augsti kalnos. Viņas apsēžas mums līdzās. Jaunākā ne reizes nepaceļ acis, bet vecākā ir runīga, stāsta par apkārtni, par kalnu iedzīvotājiem. Jā, tā esot grafa B. pils, un visas trīs salas ezerā viņam piederot. Viņš esot ļoti labs grāfs, pats viņš šurpu atbraucot tikai uz īsu laiku, parasti dzīvojot Parīzē vai Romā. Arī šo klosteri un slimnīcu viņš iekārtojis. Viņa rokās — liela nauda un liela vara. Un mūķene aizraujas stāstīdama par viņa varu, naudu un labdarīgām iestādēm. "Vai viņš ir laimīgs?" es jautāju. Runīgā mūķene aplūst. Pēc

īsa brīža viņa, it kā nesaprazdama, atkārtoti: "Felice?" Un tad viņa nolaiž acis, it kā es būtu pieskārusies tematam, par ko viņai nepieklājas runāt. Es atkārtēju savu jautājumu, un tagad atbild jaunā mūķene, vēsā, oficiālā balsī, un viņas bālās, šaurās lūpas atgādina pārāk novītušas ziedlapīnas: "Laimīgs ir tas, kas tic mūsu Kungam Jēzum Kristum." Viņa to izteic it kā pamācību un rājienu. Un savādi, man likās, ka šie vārdi bija vērsti visvairāk pret viņu pašu. Sarunas vairs nevedās. Mēs braucām klusēdami. Drīz arī mēs bijām nonākuši līdz tai vietai, kur mūķenēm bija jāizkāpj.

Vecākā mums sirsnīgi pateicās, visiem mums roku sniegdama, "Ciao, ciao," viņa vairākkārt atkārtoja un aicināja atbraukt pavasarī, kad visi kalni ziedot. Bet jaunākā mūķene tikai paklanījās, un no viņas nāca vēsums kā no stiklaina ezera. Vecākā vēl pavadīja acīm mūsu mašīnu, ceļmalā stāvēdama viņa māja ar roku. Jaunākā tūlīt aizgāja augsti paceltu galvu. Varēja manīt, ka viņa salst, bet negrib atzīties.

Pie Lago Madžores es domāju, ja ļaudis zinātu, cik te ir skaisti, viņiem vajadzētu būt laimīgiem un labiem, bet tā es laikam tādēļ domāju, ka man pašai tai brīdī nebija sāpju. Tad es aizbraucu uz Ženevas ezeru. Gigantiski kalni, melni zilais ezers vētrainā decembra dienā šalc kā jūra manā dzimtenē. Baltas kaijas kā vētrā izrauti putu gabali tiek mētātas gaisā. Es skatos un zinu, ka viss tas ir skaists savā varenībā, ka otru reizi to vairs neredzēšu, bet visas manas sirds durvis ir aizslēgtas, un dvēseles priekšskari nolaisti. Es zinu, ka vajadzētu priecāties, bet es nepriecājos. Es nekā neredzu un nekā sevī neuzņemu, jo visu manu iekšieni pilda tikai viena apziņa: man vis-

tuvākais cilvēks ir slims, un es viņam nevaru palīdzēt. Naktī es klausos, kā ezers šalc vareņiem akordiem. Šai mazajā pilsētiņā es nepazīstu neviena cilvēka. Visu kalnu grandiozitāti, visu ezeru dzidrumu un spēku es atdotu, ja zinātu, kur ir kāds cilvēks, pie kā es varu aiziet, kas manām bēdām atvērtu sirdi, ja es zinātu, kur ir kāds, kam sāp tāpat kā man. Bet ezers to nezināja un, kad viņš naktī šalca, man viņš likās kā ienaidnieks, man likās, viņa viņi kāps arvien augstāk un augstāk un aprīs mazo viesnīcu, aprīs šoniecīgo pilsētiņu, visus šos svešos ļaudis un arī mani, bet manas sāpes paliks un meklēs atbalsi.

PARĪZES VĪZIJA

1936./37.

Lai ceļojums bagātinātu cilvēku, vispirms sevi jānoskaidro, pie kā brauc un kādēļ brauc. Jāzina, ko grib, tad ceļojums ir skaists. Tad arī dzīve, visgaŗākais ceļojums, ir skaista. Dodoties ceļojumā, ir jāzina, ka skaistums ir pasaulē, lai par to precātos, un grūtums, lai to izturētu. Bet par katru skaistumu ir jāsamaksā. Kas pārdzīvojis skaistuma augstsprieguma brīžus, zina, ka reizēm parāds jāmaksā visu atlikušo dzīvi.

Parīze ir bezgalīgu iespējamību pilsēta. Pārējās Eiropas pilsētas saistās ar vienu otru noteiktu priekšstatu: Florence ar Danti un Kvatrocēnto, Roma — ar seno kristiānismu un romiešu vēsturi, bet Parīzes īpatnība ir tā, ka tā sevī apvieno visas īpatnības.

Sākumā Parīze ierauj cilvēku savā virpulī, nospiež ar savu ātrumu, nomāc ar savu vienaldzību. Viņa nenāk, kā Florence, skaista, lepna un smaidoša svešiniekam pretī, viņa prasa, lai katrs pats sev iekārotu vietu. Ir vajadzīgs gara spēks, lai nepazustu šai Eiropas domu virpulī. Parīze ir garīgu vērtību meklētāju pilsēta.

Tai dienā, kad es iebraucu, angļu rakstnieks Čarls Morgans Sorbonā teica runu: "*Il faut souffrir pour se comprendre*," — ir kopīgi jācieš, lai varētu saprasties. Šie vārdi bija pirmais sveiciens svešajā pilsētā un palika par simbolu visām manām Parīzes dienām. Morgans arī teica, ka

pašreizējā sasprindzinātajā Eiropas stāvoklī Francijai un Anglijai ir kopīgi jāsažinās, lai apsargātu dārgāko cilvēces mantu — gara brīvību.

Ārzemnieku skaits Parīzē ir tik liels, ka veido vai veselu pilsētu (1931. gadā Parīzē bija reģistrēti 300.000 ārzemnieku). Varētu rasties jautājums, vai franči nebaidās, ka no visām malām saplūdušie svešinieki iznīcinās specifiski francisko? Bet gars nebaidās gara; gars caur garu aug, gars garā spārnojas. Garīgs spēks, savu suverēnitāti apzinādamies, neiznīcina otru garīgu spēku, tikai materijs apdraud materijs un vara — varu. Daudzi ārzemnieki Parīzē ir atraduši mieru ne tikai *Père Lachaise* un citās kapsētās, bet, līdzīgi Šopēnam, te atraduši savu otru dzimteni. Kad biju Parīzē, slavenie *Pasdeloup'a* kencerti, kas notiek bez vienas minūtes starpbrīža, bija veltīti Prokofjevam. Laikraksti slavēja viņa "brīnumaino dzidrumu un krāsu bagātību," it kā viņš būtu francūzis. Un par Pirandello aiziešanu sēroja tā, it kā šis dziļais sicīlietis, šis skarbaiss intelektuālists piederētu Parīzei, kas savu mājvietu dod katram pietiekami spēcīgam garīgam lielumam. Parīzi kā garīguma valsts metropoli es sevišķi izjutu pirmajās 1936. g. janvāra dienās, kad sēroju par Unamuno nāvi, tagadnes un pagātnes Spānijas simbolu, vienu no lielākiem un gaišākiem tagadnes Eiropas cilvēkiem.

Ja man prasītu, kāda ir mana pirmā asociācija, izrunājot vārdu — Parīze, es teiktu — iela. Parīzes ielu ritms fascinē. Ne tramvaju, ne velosipedistu. Tā ir automobiļu pilsēta. No viesnīcas loga vērojot ielu dienā un klausoties trokšņos naktī, šķiet, auto šeit tapis valdnieks. Šķiet, tās nav mašīnas, bet namu biezoknī mītoši plēsīgi zvēri, ko cilvēka gudrā roka disciplinējusi. Tie kauc,

rēc, blauj, šnāc, svilpj. Viņu skreja drebina namu sienas, bet reizēm tie izraujas no cilvēka rokas kundzības, izmet visus braucējus vai arī ieskrien Sēnā. Šo auto skreju vislabāk vērot naktī Konkordijas laukumā, uz kuriem mani aizveda Raimonds Dunkāns, šis gaišais dzīves filozofs, kas savas dzīves vienreizīgo ritmu un nekrāsoto būtību vislabāk var piepildīt Parīzē. Kā zvaigžņu meteoru automašīnas, spoži liesmodamas, drāžas melnā jūrā, un savrupam vērotājam liekas, ka katra mašīna dara visu, lai sabrauktu pretimnācēju. Bet tas tā nenotiek, un šķiet, tāpat kā zvaigžņu gaitas vada neredzama roka, tā arī Konkordijas milzīgajā plašumā ir kāda neredzama vara, kas kārtu ātro skrējēju gaitu. Kā jūrmalā var stundām ilgi stāvēt un vērot viļņu vienmuļo gaitu, atdodoties ritmu mūžīgajai kustībai, kuŗai nav ne sākuma, ne gala, ne arī tveramas jēgas, tāpat nakts aina Konkordijas laukumā neatvairāmi saista.

Man patīk gleznu izstādes uz ielas, *Exposition en plein air*, kuŗu atklāšana parasti nolikta divpadsmitos naktī, jo parīzietis nakti neatdala no dienas, pārāk īsa ir dzīve. Un ja mēs Parīzē varam atrast, ko vien smadzenes spēj izdomāt, tad miegainība gan nekur nav atrodama. Vēl vēlā nakts stundā ielās ir tik daudz cilvēku kā pie mums svētku vakarā.

Parīzē dzīve no katra atsevišķa cilvēka prasa tik daudz, ka nevienam nav iespējams tā aiz gara laika aprunāt mīļo kaimiņu, brīnīties un sašust par viņu dīvainībām, interesēties par viņu vajadzībām. Šī atmosfaira iebraucējā izraisa neparastu brīves, bet reizēm arī pamestības izjūtu.

Braucu gar Sēnas krastiem, ko jau pazīnu no Luvrā aprīnotām Renuāra un Koro sudrabaina-

jām gleznām. Arī šai miglainajā ziemas dienā Sēna gleznota impresionistiskā stilā: it kā zilā, it kā pelēkā krāsā ar vakarblāzmas rožaino atspīdumu. Savāda gaismas rotaļa, kas ēkām, tiltiem, kokiem un visām lietām laupa reālītāti. Šķiet, šeit izaudzis Koro, kas viņus gleznojis glaudīgi maigus kā sievietes ādu un sievietes miesu — nīrbīgu, valgu kā ūdens virsmu. Un pati šī miglaini plīvurainā ziemas diena, kuŗā mēs braucām gar Sēnas krastiem, bija kā Koro glezna *L'Eglise de Marissel*. Tur braucot, es atcerējos arī Markē (*Marquet*), ko apbūruši Venecijas un Parīzes ūdeņi — laivu, mākoņu un debess atspīdumi.

Parīzē katram kvartālam ir sava seja, katrs kvartāls ir it kā pilsēta pati par sevi. *Elysée*, *Opéra* mirdz luksā. Ejot pa šīm ielām, liekas, ka Parīzē dzīvo tikai bagāti cilvēki, kas piepilda citās valodās nepārtulkojamo franču eleganci. Es dzīvoju *Quartier Latin*, Sorbonas un grāmatu kvartālā. Tur meklēto itaļu vai vācu grāmatu var vieglāk atrast nekā Itālijā vai Vācijā. Ir veikali tikai ar itaļu grāmatām un atkal citi tikai ar spāņu, tikai vācu, tikai krievu. Un tā vispasaules gara devumi viegli pārskatāmi. Cilvēki šeit nāk pretī ļoti intelektuālām, vēsām, zinošām sejām. Miglainās, vēsās decembra un janvāra dienās ne tikai studenti, bet arī studentes staigā bez cepurēm, bez cimdiem. Tikami ir vērot, kā šie jaunie cilvēki, kas jau ļoti agri iepazinušies ar neaizplīvuroto dzīvi, apstājas pie trotuāra malā izlikta grāmatu galdīna. Jau no tā, kā viņi šķirsta grāmatas, var redzēt, ka viņi prot vērtēt un spriest. Es vēroju kādu sievieti bez cepures, gludi atsukātiem, īsiem matiem, kuŗos bija aizķērušās lietus lāses. Viņai acīm redzot nebija bijis daudz laika domāt par apģērbu, bija jārisina citas domas, bija jāsasprindzina visi spēki, lai nenoslīktu šai jūrā, kur glāb-

šanas riņķi nevienam neizsniedz. Viņa šķirsta vairākas grāmatas, ne jau lai pirktu, bet lai pamieļotu acis. Viņas seja slēpj gaišu mirdzumu, kaut gan novītušie sejas panti liecina, ka darba stundas bijušas pārāk garas.

Grāmatu veikali mani labākie draugi visās pilsētās. Un ja no vienas zemes uz otru varētu uzbūvēt drošu tiltu, tad vienīgi no grāmatām. Es redzu tādu tiltu, kas velvējas pāri okeanam no Amerikas uz Eiropu, un tālāk — gaisa tilts uz Āziju, Indiju, Austrāliju. Tādus tiltus cels, kad visās zemēs zudīs daudzie analfabēti, bet viņu skaits vēl drausmi liels, sevišķi, ja domājam par analfabētiem garā.

Klistu pa Parīzes decembrīgi miglainajām ielām un brīnos, cik daudz veikalu, lai cilvēks varētu apgērbties un paēst, un cik maz cilvēks rūpējas par to, lai atkal atraisītu smaidu. Darbs ir katra cilvēka vajadzība — to mēs visi zinām. Bet arī prieks ir tāds. Es pazīstu daudz vairāk cilvēku, kas prot strādāt, nekā tādus, kas prot vadīt savus atpūtas brīžus. Ir jāiemācas priecāties. Dzīve būtu jāreformē tā, lai katrs cilvēks būtu pacelts tādā līmenī, ka spētu just prieku vai nu par labu grāmatu, melodisku dziesmu, vai arī par kluso vakara mieru.

Ja mēs no *Champs Elysée* automašīnā dažās minūtēs pārceļamies uz Zonām, tad šķiet, Parīze ir pretstatu pilsēta, un neaptverami, ka šeit, kur cilvēce ir tapusi par reliģiju, kur par vienlīdzību cīnījušies jau gadsimteņiem, ir iespējama lielāka nabadzība nekā mūsu Rīgas Latgales priekšpilsētā. Gar Sēnas krastiem vecos apcietinājumos no dažiem dēļiem uzceltās greizās, mazās būdiņās starp gruvešiem un smilšu uzkalniņiem mitinās

ne tikai visnabadzīgākie ēmigranti, bet arī paši francūži, mazas šuvējas, gadījuma strādnieki, māksliņu puķu izgatavotājas.

* * *

Lietus zīles sit pret logiem, auto aizšņāc gaŗām, šad tad iekliegdamies — cik neskaitāmas reizes esmu klausijusies šai ritmā, kas šķita Parīzes asiņu pulss. Vienā no daudzām bezmiedzīgām naktīm — un vai ir kāds, kas Parīzē gulējis cietu miegu? — mani apciemoja Parīzes gars. Viņš nokāpa no *Notre Dame* balustrādes un teica: “Vai tu redzēji, kā es cilvēkus trenkāju un trecu? Es esmu noguris, viņus dzīdams. Bet viņi paši vēl nav noguruši skriet. Tā kā arī tu piederī pie šīs sīksto radijumu sugas, varbūt tu man varēsi pateikt, kad reiz jūs metīsiet mieru?”

“Kam?” es jautāju, un elpa man aizrāvās, jo es zināju, par ko viņš runā.

“Šai veltīgajai skrejai.”

Es gulēju gultā, viņš sēdēja uz manām krūtīm, un kad es neatbildēju, viņš kļuva smags, it kā gribētu izspiest no manis to, par ko es negribēju runāt. Tagad es viņu pazinu. Tā bija chimēra no *Notre Dame*, bet nakts tumsā, kuŗu pāršķēla tikai dažas ielu gaismekļu raidītās svītras, tas reizēm likās kā milzīgs krupis ar cilvēka lūpām un tad atkal kā mērkaķis, kam spalvas vietā gļotaini slapja āda.

“Vai tu esi filozofs no *Notre Dame* balustrādes, kas raugās laukumā, izbāzis mēli?” es jautāju, lai sarunu pievērstu citai temai.

“Hi, hi, hi,” viņš smējās, “nē, tas ir mans jaunākais brālis. Es esmu tas, kas kliedz. Vai tu atceries mani?”

“Jā, kā lai es neatceros.”

Man kļuva smagi elpot, bet viņš neatlaidās: “Kāpēc tu neatbildēji uz manu jautājumu? Tas gluži aziātisks paradums — neatbildēt. Saki, kādēļ tu esi šurpu atbraukusi? Arī tev nebija pietiekama miera, lai pretotos manam trenkājumam?”

“Es gribēju aizmirst,” es teicu klusi.

“Sevi?” viņš jautāja.

“Nē, to, kas sāp, to, kas iesūcies manā dvēselē un vienmēr grauž...”

“Hi, hi, hi,” viņš nosmējās, un viņa nagi vēl ciešāk ieķērās manās krūtīs: “Un tu domā, ka šeit, kur gaisu elpojuši tādi, kam līdzīgi tev bija graužējs krūtīs, tu savu graužēju zaudēsi?”

“Es nevaru zaudēt to, kas ir daļa no manis pašas... Es tikai gribu aizmirst... vismaz uz kādu laiku aizmirst...”

“Tā tad tomēr sevi, ak, visi jūs esat vienādi.”

Pulkstenis tornī sīta trešo rīta stundu. Chimēra sakustējās: “No pulksten diviem līdz trim ir mana vienīgā brīvā stunda. Tagad atkal jāieņem savs postenis. Jāsāk atkal trenkāt visus tos, kas nezina sava ceļa. Ek, apnicis.”

“Viens zināja savu ceļu,” es teicu, “un viņam arī pietika spēka to iet.”

“Jā. Bet jūs visi pērējie viņu vajājāt, un viņš aizgāja no šejienes uz svešo zemi un svešo māju.”

Smagās portjēras pakustējās. Kaut kas nograbēja. Uz ielas un viesnīcā sākās parastie rīta trokšņi. Es biju viena.

* *
*

Divdesmit pirmajā decembrī es biju Rodēna mūzejā. Auksta, miglaina diena. Spožos puķu

logos zied ceriņi. Mazos rateļos vai uz katra ielas stūra lieli pušķi no gaŗkātainām vijolītēm un dzeltānām mimozām — saules plankumi decembrīgā pelēkumā. Turpat arī mazas, vāzē ieliekamas Ziemsvētku eglītes, mūsu naudā Ls 3.- gabalā. Kaut kas iesāpas sirdī. Ceļot vajag vai nu vasarā, pavasarī vai rudenī. Pelēkas dienas ārzemēs var būt vēl grūtākas nekā dzimtenē.

Mūzeja dārzā es priecājos satikt Domātāju. Rodēna atziņa "Mums dzīve ir jāmīl jau vien tā darba dēļ, kuŗu mēs šeit varam veikt," ir visas manas dzīves pamats. Viņa svētajā darbnīcā es varēju atpūsties. Tur es remdināju nezināmas varas raisītas ilgas. Apmeklētāju nebija. Tikai pelēkais ziemas vakars un es. Divus cilvēkus pirmajā lielajā istabā es labi pazīstu no Dantes piektās dziesmas. Ir labi šeit klusu sēdēt un domāt, aci aci sarunāties ar dižmeistaru. Cik stipra ir bijusi šā vīra roka un cik labi, ja tādā var iekļaut savu grēku dzīvi. Es nemīlu lielus mūzejus, kur bezgalīgā svešinieku rindā jāsameklē viens otrs draugs. Luŗrs nogurdina. Bet mazie, tikai vienam dižgaram veltītie mūzeji ir divdesmitā gadsimteņa svētnīcas. To es visvairāk jutu San Marko klosterī Florencē un arī šeit Rodēna svētnīcā, kur es dzirdēju marmoru dziedam un pirmo reizi redzēju, ka rokas tāpat var smaidīt kā lūpas un raudāt kā acis. Paradīzes svētais mirdzums vienmēr bija ap šiem tēliem, vai tie runāja par ciešanām, vai par prieku. Šai apskaidrotībā robeža starp prieku un ciešanām zūd, un tā tas ir visā lielajā mākslā.

Tur māte apņēmusi savu mazo bērnu. Vai tiešām viņš nomiris? Tāds miers un klusums ap šiem diviem tēliem. Dzīvība un nāve sasniedzas rokām. Tur ir tā saucamā Katedrāle — divas

pielūgsmē saliktas rokas. Tādēļ jau Rodēns tik ļoti milējis Danti: abos viņos dega pielūgsmes uguns, kaut gan — viņi labi pazina velna varu. Skatoties šais Rokās, jātic, ka gotiskās velves pirmideja nākusi nevis no augsti spraišļotiem meža zariem, bet no cilvēkam iedzimtās tieksmes pirkstus salikt pielūgsmē. Un tad visas pārējās Rodēna veidotās rokas — milētāju rokas, drausmā roka, kas izstiepjas no kapa, rokas, kas glabā svētumu. Es mīlu cilvēku rokas. Cik bieži es savā auditorijā esmu sekojusi klausītāju rakstītājām, mierīgi gaidītājām, nervozām, sensiblām, varmācīgām rokām. Un ja reizēm es cilvēku esmu sa-pratusi un atminējusi, tad teicējs un palīgs man bijusi roka. Šķiet, cilvēks pasauli saņem rokās, no mazām — tā viegli izslīd un sabirst drupās, lielas rokas droši tur pasauli kā noplūktu saules puķi. Es nezinu, vai rokas pasaulei piešķir skaitstumu, vai arī pasaule to piešķir rokām. No krēsla man raugās pretī Dieva roka, kas no Nekā radīja Viru un Sievu un iemeta tos Nekā. Dievs ir vistraģiskākais no visiem skulptoriem: viņš nevarēja neradīt un — nevarēja arī radīt kaut ko pilnīgāku. Drusku tālāk aiz Dieva rokas ir Velna roka, kas veido Ievu, sievieti, kas velk lejup. Dzīvē tā atbaidītu, marmorā tā saista ne mazāk par Madonnu.

Māksla mūs izceļ no dzīves likumības, mākslā — citi kritēriji un cita patiesība. Dzīvē mēs jautājam: labs vai ļauns? Ētiski vērtīgais jāpieņem, ētiski mazvērtīgais jāatraida, jo mēs nedzīvojam, lai būtu laimīgi, bet lai piepildītu augstākas vērtības. Bet lielie mākslas darbi taisni tādēļ atpestī, ka apklusina mūsu vēlmes un gribu. Mākslas diženumu mēs mērojam pēc izstarotā sugestijas spēka, mākslas darbu pieņemam, ja tam ir ko teikt. No mākslas mēs prasām, lai tā vismaz

uz brīdi apturētu dzīves Iksiona ratu. Ja mākslas darbs ir radīts lielā intensitātē, ja tas ir raksturīgs, ja atklāj būtības noslēpumu, tad tas atpestī — kaut arī ir traģisks.

Lai nokļūtu Rodēna Kapellā, man jāiet caur Elles vārtiem, bet vai tos labāk nevarētu saukt par Dzīves vārtiem? Mazajā Kapellā es sasveicinātos ar gigantu darba kalvē — Balzaku, un apbrīnoju parīziešus, kas šo, kaut ārējās dimensijās lielo, bet satvarā intīmo statuju nav uzstādījuši laukumā, bet Kapellas slēgtjās telpās. Un tur mani arī gaida Septiņi pilsoņi. Labi, kad savas mazās bēdas var gremdēt lielajā sāpju jūrā. Angļu karalis Eduards III bija cilvēks, un tikai cilvēks var izdomāt tādu nežēlību. Viņš uzvarējis karā pret francūžiem 1437. gadā un solījies pilsētu Kalē tikai tad saudzēt, ja septiņi tās pilsoņi brīvprātīgi atnāks pie viņa ar pilsētas atslēgu rokā, tikai kreklu mugurā, ar virvi ap kaklu. Ja būs septiņi, kas brīvprātīgi pieteiksies nāvei, tad viņš nepārvērtīs pilsētu putekļos, neiznīcinās to līdz pamatu pamatiem. Nav tādas nežēlības, ko cilvēks nebūtu spējīgs izdarīt, bet nav arī tāda varoņdarba, ko cilvēks nespētu veikt, ja pats tos izraugās. — Viņi aizgāja, šie septiņi Kalē pilsētas vīri, un šai pēdējā mirklī sakoncentrējās viss pārdzīvotais un viss tikai vēl sapņos auklētais, kā arī melnā Nekā baigais tuvums, kas ir katra dzīves ceļojuma pēdējais mērķis, bet viņu priekšā tas izauga pēkšņi un varmācīgi. Rodēns pats ir teicis, ka vēlējies, lai šo viņa grupu uzstādītu Kalē pilsētas valdes priekšā tieši uz akmens bruģa, bez postamenta kā dzīvu ķēdi, veidotu no cilvēku ciešanām un ziedošanās spēka.

Rodēns mīlēja Bodlēru. Abi viņi gribējuši tvert absolūto skaistumu — viens vārdā, otrs mar-

morā: “*Je suis belle, o mortels, comme un rêve de pierre*” — ak mirstīgie, es esmu skaista, kā akmenī kaltais sapnis skaists! Šos vārdus Rodēns labprāt citējis un izlietojis kā nosaukumu saviem ekstatiskā skurbumā aizrautiem cilvēkiem. No Rodēna mans ceļš ved uz Bodlēru, viņi abi man vistuvākie gari franču kultūrā.

Svešās pilsētās labprāt aizeju uz kapsētām. Mūsu latviešu kapsētas ir zaļi miera dārzi, Vakarēiropas un sevišķi Parīzes kapsētas — *Monmartre, Montparnasse, Pēre Lachaise* — ir mazas miroņu pilsētas dzīvo pilsētu vidū. Kapi aplāti ar marmoru vai akmens plāksnēm. Gandrīz vai katram aizgājējam uzcelta sava maza mājiņa, sava kapellīte ar lukturiem un svētbildēm. Tur, gluži kā pilsētā, brugēti ceļi, torniši, un viss laukums sadalīts kvartālos. Tikai ļoti reti kam ir mazs dārzs. Agrāk šīs kapsētas ir bijušas ārpus pilsētas, bet Parīze tik strauji augusi, ka tagad cilvēku mājas un ielas no visām pusēm ieslēdz miroņu mājas un ielas.

Kā lai es neapciemoju to, kas, pilnīga svētuma alkdams, tika pārprasts no visiem burtu kalpiem un svētuļiem? Monmartras kapsētas lielās gatves galā ir Bodlēra dusas vieta — nē, tas ir nepareizs vārds, tādiem kā viņš taču dusas nevar būt! Viņa kaps ir atdalīts no visiem pārējiem kapiem, jo arī dzīvē viņu ieslēdza lieli vienpatības loki. Kapa kopas vietā ir veidots akmenī cirsts gulošs tēls, nāves autiem cieši satīts, bet, šķiet, viņa roka tūlīt sakustēsies, šie auti pārplīsis, viņš celsies un steigsies meklēt arvien vēl neatrasto, nekur neesošo skaistumu. Bodlērs ir visfrancūziskākais rakstnieks. Viņš franču kultūrā ieņem to pašu vietu, ko Skalbe — latviešu, Dostojevskis — krievu, Goete — ģermāņu, Servantess — spāņu

kultūrā. Ka viņu mazāk pazīst nekā citu zemju reprezentatīvos dižgarus, izskaidrojams ar to, ka viņa māksla nepārtulkojama. Šogad Parīze atzīmēja Bodlēra 70. nāves dienu, un vārētu runāt par Bodlēra renesansi, tagad viņu par savu sauc pat stingri katoļticīgo rakstnieku grupa, jo lielais pieder visiem, tikai — ne jau visi to spēj saskatīt.

* *
*

Uz Versaļu aizved nebeidzamas koku alejas, tās saista kā visas Versaļas lielās, brīvās līnijas, kas nekad nepazūd sikumos; bet ar Versaļas vēsturi un spožumu es nezināju ko iesākt: patmīlīgu despotu radīts, putekļiem lemts. Un giļotīna ir Versaļas likumīgā meita. Varbūt, ka Versaļas 600 daiļrunīgās strūklakas mani būtu atbrīvojušas no tik smagām domām, bet es tur biju ziemā, kad ūdens rotaļa klusēja un ūdens pilēja tikai no debesīm.

Uficijās katra glezna nozīmīga, katrai istabai savs intīmais šarms. Salīdzinot ar Uficijām, Luvrs šķiet oficiāls. Pēc Uficijām grūti viņu iemīlot. Kam visi šie bezgalīgie Ludviķi vajadzīgi? Šīs daudzās galma cilvēku gleznotās glītās, gludās gleznas? Cik daudz tukšuma slēpjas aiz tā, ko cilvēks aizklājis ar mākslas vārdu.

Akurātera smalko vārdu mākslu atgādina Monē blondās gleznas. Viņās skatīdamās, es domāju par Draugu sejām un Elegiskiem momentiem. Šis vieglais mirklīgais mirdzums mani vēl vairāk tuvināja mūsu smalkākajam dzejniekam, kas Parīzi izraudzījis par savu otru dzimteni. Beidzot, nogurusi no daudzām tukšgleznām, es atradu divdesmit Rembrantus, kas šeit tikpat vien-

tuļi sevi un ar savu Dievu kā Vinē, Florencē un pārējos Eiropas un Amerikas mūzejos. Rembrants brūno tumsu pārvērta par valdnieci, un viņa gara spēks bija tik liels, ka viņš pat tumsai lika mirdzēt. Tās vairs nav portrejas, te dvēsele runā ar dvēseli. Bez žēlastības viņš atkailinājis dvēseli, katru šķiedriņu padarījis redzamu, kā vienīgi vēl Dostojevskis to drīkstējis un spējis darīt. Liels mākslas darbs, kaut arī sižets irdens un neglīts, pauž aistētisku un ētisku vērtību. Rembranta un Dostojevskā radītos tēlos vēl noziedzniekā redzam cilvēku, pērkamā sievietē — nevainīgo meiteni, slimībā — zaudēto veselību, vecumā — aizslidējušo jaunību. Miesu gleznojot, Rembrants atklāj dvēseli un visus tās ceļus.

Delakruā, krāsu don Huans, gara aristokrāts un filozofs, iejūtīgais Šopēna portretists, uzvar ar savu mūzikālo sugestiju. Viņš, kas zīmēja ar otu, krāsām lika liesmot ārprātīgā kaislībā; kur bads, izmisums, dusmas, noziegums raujas ārā kā ugunsgrēks (*Massacres de Scio, La barque de Don Juan*), viņš top par Dostojevskā līdzinieku. Gleznā "*Dante et Virgil*" duļķaini zaļganajos, brūnganajos Stigas viņos Dantes spilgti sarkanā galvas sega kliez kā varens biedinājums. Laika biedri viņu sauca par "smērētāju," par "gleznotāju ar iereibušo slotu," bet mēs šodien zinām, ka viņš franču glezniecībā nozīmē apmēram to pašu, ko viņa laika un mūžības biedrs Bodlērs dzejā. Dažas nedēļas priekš savas nāves (1863. g.) viņš savā dienas grāmatā, kas kopā ar vēstulēm slēpj gandrīz tikpat daudz bagātības kā viņa gleznas, ierakstīja vārdus, kuŗos viņš pats sevi labāk raksturojis nekā tie, kas viņu gribējuši saprast: "Gleznu uzdevums ir — radīt svētkus acīm."

Ar El Greko reprodukcijām jau dzimtenē biju sīkāk iepazīsinies, toreiz, kad rakstīju par statistiku

un dinamisku mākslu, Greko nosaukdama par vienu no spilgtākajiem dinamiskās mākslas pārstāvjiem. El Greko es iemilēju, kad sv. Frančesko tapa mans patrons, jo El Greko tik vizionāri gleznojis Frančesko acis, ka tā skats mani vēl šodien pavada. Bet El Greko dvēseli es nojaudu kādā Rīgas pavasara naktī, kad nami meta nedabīgi melnas ēnas un mans draugs, stāstīdams man par Toledas tumši mistisko skaistumu, vēroja smailo mēness sirpi te zūdam, te parādāmies aiz zilgi zaļganajām nemierīgajām mākoņu driskām un teica: "Lūk, tādas debesis gleznojis Greko, kas Venecijā redzēto nekad nespēja aizmirst." Toreiz bija sāpīga, auksta pavasara nakts, bet pumpuri jau raisījās, un jau dienu iepriekš bija dzirdēta strazda dziesmas pirmā takts. Un tagad mēs abi stāvējām Luvrā divu El Greko gleznu priekšā: karalis Ferdinands un Kristus krustā. Tās nav Greko raksturīgākās gleznas, bet tomēr arī tās pauž krāsu aukstumu un drūmas kaislības. El Greko nepazīst tīru, gaišu krāsu, viņa zilums ir zaļgani zils, viņa sarkanums — melni sarkans. El Greko, savādnieks, kā visi Spānijas reprezentanti ir zemes un debess plosītais cilvēks, un visi viņa tēli līdzinās viņam: tie stiepjas augšup tik trausli kā stādi, smalkas, iegarenas rokas, gotiski šauras sejas te izmisuma nomāktas, te ekstazes paceltas. El Greko savās gleznās ir izteicis spāniešu dvēseli, kaut gan pats nebija spānietis, bet grieķis, un viņa īstais vārds — Domeniko Teotokopuli; savās gleznās viņš, savu svešumu pasvītrodams, parakstījās grieķu burtiem, bet tomēr pēc savas mentālītātes viņš spānietis, — un spānieti saista viss, kas ir neparasts, ārkārtīgs, viss, kas paceļas pāri caurmēram: varonis, moceklis, nerrs. Ortega y Gaset, rakstīdams ievadu Serža Rovinska darbam "*L'Espagne grandiose et fantastique*" saka, ka spānie-

tis nekad nešaubās, apzinādamies, ka šaubas un skepse ir garam visdraudīgākās slimības. Mēs apskatām pārējos spāniešus Luvrā — Riberu, Zurbaranu, Goju, Velaskesu. Mans draugs, garā degdams, stāsta un stāsta par zemi, kur donkichotiskā cīņā iekaņojis sev otru dzimteni, un man šķiet, šeit redzamās spāniešu gleznas illūstrē viņa vārdus: "Spānietis dzīvo, lai ūtopiju pārvērstu īstenībā."

* * *

Ziemassvētki Parīzē saistās ar mimozu un vijolišu smaržu. Katru vakaru es lasu franču valodā visbagātākā grāmatā, ko man uz ielas iedāvinājis kāds svešs cilvēks. Grāmatu grāmatā viss pateikts tik glezni, patiesi un dziļi, ka nav jābrīnās, ka cilvēki to divtūkstoš gadu laikā skaitījuši par svētu grāmatu. Bet tās satvars tik dziļš, ka šī gaŗā gadu virkne vēl nav pietiekami gaŗa, lai radītu kādu, kas to pilnīgi saprastu. Kad cilvēki dzīvos pēc šīs mācības, kuŗu līdz šim tikai pārpratuši, kad pazemīgi ieies šai mācībā, tad sāksies jaunā ēra. Jāaizmirst visi teologu tulkojumi, jāņem šī grāmata un jālasa, it kā to lasītu pirmo reizi.

Es aizeju uz *Notre Dame*, kur masas smagme akmeni iznīcināta, kur bēthoveniskā kaislībā dvēsele tiecas projām no zemes un bezgalība, ko Pitagors pieskaitījis negatīvām vērtībām, padarīta par visa esošā jēgu. Te mūzika skan, kaut arī neviens nespēlē. Labi ir šai puskrēslā klusi aizdedzināt sveci blakus daudzām citām jau degošām svecēm, ko nolikušas rokas, kas līdzīgi manējām gribējušas pateikties, ka briesmas pagājušas gaŗām. Ir daudz prātots par to, kādēļ vissvētākā

Parīzes vietā *Notre Dame* baznīcā noliktas chimēras, šie mazie nejaucēni, puscilvēki, pusvelniņi, kas ar savu izteiksmīgumu saista uzmanību vairāk nekā svētbildes. Arī šeit franču gars sapratis cilvēcīgo, pārāk cilvēcīgo: nav tādas vietas zemes virsū, kur tumsas nemaz nebūtu, arī vissvētākā cilvēkā mīt kaut kas no velna.

Es klausos mazā baznīcā *Etoile* Bacha orātoriju un skumstu, ka to neizpilda katoļu dievnamā. Šī protestantu baznīca ar savām kailajām, tukšajām sienām atgādina tīrīgu kanceļu, bet Bacha orātorijas spēks drīz vien liek visu aizmirst: "*Comme un berceau, voici mon coeur qui sans partage t'appartient: ā tout jamais habite en lui.*" Tādas prieka gaviles var būt vēl tikai Bēhovena Devītā, bet tur tās paceltas traģiskā fonā. Bacham turpretim nav nekā traģiska. Tā gavilēt var tikai cilvēks, kas gan pazīst dzīves smagmi, bet kas, visu atmetis un aizmirsis, tic ar bērna sirdi. Arī Vāgnera Parsifālā ir šis atpestītājs prieks, bet tur tas ir spīrituālizēts, tur tas ir mokās izciests un mokās radīts, bet Bacha prieks ceļas pret debesīm kā viegli dūmi kristallzilā spalgā ziemas pusdienā. Tā gavilē tikai tas, kas savā bērna sirdī dziļi un patiesi tic.

* *
*

Franči, kā visi katoļi, cildina madonnu, Parīzes patrone ir sieviete, gudrā un maigā Ženevejeva. Viena no spožākajām Francijas vēstures lapas pusēm ir stāsts par Žannu D'Ark. Luksemburgas dārzā sēž lielā drīkstētāja Žorža Sanda. Velti viņa cīnījusies. No viņas nāves dienas pagājuši sešdesmit gadi, bet viņas mērķi vēl nav saņemti. Sieviete brīvajā Francijā ir gluži nebrīva

un ne jau tikai tādēļ vien, ka nedrīkst balsot. Jābrīnās, ka šī brīvā tauta nesaprot, ka brīvais cilvēks var mīlēt tikai brīvo. Šai zemē, kur cilvēcība pacelta par augstāko principu, sievietē vēl nav iekarojusi cilvēka tiesības. Nesaprotu, kā var godināt madonnu, sievieti, uzskatot to par otras šķiras radījumu? Vai katrā sievietē nav kaut kas no madonnas? Kā vīrietis var locīt celi tā priekšā, kas ir zemāks nekā viņš pats? “Parīze ir paradīze sievietēm,” man teica kāda luksa salona īpašniece. “Vai jūs vērojāt skatlogus gaŗajos bulvāros? Kāds krāšņums! Kādas sprādzes, puķes un jostas! Īsti mākslas darbi! Un viss darināts tikai sievietes greznumam. Vai sieviete nevar būt lepna?” — “Jā, tā sieviete, kas greznojas, lai patiktu vīrietim, un šai tieksmē noslēdz savu dzīves loku.” “*A votre service*” — tā saka kalpotāji vīriešiem, un tā, šķiet, arī franču sieviete saka vīrietim. Viņa katru mirkli ir gatava pakalpot vīrietim, pakairināt viņu, iejūsmināt viņu, atpūtināt, uzjautrināt. Franču vīrietis pērk, ja vien to spēj, savai izredzētai vasarnīcu, mašīnu, visu, ko vien tā vēlas, bet viņai ar savu dzīvi vīrietim jāsaka — “*à votre service.*” Tādēļ arī ziemeļu sievietei ar savas patības un pašvērtības apziņu grūti iekļauties šais prasībās. Parīzē es sapratu, ka franču tauta bijusi tā, kuŗā Dantes Dievišķā dziesma, šī slavas dziesma sievietes augšuprāvējam spēkam, nav atradusi dziļus sapratējus un iztulkotājus. Bet šo spriedumu par franču sievieti, protams, nedrīkst pārāk vispārināt. Jauno grāmatu virknē vilina un saista Margaritas Jursenares (*Yourcenar*) Ugunis (*Feux*) ar atziņas slāpēm un vārdu mākslas pabeigtību. “*L'Amour est un châtiment, nous sommes punis de n'avoir pas pu rester seuls*” — mīlestība ir sods par to, ka mēs nespējam palikt vieni. — Un pāri viņas daudzajām bagātajām

atziņām paceļas šī: “Es sevi nenogalināšu, pārāk ātri aizmirst mirušos.”

* *
*

Nāk dienas, kur mūzeji, mūzika un pat grāmata tik bezgala tāla. Tādos brīžos cilvēks neziņā jautā: kam tas viss? Skaistas ir gleznas, skaistas ir pilis, skaistāka par tām ir mūzika, bet vēl skaistāks par visu ir siltais, dzīvais cilvēks, kas sniedz roku tai brīdī, kad ir grūti, tai brīdī, kad nezina, kāpēc arvien jāpeld pret straumi. Skaistums neglābj, ja sirds ir izmisusi. Tā melnās stundās visu atdotu nevis par Leonardo gleznu, bet par tuvcilvēka rokas spiedienu, par cilvēku, kam atveŗas roka, lai tanī varētu ielikt savu bēdu kamolu. Tādus cilvēkus esmu sastapusi Parīzē, un viņu attēlus novietojusi man visdārgākajā galerijā.

Caur daudziem vārtiem esmu gājusi, caur Kolizeja arkām Romas Forumā un Triumfa arku Parīzē, caur sapņu vārtiem un dzelžainiem pienākuma vārtiem, bet visbrīnišķīgākie bija tie, ko cēla drauga uzticīgās rokas un kas mani aizveda pie manis pašas: “*Amor mi mosse che mi fa parlare*” — un mīlas aicināta runāju es.

KOSMA PIELŪDZĒJS

1937.

Kad, Kaunā iebraucot, mani grāmatu logos sveicināja Raiņa kopotie raksti, brīnišķīgi skanīgā tulkojumā, un gleznu galerijā Tilberga gleznotā Raiņa portreja, dzimtenīgs gaišums ielija sirdī. Krievu valoda pašreiz ir tā, kurā vecākās un vidējās paaudzes latvieši un leiši var sarunāties, jo latvietis, kas speciāli nav mācījies leišu valodu, gan saprot vienu otru vārdu, bet izteikto domu nevar uztvert.

Uz Kaunu es aizbraucu no Parīzes janvāra beigās, kad Parīzes bulvāros garkātaino, lielo vijolišu pušķiši visos ielu stūros un maigā vēsma miglainajā gaisā jau vēstīja priekšpavasari. Bet Kaunā sniga lielām pārslām, un termometrs rādīja — 18° R. Es sēdēju mazā, siltā istabiņā un klausījos ilgi nedzirdētā sniega dziesmā, kas tik labi saderēja ar šīs pilsētas klusumu, ko nesarauj elektrisko tramvaju troksnis. “Klusi kā Venecijā,” teica mans ceļojuma biedrs. Man patika šis izteiciens, kaut gan es tam nepievienojos. Venecijā valda klusums, kas uzguļas mirējam, klusums, kur pagātne stiprāka par tagadni, bet Kaunā snauž dīgļa klusums, te viss liecina par nākotnes plaukumu. Venecijas būtībā ir izšķērdība un rafinements, bet Kaunā ir abu šo jēdzienu pretstats.

Kauna, veca cietokšņa pilsēta, kur krievu laikā neatlāva celt augstākas kā divstāvu mājas, tagad var lepoties ar neparasti daudzām modernām

gaumīgām jaunceltnēm, kas jautri kontrastē ar vecmodīgajām, zemajām, tipiski mazpilsētnieciskām būdiņām.

Nekur tik uzskatāmi neredzam, ka pagātne zūd un satrūd un pāri tai ceļas uzvarētāja tagadne.

Pilsēta apslēpusies dziļā katlveidīgā ielejā. No mazajiem uzkalniņiem atklājas jauks skats uz Nemunu un tās tiltiem. Pāri šai pilsētai gājušas tik daudz svešas un naidīgas varas: tur Vītauta baznīca, vecākā Kaunas celtne (1400. g.), kur Napolēons, visudriktētājs, licis ierīkot zirgu stalli, bet kad nāca rūgtā atkāpšanās diena, devis pavēli to nodedzināt, un tā no veciem laikiem uzglabājies tikai īpatnējais tornis un altāra gals. Turpat netālu arī māja, kuŗā Napolēons dzīvojis, un priekšpilsētā — uzkalniņš, no kuŗa viņš vērojis kauju. Kuŗa mūzeja torņa zvani katru vakaru un rītu dzied mūžīgu piemiņu kritušiem, tiem, kuŗu roka un dzīvība paglāba tautu no svešām varām un bojāejas.

Dažas ielas asfaltētas, bet daudzas vēl nebrūģētas, un te atkal dīvaini tuvi jūtam pagātņi un tagadni. Klistot pa klusajām, dziļi aizsnigušajām ielām, vērojot kārtībniekus un veclaicīgos ormanus biezās aitādas kažokos, nosalušos zemnieciski gērbušos skolniekus, labi domāt, ka šīs pilsētas vārds cēlies no mīlestības dieves Mildas dēla, kuŗa vārds bija Kaunas. Mildas pazemīgais maigums neredzamiem karogiem plīvo šai pilsētā.

Kādā tējas vakarā es biju kopā ar filozofijas profesoriem, jauniem un veciem dzejniekiem, gleznotājiem, un mani pārsteidza viņu pazemība un kautrība, viņu siltā atsaucība un jūtīgums visos kultūras jautājumos. Kā vienmēr, kad salasās dažādu tautību pārstāvji, sarunu temats bija at-

sevišķu tautību īpatnības. Bet lietuvieši it kā kautrējās runāt par savām īpatnībām, šķita, ka šīs īpatnības vēl nav apzinātas. Toreiz, kā arī citos vakaros man bija izdevība tuvāk iepazīties ar lietuvju intelligenci, dzejnieka un profesora Sruogas *) vadībā, kuŗa brīnišķīgā lietuvju valoda skan kā mūzika. Viņa augsto kalnu ilgas, viņa sarežģītais individuālisms, viņa ārkārtīgā atturība, viņa iekšējais miers mani aicināt aicināja viņa pasaulē būt ne tikai garāmgājējam tūristam, bet pateicīgam viesim. Domājot par Kaunu, manās ausīs zuz viņa melodiskās vārsmas:

*O, sopulingoji,
O, maloningoji,
O, gailestingoji
Motina Viešpaties
Melskis už mus.*

(Ak, sāpjupilnā,
Ak, lēnīgā,
Ak, žēlīgā
Dievmāte,
Lūdzi par mums.)

Bieži mēs paši slavējam latviešu vienkāršību, bet, salīdzinot ar lietuviešiem, latviešus gan nevar nosaukt par vienkāršiem. Protams, nevar noliegt, ka mēs kultūrālā ziņā tālāk aizgājuši par viņiem, to sevišķi jūtam, salīdzinot mūsu grāmatu pasauli ar mūsu brāļu tautas grāmatu krātuvi. Un tas ir saprotami, ja atceramies, ka pie mums dzimtbuve atcelta 1819. g. Mums ar sešdesmitiem gadiem sākās nacionālā atmoda, bet 1863. gadā no-

*) Prof. Sruoga vācu okupācijas laikā bija viens no lietuvju pretestības kustības vadītājiem. Bijis internēts vācu koncentrācijas nometnē. Miris 1947. gadā, Padomju Lietuvā.

tika beidzamā lielā Polijas un Lietuvas sacelšanās pret Krieviju, kas prasīja daudz asiņainu upuru un tika apspiesta mežonīgā varmācībā. No tā laika sākās Lietuvas vistumšākās dienas, aizliedza pat iespiest grāmatas lietuvju valodā latīņu burtiem. Lūgšanas grāmatas tika iespiestas Vācijā. Daži izcili lietuvieši ārzemēs, sevišķi Amerikā, bēgdami no krievu varmācības, iespieda laicīgas grāmatas, kalendārus un laikrakstus un kontrabandas ceļā tos tad nogādāja dzimtenē. Šos grāmatnešus krievu policija ārkārtīgi vajāja, lika cietumos un pat sūtīja trimdā Sibīrijā. Un tas bija tais gados, kad mums jau bija Pumpurs un Auseklis, un arī brāļi Kaudzītes. Tādā gara tumšībā Krievija noturēja Lietuvu līdz 1904. gadam, kad lietuvju tautai tika atkal dāvāta visdārgākā manta, cilvēcīgās dzīves sāls un maize — rakstu brīvība. Lietuvas nacionālās atmodas laikmets sākās tikai ar 1904. gadu, kad atkal drikstēja parādīties grāmatas un laikraksti, iespiesti lietuvju valodā latīņu burtiem.

No vēstures mēs zinām, ka lietuviešiem bija sava varena kunigaikšņu cilts, kas divi simts piecdesmit gadu valdīja Lietuvas lielvalsti. Šis cilts dibinātājs bija Ģedimins (1316.—1341. g.), kas visu mūžu palika sentēvu ticībā un Lietuvas robežas paplašināja līdz Ķījevai. Bet dīvainā kārtā lietuvju dzīvē un mākslā bravurīgā, pašapzinīgā kaņotāja ietekmi nevaru saskatīt. Raudzīdamās lietuvju sejās, gleznās, baznīcās, dzīvē un grāmatās, klausīdamās viņu valodā un dziesmās, mani pārsteidza viņu pazemība un klusā tolerance. Es neesmu sastapusi nevienu lietuvieti, kas lielītos, un manī izveidojās pārlicība, ka lielīgs lietuvietis ir *contradictio in adiecto*. Vairāki lietuvieši, jautāti, kuŗu īpašību viņi uzskata par savu visraksturīgāko, man atbildēja ar grūti pārtulkoja-

mo vārdu: "drovumas." Latviskais vārds "pazemība" gan neizsaka šā vārda jēgu, tuvāks ir krievu vārds "skromnosť," franču "modestie;" lietuvieši man paskaidroja, ka šis vārds izsaka aturību vienotu ar kautrību. Varbūt katrai tautai ir daži raksturīgi, nepārtulkojami vārdi, kas vis-skaidrāk izsaka šīs tautas dvēseli, un kā franču tautu raksturo vārds serenitāte, tā lietuvjus — *drovumas*, bet izsakot šos apgalvojumus, es apziņos, ka tādi raksturojumi ļoti relatīvi un nedrīkst daudzkrāsaino tautas psīchi pārāk vienkāršot, reducējot tās struktūru uz vienu vai otru īpašību.

Bet pārdzīvojums, ko lietuvju tauta līdz šim visspilgtāk izpaudusi objektīvētās formās, ir liriskais ideālisms, vienots ar panteismu un lielu cieņu ētisku vērtību priekšā. Paši lietuvji zina stāstīt, ka poli no lietuvja vislabāk var atšķirt, vērojot, kā abu šo tautu pārstāvji savus mazos dēlus vada skolā. Polis mēdz stingri piekodināt: "*Buk mandagus!*" (esi pieklājīgs) un te izpaužas poļu šlachtas rūpes par āriģu gludumu. Lietuvietis savam dēlam piekodina: "*Buk geras!*" (esi labs) — te jūtam mums latviešiem tik radniecīgas rūpes par sirds skaidrību.

* * *

Kad es ciemojos pie Romēna Rollāna, viņš man stāstīja, ka gribot aizbraukt uz Lietuvu, lai iepazītos ar Čurļoni un sarakstītu grāmatu par viņu. Diemžēl kaŗš šim nodomam pārvilka svītru. Bet ja Romēns Rollāns būtu uzrakstījis savu grāmatu, tad Čurļonis, kam mūzika bija visuma metafiziskais substrats un kas savās gleznās veidojis bezgalības brīnumu, abstraktās glezniecības

ciltstēvs,*) būtu pazīstams visai pasaulei. Bet šodien viņa dziļi traģisko, Van Gogam radniecīgo personību, viņa mistisko kosmu bez speciālistiem pazīst tikai nedaudzi apslēptā skaistuma meklētāji.

Arī pēc Uficijām un Luvra Čurloņa gleznas nenobāl. Viņam veltītais baltais templis Kaunā kā brīnums paceļas pelēkajā apkārtnē.

Snauž tauta ikdienu sīkgaitās, pati savas ilgas nepazīdama, bet pēkšņi rodas kāds, kas vairāk un dziļāk jūt un savu uzburto pasauli paceļ tik augstu, ka tā saredzama arī tālu pāri dzimtenes robežām. Kas mūžības ilgas grib redzēt krāsās un līnijās, kas kosma tuvības izjūtā meklē reliģiju, tam jāredz Čurloņa darbi.

Viņš bija ērgelnieka dēls, un ērģeles šalc viņa gleznās: Nāc, iesim Dievu lūgt, noausim kurpes, lai mūsu kājas drīkstētu pieskarties mūžības pļavai. Būsim klusi, tik klusi, lai neviena pienenes sēkliņa neraisītos no savas mājas un lai mēs spētu saklausīt zvaigžņu melodijas.

Liela ir mūžības doma, bet neviens to nav at-risinājis. Kas viņai tuvojas, sadeg lielās mīklas ugunīs.

Čurloņa pasaule nav prāta, bet ārpus prāta radīta. Kas viņā dzīvojis, tas zina: nevar darīt tikai to, kas prātīgs, un bojā aiziet savā ceļā ir vieglāk un saldāk nekā sastingt svešas rokas glu-dinātā tekā.

Dante ir teicis, ka gudrais ir tas, kas atmet mazas lietas, lai saskatītu mūžību. Čurlonim ne-maz nav mazas lietas, viņš ar Dievu sarunājas bez starpniekiem, viņš nostājas tieši Dieva priekšā un

*) Parasti kā pirmo abstrakto gleznotāju min Kadinski un sevišķi viņa 1911. g. darbus, bet šodien mēs zinām, ka Kadinskis tos radījis Čurloņa ietekmē.

saka: "Šeit es esmu, es esmu cilvēks, bet nevaru palikt viens, ja tu mani neņemsi aiz rokas, tad jāmetas viņos." — Un viņa gleznās Dieva rokas tuvums tam liek ekstazē pielūgt un gaviļēt (glezna *Allegro* vai arī *Scherzo*), bet kad tā attālinās, tad jāklīst vienam, un tad ceļinieku pārņem izmīsums (glezna "Krusts").

Mēs dzīvojam, lai uzvarētu dzīvnieku sevī, bet Čurļonī dzīvnieka nemaz nebija, un tādēļ varbūt viņam, kas tik kaisli alka atbalss un atbalsta, kas ar rokas uzlikšanu kā vecie māgi spēja atņemt sāpes, gandrīz neiespējami bija atrast sapratējus.

* *
*

Mikalojs Konstantīns Čurļonis dzimis Varenu pilsētiņā, Viļņas gubernā 1875. gadā. Vispirms viņš dzīvoja skaņās un jau trīspadsmit gadu vecumā komponēja. Viņš beidza Varšavas konservātoriju 1900. gadā. Visums viņam likās mūzikāls darbs, un katru cilvēku, katru lietu, katru stādu, katru lietus lāsi un pašu sauli viņš dzirdēja skanam. Tāda mūzika, kā Dante mums vēstī, debesu augstākās sfairās sagaidīs svētlaimīgos. Bet vai nevar gadīties, ka reizēm debesu sfairu iemītnieks uz īsu laiku apmaldās pie mums kā vienīgi dzirdīgais starp kurliem, kā gašreģis starp akliem, lai arī nedzirdīgie un neredzīgie kaut ko nojaustu par pasauli, kuŗas vārti tiem vēl ilgi vai arī mūžam paliks aizslēgti.

Beidzis Varšavas konservātoriju, viņš 1901. gadā aizbrauca papildināties Leipcigas konservātorijā; viņš dzīvoja no nožēlojamām privātstundām, un līdzekļu ārzemju ceļojumam nebūtu pieticis, bet kņazs Michails bija dzirdējis viņu spēlētjam un sapratis, ka šai gadījumā nedot naudu,

nozīmētu sev nodrošināt vietu vienā no Dantes elles riņķiem. Ar glezniecību Čurļonis sāka nodarboties, kad bija jau pazīstams kā pianists un komponists. No 1904. līdz 1905. gadam viņš apmeklēja Varšavas mākslas skolu, bet tā viņu neapmierina. No 1906.—1907. gadam viņš dodas ceļojumā pa Eiropu un, apmeties uz dzīvi Viļņā, viņš intensīvi nododas mākslinieka darbam. Dzīves pēdējos piecos gados uzgleznots lielākais viņa darbu vairums (ap 220 gleznu. Viņš iedzilinās dabas un matemātikas zinātnēs, astronomijā, lasa biezas psiholoģiskas grāmatas, studē vēsturi, austrumu tautu reliģiju, un grūti aptvert viņa paveikto darbu. Viņu saistīja Kanta domu asums, Nīčes saules kults un viņa ikdienai pieteiktais kaŗš, Dostojevskas pazemība, Hofmaņa un Po trakosjošās fantazijas. Mīlāks par visiem rakstniekiem viņam bija Dante. Dantes dievišķās kāpnes nekur tik skaidri nav saredzamas kā Čurļoņa gleznās, kaut gan viņš nekad nav domājis illūstrēt Danti. Bet raudzīdamās Jaunavā no Zodiaka cikla, man likās, ka tā atnākusi no Dantes zemes paradīzes un Strēlnieks — no šķīstīšanas kalna.

Čurļonim māksla bija kalpojums Dievam un mākslinieks — starpnieks starp Dievu un cilvēku. Viņa reliģija bija kosms. Saules un zvaigžņu kults viņam tik nozīmīgs, cik tas nozīmīgs bijis vienīgi vēl Dantem. Bet lai pasvītrotu abu šo dižgaru starpību, atcerēsimies, ka Dante bija cīnītājs, bet Čurļonis — ekstatisks kosma pielūdzējs.

Čurļonis savā darbā nepazina atpūtu. Viņš organizē kori, harmonizē lietuvju tautas dziesmas, bet tās, chromatisma pārsātinātas, grūti dziedamas; sajuzdams savus robus lietuvju valodā, viņš studē tās likumus, ņem lietuvju valodas stundas pie valdonīgi skaistās Sofijas Kimuntai

tes, kas vēl mūsdienās uzskatāma par vienu no labākajām lietuvju valodas lietpratējām un iecienītākajām rakstniecēm. (Viņas Ausmas dēli ar labiem panākumiem izrādīti mūsu Nacionālā Teātrī). 1909. gadā viņi apprecas un aizbrauc uz Pēterpili, cerēdami lielpilsētā atrast plašāku atbalsi savam darbam. Bet liktenis nebija lēmis šiem abiem cilvēkiem izveidot savu dzīves stilu. Sofija Kimuntaite bija gan apgarota, apdāvināta un starojoši skaista, bet pārāk jauna, lai jau toreiz, divos īsos gados saprastu sava vīra kosmiski mistisko pasauli. Pēterpilī Čurļonis iepazīstas ar ievērojamākiem krievu māksliniekiem un, kā agrāk izstādīja savas gleznas Varšavā un Viļņā, tā tagad piedalās izstādēs Pēterpilī, Maskavā un Krakovā, visur gūdam lielu atzinību, bet pēc izstādēm viss atkal apklust, neviens neliekas par viņu ne zinīs. Slimības un nabadzības spoks pieaug.

Viņa pa lielākai daļai tempera tehnikā izpildītās gleznās vērojam tās pašas formu problēmas, kas nodarbinājušas franču modernistus, par kuriem Čurļonim nebija ne jausmas. Viņa sfumato atgādina Leonardo gleznas, bet viņš bija tik nabadzīgs, ka varēja pirkt tikai vislētākās krāsas, un jau divdesmit gadus pēc viņa nāves gleznas sāka zaudēt maigo mirdzumu. Vairākas no tām, dzīvām būtnēm līdzīgas, izdzisa. Cik lielā mērā viņu nodarbinājušas formu problēmas, par to liecina daudzas uzglabājušās skices, piemēram, Strēlnieka atstatums starp šāvēju un putnu arvien cits. Daudz viņš gudrojis, kā atrast attālumu, kas izteiktu vislielāko spraigumu, bet kompozīcija jau uzreiz bijusi gatava. Viņa gleznu faktūru varētu salīdzināt ar Van Gogu, tikai Čurļoņa krāsas daudz smalkākas: kur tās uzglabājušās, tās šķīstī skatītāju.

Viņš glezniecībā meklē laika un telpas sin-tezi. Visur valda mūzikāli ritmiska kārtība. Viņš tiecas pilnīgi atbrīvoties no priekšmetīgas pasaules un kā mūzikā runāt tikai formu kustībā. Reizēm viens un tas pats pārdzīvojums gleznots gan kā zvaigzne, gan kā sniega pārsla, gan kā liesma un puķe. No zaļgani sudrabainas dzelmes ceļas nepielūdzamas varas, beztelpiski tēli, abstraktas formas, transcendentas būtnes.

Kā Dantem un arī mūsu Porukam viņam šīs zemes robežas pārāk šauras, ar jūru dzelmēm un zvaigžņu sfairām arī vēl nepietiek, Nekurienē dzimst fantastiski spārnotie zvēri, aizsaules zivis. Iztrakojusies, viņa fantazija glābjas lielā klusumā: kalnu galotnē sēž bērns, viņa priekšā aug pieneni, tā noziedējusi, bet gaiss ir tik kluss, ka neviena sēkliņa neraisās no savas mājas. Bērns izstiepj rokas pēc zieda, aiz viņa veļas bezgalīgi plašumi. Dievs šim bērnam tikpat tuvs kā puķe, bet lai viņu sadzirdētu, ir jāapklus. Šo gleznu varētu nosaukt par Lietuvju tautas dvēseli.

Par savām gleznām viņš nerunāja, viņam nebija laika tās vērtēt un novērtēt. Kad kādam skatītājam glezna iepatikās, viņš, līdzīgi van Gogam, to atdāvināja, un tā daudzas viņa gleznas izkaisītas nezināmās rokās. Daiļuma un bezgalības daimona apsēsts, viņš savas dzīves pēdējos četros gados cita nekā nedarīja, kā tikai gleznoja.

Mums, zemes rūķiem, debess no zemes ir šķirta, un jo ikdienišķāki mēs, jo asāk šī robeža izjūtama. Sešas dienas mēs dzīvojam zemei un septītā šad tad drusku domājam par debesīm. Bet Čurļonis pārkāpa šo robežu, kā puķes viņš no debesīm plūca zvaigznes un rotaļājās ar mums neredzamajām pērlēm jūras dibenā.

Čurļoņa gleznās rit tas pats ritums, kas riņķo un virpuļo Dantes paradīzē. Visums viņam, gluži

kā Dantem, bija kustība un mūzika. Viss skan un tek, mainās diena un nakts, siltums un aukstums, sausums un lietus, labums un ļaunums. Te piepildās tas, ko sanskrita valodā sauc "*vivārtha*" — mūžīgais virpulis.

Viņa jūtas skanēja, viņa skaņām bija krāsas, un viņa krāsas dzejoja. Katra skaņa viņam tēlojās atsevišķā krāsā, un šai ziņā kultūras pasaulē viņa tuvākais radnieks Skrjabins, kas arī skaņu akordus redzējis atsevišķās krāsās.

Lielus plašumus viņš tver gleznās, bet mūzikā, savās ezoteriskās prelūdēs, esejās (*Essais musicaux*), simfonijā Jūra, simfonijā Mežs viņš risina impresionistiskas domas, pielūdz un gaida, lai lielā atklāsme nolaistos pār viņu. Šalc mūžības viļņi, birst aprauti jautājumi kā zvaigžņotas lāses, raud disharmonija, jo atbildi nezina neviens: zelta tilts, vienā krastā sākts, paliek gaisā karājāmies. Ārprāta mākoņi tuvojas.

Viņa melancholiski daimoniskā mūzika, kas par dažiem gadu desmitiem priekšā savam laikam, tuva Šopēnam un Skrjabinam, bet vēl tuvāka viņa paša irracionālajai būtībai. Ir tādi cilvēki, kuriem Dievs pārāk maz ir devis, šķiet, Dievs aizmirsis viņus apbalvot ar dzīves gaitā nepieciešamām spējām, bet ir arī tādi cilvēki, kuriem iedots pārāk daudz — tāds bija Čurļonis. Trauks, ko sauc par cilvēka miesu, nespēj izturēt pārāk lielas sprauguma strāvas — tas lūst, kā lūza Čurļonis, tikko sasniedzis 35. dzīvības gadu. Ārprātīgs — teica ļaudis, bet mūžīgās sfairas — viņš pieder mums.

Kā savāda priekšnojauta liekas viņa pēdējais darbs — Kapsēta, kur nevis tradicionālie kristīgās baznīcas krusti, bet īpatnēji lietuvju krusti baltās vasaras nakts krēslā sauc gājēju pie sevis, bet apvāršņa malā blāvo rīta gaisma.

1910. gadā viņa galvas sāpes top nepanesamas, un skaņu un krāsu jūklis spēcīgāks nekā radītāja griba. 1911. gada 28. martā (tai pašā gadā kā Poruks) viņš mirst no asins izplūduma smadzenēs psihiatriskā slimnīcā. Viņu apbedī Viļņas kapos, un, šķiet, tādēļ vien jau ir saprotama lietuvju neapklusināmā tiekšanās atgūt atpakaļ šo pilsētu, jo Čurļonis savai tautai atvēris vārtus ne tikai uz Eiropu, bet arī uz mūžību. Taisnība Ričardam Rudzītim, Čurļoņa kosmiskā pasaules uzskata sapratējam: "Čurļonis... atstājis arī mums dzīvajiem savu uguns garu, neaizmirstamo liesmaino saucienu — meklēt mūžīgi daiļo, ieiet pasaulē, sakust ar viņu un pacelties garā" (Atzinēji un cīnītāji, 207. lpp.).

IZSKAŅA

Vai jau pienākusi aizbraukšanas diena? Vai jau pagājusi karstā vasara kvēlajā Florencē? Aukstā ziema nemīligajā dzīvoklī, ko apgaismoja mazās sinjorinas vienmēr mīligais smaids? Vai jau pagājis lieluma brīdis Šveices kalnos, Romēna Rollāna mitekļi, brīdis, no kuŗa, šķiet, varēs dzīvot ilgus, garus, tukšus gadus? Vai jau pagājusi tā diena, kad es aizbraucu uz augsto kalnu un, raudzīdamās Lago Madžorē, teicu vārdus, ko mirstīgais nedrīkst teikt? Viss pāiet. Tas ir jāzina, lai katru mirkli bijīgi saņemtu savās rokās, tas ir jāzina, lai pietiktu spēka izturēt vissmagākās stundas.

Jau skrien pretī latviešu lauki un apsnigušās mazās pelēkās mājas. Es garā viņas sveicinu. No šīm mājām tumsā un aukstumā pa dubļainu ceļu nāca jauni cilvēki, lai kopā ar Danti kāptu pilnības kalnā, lai kopā ar Skalbi klausītos klusumā, un tad atkal tumsā naktī viņi gāja atpakaļ, vējluktuŗi viņiem nebija vajadzīgi, viņi zināja savu ceļu. Es domāju par visiem tiem, kas neēd pusdienas, lai nopirktu koncerta biļeti vai iemīļotu grāmatu, par tiem, kam vēl pēc astoņām darba stundām pietiek spēka, lai ietu uz ūniversitāti un naktī gatavotu eksāmenus, bet nākamajam rītam draudzīgi sniegtu pretī roku. Svešās mālās es tādas gara slāpes neesmu manījusi. Mums māksla un apģarotība nav izredzēto īpašums. Tā pieder visiem, tā nepieciešama visiem.

Mums nav balta marmora, kur iekalt savas domas, mums nav gadsimteniem vecu gleznu krātviju, ko ļaudis brauc apbrīnot no visām pasaules malām. Vasara ir īsa, jau septembrī lietū jāsalst. Bet vai arī mēs neesam bagāti? Dienvidos saule spīd pie debesīm, ziemeļos cilvēki sauli nes savā sirdī. Dienvidu skaistums ir acīm un ausīm tverams, ziemeļu skaistums — ar sirdi. Dienvidos valda melodiskais un vizuālais, ziemeļos — simfoniskais un ētiskais.

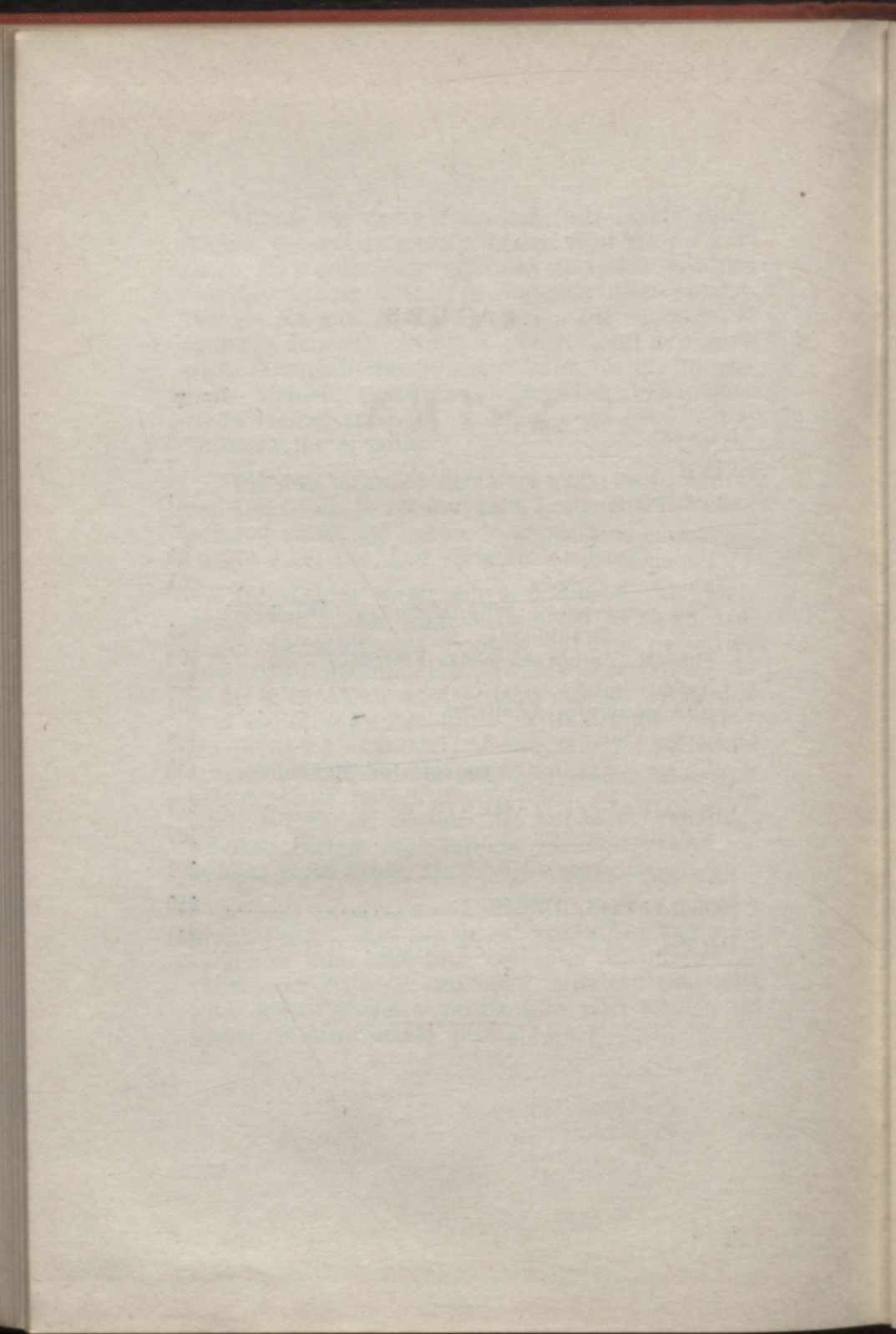
Pie mus ziemeļos ziema tik gaŗa, ka to izturēt var tikai tad, ja cilvēks savā iekšienē aizdedzina gaismu, ziema pie mums ir tik auksta, ka to spēj izturēt tikai tad, kad silda sirds siltums.

Dzīvodama vecās kultūras tautās, apmeklējuma viņu plašās gudrības skolas, pateicīgi krādama nemuitojamas mantas, es lielā pacilātībā jutu mūsu dzimtenes un tautas skaistumu. Ar tautu ir tāpat kā ar atsevišķu cilvēku: katrai ir savs vienreizīgais skaistums, ir tikai jāprot atrast. Un tāpat kā atsevišķu cilvēku sadzīvē, arī tautu sadzīvē trūkst savstarpējas uzticības un spējas apbrīnot to, kā pašam nav. Tāpat kā atsevišķiem cilvēkiem, tā arī tautām, lai augtu, ir vajadzīga brīvība, garīga mijiedarbība. Kas ieslēdzas vai ieslēgts cietā čaulā, tas noslēdz savu attīstību.

Vecās kultūras zemēs es jutu, ka pati piederu jaunai tautai, kas neatkārtoti apnīkstoši vienmuļo — mums bija, bija, bija, bet saka īso un spēcīgo vārdu: mums ir, mums būs! Latviešu skaistākā rota, kuŗas spoŗums mirdz tālu pāri zemēm un jūrām, ir nedzēšamās gara slāpes.

S A T U R S

	Lp. p.
Ieskaņa	5
VĪNE	7
FLORENCE	37
Neatminamā mīkla	37
Florences daile	39
Florences ikdiens	57
“Tu mani pacēli zelta tronī” — (Elīzabete Brauninga)	69
Fātums (Čaikovska pēdās Florencē)	103
Rudens lapas	121
Kad es ilgojos dzimtenes	131
ROMA	139
Dvēseles atslēdzniece (Malvīda fon Meizenbūga)	153
LĪKSMĪBAS TESTĀMENTS	177
Kalni un cilvēks	197
PARĪZES VĪZIJA	201
KOSMA PIELŪDZĒJS	219
Izskana	231

NĀKAMIE APGĀDA

ASTRA

IZDEVUMI

KONSTANTĪNS RAUDIVE, Neredzamā gaisma.

Romāns no Latvijas neatkarības sabrukuma laikiem. Neparasti dziļš sabiedrisku, reliģisku un filozofisku problēmu risinājums.

JĀNIS KLĪDZĒJS, Jaunāko stāstu grāmata.

★

★

★

MAKALIE POTOSA

ASTRA

LEBETOMI

STAMPED AND PRINTED AT THE
OFFICE OF THE DIRECTOR OF
THE NATIONAL ARCHIVES
WASHINGTON, D. C.

ZENTAS MAURIŅAS JAUNĀKĀS GRĀMATAS

Uguns gari. Esejas. Druvas apgāds, 1951.

Sāpju noslēpums. Eseja. Dzintara izdevums, 1952.

Frančeska. Romāns. Grāmatu Drauga izd. 1953.

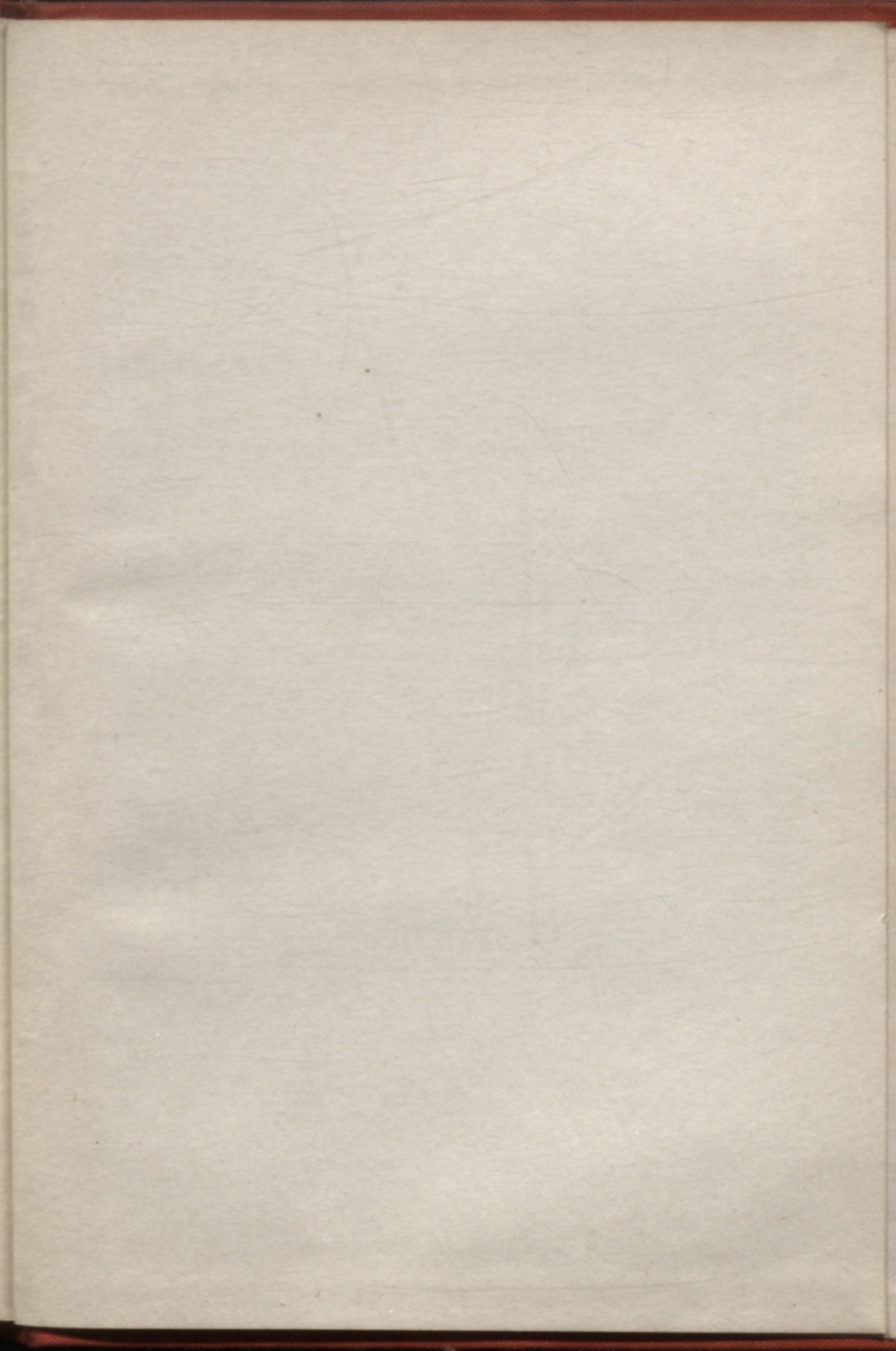
Die weite Fahrt. Eine Passion. Maximilian Dietrich
Verlag, Memmingen, 1951.

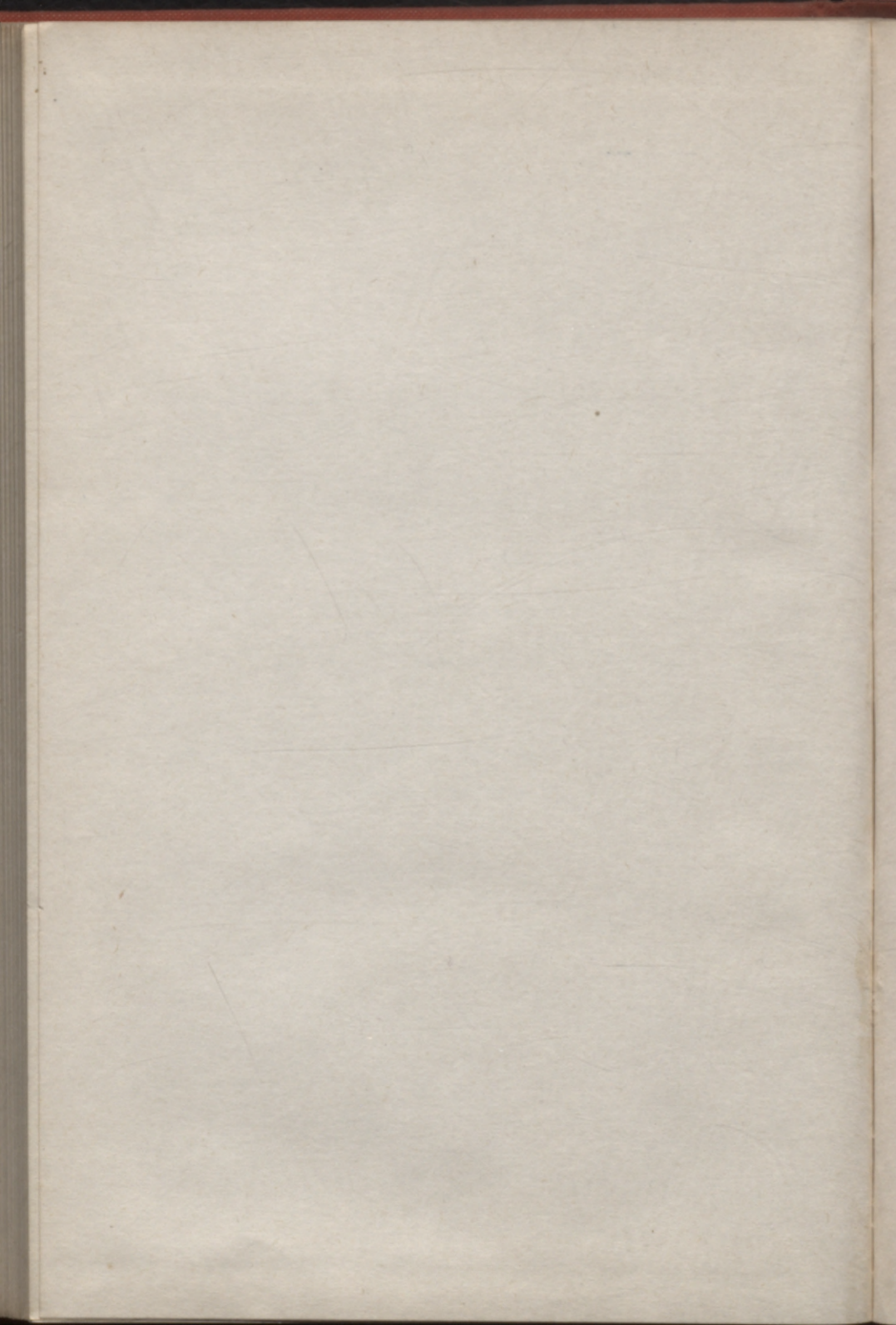
Dostojevskij, Menschengestalter und Gottsucher.
Maximilian Dietrich Verlag, 1952.

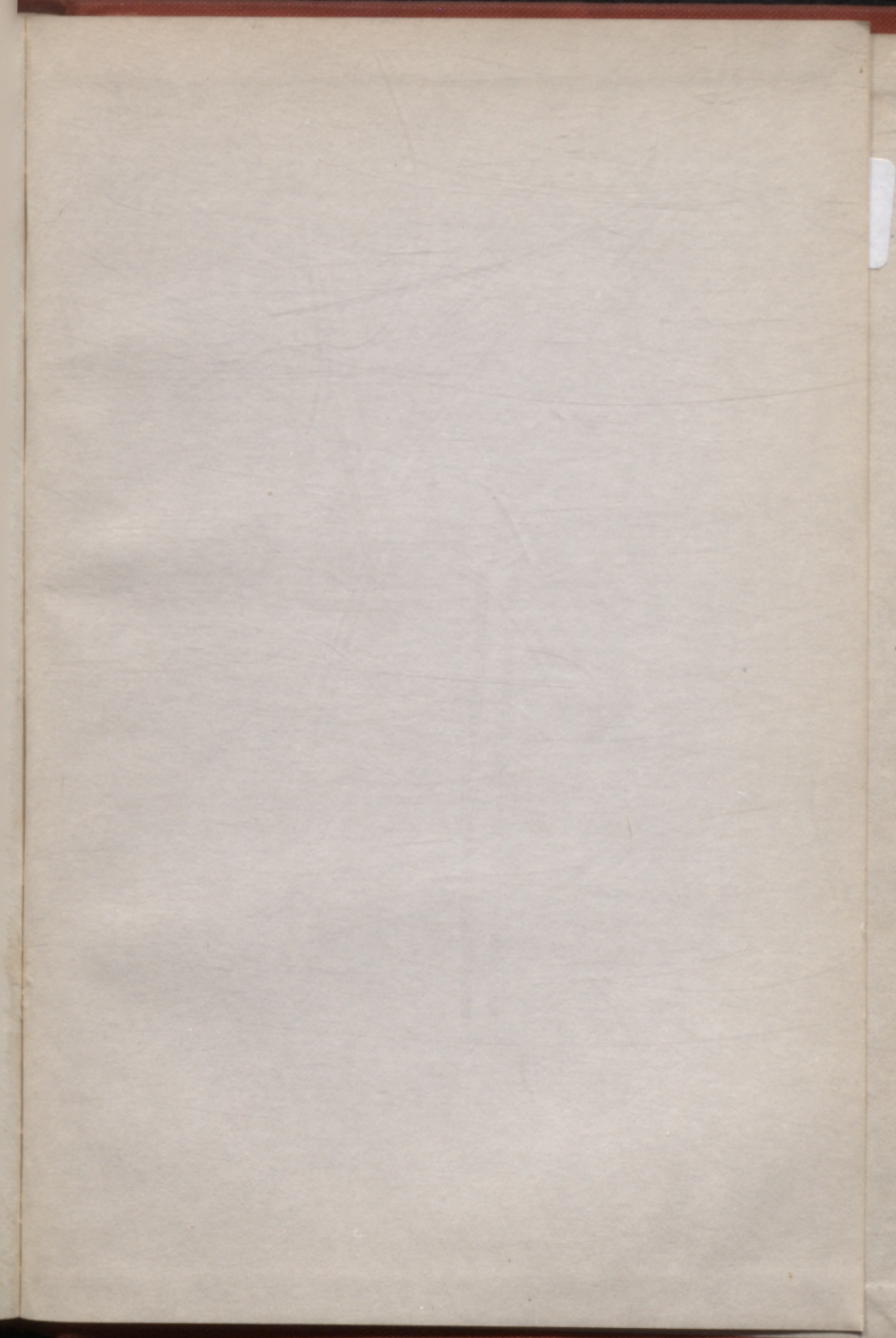
*
* *
*

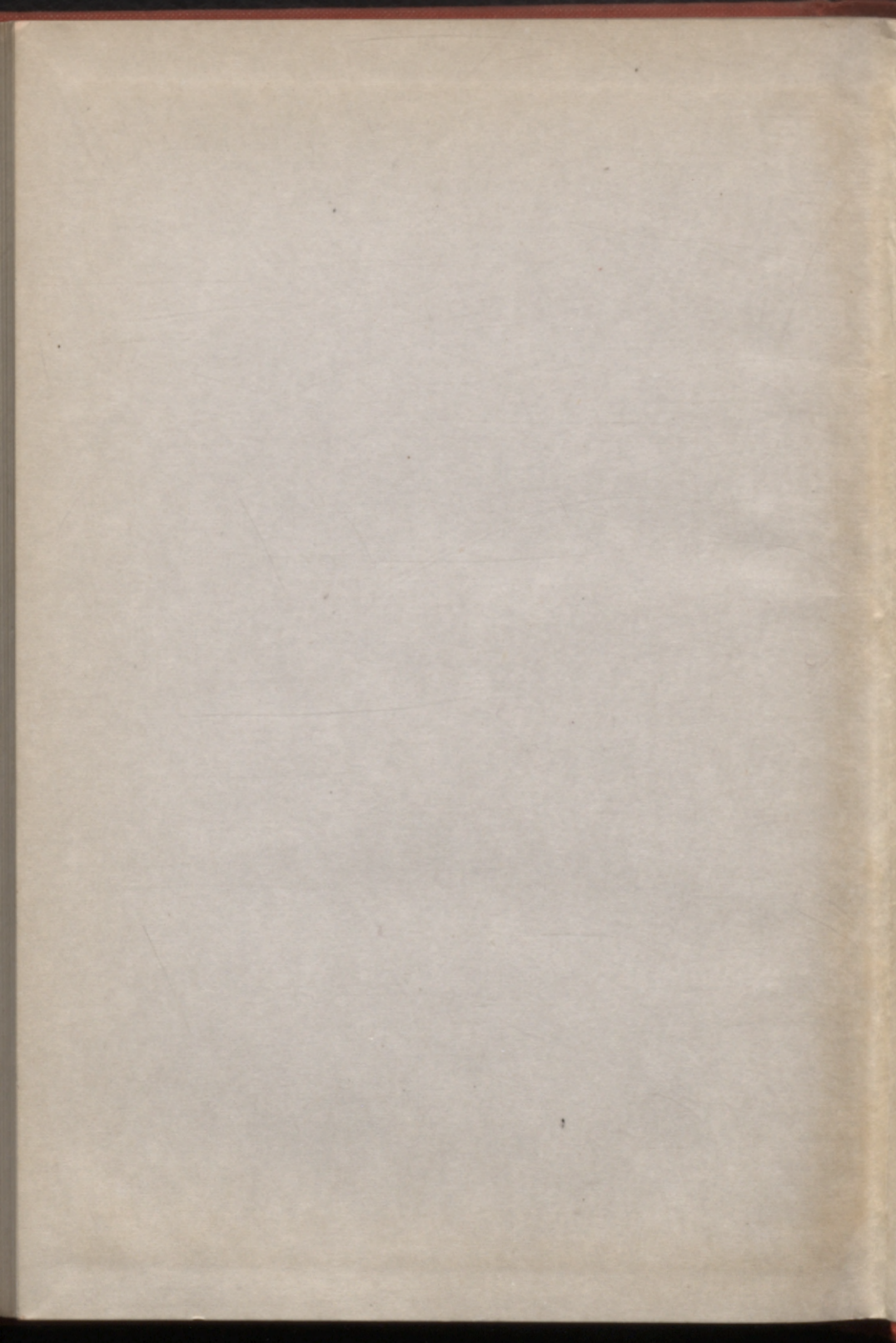
REPTILIA MAJORANA ANTIKVA ORIGINIS

1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

24.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307049595

